

SCI-CONF.COM.UA

**MODERN SCIENTIFIC RESEARCH:
ACHIEVEMENTS, INNOVATIONS
AND DEVELOPMENT PROSPECTS**

**PROCEEDINGS OF XVI INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
SEPTEMBER 11-13, 2022**

**BERLIN
2022**

MODERN SCIENTIFIC RESEARCH: ACHIEVEMENTS, INNOVATIONS AND DEVELOPMENT PROSPECTS

Proceedings of XVI International Scientific and Practical Conference

Berlin, Germany

11-13 September 2022

Berlin, Germany

2022

UDC 001.1

The 16th International scientific and practical conference “Modern scientific research: achievements, innovations and development prospects” (September 11-13, 2022) MDPC Publishing, Berlin, Germany. 2022. 344 p.

ISBN 978-3-954753-03-1

The recommended citation for this publication is:

Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // Modern scientific research: achievements, innovations and development prospects. Proceedings of the 16th International scientific and practical conference. MDPC Publishing. Berlin, Germany. 2022. Pp. 21-27. URL: <https://sci-conf.com.ua/xvi-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-modern-scientific-research-achievements-innovations-and-development-prospects-11-13-09-2022-berlin-nimechchina-arhiv/>.

Editor

Komarytsky M.L.

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine, Russia and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: berlin@sci-conf.com.ua

homepage: <https://sci-conf.com.ua>

©2022 Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua” ®

©2022 MDPC Publishing ®

©2022 Authors of the articles

TABLE OF CONTENTS

AGRICULTURAL SCIENCES

1. *Mohylna O. M., Terokhina L. A., Mozgovska A. V.* 10
THE ROLE OF NICHE CULTURES IN THE FORMATION OF THE VEGETABLE MARKET OF UKRAINE
2. *Іванов В. О., Засуха Л. В., Онищенко А. О., Фоміченко М. О.* 17
СПОСІБ ОТРИМАННЯ КОМПЛЕКСНОГО ГУМІНОВОГО ПРЕПАРАТУ ІЗ ВЕРМИГУМУСУ

VETERINARY SCIENCES

3. *Gutyj B. V., Varkholiak I. S., Mahrelo N. V., Vysotskyi A. O.* 22
THE INFLUENCE OF BENDAMINE ON INDICATORS OF THE BIOCHEMICAL PROFILE OF THE BLOOD OF DOGS WITH HEART FAILURE

MEDICAL SCIENCES

4. *Malyk N. V., Anyshchenko A.* 27
VACUUM-ASSISTED CLOSURE AS ALTERNATIVE METHOD OF WOUND MANAGEMENT
5. *Serheta I. V., Vergeles T. M.* 30
AGGRESSIVE PERSONALITY MANIFESTATIONS OF STUDENTS IN THE CONDITIONS OF APPLICATION OF DIFFERENT FORMATS OF THE ORGANIZATION OF EDUCATIONAL ACTIVITIES
6. *Бобро Л. М., Федоренко О. В.* 33
ПОЗИТИВНІ ТА НЕГАТИВНІ СТОРОНИ ВИКОРИСТАННЯ ПРИСТРОЮ ТУТО ПРИ ОГЛЯДІ ХВОРИХ В УМОВАХ ВІЙНИ
7. *Драмарецька С. І., Удод О. А.* 36
РИЗИК РОЗВИТКУ КАРІЄСУ ЗУБІВ У ДІТЕЙ З ОРТОДОНТИЧНОЮ ПАТОЛОГІЄЮ
8. *Дудник В. М., Фурман В. Г., Куцак О. В., Волощук В. Я.* 39
КЛІНІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГЕРПЕСВІРУСНИХ ІНФЕКЦІЙ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ЛІМФАДЕНОПАТІЄЮ У ДІТЕЙ
9. *Коломієць С. Т., Шапаренко О. В.* 42
ВИКОРИСТАННЯ КАРДІОСТИМУЛЯТОРІВ В ЛІКУВАННІ ПОРУШЕНЬ РИТМУ СЕРЦЯ
10. *Малик Н. В., Абрамова М. О.* 44
ХРОНІЧНИЙ ГРАНУЛЯРНИЙ ЦИСТИТ У ДІВЧАТ
11. *Малик Н. В., Батенко О. В.* 50
АКТУАЛЬНІ МЕТОДИ ЛІКУВАННЯ ГІПЕРТОНІЧНОЇ ХВОРОБИ
12. *Малик Н. В., Борисевич В. Д.* 53
МЕТАБОЛІЧНИЙ СИНДРОМ У ЗАГАЛЬНІЙ ПРАКТИЦІ СІМЕЙНОГО ЛІКАРЯ

13. *Форкерт І. О., Мелеховець О. К., Мелеховець Ю. В.* 57
ВПЛИВ АУТОІМУННОГО ТИРЕОЇДИТУ НА ЯКІСТЬ ЖИТТЯ
ПАЦІЄНТІВ

CHEMICAL SCIENCES

14. *Zinchenko R., Matvuyeyeva O.* 60
MAGNETIC ACTIVATORS OF HYDROCARBON FUELS
15. *Козуб П. А., Мірошніченко Н. М., Лук'янова В. А., Сирова Г. О., Козуб С. М.* 63
МЕТОДИКА РОЗРАХУНКУ ЕЛЕКТРОННОЇ КОНФІГУРАЦІЇ
ХІМІЧНИХ ЕЛЕМЕНТІВ

TECHNICAL SCIENCES

16. *Melnychenko A.* 68
EVALUATING SNIP PRUNING METHOD ON THE STATE-OF-
THE-ART FACE DETECTION MODEL
17. *Skakalina E. V.* 73
SOLUTION OF THE PROBLEM OF SEARCHING THE GLOBAL
OPTIMUM OF A FUNCTION OF TWO VARIABLES USING THE
GENETIC ALGORITHM
18. *Бакалов В. Г., Кузьменко В. О., Яриш І. Ю.* 79
РОЗРОБКА ІНЖЕНЕРНОЇ МЕТОДИКИ РОЗРАХУНКУ
ТОВЩИНИ ПЛОСКО ЩІЛИННОЇ ГОЛОВКИ
19. *Денисюк С. П., Белоха Г. С., Лисий В. В., Чернещук І. С.* 84
ДИНАМІЧНА ТАРИФІКАЦІЯ В ЛОКАЛЬНИХ СИСТЕМАХ
ЕНЕРГОЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
20. *Козуниця С. І., Човнюк Ю. В.* 90
МЕТОДИ ОПТИМІЗАЦІЇ РЕЗЕРВУ ПАРКУ ПОРТОВИХ
ПЕРЕВАНТАЖУВАЛЬНИХ МАШИН ДЛЯ ТРАНСПОРТНО-
ЛОГІСТИЧНИХ ТА ЕКСПЕДИЦІЙНИХ КОМПАНІЙ.
21. *Рогова Н. В., Володько О. В., Бичков Я. М.* 100
ХАРЧОВА І БІОЛОГІЧНА ЦІННІСТЬ СОКІВ, ЇХ ДІЯ НА
ОРГАНІЗМ ЛЮДИНИ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ В ХАРЧУВАННІ

ARCHITECTURE

22. *Кучеренко А. А.* 106
ЭНЕРГИЮ АТОМОВ В СТРОИТЕЛЬНОЕ
МАТЕРИАЛОВЕДЕНИЕ

PEDAGOGICAL SCIENCES

23. *Атаманчук В. П., Атаманчук П. С.* 113
ДИДАКТИКО-ФІЛОСОФСЬКИЙ КОНТЕКСТ УПРАВЛІННЯ
РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЮ ТА ЯКІСТЮ НАВЧАННЯ ІНДИВІДА

24.	<i>Білоусов А. В., Бабак Г. С.</i>	120
	НАВЧАННЯ КУРСАНТІВ-ПРАВООХОРОНЦІВ ПРОФЕСІЙНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ФАХІВЦЯ	
25.	<i>Костіна Л. М., Школьнік С. Я., Бєшапошнікова Т. В., Данильченко Л. Т., Габелкова О. Є.</i>	131
	РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ В ОСВІТІ	
26.	<i>Перебейнос В. Б., Пакулин С. Л., Феклистова И. С., Пакулина А. С.</i>	136
	ПЕДАГОГІЧЕСКІЕ АСПЕКТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ПРОЦЕССА ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ В УНИВЕРСИТЕТЕ С УЧЕТОМ ИДЕАЛОВ И ЦЕННОСТЕЙ ДЗЮДО	
27.	<i>Попович Л. М.</i>	143
	ОЗНАКИ ДЕРЖАВНО-ГРОМАДСЬКОГО УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДАМИ ОСВІТИ НА ЗАСАДАХ ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ	
28.	<i>Ткачук Н. М., Дембовський М. С.</i>	148
	КРАСЗНАВЧИЙ ПІДХІД У НАВЧАННІ ГЕОГРАФІЇ ЯК РЕСУРС НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ	
29.	<i>Янковець О. В.</i>	155
	РОЛЬ ДИСЦИПЛІНИ «СВІТОВА ЛІТЕРАТУРА» У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ	
PSYCHOLOGICAL SCIENCES		
30.	<i>Старкова Г. В., Єгорова О. І.</i>	158
	МЕМИ ЯК СПОСІБ КОПІНГУ І ВІЗУАЛІЗАЦІЇ	
31.	<i>Теличко М. В., Шавровська Н. В.</i>	163
	ТІЛЕСНА СКЛАДОВА В ТЕРАПЕВТИЧНІЙ РОБОТІ З ЕМОЦІЄЮ ЗЛОСТІ	
32.	<i>Юнг Н. В., Булгак Е. Д.</i>	170
	ПРОФЕСІЙНЕ ВИГОРЯННЯ СПІВРОБІТНИКІВ ПАЛІАТИВНОЇ СЛУЖБИ	
ART		
33.	<i>Висоцький Ю. П., Москаленко-Висоцька О. М.</i>	175
	ОСНОВНІ СТАДІЇ РОБОТИ АКТОРА В МИСТЕЦТВІ ДУБЛЯЖУ	
34.	<i>Одаренко О. Є.</i>	181
	ОСОБЛИВОСТІ ВТІЛЕННЯ БАЛЕТМЕЙСТЕРАМИ ТЕМИ ПРОБУДЖЕННЯ В ХОРЕОГРАФІЧНИХ КОМПОЗИЦІЯХ	

HISTORICAL SCIENCES

35. *Olekhnovych V. D., Yakymynska L. V., Deriuhin V. V.* 187
THEORETICAL AND METODOLOGICAL ANALYSIS OF THE
FOOD PROVISION AS A DIRECTION OF THE VOLUNTEER
MOVEMENT SINCE FEBRUARY 24, 2022
36. *Лебедєва Ю. О.* 193
ВИТОКИ ТА ІСТОРИЧНІ ФОРМИ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ
НАЦІЇ

CULTUROLOGY

37. *Савенко О. В.* 198
РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО БРЕНДИНГУ В
ФОРМУВАННІ ІМІДЖУ КРАЇНИ

LITERATURE

38. *Załęska-Olszewska I.* 201
ELIZA ORZESKOWA'S HERBARIUM

PHILOLOGICAL SCIENCES

39. *Krasnikova S. O., Kozka I. K., Al-Gazo N. V.* 205
LEXICAL AND SEMANTIC GROUPS OF THE UKRAINIAN
ADJECTIVES
40. *Луцецька Н. Г.* 210
ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ: ПЕРЕКЛАДИ
НІМЕЦЬКОЮ МОВОЮ
41. *Ліпич В. М.* 214
ФЛОРОНОМЕНИ ІЗ СУФІКСОМ – НИК У КОМПЗИТИВНО-
СУФІКСАЛЬНІЙ ПІДСИСТЕМІ УКРАЇНСЬКОГО ІМЕННИКА
42. *Хоменко Т. А.* 219
ЛЕКСИЧНИЙ СКЛАД ДАВНЬОГЕРМАНСЬКИХ МОВ

ECONOMIC SCIENCES

43. *Akselrod R., Kubanov R., Reshetnyk S., Novykov D.* 222
STATE POLICY IN THE FRAMEWORK OF MODERN ENERGY
EFFICIENCY AND ENERGY SAVING TRENDS
44. *Zaiets M., Lokota D.* 227
FACTORS OF THE INTERNATIONAL COMPETITIVENESS OF
THE ECONOMY OF UKRAINE UNDER THE CONDITIONS OF
EUROPEAN INTEGRATION
45. *Бабаєва О. В.* 233
ПОЛІЦЕЙСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ КЕРОВАНА РОЗВІДКОЮ:
ВИНИКНЕННЯ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД
46. *Безкровний О. В.* 240
ФОРМИ І ВИДИ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ, ЩО МОЖУТЬ
БУТИ РЕАЛІЗОВАНІ В УКРАЇНІ

47.	<i>Дащенко Н. М.</i> ДІДЖИТАЛ-КОНТРОЛЮВАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ ПРОМИСЛОВИМ ПІДПРИЄМСТВОМ	244
48.	<i>Добуляк Л. П., Костенко С. Б.</i> ДИНАМІКА РІВНЯ БЕЗРОБІТТЯ В УКРАЇНІ	249
49.	<i>Литвиненко Н. І.</i> ВИКОРИСТАННЯ БАЗ ДАНИХ МІЖУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У НАВЧАННІ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ	255
50.	<i>Літвінчук К. В.</i> РОЛЬ ЛОГІСТИКИ У ЕКОНОМІЧНІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА	258
51.	<i>Руденко Ю. О.</i> АУДИТ ЯК ФОРМА НЕЗАЛЕЖНОГО ФІНАНСОВО- ЕКОНОМІЧНОГО КОНТРОЛЮ	262
52.	<i>Савченко М. В., Вишневський В. Ю.</i> КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ ПІДПРИЄМСТВ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИЧНОЇ ГАЛУЗІ.	267
53.	<i>Терещенко А. М.</i> СТРУКТУРНІ ЕЛЕМЕНТИ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВІДПОВІДНО ДО РЕСУРСНОЇ КОНЦЕПЦІЇ ФІРМИ	273
54.	<i>Хорошун О. І.</i> ЗРОСТАЮЧА РОЛЬ НЕТАРИФНИХ ЗАХОДІВ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ТОВАРАМИ	276
55.	<i>Чміль Є. Л.</i> ОБЛІКОВА ПОЛІТИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА	287

LEGAL SCIENCES

56.	<i>Вольський Р. О., Плахотний А. П.</i> ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ АНТИКОРУПЦІЙНИХ УПОВНОВАЖЕНИХ	292
57.	<i>Денисовський М. Д., Пузяк Х. В.</i> ПОМІЧНИК АДВОКАТА: ОБОВ'ЯЗКИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ	296
58.	<i>Журавель М. В.</i> ТИПИ СЛІДЧИХ СИТУАЦІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	301
59.	<i>Загородній В. Є., Сакал С. В.</i> ПРАВОВА АККУЛЬТУРАЦІЯ: АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ І ВПЛИВ ПРОЦЕСІВ КОНВЕРГЕНЦІЇ	305
60.	<i>Ківало Л. В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПРОХОДЖЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. ОКРЕМІ ПІДСТАВИ ПРИПИНЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ	313

61.	Прогонюк Л. Ю. ОСОБЛИВІ ПИТАННЯ УКЛАДЕННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ З ПРАЦІВНИКОМ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	321
62.	Рак Н. В., Плахотний А. П. ПРОВЕДЕННЯ ЕВАКУАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ ВНАСЛІДОК АВАРІЙ НА ТЕРИТОРІЇ БУДІВЕЛЬ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	328
63.	Сиводєд І. С. КРИМІНАЛІСТИЧНІ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЯКІ ВЧИНЕНІ НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ	331
64.	Старко О. Л. СУСПІЛЬНА НЕБЕЗПЕКА ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА	337
65.	Чорнобай І., Чернявська Т., Карповський С. В. ПІДСТАВИ ПРОВЕДЕННЯ ЗАХОДІВ ОПЕРАТИВНОГО ПОШУКУ	342

AGRICULTURAL SCIENCES

THE ROLE OF NICHE CULTURES IN THE FORMATION OF THE VEGETABLE MARKET OF UKRAINE

Mohylna Olena Mykolaivna,

Terokhina Liudmyla Anatoliivna,

PhD (Agr.), Senior Researchers of the laboratories of innovation and investment development vegetable market and intellectual property of Institute of Vegetable and Melons Growing of NAAS, vill. Seleksiivne, Ukraine

Mozgovska Anna Valeriivna,

PhD (Agr.), Senior Researchers laboratories of genetics, genetic resources and biotechnology of Institute of Vegetable and Melons Growing of NAAS, vill. Seleksiivne, Ukraine

Introduction. Over the past few years, Ukrainian agricultural producers, including large agroholdings, are increasingly engaged in exclusive - niche crops along with traditional ones. The "niche" trend is caused by several factors. First, in the domestic market, this segment is in greater demand and belongs to the section of so-called "healthy products" that have pronounced dietary and medicinal properties. Secondly, what attracts niche cultures to our farmers is their high profitability. Niche crops are not only in vegetable or berry growing, grain crops can also be niche, even certain areas of animal husbandry. Asparagus, sweet potato, butternut squash, Beijing and Brussels sprouts, beans, chickpeas, lentils, green and rare vegetable plants, saffron, garlic, sweet corn, mushrooms - these are the crops that allow vegetable farmers, working in small farms, to win their place at the vegetable market.

The aim of the work. Determine the role and place of niche crops in the process of increasing the efficiency of agricultural production and the functioning of small farms and the population.

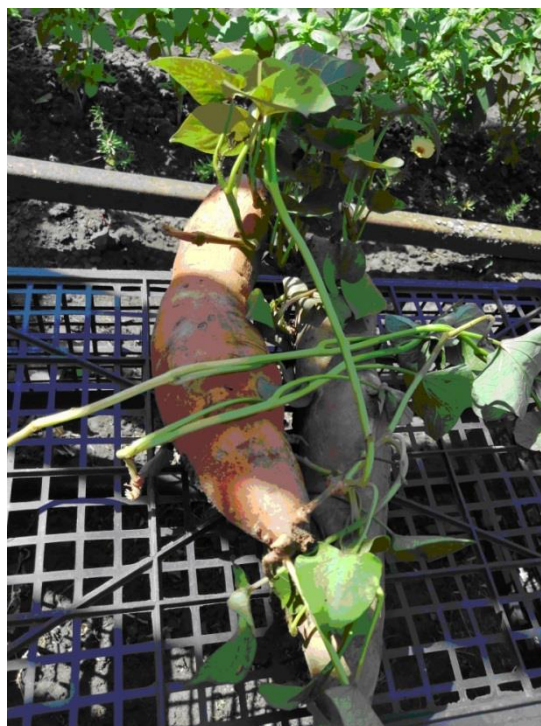
Materials and methods. The methodology of the conducted research covered both general scientific methods (dialectical, induction and deduction, analysis and synthesis, scientific generalization, scientific abstraction, monographic), and methods of economic research (economic-statistical comparisons, dynamics, calculation-constructive) to substantiate the advantages and disadvantages of development Agriculture. Marketing research was conducted on asparagus, sweet potato, pumpkin, and bean crops.

Results and discussion.

Sweet potato. If a few years ago, most Ukrainians considered sweet potato to be a crop that was available only as a premium segment product, now this crop occupies a specific niche in the Ukrainian market. The popularity of sweet potatoes in Ukraine is growing due to its useful substances. It contains more vitamins, trace elements and antioxidants, which make it more useful than potatoes. At the same time, the composition of tubers may vary depending on the variety and growing conditions.

The main importer of sweet potatoes are European countries, where demand has increased tenfold over the past 7 years. Sweet potato is a crop that is suitable for growing in all soil and climatic zones of Ukraine, however, in different regions, the yield may vary: from 100 t/ha, when grown in the southern region, to 35 t/ha, if the plantations are located in the east, but exceeds average in the world. Already in the first year of cultivation, the profitability of sweet potato production can be almost 180%. Therefore, Ukrainian farmers can easily compete with Chinese and African producers on the European market.

The Institute of Vegetable and Melons Growing of the NAAS has created and entered into the State Register of Plant Varieties, suitable for distribution in Ukraine, two sweet potato varieties - Slobozhanskyi Rubin and Admiral, which have proven themselves well in the fields of producers. The yield of new varieties is at the level of 40 t/ha, marketability 71-88%, starch content 14%, dry matter 17%, total sugar 8%, vitamin C 7-12 mg%. The Admiral variety has a β -carotene content of 6.4 mg%. Work is also underway to improve sweet potato cultivation technologies.

Fig. 1. Sweet potatoes plants

Asparagus. Asparagus is a very valuable vegetable. Today in Ukraine, the demand for it is growing significantly. You can grow both white shoots and green and even purple asparagus. So far, green and white are in demand in Ukraine in a ratio of 70/30 in favor of green, with a yield of 7-20 t/ha under conditions of high agricultural technology, otherwise you should aim for a yield of 4.5 t/ha. But this is also a very good indicator, considering the cost per 1 kg. This is a perennial plant, the plantations of which are used for 15-20 years or more.

Our climate makes it possible to grow asparagus in almost the entire territory of the country. According to industry experts, during the last five years, the area planted with asparagus in Ukraine has increased approximately threefold.

The popularity of asparagus among domestic producers is growing quite quickly. The low cost of this product and rather high prices for asparagus in trade networks (100-250 hryvnias/kg) push Ukrainian farmers to try their hand at its cultivation. In addition, according to experts of the fruit and vegetable market of Ukraine, asparagus has one of the highest export potentials in the industry. Plus, domestic farmers have quite good prospects for winning the EU membership. Europe has been a net importer of asparagus for many years. At a stable growth rate of

domestic production, the European Union annually purchases almost 100,000 tons of asparagus on the foreign market (according to ITC data).

However, the main advantage of Ukraine in this case is cheap labor force, because growing asparagus involves the use of manual labor. Ukrainian realities make asparagus quite attractive and competitive on the European market in terms of price.

23 hybrids of leading foreign breeding companies are being tested at the institute's research field. For the development of a vegetable conveyor for the production of green asparagus, 4 early-ripening, 14 medium-ripening and 5 late-ripening hybrids were selected.

Fig. 2. Asparagus plants on the experimental field

Pumpkin. Usually, it is difficult to call pumpkin a novelty or exotic for Ukrainians. But despite the age-old traditions of its cultivation, pumpkins remain a niche crop with local amounts of their consumption. Some industry experts consider this situation unfair. In their opinion, pumpkin has a very high potential, primarily due to its beneficial nutritional properties and export prospects.

Ukraine already has the experience of successfully supplying these products to European markets, in particular, to Great Britain. For example, the company "Green Team" (Kherson Region) has been exporting pumpkins in this direction for three

years. In this case, it is possible to speak without exaggeration about system export, and not about trial deliveries. "Svarog West Group" also grows this culture, among the niches in the company's crop rotation there are also beans and millet. The enterprise "Cefey-Group" has been growing organic pumpkins since 2015. They export the grown products to Germany, the Netherlands, Poland and Austria.

But it is worth noting that in order to establish cooperation with European buyers, Ukrainian producers should first of all change the variety structure of production. After all, pumpkins of the premium segment of the so-called "portion" varieties, in which the weight of the fruit does not exceed 1 kg, such as the Butternuts guash variety, are in the greatest demand on the EU market today.

Based on the selection of pumpkin for high content of carotene and pectin at the Dnipropetrovsk Research Station of the Institute of Vegetable and Melon Growing of the National Academy of Sciences, a new hybrid of muscat pumpkin Chamomile F1 with a yield of 30 t/ha was created. On the basis of a study of the quality indicators of various subspecies of muscat pumpkin in the conditions of Southern Ukraine, a medium-ripening (115-120 days) variety of muscat pumpkin Malyutka was created at the Southern DSDS, which exceeds the standard in terms of carotene by 38%. It is characterized by portioned fruits weighing 2.3-2.5 kg.

Fig. 3. Nutmeg pumpkin variety Malyutka

Haricot. Today, medium and small farms are engaged in the cultivation of haricot. And let the domestic demand for this haricot crop be low, but there is a stable demand for export. Naturally, high demand provokes production growth. According to the forecasts of Baker Tilly analysts, by 2021 the planned increase in the area of

haricot crops will be 100% - up to 75-85 ths. ha. The Union of Legume Producers and Consumers of Ukraine reports that by 2022, the area under haricot and chickpeas will grow to 225-280 ths. ha.

It cannot be said that this culture is easy to grow. Success will depend on careful seed selection and sowing in well-warmed soil. In addition, you need to remember about crop rotation - beans cannot be grown on the same plot for 3-4 years in a row, because diseases can spread. But for other crops, beans are the best predecessor.

Conclusions. The production of niche crops in Ukraine has a number of advantages and can be a very profitable start-up for farmers. This direction of production is very promising, and its advantage is high profitability and competitiveness, relatively low competition on the domestic and foreign markets. These products are mostly priced high, and the demand for high-quality and healthy food is increasing. Accordingly, the demand for food products with additional consumer value is growing - organic products, bio products, farm products, superfoods, fitness products, other healthy food products, the basis of which is niche products. Secondly, thanks to niche crops, there is an alternation of crop rotations, thereby improving the phytosanitary condition of the soil. And the third positive advantage is an economic one, insurance against such risks as adverse weather conditions for traditional crops, falling prices for them, or market overflow and intensifying competition.

REFERENCES:

1. Aristov V. 2017. Fermery abo ahrokhodynhy? Optymalna model rozvytku ukrainskoho ahrobiznesu. [online] <https://uhbdp.org/ua/news/agro-news/1330-fermery-abo-ahrokhodynhy-optymalna-model-rozvytku-ukrainskoho-ahrobiznesu>.
2. Vyvazheni rishennia ta vyvchennia rynku pryvedut do miliona z hektara: pidsumky konferentsii. 2017 [online] <https://uhbdp.org/ua/1191-vivazheni-rishennya-ta-vivchennya-rinku-privedut-do-miljona-z-gektaru-pidsumki-konferentsiji>.
3. Eksperty nazvaly naibilsh perspektyvni nishevi kultury. 2016. [online]

<https://superagronom.com/news/445-eksperti-nazvali-naybilsh-privablivni-nishe-vi-kulturi>

4. Medvediuk V. 2017. Nishevi kultury – tse «podushka bezpeky» dlia ahrariiv. [online] <http://agroportal.ua/ua/views/mnenie-eksperta/nishevye-kultury-eto-podushka-bezopasnosti-dlya-agrariiev/>.

5. Chy vyhidno vyroshchuvaty sparzhu v Ukraini? 2016. [online] <https://uhbdp.org/ua/news/agro-news/1060-chi-vigidno-viroshchuvati-sparzhu-v-ukrajini>.

6. Mozgovska A., Ivchenko T., Bashtan N., Miroshnichenko T. (2022) The sweet potatoes new genotypes introduction in Ukraine. *Open J Plant Sci* 7(1): 009-013. DOI: <https://dx.doi.org/10.17352/ojps.000045>.

СПОСІБ ОТРИМАННЯ КОМПЛЕКСНОГО ГУМІНОВОГО ПРЕПАРАТУ ІЗ ВЕРМИГУМУСУ

Іванов Володимир Олександрович

д-р., с.-г. наук., проф.,

Засуха Людмила Василівна

канд. с.-г. наук,

Онищенко Андрій Олексійович

канд. с.-г. наук, ст. наук. співроб.

Фоміченко Михайло Олександрович

пошукач

Інститут свинарства і агропромислового виробництва НААН,
м. Полтава, Україна

Вступ. Біологізація та екологізація тваринництва є одним із актуальних завдань сільськогосподарського виробництва, серед яких особливу роль відводять широкому використанню біологічно активних органічних та органомінеральних речовин на основі біогумусу, торфу та іншої сировини. На даний момент розроблено багато способів отримання гумінових препаратів. Наприклад, відомий спосіб отримання рідкого препарату з вермикомпосту шляхом замочування його у воді і подальшого відділення рідкої фракції. Цей спосіб дозволяє отримати препарат рідкого вермигумусу, що містить поживні мікро- і макроелементи та деякі фізіологічно активні речовини. Недоліком даного способу є те, що в готовому продукті фізіологічно активні речовини знаходяться в дуже низьких концентраціях і внаслідок цього експлуатаційні характеристики цього рідкого препарату при великомасштабному застосуванні, транспортуванні і зберіганні є незадовільними.

Також відомий спосіб, який полягає в тому, що вермикомпост попередньо змішується з водою у співвідношенні 70% води і 30% вермикомпосту без додавання будь-яких реагентів, в тому числі лугів і пропускається через роторний імпульсний апарат. В результаті інтенсивного диспергування і гомогенізації вермикомпосту у воді утворюється продукт збагачений гуміновими речовинами і корисною ґрунтовою мікрофлорою у вигляді

стабільної суспензії.

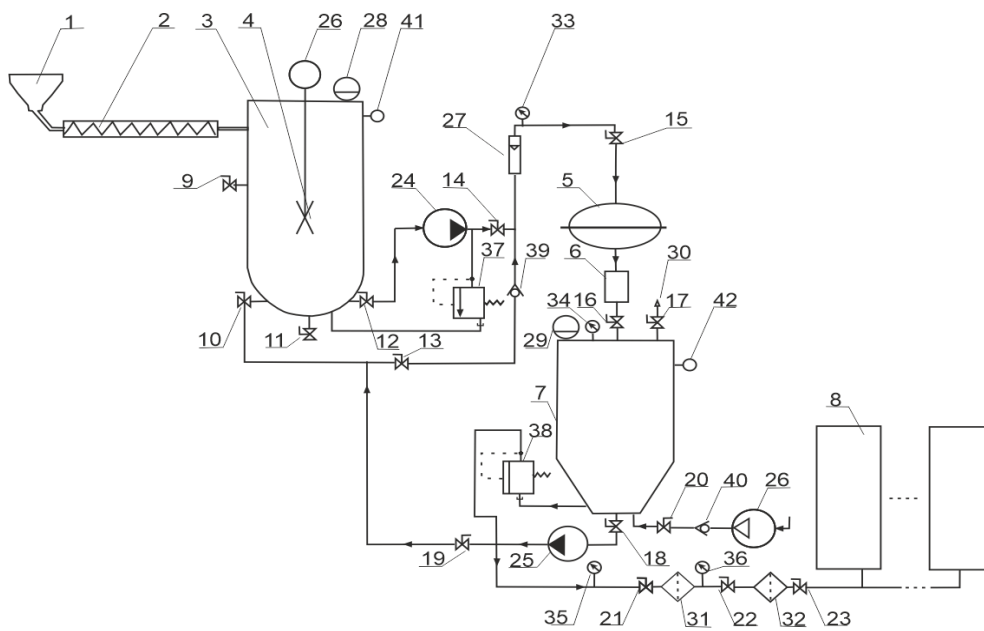
Недоліком способу є те, що концентрація гумінових речовин в готовому продукті складає 5-15 г/л. Крім того, за такого способу роторні гомогенізатори не забезпечують рівномірної емульсії (працюють як сепаратор) енергоємні, проблемні з експлуатацією і обслуговуванням. В зв'язку з вище наведеним є досить актуальним подальша розробка способів отримання комплексних гумінових препаратів із вермигумусу.

Мета роботи – удосконалення способу та підвищення якості цільового продукту за рахунок поліпшення умов екстрагування водорозчинних гумінових речовин, спрощення і здешевлення технологічного процесу.

Матеріали і методи. Для роботи були використані власні дослідження та узагальнена інформація науково-дослідних робіт, що проведені Інститутом свинарства і АПВ НААН, а також світовий досвід. Методом дослідження є метод теоретичного узагальнення та монографічний аналіз досліджень з проблемного питання. Дослідження проводили на базі ТОВ «Ліга Солар» Запорізької області.

Результати і обговорення. Для здійснення способу розроблена спеціальна технологічна лінія (рис. 1), яка містить основні пристрої: ваговий дозатор 1, шнек 2, ємність 3 з мішалкою 4, апарат вихрового шару (АВС) 5, уловлювач часток 6, проміжну ємність 7, кінцеву ємність 8 та допоміжні пристрої: шарові крани 9 і 23, насоси 24 і 25, компресор 26, ротаметр 27, термодатчики 28, 29, сапун (дихальний клапан) 30, фільтр грубого очищення 31, фільтр тонкого очищення 32 (125 мкм), манометри 33, 34, 35, 36, запобіжні клапани 37, 38, зворотні клапани 39, 40, датчики рівня 41, 42.

Спосіб реалізується наступним чином. До вагового дозатора 1 подають заздалегідь очищену від сторонніх включень, органічну речовину і за допомогою шнека 2 вона потрапляє до ємності 3 з мішалкою 4.

Фіг.1

Рис. 1. Схема технологічної лінії виробництва комплексного гумінового препарату

Ємність 3 обладнана термодатчиком 28 та датчиком рівня 41, що дозволяє стежити за необхідними режимами підготовки початкового розчину. Ємність 3 повинна бути забезпечена можливістю нагрівання розчину до заданого рівня температури. Швидкість нагріву ємності з розчином певного об'єму впливає на загальний час приготування кінцевого продукту. Також ємність 3 обладнана кранами 9, 10, 11, 12 відповідно для подачі та зливу рідини та інших реагентів.

Під час обробки рідкого вермигумусу в робочій камері апарату вихрового шару 5, він піддається комплексному впливу наступних факторів: глибока кавітаційна диспергація, ультразвуковий вплив, електромагнітний вплив, вплив високого локального тиску, інтенсифікація хімічних реакцій, тощо. Після цього продукт потрапляє до проміжної ємності 7, яка оснащена кранами 16, 17, 18, термодатчиком 29, дихальним клапаном 30, манометром 34, датчиком рівня 42. Також за допомогою компресора 26 до проміжної ємності 7 подається повітря через зворотний клапан 4 та кран 20. Після підготовки, робочий розчин за допомогою насоса 24 через кран 15 подається на апарат вихрового шару 5. Вузол насоса 24 обладнаний кранами 13, 14 та запобіжним клапаном 37. Для контролю потоку розчину передбачено ротаметр 27 та манометр 33. Швидкість та тиск регулюють кранами 14, 15 або частотою обертів насоса 24.

Для запобігання потрапляння часток до продукту, після апарату 5 встановлено уловлювач часток 6. Після завершення обробки партії продукту за допомогою насоса 25 можливо знову повернути продукт на обробку або на фільтрацію. Вузол насоса 25 обладнаний кранами 18, 19 та запобіжним клапаном 36. Система фільтрації складається з кранів 21, 22, 23, фільтра грубого очищення 31 та фільтра тонкого очищення 32 (125 мкм). Для контролю за ступенем забрудненості кожний фільтр обладнано монOMETром 35 та 36 відповідно. Після фільтрації готовий продукт поступає до кінцевої ємності 7 місткістю 500-20000 л.

Досліджували два варіанти отримання комплексних гумінових препаратів із вермигумусу. У першому варіанті вермикомпост змішували з водою в співвідношенні 25% вермикомпосту і 75% води і пропускали через технологічну лінію, яка наведена на рис. 1. У другому варіанті вермикомпост змішували з водою в співвідношенні 25% вермикомпосту і 75% води, додавали в отриманий субстрат гідроксид калію в дозі 1 кг на 100 л розчину і також пропускали через технологічну лінію (рис. 1). Дані хімічного аналізу вермикомпосту наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Вміст гумусових речовин у вермикомпості

Масова частка	Фактичний вміст	
	%	г/л
Гумінових кислот	3,6	36,0
Фульвових кислот	3,0	30,0
Гумусових речовин	6,6	66,0

Отримані результати хімічного аналізу готового продукту наведено у таблиці 2.

Таблиця 2

Вміст гумусових речовин у гуміновому препараті

Масова частка	Фактичний вміст			
	перший варіант		другий варіант	
	%	г/л	%	г/л
Гумінових кислот	0,56	5,6	1,91	19,1
Фульвових кислот	3,53	35,3	3,08	30,8
Гумусових речовин	4,09	40,9	4,99	49,9

Дані таблиці 2 свідчать про те, що додавання в отриманий субстрат гідроксиду калію в дозі 1 кг на 100 л розчину (другий варіант) сприяло підвищенню гумусових речовин на 22,0%.

Проведені експерименти дозволили встановити, що вміст гумінових речовин в готовому продукті порівняно з відомим способом складає 40,9-49,9г/л проти 5-15 г/л, що у 3,32-9,98 разів більше. Фізико-хімічними аналізами визначено, що при обробці відбувається гідролітичне дезамінування вільних кислот. В процесі обробки вермикомпосту з водою в блоці вихрового шару 3 відбувається його інтенсивне подрібнення: вміст частинок розміром менше 150 мкм доходить до 80-90%. Таким чином, наведений метод обробки і отриманий продукт можуть бути віднесені, практично, до розряду нанотехнологій (прийнято вважати, що до наночастинок відносять частинки розміром менше 100 мкм). На відміну від відомого способу, продукт що обробляється в камері апарату вихрового шару, крім механічного, акустичного і теплового, піддається більш широкому впливу фізичних факторів, а саме: електричної диспергації (при зіткненні частинок виникають мікро блискавки), дії сильного магнітного поля, електролізу, високих локальних тисків. Всі разом перераховані вище фактори сприяють прискореній пептизації колоїдного розчину гумусових речовин. Враховуючи те, що препарат має бактерицидні властивості, його доцільно рекомендувати до застосування у годівлі тварин в якості кормової добавки, що також було доведено у роботі інших авторів.

Висновок. Розроблений спосіб отримання якісного комплексного гумінового препарату є продуктивнішим і енергозберігаючим. Він дозволяє отримувати 1 тону гумінового препарату за добу, що у 3,32-9,98 разів вище за аналог, а витрати електроенергії на роботу АВС-100 складають всього 4,5КВт/год.

VETERINARY SCIENCES

THE INFLUENCE OF BENDAMINE ON INDICATORS OF THE BIOCHEMICAL PROFILE OF THE BLOOD OF DOGS WITH HEART FAILURE

Gutyj Bogdan Volodymyrovych

Doctor of Veterinary Sciences, Professor,

Varkholiak Iryna Stepanivna

PhD,

Mahrelo Nadiia Viktorivna

Vysotskyi Andrii Oleksiiovych

Candidate of Veterinary Sciences,

Stepan Gzhytskyi National University
of Veterinary Medicine and Biotechnologies

Lviv, Ukraine

Introductions. The results of the conducted research and the generalization of data from the literature indicate that more than 10% of the diseases of domestic animals are caused by cardiovascular diseases [1, 2].

A combined approach for treating animals with heart failure, based on the use of a phosphodiesterase-3 inhibitor and antioxidants, is relevant because antioxidant compounds can protect healthy cells and tissues of the dog's body from the development of unwanted side effects caused by the development of heart failure [3, 4].

Aim. The aim of the work was to investigate the influence of the drug "Bendamine" on the biochemical blood parameters of dogs with heart failure.

Materials and methods. Two groups of dogs were formed for research: control (healthy) and experimental (sick). The 30-day experiment included ten dogs of the control group and ten dogs of the experimental (diseased) breed of spaniels and pit bulls aged 10–12 years. The scheme of treatment of sick dogs: furosemide was

administered orally on an empty stomach at 2 mg/kg every 12 hours; enalapril was administered orally at 0.5 mg/kg every 12 hours; Bendamine was administered orally on an empty stomach at 20 mg/kg every 24 hours. It is recommended to divide the dose into two doses.

Results and discussion. With the development of heart failure in dogs, a decrease in the total protein level in blood serum was established, were compared to the control group of dogs, it decreased by 9.9%. Also, a decrease in total bilirubin was found in sick animals, which in the blood serum of the experimental group of dogs before treatment, respectively, fluctuated within the range of $3.3 \pm 0.25 \mu\text{mol/l}$ against $3.7 \pm 0.31 \mu\text{mol/l}$ of the control (Table 1).

When studying the functional state of the liver in dogs with heart failure before treatment, an increase in the activity of aminotransferases in their blood was found, where, accordingly, the activity of ALT increased by 59.2%, and the activity of AST by 51.9% compared to the indicators of the control group.

Table 1

Biochemical parameters of the blood of dogs according to the development of heart failure and the effect of the drug "Bendamine" ($M \pm m$; $n = 10$)

Indicators	Group of animals		
	Control	Research	
		Before treatment	After treatment
Total protein, g/l	$63,5 \pm 4,15$	$57,2 \pm 3,57$	$61,9 \pm 5,24$
Bilirubin, $\mu\text{mol/l}$	$3,7 \pm 0,31$	$3,3 \pm 0,25$	$4,0 \pm 0,30$
ALT, od/l	$38,2 \pm 2,10$	$60,8 \pm 3,54^{***}$	$33,7 \pm 4,23$
AST, unit/l	$23,5 \pm 1,11$	$35,7 \pm 1,58^{***}$	$28,3 \pm 1,47^*$
LDH, unit/l	$80,4 \pm 4,54$	$99,3 \pm 5,12^*$	$93,2 \pm 4,86^*$
Alkaline phosphatase, unit/l	$88,6 \pm 5,35$	$108,2 \pm 6,25^*$	$102,5 \pm 5,20^*$
Amylase, unit/l	$925 \pm 32,5$	$756 \pm 28,7^{**}$	$852 \pm 30,4$
Creatinine, $\mu\text{mol/l}$	$95,3 \pm 4,88$	$130,5 \pm 4,22^{***}$	$100,4 \pm 5,12$
Urea, $\mu\text{mol/l}$	$6,5 \pm 0,41$	$9,0 \pm 0,55^{**}$	$8,4 \pm 0,50^{**}$
Cholesterol, mmol/l	$4,6 \pm 0,20$	$5,8 \pm 0,22^{***}$	$5,0 \pm 0,20$
Calcium, mmol/l	$2,51 \pm 0,14$	$2,33 \pm 0,16$	$2,40 \pm 0,16$
Phosphorus, mmol/l	$1,27 \pm 0,05$	$1,48 \pm 0,09^*$	$1,24 \pm 0,07$
Glucose, mmol/l	$4,11 \pm 0,11$	$3,77 \pm 0,14^*$	$3,93 \pm 0,15$

After the use of the drug "Bendamine," a decrease in the activity of

aminotransferases was established in the blood serum of experimental dogs compared to the indicators taken even before the treatment, where, respectively, the activity of the indicated enzymes was 33.7 ± 4.23 and 28.3 ± 1.47 units/l.

It was established that in the dogs of the research group, which had characteristic clinical signs of heart failure, an increase in the activity of this enzyme by 22.1% was established. After the treatment of the animals, a decrease in the activity of alkaline phosphatase was found in the blood of the dogs of the experimental group; however, compared to the indicators of the control group, the activity of the enzyme was lower by 15.7%, respectively.

It was established that the highest activity of LDH was in the blood serum of the experimental group of dogs before treatment, were compared to the indicators of the control group of dogs, it increased by 23.5%. The activity of the studied enzyme was somewhat lower in the blood serum of the dogs of the experimental group after treatment, where, accordingly, it was within the range of 93.2 ± 4.86 units/l.

When determining the activity of amylase in the blood serum of dogs, it was established that in the control group of dogs, it was 925 ± 32.5 units/l, while in sick dogs, amylase activity decreased by 18.3% before treatment and by 8.0% after treatment in accordance.

The level of urea in the blood of the experimental group of dogs before treatment increased by 38.5%, while after the course of treatment, the level of urea decreased slightly compared to the beginning of the experiment but remained higher by 29.2% compared to the values of the control group of dogs.

It was established that the level of creatinine in the blood serum of the experimental group of dogs also reliably increased to 130.5 ± 4.22 $\mu\text{mol/l}$, while in the control group of dogs, this indicator was 95.3 ± 4.88 $\mu\text{mol/l}$. After the treatment, the level of creatinine in the blood serum of the experimental group of dogs decreased by 23.1% compared to the values taken from this group of dogs before treatment.

Similar changes are observed when studying the cholesterol level, which also increased the blood serum of the experimental animal group by 26.1 and 8.7%

compared to the control group.

According to the conducted studies, it was established that in the blood serum of the control group of dogs, the average glucose level was 4.11 ± 0.11 mmol/l, while in the experimental group, this indicator tended to decrease. Thus, before treatment, the glucose level of sick dogs of the experimental group decreased by 8.3% and after treatment - by 4.4%, respectively.

In animals with heart failure, the analysis of calcium content in the blood serum of dogs of the experimental group showed that at the beginning of the experiment, it significantly decreased by 7.2% compared to the indicators of the control group, while after treatment, the level of this indicator in the serum of dogs of the experimental group was 2.40 ± 0.16 mmol/l.

It is worth noting that the dynamics of changes in the phosphorus content were reversed. So, accordingly, at the beginning of the experiment, the level of Phosphorus in the blood of the experimental group of dogs probably increased by 14.2% compared to the blood indicators of the dogs of the control group. After the treatment, where the new cardio drug "Bendamine" was used, the phosphorus level in the experimental group's blood decreased slightly, 1.24 ± 0.07 mmol/l, respectively.

Conclusions. Thus, based on the conducted studies, it was established that changes in the biochemical parameters of the blood occur in dogs with the development of heart failure.

REFERENCES

1. Trofimjak R., & Slivinska L. (2016). Diagnosis of chronic heart failure dogs – existing methods and future prospects. *Scientific Messenger of LNU of Veterinary Medicine and Biotechnologies. Series: Veterinary Sciences*, 18(71), 130-133. doi: 10.15421/nvlvet7129.
2. Varcholyak I. S., & Gutyi B. V. (2019). Determination of the chronic toxicity of preparation "Bendamin" on laboratory animals. *Theoretical and Applied Veterinary Medicine*, 7(2), 63–68. doi: 10.32819/2019.71011.
3. Varkholiak I. S., & Gutyj B. V. (2018). Determination of acute toxicity of

“Bendamin” drug in laboratory animals. *Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies*, 20(92), 209–212. doi: 10.32718/nvlvet9243.

4. Varkholiak I., Gutyj B., & Leskiv, Kh. (2020). Influence of “Bendamin” on the indices of antioxidant protection in rat’s blood by an experimental doxorubicin-induced cardiomyopathy. *Scientific Light*, 35, 41–44.

MEDICAL SCIENCES

VACUUM-ASSISTED CLOSURE AS ALTERNATIVE METHOD OF WOUND MANAGEMENT

Malyk Nataliia Vitaliyivna

PhD

Anyshchenko Anna

Student

Kharkiv National Medical University

Kharkiv, Ukraine

Introductions. The problem of prolonged wound healing is often found in the elderly or in those who have comorbidities such as diabetes, atherosclerosis or varicose veins. This causes ongoing discomfort, needs extensive medical care, and necessitates substantial reconstructive surgery, requiring significant financial and social commitments. Negative-pressure wound therapy (NPWT), also known as vacuum-assisted closure (VAC), is an alternate type of wound management that uses negative pressure to clean the wound surface, speed up healing, and prepare the wound for plastic closure.

Aim. To consider the perspectives and relevance of VAC in managing patients with wounds of different aetiologies, its benefits and drawbacks, VAC technique.

Materials and methods. We performed a systematic review and comprehensive analysis in the following databases: The Cochrane, EMBASE, PubMed and Ovid.

Results and discussion. VAC is used when it is impossible to suture or repair the damage in a traditional way; in the presence of gunshot wounds; in the treatment of large burn injuries; with existing concomitant diseases (atherosclerosis, diabetes); in the presence of ulcers, purulent lesions, bedsores; for fixation of skin grafts; after the use of fasciotomy in compartment syndrome. Contraindications of local negative

pressure: patients with malignant diseases, untreated osteomyelitis, fistulas in organs or body cavities. Vacuum therapy is relatively contraindicated for patients who are taking anticoagulants or with actively bleeding wounds. The VAC application technique consists in using the principles of local negative pressure (topical negative pressure - TNP), that is, in creating a stable vacuum in the wound cavity by establishing a system for active aspiration, which in turn decreases wound exudation, aids in the maintenance of a moderately moist wound environment, which is necessary for the normal course of reparative and regenerative processes. The system's formation is accomplished through placing a polyurethane sponge in the surgical wound and sealing the wound with a transparent adhesive film. It is glued to the outer side of the sponge and to the skin edges of the wound. Then, a drainage tube with an applicator film is installed on this dressing, which hermetically connects this dressing to the device that provides negative pressure on the dressing and wound. Due to a reduction in perfusion carried on by tissue exposure to negative pressure, angiogenesis is stimulated and local vasodilation is brought on by the nitric oxide production. This happens when receiving VAC treatment during the suction phases. As a result, intermittent VAC is more effective than continuous VAC. It has been demonstrated by exposure to various negative pressure levels (10–175 mmHg) in various wound types that the degree of negative pressure should be customised for each kind of wound. The recommended pressure for a chronic venous ulcer is 50 mmHg, but acute traumatic wounds require a negative pressure of 125 mmHg. Negative pressure reduces local oedema with the evacuation of wound exudate, lowers microbial contamination, enhances local blood circulation (allowing to speed up the process of tissue regeneration), promotes microdeformation of cells - it releases growth factors. It is also possible to see the phenomenon of "tissue expansion," which is explained by the pressure reduction in the tissues after negative pressure is applied. While the pressure outside the cells and beneath the dressing is negative, the pressure inside the cells is positive. As a result, the wound may get smaller due to cell growth, granulation tissue proliferation, and convergence of the wound margins. Recent research has revealed successful use of this method during

the primary surgical debridement of wounds received in hostilities, until their initial healing. This is especially relevant nowadays. VAC reduces wound closure time, the risk of infection, as well as reducing the time spent on dressings.

Conclusions. Local treatment with negative pressure is currently a well-developed, reliable and effective way to heal wounds of different etiologies. Further implementation of this technique will significantly improve outcomes of difficult cases such as burns, chronic wounds, extensive traumatic or purulent tissue lesions, as well reduce the time and cost of treatment.

AGGRESSIVE PERSONALITY MANIFESTATIONS OF STUDENTS IN THE CONDITIONS OF APPLICATION OF DIFFERENT FORMATS OF THE ORGANIZATION OF EDUCATIONAL ACTIVITIES

Serheta Ihor Volodymirovich

Doctor of Medical Sciences, Professor,
Head of the Department of General Hygiene and Ecology

Vergeles Tetiana Mykhailivna

Assistant of the Department of General Hygiene and Ecology
National Pirogov Memorial Medical University, Vinnitsya, Ukraine

Introductions. An essential place in the structure of personality traits, which reflect both the peculiarities of the mental states of students and the degree of their mental adaptation, determine certain behavioral strategies and direct actions are occupied by indicators that reflect the peculiarities of the level of various psychohygienic and significant psychodiagnostic correlates of aggressiveness, which determine the predisposition of the personality of young women and young men to perform a certain set of actions and deeds, the defining characteristic of which is an openly expressed destructive character [1-7].

Aim. The aim of the work is a hygienic assessment of the peculiarities of the spread of aggressive personality manifestations of students in the conditions of application of different formats of the organization of educational activities.

Materials and methods. Scientific research was conducted on the basis of National Pirogov Memorial Medical University among students whose educational activities were conducted in remote (on-line) and auditorium (off-line) formats. In order to determine the level of development of various forms of aggression, the personal questionnaire of Bass and Darky was used, which provided an opportunity to determine the degree of expression of such leading manifestations of human aggressiveness as physical, verbal and indirect aggression, negativism, irritation etc.

Results and discussion. In the course of the research, attention was paid to the advantage, despite the format of the training, of the degree of expression of indicators of indirect aggression, suspiciousness, irritability and feelings of resentment. Such a

predominance of indicators according to the specified set of indicators testifies to the presence of rather unfavorable the content of the characteristics of aggressive content, as well as their, so to speak, mainly passive content, which is a prerequisite for the subsequent adaptation of young women and young men to the implementation of everyday educational and extracurricular activities, both on-line and off-line, without significant expressed aggressive manifestations.

Secondly, it should be recognized as an extremely interesting phenomenon multidirectional shifts on the part of individual components of aggressiveness, which were registered in the conditions of various forms of organization of the educational process. Thus, under remote education conditions, statistically significant changes in the characteristics of physical aggression and negativism were observed. In particular, the level of physical aggression expression of young women ($p < 0.05$) and young men ($p < 0.05$) significantly decreased, on the other hand, the level of negativism significantly decreased among young women ($p < 0.05$) and among young men ($p < 0.01$) it increased. At the same time, under the conditions of auditorium education, statistically significant changes in the characteristics of verbal aggression and irritability were registered. Thus, the level of expression of verbal aggression in both young women ($p < 0.01$) and young men ($p < 0.01$) significantly decreased, on the other hand, the level of irritability was also reliable among young women ($p < 0.05$) and among young men ($p < 0.05$) increased.

Conclusions. In the course of the conducted research, a hygienic assessment of the peculiarities of the spread of aggressive manifestations of the personality of students, in the conditions of the application of various formats of the organization of educational activities.

REFERENCES

1. Сергета І. В., Панчук О. Ю., Стоян Н. В., Дреженкова І. Л., Макаров С. Ю. Університетська гігієна у контексті імплементації “Закону про вищу освіту”: фізіолого-гігієнічні основи, реалії та шляхи розвитку. *Довкілля та здоров'я*. 2016. № 4 (80). С. 46-52.

2. Мороз В. М., Макаров С. Ю., Серебреннікова О. А., Сергета І. В. Навчальний стрес та психофізіологічні критерії оцінки адаптаційних можливостей організму студентів закладів вищої медичної освіти. Вінниця : ТОВ “ТВОРИ”, 2020. 184 с.

3. Мороз В. М., Серебреннікова О. А., Сергета І. В., Стоян Н. В. Психофізіологічні та психогігієнічні основи ефективного використання здоров’язберігаючих технологій у закладах вищої освіти Вінниця: ТОВ “ТВОРИ”, 2021. 208 с.

4. Сергета І. В., Панчук О. Ю., Яворовський О. П. Гігієнічна діагностика професійної придатності студентів закладів медичної освіти (на прикладі стоматологічних спеціальностей). Вінниця : ТОВ “ТВОРИ”, 2020. 348 с.

5. Сергета І. В., Браткова О. Ю., Серебреннікова О. А. Наукове обґрунтування гігієнічних принципів профілактики розвитку донозологічних зрушень у стані психічного здоров’я учнів сучасних закладів середньої освіти (огляд літератури і власних досліджень). *Журнал НАМН України*. 2022. Т. 28, № 1. С. 306-326.

6. Сергета І. В., Серебреннікова О. А., Стоян Н. В., Дреженкова І. Л., Макарова О. І. Психогігієнічні принципи використання здоров’язберігаючих технологій у сучасних закладах вищої освіти. *Довкілля та здоров’я*. 2022. № 2 (103). С. 32-41.

7. Тимошук О. В., Полька Н. С., Сергета І. В. Наукові основи комплексної гігієнічної оцінки якості життя та адаптаційних можливостей сучасної учнівської і студентської молоді. Вінниця : ТОВ “ТВОРИ”, 2020. 272с.

ПОЗИТИВНІ ТА НЕГАТИВНІ СТОРОНИ ВИКОРИСТАННЯ ПРИСТРОЮ TУТО ПРИ ОГЛЯДІ ХВОРИХ В УМОВАХ ВІЙНИ

Бобро Лілія Миколаївна

канд. мед. наук, доцент

Федоренко Ольга Валентинівна

студент

Харківський Національний Медичний Університет
м. Харків, Україна

Вступ. З початком війни на території України багато людей були вимушені виїхати із країни, а ті хто перебуває в Україні знаходиться у постійній небезпеці. Прогулянка по парку, похід до магазину або відвідування лікаря наразі є великим ризиком. Війна збільшила потребу у медичному обслуговуванні, водночас знизивши здатність системи надавати послуги, особливо у районах активних бойових дій. Одразу став великий бар'єр між лікарем та пацієнтом. Будь-яке захворювання, навіть отит, у діагностиці якого не було ніяких перешкод, наразі є серйозною проблемою. По-перше, через міграцію людей, в тому числі лікарів, з країни, а по-друге, через те, що деякі медичні установи зруйновані внаслідок війни, а інші переповнені людьми, які звертаються за медичною допомогою у зв'язку з травмами, отриманими безпосередньо внаслідок війни.

Вже давно існують онлайн-консультації на яких лікарі можуть дати свої рекомендації, але провести об'єктивне обстеження, на жаль, не можливо. І тут приходить на допомогу прилад для дистанційної діагностики здоров'я та об'єктивного огляду пацієнта у будь-якій точці світу - Туто.

Ціль роботи. Визначити переваги і недоліки користування приладу Туто під час війни.

Матеріали та методи. Аналіз наукової літератури, яка стосувалася досліджень з використанням приладу Туто.

Результати та обговорення. Для того, щоб проводити огляд за

допомогою Tyto, сімейному лікарю потрібен сам пристрій та комплект, що йде в наборі для його успішного використання. На самому пристрої є камера, яка дозволяє знімати та передавати цифрові фотографії і відео горла і шкіри. Датчик, який призначений для безконтактного визначення температури людського тіла для людей будь-якого віку та освітлювальний пристрій. В самому комплекті міститься адаптер для обстеження вух та носа (отоскоп Tyto), адаптер для аускультатії серця, легень, перистальтики шлунково-кишкового тракту та для вимірювання частоти серцевих скорочень (стетоскоп Tyto) та депресор язика для обстеження ротової порожнини (шпатель Tyto). За допомогою пристрою та встановленого на телефон додатку можуть відбуватися синхронні огляди - візити в режимі реального часу до пацієнтів і лікарів, підключених через відеодзвінок, лікар може керувати пристроєм Tyto і бачити результати в реальному часі або асинхронний огляд, коли пацієнт записує дослідження, рекомендовані Tyto або лікарем за допомогою пристрою Tyto і відправляє їх на розгляд. Для того, щоб зафіксувати та передати дані огляду вуха, горла, шкірних покривів, виміри температури, аускультатію легень, серця, черевної порожнини та частоту серцевих скорочень - потрібно змінювати та підключати адаптери.

За даними літератури, використання пристрою дає можливість встановити більш точний діагноз та збільшити ефективність лікування, лікар зможе продивитися та порівняти динаміку захворювання завдяки відео- та фотозаписам, які проводилися раніше і збереглися. Пацієнт може описати та зробити відео чи фото та надіслати у додатку лікарю, а він вже у вільний час продивиться його. Лікарю не потрібно їхати додому до пацієнта, тому не треба під час війни перебувати у небезпечній місцевості. Можна проводити консультацію та робити дистанційний огляд пацієнта, перебуваючи навіть в укритті під час повітряної тривоги. У пацієнта немає необхідності виходити з будинку для того, щоб отримати якісну медичну допомогу. Лікар може підтримувати зв'язок зі своїм пацієнтом з України, який перебуває закордоном та має хронічне захворювання, яке потребують регулярного огляду та багато

іншого.

Але, мінуси впираються у фінансове забезпечення громадян України, особливо під час війни. Також для користування Tyto повинен бути якісний Інтернет, що в умовах війни не завжди можливо, а пацієнт потребує негайного огляду та для користування пристроєм потрібно мати смартфон або планшет для встановлення додатку, що теж може бути неможливим та складати труднощі для пацієнтів у більш похилому віці.

Висновки. Tyto – це великий крок у майбутнє, а використання телемедичних технологій значно побільшало під час війни, що сприятиме використанню телемедицини як частини гібридного надання допомоги після того, як закінчиться війна. У використанні Tyto головне, що лікар та пацієнт можуть знаходитися у безпеці та не ризикувати своїми життями, але по даним UNICEF лише 100 лікарів на території України змогли дозволити собі цей пристрій через фінансові складнощі.

РИЗИК РОЗВИТКУ КАРІЄСУ ЗУБІВ У ДІТЕЙ З ОРТОДОНТИЧНОЮ ПАТОЛОГІЄЮ

Драмарецька Світлана Ігорівна,
кандидат медичних наук, доцент,
доцент кафедри стоматології №1,
Удод Олександр Анатолійович,
доктор медичних наук, професор,
професор кафедри стоматології №1,
Донецький національний медичний університет,
м. Краматорськ, Україна

Введення. Під карієсрезистентністю емалі зубів розуміють, як відомо, сукупність її властивостей та характеристик, що дозволяють емалі протистояти перманентному впливу агресивних чинників, які створюють карієсогенну ситуацію у порожнині рота. Таких карієсогенних чинників, на жаль, велика кількість, вони діють постійно з більшою чи меншою інтенсивністю, залежно від прийому їжі, вживання тих або інших продуктів, зокрема, вуглеводів, що легко засвоюються та перетворюються на інші з'єднання і речовини, ефективності заходів гігієни порожнини рота, які спрямовані на видалення мікробної зубної біоплівки або зниження швидкості нальотоутворення, тощо, тобто можливо лише знизити агресивність постійно діючих карієсогенних чинників шляхом тривалих систематичних заходів, але не зовсім позбавитися їх впливу. Саме тому реалізація карієсогенної ситуації вирішальним чином залежить від резистентності емалі, тобто її здатності чинити спротив дії зазначених карієсогенних чинників. Серед параметрів емалі, що визначають рівень карієсрезистентності, найважливішим цілком обґрунтовано вважають її стійкість до кислотного впливу, тому що органічні кислоти, які, завдяки мікроорганізмам, що накопичуються у зубній біоплівці, утворюються з вуглеводів, сприяють демінералізації та подальшим процесам руйнування емалі з наступним виникненням порожнин. У зубах з життєздатною пульпою інтегральну карієсрезистентність визначає структурно-функціональна

кислотостійкість емалі, що складається зі структурного компонента, який формується складом та структурою емалі, та функціонального, що залежить від центробіжного переміщення зубної рідини. За допомогою тесту емалевої резистентності (ТЕР) можна визначити рівень структурно-функціональної кислотостійкості емалі зубів у конкретної особи та, відповідно, ризик розвитку у неї карієсу.

Мета роботи. Визначити групи ризику відносно карієсу зубів серед дітей, що мають ортодонтичну патологію, та дітей без таких порушень.

Матеріали і методи. Було проведено стоматологічне обстеження 32 дітей віком від 14 до 17 років. Серед цих дітей було 13 хлопчиків (40,6% від загальної кількості) і 19 дівчаток (59,4%). З даного контингенту 20 дітей (62,5%) мали ортодонтичну патологію, зокрема, порушення прикусу, скупченість зубів тощо, у 12 дітей (37,5%) не було виявлено таку патологію. У ході обстеження у всіх дітей за тестом емалевої резистентності визначали структурно-функціональну кислотостійкість емалі. Усі визначення проводили в один і той самий час доби, а саме, у період з 10 до 12 години. За результатами обстеження кожную дитину розподіляли до певної групи з відповідним рівнем ризику виникнення карієсу.

Отримані показники структурно-функціональної кислотостійкості обробляли за допомогою варіаційної статистики та наводили у вигляді середніх значень з середньою помилкою. Результати розподілення дітей за групами наводили в абсолютних значеннях та відсотках.

Результати і обговорення. Проведене дослідження показало, що середній показник, який характеризує структурно-функціональну кислотостійкість емалі зубів, у всіх обстежених становив $4,62 \pm 0,3,7$ бала. За рівнем структурно-функціональної кислотостійкості емалі до групи з низьким рівнем ризику виникнення карієсу увійшли 6 дітей (18,8%), у них показник ТЕР становив від 1 до 3 балів; до групи з середнім ризиком віднесли 13 дітей (40,6%) з показником ТЕР 4-5 балів; групи з високим та дуже високим ризиком, відповідно, становили 11 дітей (34,4%) зі значенням 6-7 балів та 2 дитини (6,3%) з показником 8 балів.

У дітей з ортодонтичною патологією показник структурно-функціональної кислотостійкості емалі складав $4,37 \pm 0,32$ бала. Серед цього контингенту низький рівень ризику щодо карієсу мали 4 дитини (20% від числа дітей з патологією), середній рівень – 8 дітей (40%). Що стосується високого та дуже високого ризику, то такий рівень мали, відповідно, 7 (35%) та 1 дитина (5%).

Діти без ортодонтичної патології не відрізнялися за показником структурно-функціональної кислотостійкості, зокрема, у них це значення становило $4,86 \pm 0,41$ бала. Слід зазначити, що цей показник дещо перевищував той, що був отриманий у дітей з ортодонтичною патологією, але різниця є недостовірною ($p < 0,05$). Розподілення за ризиком щодо карієсу виглядає таким чином: з низьким рівнем було 2 дитини (16,7% від кількості дітей без патології), з середнім – 5 дітей (41,7%), з високим ризиком – 4 дитини (33,3%), з дуже високим ризиком налічувалася лише 1 дитина (8,3%).

Висновки. За результатами проведеного дослідження встановлено, що середній показник структурно-функціональної кислотостійкості емалі зубів за тестом емалевої резистентності у дітей з ортодонтичною патологією достовірно не відрізнявся від такого, що був отриманий у дітей без зазначеної патології. Розподілення дітей на групи за ризиком розвитку карієсу також суттєвих розбіжностей не показало.

КЛІНІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГЕРПЕСВІРУСНИХ ІНФЕКЦІЙ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ЛІМФАДЕНОПАТІЄЮ У ДІТЕЙ

Дудник Вероніка Михайлівна

д.мед.н., професор, зав. кафедри педіатрії №2

Фурман Валентина Григорівна

Куцак Олеся Володимирівна

к.мед.н.,

асистент кафедри педіатрії №2

Волощук Володимир Якович

асистент

кафедри неврології та нейрохірургії ФПО

Вінницького національного медичного університету

Вступ. В структурі інфекційної патології у дітей останнє десятиріччя спостерігається переважання опортуністичної інфекції, а саме герпесвірусів (вірусу простого герпесу 1 та 2 типів, вірусу Епштейна-Барра, цитомегаловірусу, вірусу герпесу 6 типу). Інфікування герпесвірусами виникає найчастіше у дитячому віці, при цьому нерідко у процес втягуються лімфатичні вузли різної локалізації. Інфікування даними збудниками може супроводжуватися повним одужанням, ремісією та важкими ускладненнями у осіб з імунодефіцитами.

Роль герпесвірусів у розвитку імунопатології визначається їх унікальними біологічними властивостями: широким тканинним тропізмом, здатністю до персистенції і латенції в організмі інфікованої дитини. Таким чином, виникає науковий інтерес щодо вивчення впливу герпесінфекцій у розвиток синдрому лімфаденопатії для оцінки ризику формування різної патології.

Мета - вивчити особливості клінічних проявів герпесвірусних інфекцій, пов'язаних з лімфаденопатією у дітей.

Матеріали та методи. Проведено клініко-лабораторний та ретроспективний аналіз 28 історій хвороб дітей з герпесвірусними інфекціями,

що пов'язані з лімфаденопатіями, віком від 3 до 17 років.

Критерії включення - загально - клінічна група хворих, яким було проведено серологічне обстеження методом імуноферментного аналізу (ІФА). Зокрема, визначення рівнів Ig M та Ig G до вірусу простого герпесу 1 та 2 типу, ЦМВ та капсидного антигену вірусу Епштейна-Барр, визначення раннього (ЕА) і ядерного (ЕВНА) антигенів з використанням методики N.Buisson зі співавторами. Критерії виключення - діти з гематологічними та аутоімуними захворюваннями, ВІЛ – інфікувані, хворі на туберкульоз, лихоманку, яка виникла, як реакція на введення лікарських засобів.

Проаналізовано клінічні дані: фебрильна лихоманка, субфебрильні підйоми температури тіла, наявність інфекційних вогнищ, показники периферичної крові (рівень лімфоцитів), дані біохімічних досліджень (АсаТ та АлаТ).

Результати. Обговорення. Аналіз результатів досліджень з визначення гендерних та вікових особливостей дітей з герпетичною інфекцією, що пов'язана з лімфаденопатією, показало переважання хлопчиків віком від 6 до 11 років, порівняно з дівчатками. Встановлено, що синдром лімфаденопатії, що супроводжується герпесвірусною інфекцією, мав місце у 22 хворих, що становить відповідно (78,6%±7,4), гепатоспленомегалія була встановлена у 7 хворих (25,0%±7,9), а гепатит підтверджено у 3 хворих - (10,7%±2,4), тривалий субфебрилітет у 13 хворих (46,4%±6,6), а у 2 хворих (6,6% ±1,4) офтальмологами було виявлено ураження очей. 17 дітей (61,9%±8,7) віднесено до групи частохворюючих. Гендерний розподіл дітей в залежності від типу герпесвірусної інфекції показав: що ЕБВ-інфекція виявлялась у 16 хворих (57,1% ±7,9), у кожного другого перебіг інфекції супроводжувався реплікацією вірусу. 13 дітей (67,3%±5,1) серед хворих з ЕБВ-інфекцією мали прояви синдрому лімфаденопатії.

Герпетична інфекція 6-го типу виявлена у 7 пацієнтів, відповідно (25,%±7,9), котра клінічно проявлялась лімфаденопатією, лихоманкою, а у третини пацієнтів відмічалась гепатоспленомегалія. ЦМВ-інфекція була

верифікована у 8 хворих (28,5% $\pm$ 2,2). Прояви синдрому лімфаденопатії спостерігалися у 6 дітей, у кожної третьої дитини діагностовано гепатит, у 5 дітей (62,5% $\pm$ 5,8) спостерігався довготривалий субфебрилітет. У 4 хворих, що становить (14,3% $\pm$ 2,2) виявлено герпесвірусну інфекцію 1 та 2 типу, при якій спостерігався синдром лімфаденопатії, субфебрилітет, різноманітні висипи на шкірі, а також висипка на слизових оболонках губ, носа.

Висновки: Проведений ретроспективний аналіз історій хвороб показав, що герпесвірусна інфекція у дітей у 78,6% $\pm$ 7,4 випадках супроводжується синдромом лімфаденопатії. Вивчення вікових та гендерних особливостей даної групи дітей показало, що синдром лімфаденопатії, пов'язаний з герпесвірусною інфекцією спостерігається частіше у хлопчиків від 6 до 11 років. В клінічній картині перебігу герпесвірусної інфекції у дітей, окрім лімфаденопатії мали місце прояви підвищення температури до субфебрильних і фебрильних цифр (46,4% $\pm$ 6,6), гепатоспленомегалія (25,0% $\pm$ 7,9), гепатит (10,7% $\pm$ 2,4), екзантема (13,3% $\pm$ 1,4). ЕБВ-інфекція, поєднана з лімфаденопатією, спостерігалася у 57,1% $\pm$ 7,9, а у кожної другої дитини супроводжувалася реплікацією вірусу.

Таким чином, проведені дослідження свідчать про важливу роль вірусів сімейства *Herpesviridae* у розвитку клінічних проявів лімфаденопатії у дітей. Саме тому, є необхідним подальше вивчення частоти, тяжкості та особливостей клінічного перебігу герпетичних інфекцій у дітей та її ролі у розвитку синдрому лімфаденопатії.

ВИКОРИСТАННЯ КАРДІОСТИМУЛЯТОРІВ В ЛІКУВАННІ ПОРУШЕНЬ РИТМУ СЕРЦЯ

Коломієць Софія Тарасівна,
здобувач освіти,
Шапаренко Олександр Володимирович,
PhD, асистент
Харківський національний медичний університет,
кафедра внутрішньої медицини №2 і клінічної імунології та алергології
ім. академіка Л. Т. Малої,
м. Харків, Україна

Переваги використання кардіостимуляторів в лікуванні порушень ритму серця в тому, що постійний електричний імпульс подається в серце, щоб ініціювати деполяризацію міокарда і спричинити скорочення серця. Виділяють постійні та тимчасові апарати.

Тимчасові кардіостимулятори досягаються уведенням біполярного електрода через внутрішню яремну, підключичну або стегнову вену та розміщення його на вершині правого шлуночка, під контролем флюороскопічної візуалізації. Електрод підключається до зовнішнього кардіостимулятора з регульованою віддачею енергії та частотою імпульсів. Використовується під час лікування АВ-блокади та при інших аритміях.

Постійні кардіостимулятори – невеликі, плоскі металеві пристрої, які імплантуються під шкіру, зазвичай в ділянці грудної клітки. Електроди можливо провести по підключичній вені. Використовується у пацієнтів з ураженням СА-вузла без АВ-блокади, з постійною формою фібриляції предсердь та брадикардією.

Як переваги, так є і недоліки використання кардіостимуляторів. Ранніми ускладненнями постійних апаратів є пневмоторакс, тампонада серця, зміщення електрода. Пізні – хронічний біль, ерозія генератора або електрода, розрив електрода. Також використання тимчасових кардіостимуляторів може спричинити дискомфорт, тому що ініціює сильне скорочення грудних і

міжребрових м'язів. Частота ускладнень зростає з часом, тому система тимчасової стимуляції не повинна використовуватися понад 7 днів.

Тому через свої переваги у використанні постійного електричного імпульсу для лікування хворих з порушенням ритму, такі як фібриляція предсердь, АВ-блокада, кардіостимулятори набувають популярності в теперішній час.

ХРОНІЧНИЙ ГРАНУЛЯРНИЙ ЦИСТИТ У ДІВЧАТ

Малик Наталія Віталіївна

к.м.н., доцент

Кафедра загальної практики
сімейної медицини та внутрішніх хвороб

Абрамова Марина Олександрівна

студентка

Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Вступ: Інфекції сечовивідних шляхів залишаються найчастішою патологією у структурі уронефрологічних захворювань. Серед інфекцій сечовивідних шляхів у дітей приблизно до 84% складає хронічний цистит. Це захворювання характеризується високим ступенем поширеності, частим рецидивуванням і представляє собою серйозну медичну проблему. Особливої уваги заслуговує хронічний гранулярний цистит (далі- ХГЦ), який діагностується серед усіх форм циститу у дітей до 85%. ХГЦ відрізняється наполегливою течією на тлі лікування, що проводиться. Частота рецидивів складає до 70%, а в 18% випадків виявляється безперервно рецидивуючий перебіг патологічного процесу. Етіологія, патогенез та клінічна картина ХГЦ у дітей не мають чітких характеристик. Провідними етіологічними агентами виступають бактерії кишкової групи, переважно це *E. coli*. З'явилися поодинокі роботи щодо ролі хламідійної інфекції у розвитку ХГЦ. Існують також думки про вірусну етіологію ХГЦ. Причини рецидиву ХГЦ у дівчат до кінця не вивчені. Наявні сучасні дані свідчать, що підходи до терапії, що застосовуються, виявляються недостатньо ефективними, а результати лікування залишаються незадовільними. Таким чином, проблема ХГЦ у дітей актуальна через часті випадки рецидивування та необхідність тривалого профілактичного прийому антибактеріальних препаратів. Відсутні конкретні протоколи лікування та рекомендації щодо тактики ведення дітей, які страждають на «бактеріальний» ХГЦ. При цьому хронічний цистит знижує якість життя

пацієнтів, наприклад, негативно позначається на емоційному статусі. Тому й постає питання необхідності дослідження проблеми ХГЦ, з урахуванням високої частоти цього захворювання та його соціальної значності, розробки нових підходів у діагностиці та етіопатогенетичній терапії.

Мета: Провести клінічну оцінку стандартного лікування дітей із хронічним гранулярним циститом, оцінити етіологічні фактори хронічного гранулярного циститу у дітей та визначити значення *S. trachomatis* у розвитку захворювання, порівняти результати традиційного лікування хронічного гранулярного циститу та розробленого етіологічно та патогенетично обґрунтованого лікування.

Матеріали та методи: Під наглядом перебували 233 пацієнтки, які були госпіталізовані з хронічним гранулярним циститом до дитячого урологічного відділення. Вік пацієнток – від 1 до 17 років. Тривалість захворювання становила від 3 місяців до 11 років (в середньому 5,6 років). Усі пацієнтки були поділені на дві групи: контрольну (113 пацієнток) та досліджувану (120 пацієнток). Критерієм відбору пацієнток досліджуваної групи була наявність у батьків достовірних документально підтверджених даних на наявність інфекцій сечостатевої системи, або перенесену раніше хламідійну інфекцію. Обстеження включало в себе клінічний огляд, лабораторні та інструментальні методи діагностики: загальний аналіз крові, біохімічний аналіз крові, загальний аналіз сечі, аналіз сечі за Нечипоренко, бактеріологічне дослідження сечі з визначенням чутливості до антибіотиків. Цистоскопічне дослідження сечового міхура проводили за допомогою оглядового цистоскопа (KARL STORZ-Endoscope, Німеччина). У 120 пацієнток досліджуваної групи на додаток до стандартного комплексного обстеження було проведено обстеження на наявність *Chlamydia trachomatis* згідно з інструкцією з лабораторної діагностики інфекції, викликаной *Chlamydia trachomatis*, тобто за допомогою полімеразної ланцюгової реакції (ПЛР). Цитологічне дослідження з забарвленням мазків-зіскобів з уретри по Романівському-Гімзе проводили за стандартною методикою. Була врахована кількість лейкоцитів як показник

активності запального процесу. Біопсія сечового міхура проводилася з використанням операційного уретроцистоскопа (KARL STORZ-Endoscope, Німеччина) із застосуванням ендоскопічних біопсійних щипців. Для біопсії проводився забір 2-3 гранул, розташованих у різних відділах сечового міхура. В основу методики порівняльного статистичного аналізу двох груп пацієнток «досліджуваної» та «контрольної» покладено економетричні моделі: логістичні та регресійні. Оцінку достовірності отриманих результатів проведено за допомогою обчислення критерію Стюдента (p). Відмінності вважалися достовірними при $p < 0,05$.

Результати та обговорення: За даними лабораторних досліджень лейкоцитурія виявлена у 112 (99,1%) із 113 пацієнток контрольної групи та у 100 (83,3%) із 120 дівчат досліджуваної групи. Достовірних відмінностей у прояві сечового синдрому в обох групах немає ($p=0,25$). При бактеріологічному дослідженні сечі на живильних середовищах зростання мікрофлори не виявлено у 51 (45,1%) із 113 дівчат контрольної групи та у 62 (51,7%) із 120 дівчат досліджуваної групи. За даними бактеріологічного дослідження, найбільш часто зустрічаємим мікроорганізмом у пацієнток з хронічним гранулярним циститом була *E. coli*. У контрольній групі кишкова паличка була виявлена у 52 (46,0%) із 113 пацієнток, у досліджуваній групі – у 43 (35,8%) із 120 пацієнток. При цистоскопії у всіх 233 (100%) дівчат виявлено картину хронічного гранулярного циститу. Гранули розташовувалися в ділянці шийки сечового міхура, зоні трикутника Льюїса, були розсіяні в ділянці дна і по задній стінці сечового міхура. При загостренні хронічного циститу кількість гранул збільшувалася, гіперемія слизової оболонки приймала зливний характер, у просвіті з'являлися слизово-гнійні пластівці. Хламідійну інфекцію було виявлено у 120 (100%) дівчаток досліджуваної групи з використанням комплексу діагностичних інструментальних методів. Пацієнткам контрольної групи було проведено комплексне лікування. Амоксицилін тригідрат у поєднанні з калієвою сіллю клавуланової кислоти пацієнткам віком від 9 місяців до 2 років: разова доза препарату у формі сиропу (156 мг/5 мл) 2,5 мл.

У віці 2-7 років: разова доза препарату у формі сиропу (156 мг/5 мл) – 5 мл. У віці 7-12 років: 10 разова доза препарату у формі сиропу (156 мг/5 мл) - 10 мл. У віці старше 12 років по 625 мг тричі на добу. Фосфоміцин трометамол застосовувався у дітей віком від 5 років: 2 г одноразово. При рецидивах захворювання вибір схеми лікування здійснювався відповідно до результатів бактеріологічного дослідження сечі. При виявленні бактеріальної інфекції лікування розпочиналося з призначення препаратів відповідно до отриманих результатів бактеріологічного аналізу сечі. За відсутності мікробного росту застосовувалися аміноглікозиди III покоління: амікацину сульфат (у дітей старше 1 місяця: внутрішньом'язово 1520 мг/кг/добу на 1–2 введення) 5–7 днів. Цефалоспорины III покоління: цефотаксима натрієва сіль (дітям з масою тіла менше 50 кг - 50-180 мг/кг/добу, кратність введення - 2-6 разів; дітям з масою тіла більше 50 кг і дорослим - по 1-2 г кожні 4 – 12 годин внутрішньом'язово або внутрішньовенно 10 днів, цефтибутена дигідрат (внутрішньо – 9 мг/кг/добу на 1–2 прийоми незалежно від прийому їжі) 10-14 днів. За наявності больового синдрому використовувалися спазмолітичні та знеболювальні препарати у вікових дозах. Залежно від характеру порушень уродінаміки проводилася їхня корекція.

При виявленні вульвіта зовнішні статеві органи оброблялися дезінфікуючими розчинами 5-6 разів на день (0,5% розчин 1,4-діокіс 2,3-біс-(оксиметил) хіноксаліну). У 62 пацієнток досліджуваної групи без бактеріурії було проведено курс специфічного протихламідійного лікування антибіотиками. Хворим з асоціацією хламідій та бактеріальної мікрофлори (58 дівчаток досліджуваної групи з бактеріурією) насамперед призначалися антибактеріальні препарати, згідно з посівом сечі на мікрофлору та визначення чутливості до антибіотиків. Після чого проводилася терапія антибіотиками, що мають протихламідійну дію.

Антибіотики застосовували разом з еубіотиками. У більшості пацієнток застосовувався джозаміцин (вільпрафен): джозаміцин (діти до 1 року з масою тіла 5,5-10 кг, внутрішньо по 2,5-5 мл суспензії; діти 1-6 років з масою тіла

10-21 кг, внутрішньо по 5-10 мл суспензії, діти 6-14 років, внутрішньо по 10-15мл суспензії) 3 рази на день, 10-14 днів. Діти старше 14 років, внутрішньо 30-50 мг/кг/сут на 2-3 прийоми 10-14 днів. Симптоматичне лікування проводилося згідно з даними уродинамічного дослідження. Місцеве та фізіотерапевтичне лікування не відрізнялося від стандартного протоколу. Результати проведеного лікування були оцінені зі зникненням та (або) змінами скарг, динаміки клінічних та лабораторних даних, а також змінами тривалості ремісії. Поліпшення стану після проведеного стандартного лікування було зафіксовано у 92 (81,4%) із 113 пацієток контрольної групи, при цьому ліквідація клінічних проявів та скарг, нормалізація аналізів сечі була досягнута у 49 із 113 (43,4%) пацієток. У досліджуваній групі поліпшення на тлі проведеного лікування, спрямованого на елімінацію *S. trachomatis*, досягнуто у 115 (96,7%) із 120 пацієток, при цьому у 87 (72,5%) із 120 пацієток клінічні прояви, скарги та лабораторні показники були нормалізовані.

Висновки: При рецидивуючому перебігу циститу у дівчат, необхідно проведення комплексного обстеження з обов'язковим проведенням цистоскопії. При виявленні продуктивного запалення з утворенням гранул у сечовому міхурі показано проведення цілеспрямованого мікробіологічного обстеження пацієток на наявність збудників урогенітальних інфекцій. Для виявлення *Chlamydia trachomatis* у дівчат потрібний цілий комплекс діагностичних інструментальних методів. З метою проведення скринінгового обстеження для виявлення збудника хламідійної інфекції у дівчат із хронічним гранулярним циститом показано використання ПЛР.

Антибактеріальні препарати, що мають протихламідійну дію (тобто антибіотики-макроліди), необхідно призначати при діагностуванні у пацієток гранулярного циститу з хронічним перебігом патологічного процесу та відсутності росту неспецифічної мікрофлори (так званий «небактеріальний» цистит).

Препаратами резерву при лікуванні хронічного гранулярного циститу у дівчат є антибіотики тетрациклінового ряду та фторхінолони. При виявленні

неспецифічної мікрофлори в аналізі сечі у пацієнток, які страждають на хронічний гранулярний цистит, доцільно провести лікування згідно з результатами посіву сечі, з подальшим застосуванням антибактеріальних препаратів, що мають протихламідійну дію.

АКТУАЛЬНІ МЕТОДИ ЛІКУВАННЯ ГІПЕРТОНІЧНОЇ ХВОРОБИ

Малик Наталія Віталіївна

к.м.н., доцент

Кафедра загальної практики
сімейної медицини та внутрішніх хвороб

Батенко Ольга Володимирівна

студентка

Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Вступ. Артеріальна гіпертензія - це хвороба, яка характеризується хронічним стабільним підвищенням артеріального тиску, де за рекомендацією МОЗ та Міжнародної спільноти по гіпертензії, рівень систолічного АТ $\geq$ 140мм.рт.ст. і (або) рівень діастолічного АТ $\geq$ 90 мм.рт.ст.

Патологія викликана порушенням вищих судинорегулюючих центрів, нейрогуморальних і ниркових механізмів, при цьому відсутній первинний зв'язок з органічними змінами в будь-яких органах та систем.

ГХ можна назвати “епідемією ХХІ століття”, так як це захворювання є одним з найпоширеніших у світі, яке з кожним роком має тенденцію до “омолодження” та є причиною багатьох ускладнень, які значно погіршують якість життя хворих та можуть призвести до летальних випадків. За статистикою МОЗ 1,28 мільярдів людей страждають на артеріальну гіпертензію. Тому сучасні підходи до терапії ГХС направлені на контролювання загального стану пацієнта, попередження тяжких ускладнень хвороби.

Ціль роботи. Метою дослідження було проаналізувати наявні методи лікування гіпертонічної хвороби серця та їх ефективність.

Матеріали та методи. Був проведений літературний огляд досліджень, які присвячені методам лікування ГХ.

Результати та обговорення. Гіпертонічну хворобу прийнято класифікувати за ступенями та стадіями. Таким чином, можна відокремити

наступні ступені: I ступень “ м’яка” - САТ від 140 до 159 мм.рт.ст., ДАТ від 90 до 99 мм.рт.ст.; II ступень “ помірна” - САТ від 160 до 169 мм.рт.ст., ДАТ від 100 до 109 мм.рт.ст.; III ступень “тяжка” - САТ $\geq$ 180 мм.рт.ст., а ДАТ $\geq$ 110 мм.рт.ст. Виділяють наступні стадії хвороби: I стадія “неускладнена” - відсутні видимі прояви органічних порушень органів мішеней; II стадія “ безсимптомна” - пацієнти скарг не пред’являють, видимі зміни органів можна виявити лише в ході лабораторно-інструментального дослідження; III стадія “ускладнена” - виражені морфологічні зміни органів; супроводжується порушенням функцій та призводить до появи ускладнень.

В основі патогенезу хвороби лежить збільшення хвилинного серцевого викиду та опору периферичного судинного русла. Цей механізм можна зобразити схематично у такому вигляді: стресовий фактор $\rightarrow$ порушення регуляції тонуусу периферичних судин вищими центрами головного мозку $\rightarrow$ спазм артерій на периферії, включаючи ниркові $\rightarrow$ підвищення секреції нейрогормонів ренін-ангіотензинової системи $\rightarrow$ секреція альдостерону $\rightarrow$ затримка води та натрію у судинному руслі $\rightarrow$ підвищення об’єму циркулюючої крові у судинах $\rightarrow$ підвищення артеріального тиску.

Призначення антигіпертензивної терапії повинно базуватися на основі 2-х критеріїв: 1) рівня загального серцево-судинного ризику; 2) рівня САТ і ДАТ. Основною метою лікування ГХ є максимальне зниження можливості виникнення серцево-судинних ускладнень. Тому доцільним є застосування у лікуванні фармакологічного та нефармакологічного впливу на патологію. В терапії “м’якої” та “помірної” гіпертонії можна виділити 3 етапи. 1-й етап полягає в немедикаментозному лікуванні. Близько 50% пацієнтів можуть контролювати АТ без лікарських препаратів за допомогою декількох правил, таких як: 1) дотримання дієти без вживання жирних продуктів та низьким вмістом солі; 2) відмова від паління та вживання алкоголю; 3) підтримка нормальної маси тіла; 4) фітотерапія. 2-й етап - медикаментозне лікування, до нього переходять у тому разі, якщо після 3-4 місяців проходження 1-ого етапу не відбулося стійкого зниження АТ або хвороба перейшла у більш тяжку форму.

Лікар призначає 1 препарат з мінімальною дозою для зниження АТ, при цьому важливо дотримуватися безперервності процесу та враховувати протипоказання, супутні захворювання пацієнта. В фармакотерапії використовують наступні класи препаратів: діуретики, β -адреноблокатори, α -адреноблокатори, антагоністи кальцію, ІАПФ, блокатори ангіотензинових рецепторів. До 3-ого етапу (комбінації ліків) лікування вдаються, якщо при збільшенні дози препаратів зниження АТ не відбулося. В такому разі призначають інший лікарський засіб або комбінацію 2-х ліків різних груп. Досить ефективною комбінацією є застосування разом блокаторів кальцієвих каналів та блокаторів β -адренорецепторів; тіазидних діуретиків та ІАПФ; тіазидних діуретиків та антагоністів кальцію та інші.

Тяжка (злоякісна) форма гіпертонії характеризується не тільки значним підвищенням АТ і медикаментозною стійкістю, а й серйозним ураженням судин мозку, очного дна, нирок та серця. При цій формі хвороби призначають комбінації з 3-4 препаратів для зниження артеріального тиску. Деякі з них: діуретики, β -адреноблокатори, ІАПФ; антагоністи кальцію, ІАПФ, діуретики, α -адреноблокатори; діуретик, антагоніст кальцію, β - і α -адреноблокатори. В результаті лікування необхідно досягти наступних цілей: зниження АТ на 25%, зникнення ознак гіпертонічної енцефалопатії, покращення функцій уражених органів мішеней.

Висновки. На сьогоднішній день гіпертонічна хвороба залишається актуальною проблемою. Та не дивлячись на це, застосовуючи принципи фармацевтичної та немедикаментозної терапії, пацієнти можуть підтримувати та контролювати свій рівень артеріального тиску, що в свою чергу значно покращує якість життя та знижує ймовірність ускладнень.

МЕТАБОЛІЧНИЙ СИНДРОМ У ЗАГАЛЬНІЙ ПРАКТИЦІ СІМЕЙНОГО ЛІКАРЯ

Малик Наталія Віталіївна

к.мед.н., доц.кафедри

загальної практики - сімейної медицини та внутрішніх хвороб

Борисевич Валерія Денисівна

студентка

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ: Термін "метаболічний синдром" запроваджено недавно – у 80-х роках ХХ століття. Це одна з основних проблем у галузі охорони здоров'я у багатьох країнах світу. Число дорослих, які страждають на метаболічний синдром, доходить в деяких державах до 25-30%. В наш час збільшилась кількість молодих людей, що страждають на нього в порівнянні з минулими роками, коли переважна більшість хворих складала люди похилого віку. Поширеність захворювання знаходяться на однаковому рівні в чоловіків та жінок.

Мета: Розглянути вплив метаболічного синдрому на організм людини.

Матеріали та методи: Метаболічний синдром – це комплексне порушення обміну речовин, в основі якого лежать інсулінорезистентність та компенсаторна гіперінсулінемія. Даний симптомокомплекс є фактором ризику для розвитку великої кількості різноманітних захворювань. Найчастіше метаболічний синдром діагностується у чоловіків віком 30+, проте останні десятиліття зростає кількість зафіксованих випадків пубертатної інсулінорезистентності – тобто, подібні проблеми зі здоров'ям виникають в дуже молодих пацієнтів.

У дослідженнях була вивчена поширеність метаболічного синдрому серед дорослого населення її оцінка досить висока і становить у США 23,8% (24% серед чоловіків і 23,2% серед жінок). При цьому у вікових групах 20–50 років метаболічний синдром частіше відзначається у чоловіків, у пацієнтів

віком 50–70 років поширеність метаболічного синдрому майже однакова у чоловіків і жінок, тоді як у осіб старше, у 70 років, метаболічний синдром частіше виявляється у жінок. Загально визнано, що вища частота метаболічного синдрому у жінок старших вікових груп порівняно з чоловіками зумовлена настанням менопаузи. Симптоми метаболічного синдрому у жінок частіше проявляються після 25 років та можуть бути пов'язані з прогресуванням гінекологічних захворювань, таких як синдром полікістозних яєчників, впливом оральних контрацептивів та вагітністю.

Результати та обговорення: Діагноз "метаболічний синдром" встановлюється за наявності трьох або більше таких ознак:

- 1) абдомінальне ожиріння – коло талії понад 94 см у чоловіків та 80 см у жінок;
- 2) артеріальний тиск вищий за 130/80;
- 3) підвищений рівень холестеролу у крові;
- 4) підвищений рівень тригліцеридів у крові;
- 5) збільшення концентрації глюкози у крові.

Часто хворі мають скарги на наявність надлишкової маси тіла, зниження переносимості фізичних навантажень, тяжкість у потиличній ділянці голови, головні болі, сухість у роті, прискорене сечовипускання, свербіж у шкірних складках. В основі розвитку метаболічного синдрому лежить як генетична схильність, так і низка зовнішніх факторів: низька фізична активність, порушення харчування. Вважається, що провідну роль грає порушення функціонування жирової тканини та розвиток резистентності до інсуліну. Ознакою метаболічного синдрому є так зване абдомінальне ожиріння. При ньому жирова тканина відкладається на животі і збільшується кількість внутрішнього жиру (зовні це може бути непомітно). Абдомінальний жир має підвищену резистентність (стійкість) до інсуліну, на відміну від підшкірного. У формуванні резистентності до інсуліну важливу роль відіграє дисфункція жирової тканини. Резистентність до інсуліну впливає на жировий обмін: підвищується рівень ліпопротеїнів дуже низької щільності (ЛПДНЩ),

ліпопротеїнів низької щільності (ЛПНЩ), тригліцеридів, зменшується концентрація ліпопротеїнів високої щільності (ЛПЗЩ). Ліпопротеїни низької щільності – це фракція загального холестерину, яка бере участь у формуванні клітинної стінки та у синтезі статевих гормонів. Однак надлишок ЛПНГ ("поганого холестерину") може призводити до формування атеросклеротичних бляшок у стінці судин та до патології серцево-судинної системи. Ліпопротеїни високої щільності є, навпаки, "хороший" холестерин. Вони беруть участь у перенесенні надлишку холестеролу назад у печінку, а також перешкоджають формуванню атеросклеротичних бляшок. При надлишку ліпопротеїнів низької щільності та тригліцеридів, що спостерігається при метаболічному синдромі, рівень "хорошого" холестеролу (ЛПЗЩ) зазвичай знижується.

При абдомінальному ожирінні жирові клітини збільшені, інфільтровані макрофагами, що призводить до викиду великих кількостей цитокінів – фактора некрозу пухлин, лептину, резистину, адипонектину та інших. Внаслідок цього порушується взаємодія інсуліну з рецепторами на поверхні клітин. Додатковим фактором розвитку резистентності є ожиріння, оскільки інсулін може накопичуватись у жирових клітинах. Також при метаболічному синдромі судинна стінка стає жорсткішою, посилюється тромботична активність крові, збільшується кількість прозапальних цитокінів. Це збільшує ризик серцево-судинної патології. Метаболічний синдром може призводити до неалкогольного стеатогепатиту, онкологічних захворювань, таких як рак грудей, товстого кишечника, простати. Є зв'язок метаболічного синдрому з рецидивами псоріазу та деяких психоневрологічних порушень.

Діагностика метаболічного синдрому – непросте комплексне завдання, яке ускладнюється різноманітністю форм захворювання, його причинами та способами корекції. Також цей стан небезпечний тим, що довгі роки людина не відчуває хворою. Самопочуття починає страждати, коли з'являються значні відхилення у роботі організму та розвиваються ускладнення. Жодна людина не може відчувати підвищеного рівня глюкози в крові або порушення обміну холестерину. Про себе дають знати лише дуже серйозні проблеми, викликані

цими порушеннями, – наприклад, гнійне запалення пальців ніг чи серцевий напад. У разі виникнення симптомів метаболічного синдрому необхідно терміново звернутися до лікаря до появи серйозних ускладнень. На прийомі лікар виміряє артеріальний тиск, оцінить параметри біохімічного аналізу крові (ліпідний спектр, глюкоза крові). На сьогоднішній день існують ліки, які дозволяють успішно контролювати артеріальний тиск, рівень холестерину та глюкози крові. За допомогою порад щодо корекції способу життя (зниження ваги, впровадження щоденних фізичних навантажень) можна досягти регресії метаболічного синдрому, покращення якості життя.

Висновки: Метаболічний синдром є комплексом патологічних станів, які тісно пов'язані між собою. Процес розвитку метаболічного синдрому потребує кращого вивчення, але чітко видно вплив МС на збільшення ризику виникнення патології серцево-судинної системи, таких як ішемічна хвороба серця, атеросклероз, артеріальна гіпертензія, також цукрового діабету другого типу, зростає можливість пошкодження печінки з подальшим розвитком цирозу, патології нирок, онкологічних захворювань.

ВПЛИВ АУТОІМУННОГО ТИРЕОЇДИТУ НА ЯКІСТЬ ЖИТТЯ ПАЦІЄНТІВ

Форкерт І. О.

аспірант кафедри сімейної медицини
з курсом дерматовенерології

Мелеховець О. К.

кандидат медичних наук, професор
професор кафедри сімейної медицини
з курсом дерматовенерології

Мелеховець Ю. В.

кандидат медичних наук
асистент кафедри хірургії,
ортопедії, травматології та фтизіатрії
Сумський державний університет
м. Суми, Україна

Вступ. Аутоімунний тиреоїдит (АІТ) належить до групи захворювань, що не є абсолютно виліковними та мають лише симптоматичне лікування, що полягає в замісній гормональній терапії на етапі, коли аутоімунне руйнування щитоподібної залози досягає ступеню, при якому неможливе подальше підтримання адекватного рівню власної продукції гормонів щитоподібної залози. Проте якість життя пацієнтів, хворих на АІТ, залежить від багатьох факторів, окрім підтримання нормального гормонального фону.

Ціль роботи. Метою дослідження було вивчити якість життя пацієнтів з АІТ, що мали нормальний рівень функціонального стану щитоподібної залози або приймали замісну гормональну терапію та порівняти отримані показники з групою умовно здорових осіб. 150 пацієнтів, хворих на АІТ, що проходили лікування на клінічній базі кафедри сімейної медицини СумДУ (ТОВ «Сумська клініка лазерної медицини») з 2020 по 2022 рік та 150 здорових осіб пройшли опитування за системою ThyPRO-39.

Матеріали та методи. Було використано опитувальник ThyPRO-39 як скорочену версію стандартизованого опитувальника ThyPRO. Оригінальний

опитувальник ThyPRO складається з 84 позицій, підсумованих за 13 шкалами, і пункту, який дає загальний погляд на вплив здоров'я щитовидної залози на якість життя пацієнта. В опитувальник включені наступні розділи: «симптоми, пов'язані зі збільшенням щитоподібної залози», «симптоми тиреотоксикозу», «симптоми гіпотиреозу», «очні симптоми», «втомлюваність», «порушення розумової діяльності», «тривожність», «депресія», «емоційна лабільність», «вплив на соціальне життя», «вплив на щоденний побут», «вплив на статеве життя», «косметичні скарги».

Скорочена версія є більш зручною для використання у клінічній практиці але залишається так само точною [1]. Кожна позиція оцінюється пацієнтом за шкалою Лайкерта від 0 до 4, де 0 відповідає відсутності симптомів, а 4 - наявності значних симптомів. Середній бал за кожним пунктом необхідно розділити на 4 та помножити на 100 [1]–[4].

Результати та обговорення. При аналізі результатів опитування виявлено, що захворювання щитоподібної залози мало значний вплив на якість життя пацієнтів з АІТ. Середній показник за шкалою ThyPRO склав 46,6 (СІ 95% = 40 – 53,3) серед пацієнтів з АІТ, що на 67% більше показників умовно здорових пацієнтів ($p = 8,8 * 10^{-9}$). Найбільший вплив на остаточний результат пацієнтів з АІТ чинили бали за розділами «тривожність», «емоційна лабільність» та «симптоми, пов'язані зі збільшенням щитоподібної залози».

Таблиця 1

Середні значення за результатами опитувань

Група	ThyPRO
Пацієнти з АІТ	46,6 (СІ 95% = 40 – 53,3)
Умовно здорові	15,4 (СІ 95% = 8,9 – 21,9)
p	$8,8 * 10^{-9}$

Згідно з результатами опитування HADS, що було проведено додатково, вираженість тривоги має позитивну кореляцію з якістю життя пацієнтів (коефіцієнт кореляції = 0,527).

Висновки. Аналіз результатів опитування показав, що незалежно від гормонального статусу, пацієнти з АІТ мають значно гіршу якість життя від умовно здорових осіб. Таким чином, пацієнти з аутоімунним захворюванням щитоподібної залози потребують корекції коморбідних станів, окрім корекції рівню гормонів щитоподібної залози. Зважаючи на те, що найбільший вплив на якість життя пацієнтів з АІТ чинить їх психологічний стан, такі пацієнти можуть потребувати психотерапії.

CHEMICAL SCIENCES

UDK 665.73:504.062:537.612(043.2)

MAGNETIC ACTIVATORS OF HYDROCARBON FUELS

Zinchenko Ruslan

PhD student

Matvyeyeva Olena

PhD, professor

National Aviation University

Kyiv, Ukraine

Introduction. Scientific and technological progress along with the growth of technology creates new opportunities. This stimulates scientists to search for non-standard solutions to arising problems. Every year the requirements for machinery, fuels and lubricants, technical fluids and other equipment and materials that surround us become more stringent.

The issue of improving the quality of hydrocarbon fuels at all stages of operation will always be relevant. Modification of hydrocarbon fuels and combination with other technical solutions makes it possible to improve the quality of these fuels and ensures their stable operation.

In the works of O. Matvyeyeva, I. Trofimov, I. Tretyakov, L. Kurok, N. Musina, I. Morozova, A. Malinovsky, O. White, A. Andrievsky, V. Muramovich, D. Pogorletsky, D. Lawton, F. Weinberg and others describe general principles of the influence of the magnetic field on the physicochemical properties of fuels. Modern developments of magnetic activators of hydrocarbon fuel are quite diverse. This is confirmed by the relevant patents and utility models.

Aim. Develop an experimental model of a flow activator with given magnetic field parameters to determine the interaction of hydrocarbon fuel with a magnetic field based on previous works.

Materials and methods. The following techniques methods were used in the development of the magnetic modifier: general (systemic-dialectical), general (ranking, logical, analogies, generalization, formalization), private (experimental, modeling, analysis and calculation, induction-deductive, hypothetical), special (observation, comparison, calculations and measurements). The combination of all these methods made it possible to adequately evaluate existing models and their shortcomings and create a new device.

Results and discussion. The device is represented by a cylindrical structure in which a system of permanent magnets is placed in a certain sequence. The axis of the device is inert to a hydrocarbon fuels tube with a diameter of 0.5 cm through which the input and output of the treated liquid. In the tube itself along the fluid in the core creates a certain magnetic field of intensity and frequency in the following ratio:

$$B_0/B_H \geq 20 \div 35 \text{ та } f_H/f_0 \geq 20 \div 50,$$

where B_0 – the magnitude of the magnetic induction (T) in the working gap of the core of the main magnetic field;

B_H – the magnitude of the magnetic induction (T) of the auxiliary magnetic field;

f_0 – - frequency (Hz) of the main magnetic field;

f_H – frequency (Hz) of the auxiliary magnetic field.

The magnetic field is created by permanent magnets, the characteristics of which are given in Table 1.

Table 1

Characteristics of permanent magnets

Magnetic characteristics	Parameters
Magnetic induction, T	0,8-1,2
Coercive force by induction H_{bc} , kA / m	400-1300
Coercive force by magnetization H_{jc} , kA / m	400-1500
Magnetic energy $(BH)_{max}$, kJ / m ³	200-400
Temperature coefficient ξ , °C	0,15
Density ρ , kg / cm ³	7,4
Maximum working temperature T, °C	100-150

Discussion. In theory, the magnetic field of the designed device should act on the polar molecules of hydrocarbon fuel, which will lead to an increase in the degree of oxidation of the fuel itself. This is one of the problems of the magnetic activator. In the future, it is necessary to check the efficiency of the designed device on different types of hydrocarbon fuels.

Conclusions. After analyzing the obtained results, the following conclusions can be drawn: a device for magnetic processing for the modification of hydrocarbon fuels was designed. It can be assumed that the configuration of the magnetic field and the design features of the magnetic activator create certain prerequisites for atomic and intermolecular interaction, which affects the physical and chemical properties of hydrocarbon fuel.

REFERENCES

1. I. Tretyakov, V. Balenko, Influence of magnetic field on physicochemical properties of fuels, *Electronic processing of materials*, Vol. 1, pp. 28-29 (1990).
2. D. Pohorletskyi. S. Prospects of magnetic processing of hydrocarbon fuels on motor vehicles / D. M. S. Pohorletskyi, A. B. Malygin, A. V. Kotylo // *Kherson State Maritime Academy*. - year 2013. – No. 3. – P. 58 – 66.
3. N. Musina, Development of methods for determining the elemental and hydrocarbon composition of heavy oil residues: dis. Cand. chem. Sciences: 02.00.02 (2014).
4. R. Zinchenko, O. Matveeva. Change of ecological and physicochemical properties of hydrocarbon fuels under the action of a magnetic field, XVIII International scientific-practical conference of young scientists and students "Flight. Modern problems of science", NAU, Collection of abstracts, (2018).

УДК 536.632

МЕТОДИКА РОЗРАХУНКУ ЕЛЕКТРОННОЇ КОНФІГУРАЦІЇ ХІМІЧНИХ ЕЛЕМЕНТІВ

Козуб Павло Анатолійович,

к.т.н., доцент

Харківський національний університет радіоелектроніки

Мірошніченко Наталія Миколаївна

к.т.н., доцент

Національний технічний університет

Харківський політехнічний інститут

Лук'янова Вікторія Анатоліївна,

к.пед.н., доцент

Харківський національний університет радіоелектроніки

Сирова Ганна Олегівна,

д.фарм.н., професор

Харківський національний медичний університет

Козуб Світлана Миколаївна,

к.т.н., доцент

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Анотація: Запропоновано 5 основних функцій, які достатні як для розрахунку електронної конфігурації елемента за його порядковим номером, так і визначенням порядкового номеру елемента за його електронною конфігурацією. Показано, що вони можуть бути представлені як у вигляді математичних та логічних операторів, так і у вигляді логічних конструкцій, що є важливим для використання їх у прикладних програмах.

Ключові слова: хімічні елементи, порядковий номер, електронна конфігурація.

Одним із основних принципів сучасної хімії є періодичність хімічних та фізичних властивостей хімічних елементів, яка базується на структурі електронної оболонки. В результаті цього стає можливим використання для

прогнозування властивостей будь-якого елемента знати лише його порядковий номер.

Так, наприклад, для розрахунку значення середнього молярного об'єму елемента достатньо невеликого набору простих залежностей [1], які використовують в якості вихідних параметрів тільки дані щодо електронної структури елемента, яка в свою чергу може завжди бути отримана за положенням елемента у періодичній таблиці з використанням стандартного запису зовнішньої електронної оболонки атому.

Методика розрахунку структури зовнішньої оболонки вважається загальновідомою і в загальному вигляді подається майже у всіх підручниках з елементарної хімії, наприклад [2,3]. Але у математичному вигляді, придатному для використання при створенні програм така методика відсутня не тільки у підручниках, але й у більш професійній літературі.

Це призводить до того, що при розробці програмних продуктів доводиться кожен раз розробляти цей алгоритм майже з нуля, що потребує від розробників програмного забезпечення знань як хімії, так і мови програмування.

Основною проблемою при створенні алгоритму визначення структури є специфічна закономірність періодичної системи. Вона не може бути визначена простими алгебраїчними функціями без використання логічних операцій та виразів.

Слід зазначити, що використовуючи особливості будови електронної оболонки елементів можна значно спростити обчислення, використавши всього декілька відносно простих функцій оснований як на використанні логічних виразів так і на використанні логічних операцій.

Для відображення електронної конфігурації було взято стандартне позначення в хімічній літературі електронної структури зовнішньої оболонки атому

$$N s^{e_0} f^{e_4} d^{e_3} p^{e_2}$$

де N - номер періоду у періодичній системі елементів;

s, f, d, p - позначення орбіталі (побічного квантового числа - 0,1,2,3);

e^i - кількість електронів у відповідній орбіталі.

Однією з особливостей структури є фактичне розташування елементів не у відповідності до послідовності зростання номеру орбіталі - (s,p,d,f), а в іншому порядку - (s,f,d,p). Це має своє пояснення з точки зору квантової хімії, але потребує врахування для зручності подальшої практичної роботи.

Саме тому математичному вигляді зручним є представлення електронної конфігурації у вигляді вектору (масиву значень) з кількістю електронів у кожній орбіталі.

$$C = \{e_s, e_f, e_d, e_p\}$$

де C - вектор електронної конфігурації зовнішньої оболонки;

e_b - кількість елементів у b-орбіталі періоду N.

b - побічне квантове число, 0,1,2,3 (відповідно s,p,d,f).

Максимальна кількість електронів у b-орбіталі для N-періоду визначається простою формулою, в якій використання умовного оператора порівняння призводить до того, що для перших періодів кількість електронів f та d орбіталей приймають нульові значення

$$l_b = l(N, b) = 2 \cdot (2 \cdot b + 1) \cdot (N > 2 \cdot b - 1) \quad (1a)$$

де l_b - кількість електронів у орбіталі N-періоду.

Це також можна зробити і за допомогою використання умовних конструкцій

$$\begin{aligned} l_b &= l(N, b) \\ l_b &= 0 \\ \text{якщо } N > 2 \cdot b - 1 \text{ то } l_b &= 2 \cdot (2 \cdot b + 1) \end{aligned} \quad (1b)$$

Кількість електронів у всіх заповнених електронних оболонках для N-періоду буде сумою всіх електронів для кожної з орбіталей

$$Z_N = Z_N(N) = -2 + \sum_{b=0}^{b=3} 2 \cdot l(N, b) \cdot (N - 2 \cdot b + 1) \quad (2a)$$

де Z_N - кількість електронів у повністю заповнених електронних оболонках для елементів N-періоду.

або за допомогою використання умовних конструкцій

$$Z_N = Z_N(N)$$

$$\left\{ \begin{array}{l} \text{якщо } N = 7 \text{ то } Z_N = 118 \\ \text{якщо } N = 6 \text{ то } Z_N = 86 \\ \text{якщо } N = 5 \text{ то } Z_N = 54 \\ \text{якщо } N = 4 \text{ то } Z_N = 36 \\ \text{якщо } N = 3 \text{ то } Z_N = 18 \\ \text{якщо } N = 2 \text{ то } Z_N = 10 \\ \text{якщо } N = 1 \text{ то } Z_N = 2 \end{array} \right. \quad (2b)$$

Це дає можливість визначити період для визначеного атомного номеру елемента (Z) або вигляді циклу

$$N = N(Z)$$

$$\left\{ \begin{array}{l} N = N + (Z_N(n) \leq Z), \\ 1 \leq n \leq 7 \end{array} \right. \quad (3a)$$

або за допомогою умовних конструкцій

$$N = N(Z)$$

$$\left\{ \begin{array}{l} \text{якщо } Z \leq 118 \text{ то } N = 7 \\ \text{якщо } Z \leq 86 \text{ то } N = 6 \\ \text{якщо } Z \leq 54 \text{ то } N = 5 \\ \text{якщо } Z \leq 36 \text{ то } N = 4 \\ \text{якщо } Z \leq 18 \text{ то } N = 3 \\ \text{якщо } Z \leq 10 \text{ то } N = 2 \\ \text{якщо } Z \leq 2 \text{ то } N = 1 \end{array} \right. \quad (3b)$$

де Z - атомний номер елемента.

Визначені значення N та Z_N дозволяють остаточно визначити конфігурацію зовнішньої оболонки, для чого задається початковий вектор значень електронної конфігурації і у вигляді циклу обчислюється кількість електронів у кожній орбіталі

$$Z_o = Z - Z_N$$

$$C = \{e_1, e_2, e_3, e_4\} = \{l(N, s), l(N, f), l(N, d), l(N, p)\} \quad (4a)$$

$$\left\{ \begin{array}{l} e_b = Z_o - (Z_o > e_b) \cdot (Z_o - e_b) \\ Z_o = (Z_o > e_b) \cdot (Z_o - e_b) \\ 1 < b < 4 \end{array} \right.$$

або це можна зробити у через умовні конструкції

$$\begin{aligned}
Z_O &= Z - Z_N \\
C = \{e_1, e_2, e_3, e_4\} &= \{l(N, s), l(N, f), l(N, d), 0\} \\
\left\{ \begin{array}{l}
\text{якщо } Z_N < e_1 \text{ то } e_1 = Z_N, Z_N = 0 \\
\text{якщо } Z_N > e_1 + e_2 + e_3 \text{ то } e_4 = Z_N - (e_1 + e_2 + e_3), Z_N = 0 \\
\text{якщо } Z_N > e_1 + e_2 \text{ то } e_3 = Z_N - (e_1 + e_2), Z_N = 0 \text{ інакше } e_3 = 0 \\
\text{якщо } Z_N > e_1 \text{ то } e_2 = Z_N - (e_1 + e_2) \text{ інакше } e_2 = 0
\end{array} \right.
\end{aligned} \tag{4b}$$

де Z_O - кількість електронів у зовнішній електронній оболонці.

Зворотній розрахунок порядкового номеру елемента при визначеній електронній конфігурації (N, e_s, e_f, e_d, e_p) розраховується за допомогою формули з використанням функцій (1) та (2)

$$Z = Z_N + e_1 \cdot l(N, s) + e_2 \cdot l(N, f) + e_3 \cdot l(N, d) + e_4 \cdot l(N, p) \tag{5}$$

Таким чином, в результаті роботи запропоновано 5 основних функцій, які достатні як для розрахунку електронної конфігурації елемента за його порядковим номером, так і визначенням порядкового номеру елемента за його електронною конфігурацією. Показано, що вони можуть бути представлені як у вигляді математичних та логічних операторів, так і у вигляді логічних конструкцій, що є важливим для використання їх у прикладних програмах.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Козуб П. А., Мігунов В. Л., Мірошніченко Н. М., Лук'янова В. А., Козуб С. М. Математична модель середніх мольних об'ємів елементів. Proceedings of the 13th International scientific and practical conference. CPN Publishing Group. Tokyo, Japan. 2022. Pp. 150-155. URL: <https://sci-conf.com.ua/xiii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-science-innovations-and-education-problems-and-prospects-28-30-07-2022-tokio-yaponiya-arhiv/>.
2. Miessler G.L. and Tarr D.A. *Inorganic Chemistry* (2nd ed., Prentice Hall 1999)
3. Ebbing, Darrell D. and Steven D Gammon. *General Chemistry*. 9th ed. Boston, Mass., Houghton Mifflin Co, 2007.

TECHNICAL SCIENCES

EVALUATING SNIP PRUNING METHOD ON THE STATE-OF-THE-ART FACE DETECTION MODEL

Melnychenko Artem,

Ph.D. Student

NTUU “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnical Institute”

Kyiv, Ukraine

Introduction. Modern machine learning methods allow training models on large amounts of data that are able to achieve high accuracy in solving problems. However, training requires large amounts of computing power (sometimes even whole clusters of powerful computers), and a considerable amount of time. And the use of some models becomes impractical due to high hardware requirements (for example, the presence of a video card).

In recent years various approaches were tested to decrease the number of parameters in neural networks, speed up the computation and enable practical use on low-end devices.

Aim. This research is aimed to evaluate one of the state of the art methods, Single-shot Network Pruning (SNIP), on the face detection neural network model based on the RetinaFace architecture.

Materials and methods. Traditional pruning methods require an already-trained network to work with [1-3]. They operate by removing weight by calculating selected criteria. While those methods can reduce the model size and computational requirements, they cannot be applied before the training stage.

Current works in the field of pruning neural networks tend to explore possibilities to prune NN before training.

Namhoon Lee et al in their paper suggest an approach of pruning before training the network by computing saliency criterion that identifies structurally

important weights for the neural network and removing weights that are not important [4]. Results are evaluated on a wide range of architectures (LeNet on MNIST image, LSTMs and GRUs on MNIST sequential, VGGs and AlexNets on CIFAR-10) and show less than a one percent accuracy degradation compared to the reference network.

SNIP algorithm works as follows:

1. Initialize weights w with variance scaling algorithm (eq. 1);
2. Get the mini-batch of training data D^b from dataset D ;
3. Evaluate connection sensitivity on each connection using (eq. 2);
4. Select top k connection based on the sensitivity score;
5. Train the network using selected scores;

In order for this algorithm to be effective on various architectures, weights for each layer must have the same variance. To achieve this, a variance scaling algorithm is used, which works as follows

$$w_j = \frac{rand(n)}{\sqrt{n}} \quad (1)$$

The connection sensitivity is evaluated using the following formula, where g_j is a magnitude of the derivative:

$$s_j = \frac{|g_j(w;D)|}{\sum_{k=1}^m |g_k(w;D)|} \quad (2)$$

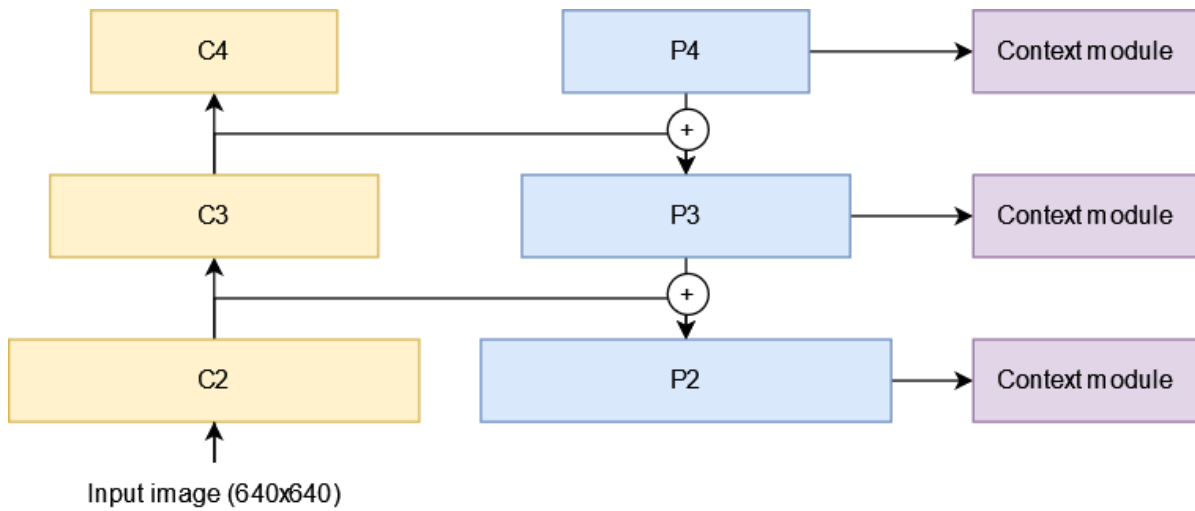
For the neural network architecture, the RetinaFace model was chosen as a state of the art face detection model [5]. The architecture uses feature pyramids calculated from outputs of the ResNet-50 convolution blocks (Table 1).

Table 1

Convolution blocks of ResNet-50

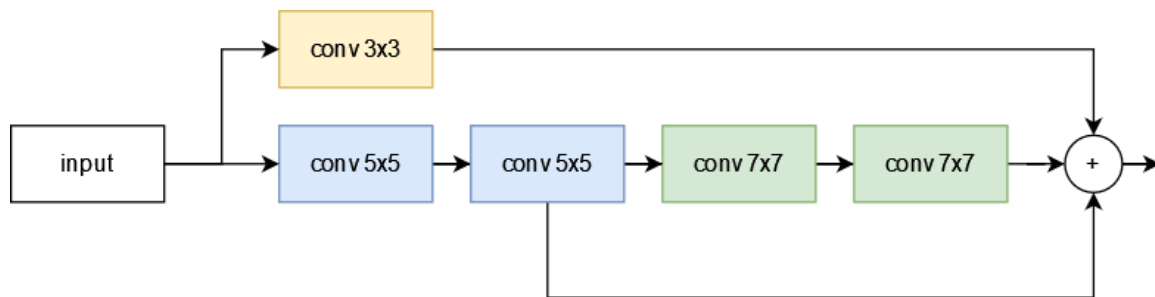
Block name	Layers (kernel size, channels)	Repeat count
C2	1×1, 64 3×3, 64 1×1, 256	3
C3	1×1, 128 3×3, 128 1×1, 512	4
C4	1×1, 256 3×3, 256 1×1, 1024	36

Outputs of convolution blocks then used to calculate the feature pyramids layers using top-down and lateral connections (Fig. 1)

Fig. 1. RetinaFace model using ResNet-50 backbone

The context module uses convolutional layers with a bigger filter size of 5 and 7 to increase the window size (Fig. 2).

Fig. 2. Context block architecture

Finally, the model computes 3 outputs using multi-task learning using outputs from context modules (anchors).

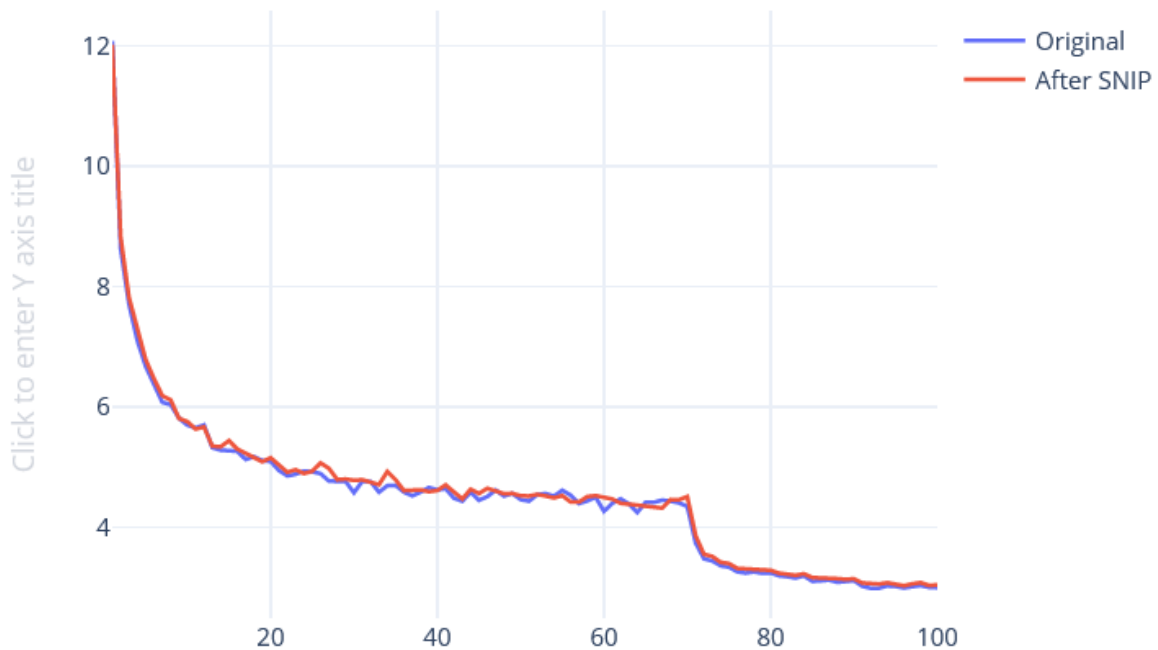
1. Face classification task, indicating whether the given anchor contains a face. Softmax is used as a loss function.
2. Face box regression task, containing coordinates where the face is located. Smooth L1 is used as a loss function.
3. Face landmarks regression task, with coordinates of the five facial landmarks. Smooth L1 is used as a loss function.

Results and discussion. The performance of the SNIP pruning algorithm was empirically benchmarked on face detection task by single-shot pruning before training using described RetinaFace model. The training was conducted on

WIDERFace dataset [6]. The pruned network is trained in the standard way. Specifically, for gradient descent an SGD with a momentum parameter of 0.9 batch size of 2, and a weight decay rate of 0.0005. The initial learning rate is set to 0.001 and decayed 2 times at 70 and 90 epochs. The total number of epochs is 100.

The loss function value during training was traced with Tensorboard and is displayed in figure 3.

Training loss comparison

Fig. 3. Loss function comparison (blue line - unpruned model, red line - pruned model)

Evaluation results, obtained after training pruned and unpruned models, are displayed in table 2.

Table 2

Training results

Model	WIDERFace (Easy)	WIDERFace (Medium)	WIDERFace (Hard)	Trainable parameters
Without pruning	93.5%	91.6%	75.9%	3756032
Pruned (SNIP)	91.6%	87.1%	63.1%	1187762

Conclusions. Foresight pruning is a promising approach for reducing neural network model size and the number of parameters before training starts. Evaluation of the SNIP algorithm to eliminate weights, which contribute least to the model has shown that number of parameters can be reduced by 69% when losing only 1.9% in accuracy evaluated on the easy part of the WIDERFace dataset. Further research is required to evaluate other foresight pruning methods on computer vision models.

REFERENCES

1. Song Han, Jeff Pool, John Tran, and William J. Dally. Learning both weights and connections for efficient neural networks // In Proceedings of the 28th International Conference on Neural Information Processing Systems - Volume 1 (NIPS'15). MIT Press, Cambridge, MA, USA, 1135–1143 - 2015.
2. Molchanov P. et al. Pruning convolutional neural networks for resource efficient inference //arXiv preprint arXiv:1611.06440. – 2016.
3. Yann Lecun, John Denker, Sara Solla. Optimal Brain Damage // Advances in Neural Information Processing Systems. 2. 598-605 - 1989.
4. Lee N., Ajanthan T., Torr P. H. S. SNIP: Single-shot network pruning based on connection sensitivity //arXiv preprint arXiv:1810.02340. – 2018.
5. Deng J. et al. Retinaface: Single-stage dense face localization in the wild //arXiv preprint arXiv:1905.00641. – 2019.
6. Shuo Yang, Ping Luo, Chen Change Loy, Xiaoou Tang. WIDER FACE: A Face Detection Benchmark // arXiv preprint arXiv:1511.06523. – 2015.

SOLUTION OF THE PROBLEM OF SEARCHING THE GLOBAL OPTIMUM OF A FUNCTION OF TWO VARIABLES USING THE GENETIC ALGORITHM

Skakalina E. V.

c.t.s., as.prof. К.Т.Н., доц.

National University “Yuri Kondratyuk Poltava Politechnics”

Pershotravnevyi ave. 24, Poltava

Introductions. Optimization tasks are the most common and important class of tasks for practice. Each of us has to solve them either in everyday life, dividing our time between different things, or at work, achieving the maximum speed of the program or the maximum profitability of the company.

Genetic algorithms in various forms are used to solve many scientific and technical problems. Genetic algorithms are used in the creation of other computing structures, for example, automata or sorting networks. In machine learning, they are used when designing neural networks or managing robots. They are also used in modeling development in a variety of subject areas, including biological (ecology, immunology, and popular genetics) and social (such as economics and political systems) systems.

However, a popular application of genetic algorithms is the optimization of multiparameter functions. Most real problems can be formulated as finding an optimal value, where the value is a complex function that depends on certain input parameters. In some cases, it is necessary to find those values of the parameters at which the exact value of the function is achieved. In other cases, the exact optimum is not needed - any value better than a certain given value can be considered a solution. In this case, genetic algorithms are an acceptable method for finding "acceptable" values. The strength of the genetic algorithm lies in its ability to manipulate many parameters simultaneously, which is used in hundreds of applications, including aircraft design, algorithm parameter tuning, and finding steady states of systems of nonlinear differential equations.

Genetic algorithms are an efficient search procedure that competes with other procedures. The effectiveness of genetic algorithms strongly depends on such details as the method of encoding decisions, operators, setting parameters, and individual success criteria.

Aim. The formulation of the optimization problem includes a set of admissible solutions $X=\{x_1, x_2, \dots, x_n\}$ and a numerical function defined on this set, which is called the objective function.

The objective function is an analytical dependence between the criterion (criteria) of optimality and those to be optimized by parameters indicating the direction of the extremum.

The difference between the concepts of "criterion" and "objective function" is as follows:

- The objective function may include more than one criterion;
- The type of extremum is always specified for the objective function.

There are two types of optimization tasks:

- Minimization task;
- Maximization problem.

To solve the problem of minimizing a function on a set, it is necessary to find such a vector (as well as the corresponding value of the objective function) that the inequality: holds for all .

Materials and methods. The genetic algorithm is the latest, but not the only possible way to solve optimization problems. Two main ways of solving such problems have been known for a long time - sorting and local gradient. These methods have their advantages and disadvantages, and in each specific case you should think about which one to choose.

The exhaustive method is the simplest in its essence. In order to find the optimal solution (the maximum point of the objective function), it is necessary to calculate the value of the objective function at all possible points, remembering the maximum of them.

The disadvantage of this method is the high computational cost. In particular,

in the task of the traveling salesman, it is necessary to calculate the lengths of more than 1030 options for paths, which is completely unrealistic. However, if it is possible to go through all the options in a reasonable time, then you can be absolutely sure that the solution found is truly optimal.

The second popular method is based on the gradient descent method. At the same time, some random parameter values are first selected, and then these values are gradually changed, achieving the highest growth rate of the objective function. Having reached a local maximum, such an algorithm stops, so additional efforts will be required to find the global optimum.

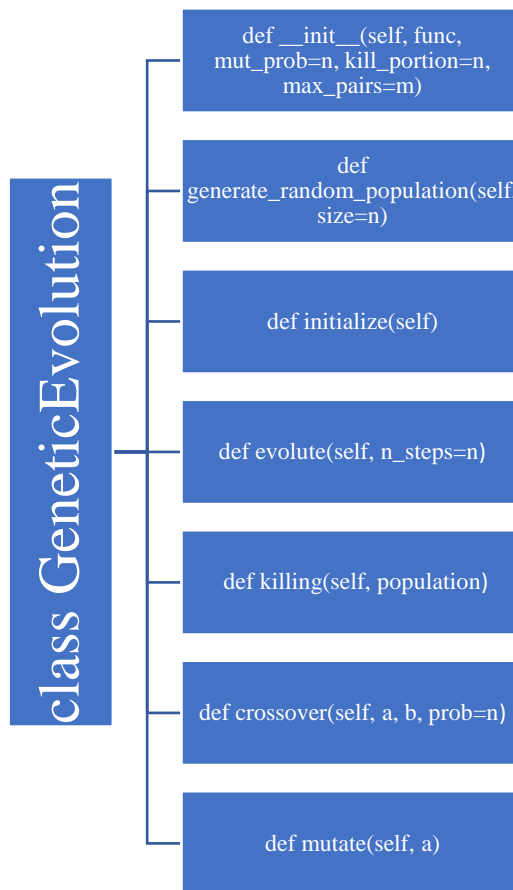
Gradient methods work very quickly, but do not guarantee the optimality of the solution found. They are ideal for use in so-called unimodal tasks, where the objective function has a single local maximum (aka global).

A typical practical task is, as a rule, multimodal and multidimensional, that is, it contains many parameters. For such tasks, there is no universal method that would allow you to quickly find an absolutely accurate solution.

The genetic algorithm is a combination of screening and gradient methods. Crossover and mutation mechanisms are implemented by the selection part, and the selection of the best solutions is implemented by gradient descent.

That is, if a complex function of several variables is given on some set, then the genetic algorithm is a program that, in a reasonable time, finds a point where the value of the function is close enough to the maximum possible value. By choosing an acceptable calculation time, we get the best solutions that can be obtained during this time.

The program for implementing the task is written in the Python3 v3.7.0 programming language using the following libraries: numpy, itertools, copy, time. Visual Studio Code was used to write and edit the code. The structure of the program is shown in Fig. 1.

Figure 1 Program structure

Results and discussion. The solution of the problem was performed on a laptop with the configuration shown in Table 1. During the execution of the program, its execution time was measured for a certain number of iterations (Tab. 2.)

Table 1

Laptop configuration

Конфігурація ноутбука	
Operating System	Windows 10 Pro x64 (v. 1809)
Processor	Intel Core i7-4702MQ 2.2GHz
RAM	8 гб DDR3
Hard drive	ST1000M014-1EJ164(HDD)
Video card	Intel HD Graphics 4600

During the execution of the program, its execution time was measured for a certain number of iterations (Tab. 2.)

Table 2

Results of optimization #1

The amount of time required to execute a program with n number of iterations	
10	PS C:\Users\kazaе\Dropbox\Programming\Python\pythoncode> python ga.py Результат оптимизации: -5.416666666638727 Время выполнения: 0.140625
50	PS C:\Users\kazaе\Dropbox\Programming\Python\pythoncode> python ga.py Результат оптимизации: -5.416666666663181 Время выполнения: 0.75
100	PS C:\Users\kazaе\Dropbox\Programming\Python\pythoncode> python ga.py Результат оптимизации: -5.416666666664458 Время выполнения: 1.609375
500	PS C:\Users\kazaе\Dropbox\Programming\Python\pythoncode> python ga.py Результат оптимизации: -5.416666666666658 Время выполнения: 7.109375
1000	PS C:\Users\kazaе\Dropbox\Programming\Python\pythoncode> python ga.py Результат оптимизации: -5.416666666666653 Время выполнения: 14.75

The results of testing the program on the second example are shown in Table 3.

Table 3

Results of optimization #2

The amount of time required to execute a program with n number of iterations	
10	PS C:\Users\kazaе\Dropbox\Programming\Python\pythoncode> python ga.py Результат оптимизации: -6.631993054100102 Время выполнения: 0.15625
50	PS C:\Users\kazaе\Dropbox\Programming\Python\pythoncode> python ga.py Результат оптимизации: -2.166926245322607 Время выполнения: 0.828125
100	PS C:\Users\kazaе\Dropbox\Programming\Python\pythoncode> python ga.py Результат оптимизации: 0.7194845006114345 Время выполнения: 1.515625
250	PS C:\Users\kazaе\Dropbox\Programming\Python\pythoncode> python ga.py Результат оптимизации: 0.9999999999999805 Время выполнения: 3.71875
500	PS C:\Users\kazaе\Dropbox\Programming\Python\pythoncode> python ga.py Результат оптимизации: 0.9999999999999911 Время выполнения: 7.046875
1000	PS C:\Users\kazaе\Dropbox\Programming\Python\pythoncode> python ga.py Результат оптимизации: 0.9999999999999947 Время выполнения: 14.109375
2000	PS C:\Users\kazaе\Dropbox\Programming\Python\pythoncode> python ga.py Результат оптимизации: 0.9999999999999991 Время выполнения: 27.796875

When checking the results with another function, you should pay attention that the results are different if the number of iterations is less than 250 and vice versa, the answers are almost the same if the number of iterations is more than 250, but you need to spend more time.

Conclusions. Modern computer technology allows scientists and design engineers to model various complex objects and processes. However, the more complex the object, the more difficult it is to solve optimization, identification, and synthesis problems.

The genetic algorithm can work with any functions: discontinuous, without derivatives, integer, in problems with restrictions and without restrictions, at any size

of the search space. Such universality has led to the fact that the genetic algorithm is currently widely used in various fields of science and technology. As a result of the research performed, quantitative characteristics of the operation of the genetic algorithm implemented in the PYTHON programming language were obtained. Verification was carried out on two test functions.

РОЗРОБКА ІНЖЕНЕРНОЇ МЕТОДИКИ РОЗРАХУНКУ ТОВЩИНИ ПЛОСКО ЩІЛИННОЇ ГОЛОВКИ

Бакалов Валерій Григорович,

к.т.н., доцент

Кузьменко Віктор Олександрович,

начальник науково-дослідного відділу

Яриш Ігор Юрійович

науковий співробітник

Державний науково-дослідний інституту

випробувань і сертифікації озброєння та військової техніки

м. Чернігів, Україна

Вступ. /Introduction. Плоскощілинні головки знаходять широке застосування в легкій промисловості. Розвиток сучасних пакувальних матеріалів вказує на тенденції зменшення товщини полімерного покриття та на використання ширших плоскощілинних головок.

Зменшення товщини плівкового покриття та збільшення його ширини призводить до зростання нерівномірності товщини плівки й утворення в ній розривів. Це наслідок неоптимальних геометричних розмірів внутрішніх каналів плоскощілинних головок при виробництві тонкої плівки і в основному вказану задачу вирішено. Але якість полімерної плівки залежить не тільки від геометричних розмірів внутрішніх каналів плоскощілинної головки, а і від товщини її стінки. При недостатній товщині стінки формуюча щілина головки по центру розкривається і товщини плівки в цьому місці буде більшою. Тому розробка методики розрахунку товщини стінки плоскощілинної головки при якій виробляється полімерна плівка високої якості є актуальним науковим завданням і представляє значний практичний інтерес.

Мета роботи. / Aim. Розробити методику розрахунку товщини губки плоскощілинної головки, яка дозволяє визначити її прогин при якому буде вироблятися якісна полімерна плівка.

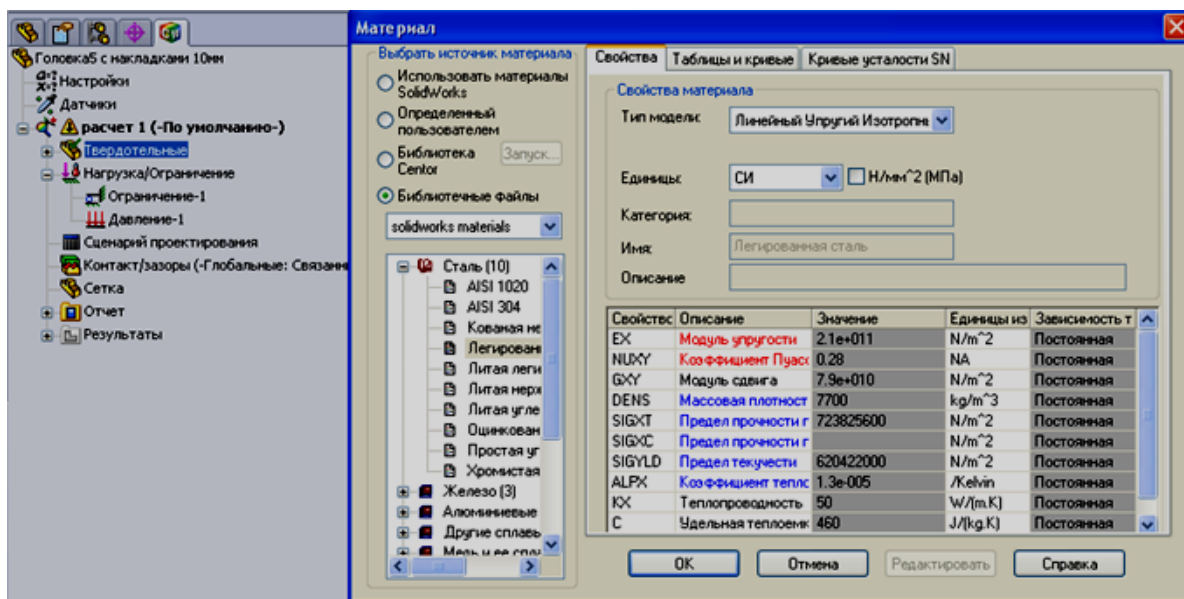
Матеріали та методи. / Materials and methods. Розрахунок товщини

губки плоскощільної головки будемо проводити із умови на жорсткість. Умова на міцність, в такому випадку, буде виконуватись гарантовано.

Під дією тиску розплаву полімеру в центрі плоскощільної головки на її виході утворюється прогин губки. Значний прогин губки може призвести до зміни профілю формуючої щільни внаслідок чого зміниться товщина плівки. Розрахунок плоскощільної головки на жорсткість проводимо за допомогою програмного пакету COSMOSWorks, який входить в графічний пакет SolidWorks.

Для проведення розрахунків намалюємо тримірну плоскощільну головку в пакеті SolidWorks.

Після активізації пакету COSMOSWorks вибирається матеріал із якого виготовлена головка (рис.1), вказується нерухома грань і розподіл тиску по граням головки (рис.2).

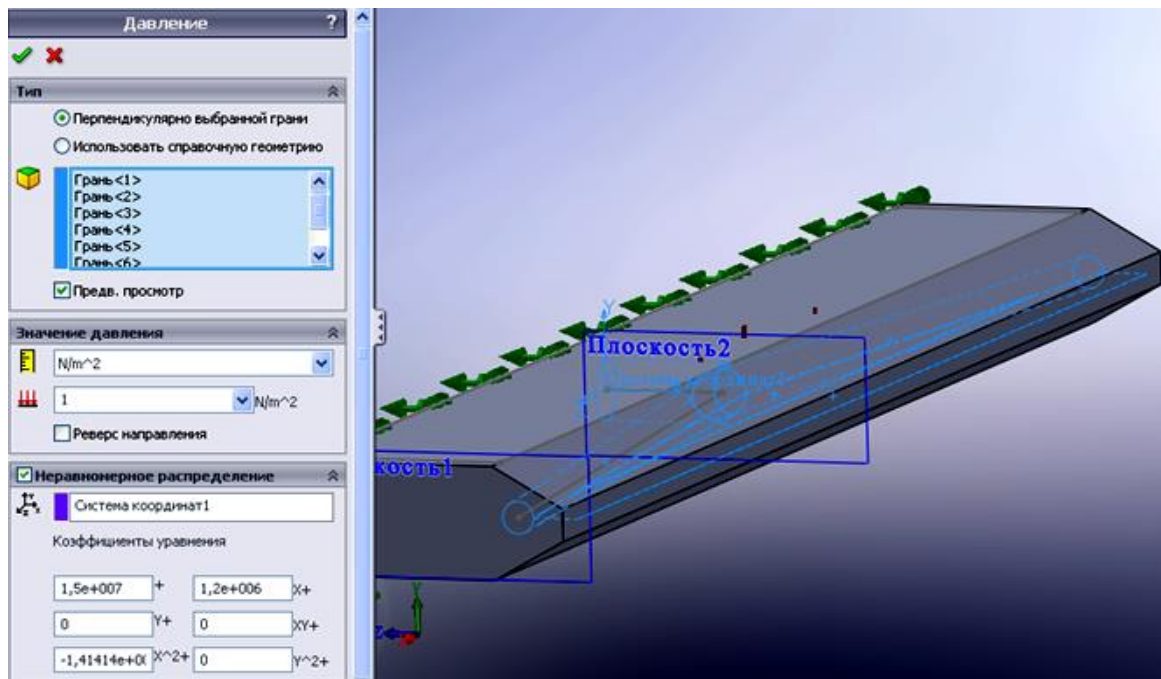

Рис.1. Вибір матеріалу і його властивостей в пакеті COSMOSWorks

Обираються параметри сітки для методу скінченних елементів (рис.3).

Після завдання параметрів утворюється сітка рис.4.

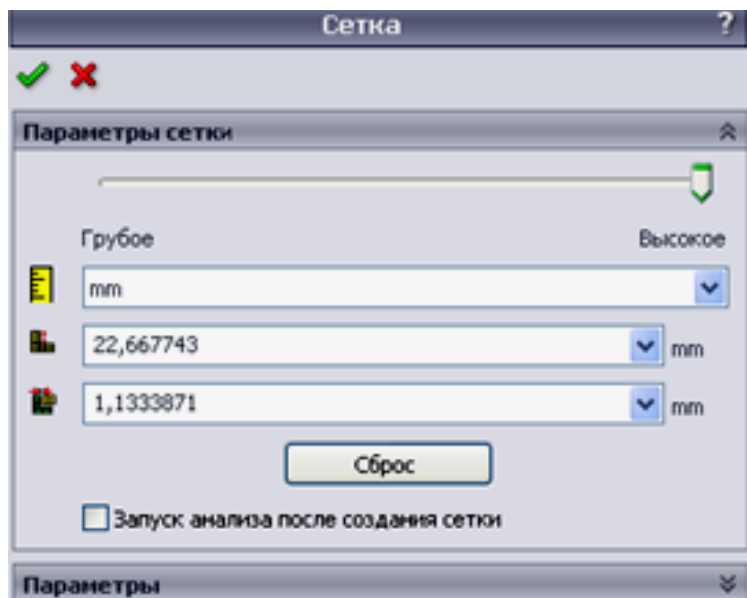

Рис.2. Завдання розподілу тиску по граням плоскощільної головки в пакеті COSMOSWorks

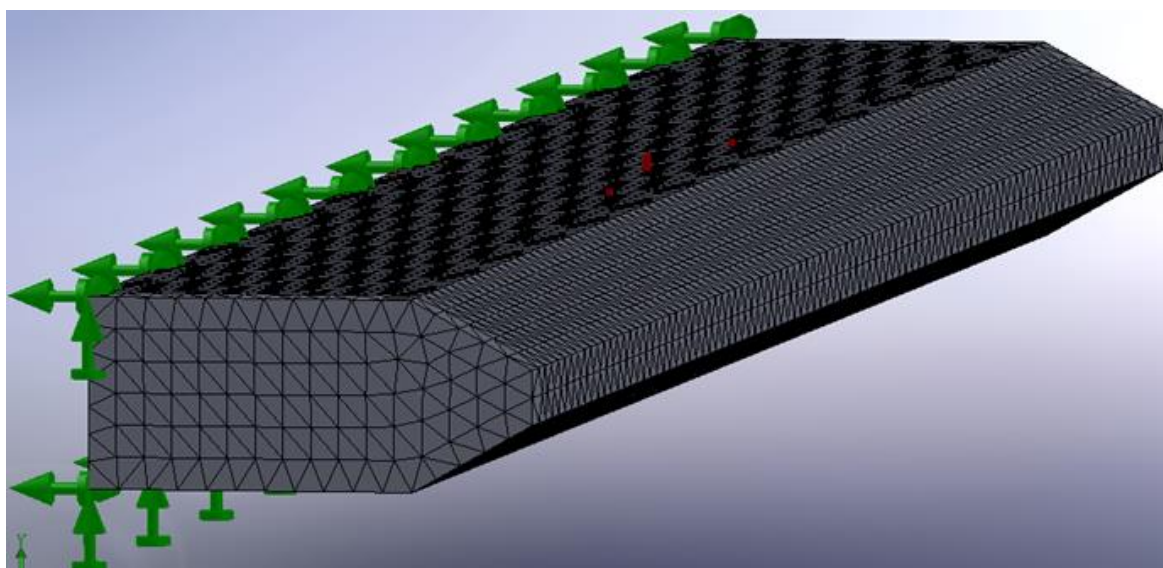
Порівнюючи величину та товщину щілини, визначимо прогин двох губок, який повинен складати:

$$\frac{\omega}{B^2} \text{ не більше } 2.0\%. \quad (1)$$

Як показують розрахунки, саме такий прогин несуттєво впливає на розподіл полімеру по ширині головки.

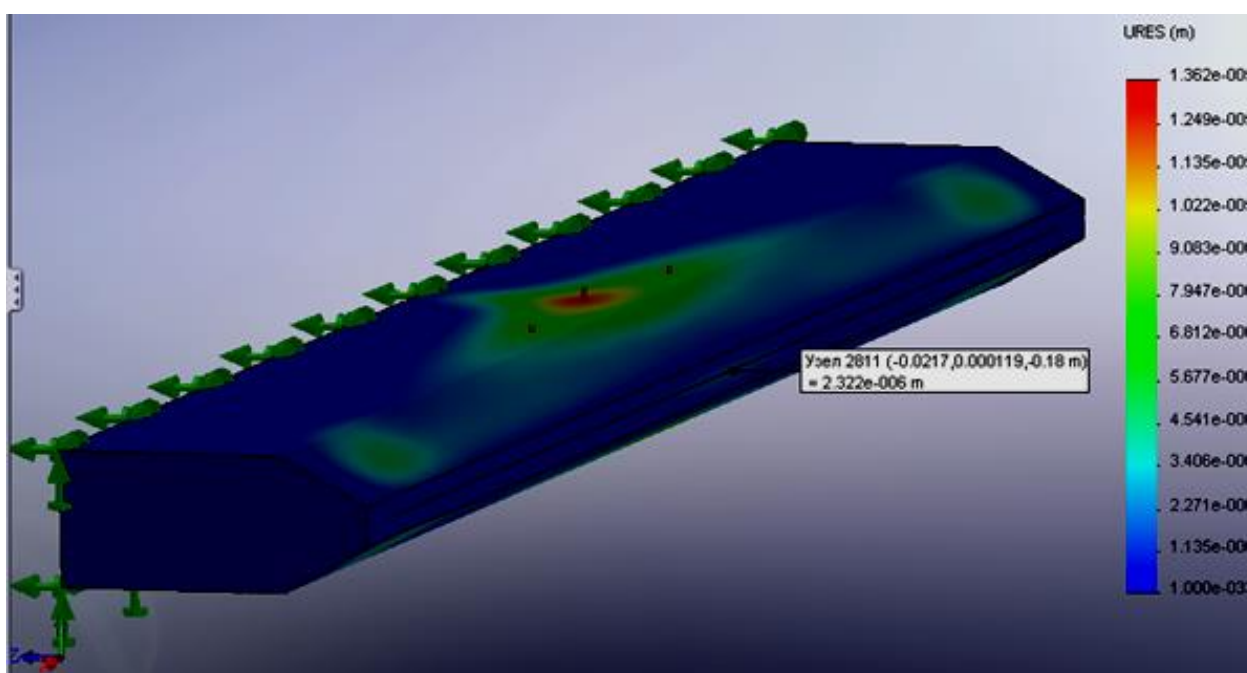

Рис.3. Настройка параметров сетки в пакеті COSMOSWorks

Рис.4. Вид сітки для методу скінченних елементів

Розрахунок в пакеті COSMOSWorks переміщень елементів плоско-щільної головки представлено на рис.5.

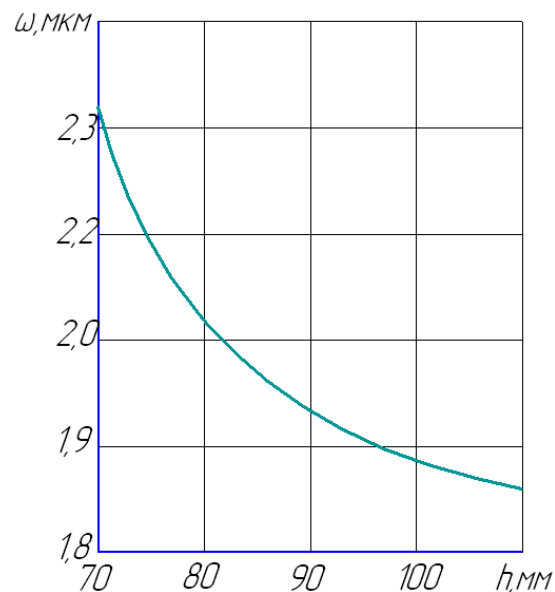

Рис.5. Епюра переміщень

Результати та обговорення. / Results and discussion. Як видно із рис.5 переміщення двох губок на виході із головки складає $2.32 \times 2 = 4.64$ мкм, що складає 1,15% від подвійного значення товщина вузької щілини $2 \times B2 = 404$ мкм. Для визначення товщини губки, при якій прогин губки буде менше ніж 2% від значення 404 мкм проведемо розрахунки в пакеті COSMOSWorks для різних товщин губок. Величина 2% була отримана з реологічних розрахунків

плоскощільної головки, які показали, що збільшення товщини вузької щілини по вісі головки менш ніж на 2%, практично не впливає на реологію руху полімеру. Результати розрахунків представлено у вигляді графіка рис.6. Із графіка видно, що при товщині губки більш ніж 82 мм товщина вихідної щілини по центру збільшиться менш ніж на 2%.

Таким чином пакет COSMOSWorks дозволяє визначити товщину губок плоскощільної головки при якій їх прогин буде менше заданої величини. Нами рекомендовано для вказаних параметрів процесу вибирати товщину губок більш ніж 82 мм.

Рис. 6. Графік залежності прогину губки (ω) від товщини губки (h)

Висновки. / Conclusions. Розроблено науково обґрунтовану методику розрахунку товщини губки плоскощільної головки, яка дозволяє виробляти якісну полімерну плівку.

ДИНАМІЧНА ТАРИФІКАЦІЯ В ЛОКАЛЬНИХ СИСТЕМАХ ЕНЕРГОЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Денисюк Сергій Петрович,

д.т.н., професор

Бєлоха Галина Сергіївна,

к.т.н.

Лисий Владислав Васильович

Чернещук Ігор Сергійович

аспірант

Національний технічний університет України

Київський політехнічний інститут

ім. Ігоря Сікорського

м. Київ, Україна

Вступ. Зростаюча кількість розосереджених відновлюваних джерел енергії потребує керування на місцевому рівні. Належне управління доступною гнучкістю як з боку виробництва, так і з боку попиту зможе компенсувати нестабільність відновлюваних джерел. Одним із ключових факторів зростання використання джерел з розосередженої генерації є його відносно висока економічна ефективність [1-2].

Перехід від централізованої енергосистеми, що ґрунтується на викопному паливі, до локальних систем енергозабезпечення на відновлюваних джерелах енергії, потребує розробки нових ринкових рішень, таких як локальні ринки.

У зростанні економічної ефективності локальних систем ключову роль відіграв технічний прогрес у сфері малої генерації, силової електроніки та накопичувачів електроенергії. Він призвів до того, що останнім часом вартість електроенергії, отриманої за рахунок власної генерації, виявляється у багатьох випадках нижчою, ніж ціна електроенергії, купленої на роздрібному ринку та отриманої електричними мережами [3].

Економічні вигоди локальних ринків це зосередження на зниженні поточних витрат або збільшення прибутку для їх учасників. Сприяючи ринковому підходу, локальні енергетичні ринки можуть дозволити економічно

ефективне створення локальних енергетичних балансів між виробниками енергії та споживачами [4-5].

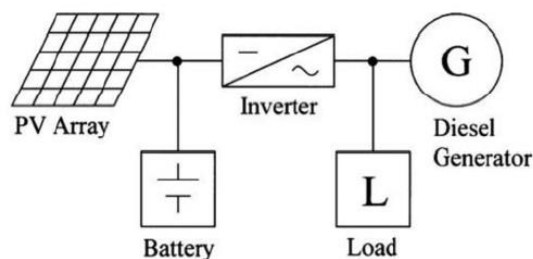
Локальні ринки електроенергії зазвичай пропонують фіксовану ціну або блокову ціну. Ціни залишаються незмінними незалежно від попиту в першому випадку, тоді як у другому – тариф за одиницю електроенергії або зростає, або зменшується зі збільшенням споживання електроенергії. Однак витрати на генерацію для задоволення пікового попиту є високими порівняно з витратами на позапіковий попит, оскільки більшість генеруючих установок у час пік мають вищі експлуатаційні витрати, ніж установки базового навантаження. Таким чином, вищезазначені ціни на електроенергію не відображають реальних витрат генерації та розподілу. На додаток до зниження пікового попиту, динамічні ціни також надають кожному споживачу можливість зменшити свій рахунок за електроенергію при постійному рівні споживання, просто змінивши структуру споживання шляхом переміщення навантаження.

Динамічна тарифікація є найкращим методом для регулювання балансу потужності між попитом та пропозицією, вона має істотний вплив на поведінку споживачів, роботу системи та загальне керування системою. Ціноутворення в реальному часі є формою динамічного ціноутворення. Ціни змінюються через рівні інтервали в 1 год або кілька хвилин, невеликі інтервали змінення ціни підвищують ефективність схеми ціноутворення при відображенні фактичних витрат на поставку, однак такі схеми вимагають використання передових інформаційно-комунікаційних технологій для керування цими частими змінами. Застосування цієї схеми через високу швидкість збору та передачі даних є складною [4-6].

Мета роботи проведення аналізу формування тарифів в локальних систем енергозабезпечення на основі джерел розосередженої генерації з застосування динамічної тарифікації.

Тарифи залежать від складу локальної система енергозабезпечення. Такі системи складаються з різних типів відновлювальних джерел та їх комбінацій (рис.1): фотоелектричних панелей, дизель-генераторів, вітрогенераторів,

інверторів, акумуляторних батарей, шин змінного та постійного струму та системи керування, яка розподіляє потужності навантаження на джерела.

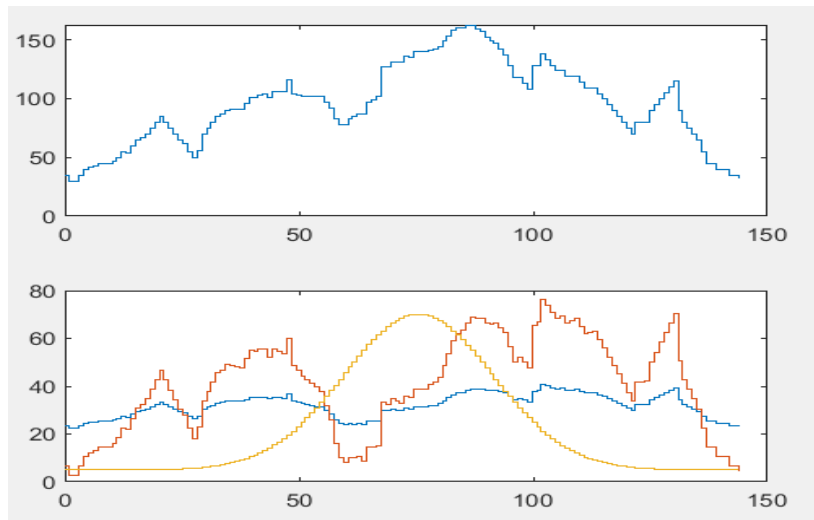
Рисунок 1 – Локальна електроенергетична система

Основа тарифу це постійні та змінні витрати. Змінні витрати є залежностями від потужностей споживачів. Для дизель-генераторів це залежності витрат палива від потужності, витрат на закупівлю і доставку палива. Для вітрогенераторних та сонячних установок витрати пов'язані з непостійністю їх потенціалів.

До постійних витрат можна віднести вартість установок, витрати на обслуговування [6].

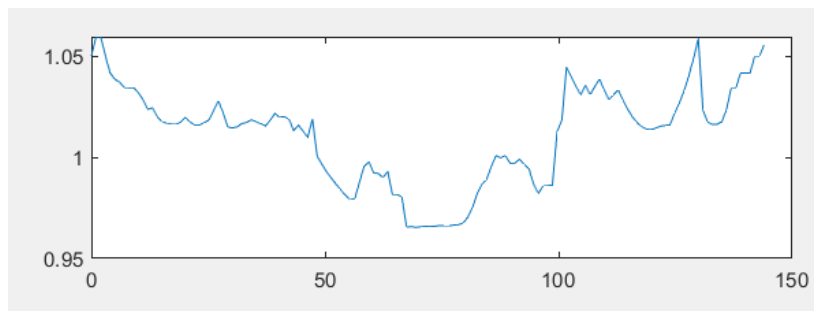
Для формування ціни необхідно вимірювати потужність кожного окремого генератора для визначення змінних витрат. Вимірювання, обробка та розрахунок тарифів відбувається за допомогою спеціальних систем Smart-лічильників.

Розглянемо систему динамічної тарифікації, ціни якої встановлюються близькими до споживання електроенергії в реальному часі для системи яка складається з трьох генераторів різного типу: сонячного генератора, вітрогенератора та дизель-генератора. Добовий графік навантаження для 10 хвилинних інтервалів та розподіл потужностей між паралельно з'єднаними генераторами представлено на рисунку 2.

Рисунок 2 – Розподіл потужностей по джерелам живлення

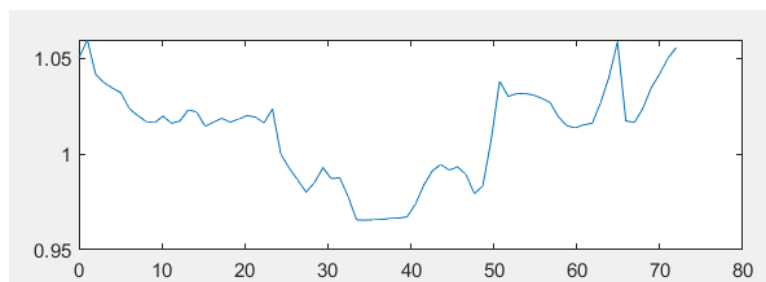
Оцінка вартості електроенергії для локальної системи з тарифікацією кожні 10, 20 та 60 хвилин (рис. 3-5) відбувається на основі виразів отриманих в [6].

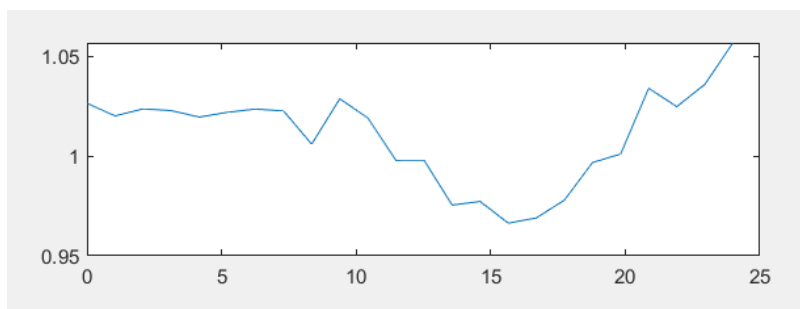
Рисунок 3 – Графік витрат, виміряних кожні 20 хв.

Аналіз отриманих результатів показує, що на інтервалах з низьким генерування енергії сонця витрати більше, оскільки дизель-генератори мають найбільш ціну за кВт, частина енергії вітру йде в акумуляторні батареї. Найменші витрати в період відбору максимальної потужності сонячної енергії.

На рис. 2 представлено графік витрат для вимірювання кожні 20 хв., на рис. 3 кожену годину.

Рисунок 4 – Графік витрат, виміряних кожні 20 хв.

Рисунок 5 – Графік витрат, виміряних кожні 60 хв.

Отримані графіки витрат є основою для формування динамічного тарифу.

Середнє значення розрахованих витрат за добу на 6,4% вище при погодинному вимірюванні, чим при десятихвилинному. Також годинний графік витрат не врахував підвищенні витрати на початку добового графіку та наприкінці його, що призведе до низького тарифу, і збитків постачальнику. Також є ділянки на яких підвищене значення витрат і відповідно більший тариф, чим на десятихвилинному графіку, що призведе до підвищеної плати споживачем.

Висновки: Економічні вигоди локальних ринків зосереджуються на зниженні поточних витрат або збільшення прибутку для їх учасників. Аналіз отриманих результатів показує, що використання динамічної тарифікації з інтервалами по 10 хв дає більшу економічну вигоду учасникам локальних ринків, споживачі не переплачують, а постачальники не продають по низькій ціні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Rehman, Shafiqur & Narayanan, Natarajan & Mohandes, Mohamed & Alhems, Luai & Himri, Youcef & Allouhi, A.. (2020). Feasibility Study of Hybrid Power Systems for Remote Dwellings in Tamil Nadu, India. IEEE Access. PP. 1-1. 10.1109/ACCESS.2020.3014164.
2. Yutaka Sasaki, Toshiya Tsurumi, Naoto Yorino, Yoshifumi Zoka & Adelhard Beni Rehiara (2019) Real-time dynamic economic load dispatch integrated with renewable energy curtailment, Journal of International Council on Electrical Engineering, 9:1, 85-92, DOI: 10.1080/22348972.2019.1686861

3. Денисюк С. П., Мельничук В. Г., Чернещук І. С., Лисий В. В. (2021) Техніко-економічні механізми розвитку локальних систем енергозабезпечення (Microgrid). Енергетика: економіка, технології, екологія.,2021, №4, С.7-22. <https://doi.org/10.20535/1813-5420.4.2021.257242>

4. Rangnekar, Saroj & Khare, Anula & Mittal, Arvind & suhane, payal. (2016). Sizing and Performance Analysis of Standalone Wind-PV based Hybrid Energy System using Ant Colony Optimization. IET Renewable Power Generation. 10. 10.1049/iet-rpg.2015.0394.

5. Chaturvedi, Nitin. (2021). Cost-optimal Pinch Analysis for sizing of hybrid power systems. Cleaner Engineering and Technology. 3. 100094. 10.1016/j.clet.2021.100094.

6. Тараба М. О., Денисюк С. П., Белоха Г. С. Аналіз складових витрат для оптимізації економічних показників microgrid. V international Scientific and Practical Conference «EURASIAN SCINTIFIC DISCUSSIONS»

УДК 62-192:873

**МЕТОДИ ОПТИМІЗАЦІЇ РЕЗЕРВУ ПАРКУ ПОРТОВИХ
ПЕРЕВАНТАЖУВАЛЬНИХ МАШИН ДЛЯ
ТРАНСПОРТНО-ЛОГІСТИЧНИХ ТА ЕКСПЕДИЦІЙНИХ КОМПАНІЙ**

Козупиця Сергій Іванович

к.т.н., доцент
Національний авіаційний університет

Човнюк Юрій Васильович

к.т.н., доцент
Київський національний університет
будівництва і архітектури
м. Київ, Україна

Анотація: запропонована математична модель розв'язку оптимізаційної задачі резервування у складі парку перевантажувальних машин (кранів) порту. Модель є досить універсальною й може бути легко прилаштована до парку технічних засобів більшості виробничих об'єктів, транспортно-логістичних та транспортно-експедиційних компаній.

Ключові слова: перевантажувальна машина, експлуатаційні стани, надійність, резервування, критерій оптимізації.

Основною задачею даного дослідження є розробка математичної моделі оптимізації резерву парку портових перевантажувальних машин із урахуванням їх надійності та умов технологічного використання.

Відомо, що оптимальний резерв парку портових перевантажувальних машин (ППМ) залежить від показників їх надійності, характеру та інтенсивності використання у порту, співвідношення кількості машин та вантажообігу, структури вантажообігу та продуктивності машин, а також від низки інших факторів. Наприклад, простій за технічних причин ППМ, зайнятих обробкою суден, призводить, як правило, до більших втрат, ніж простій ППМ на складі. Отже, і резерви для кожної групи машин повинні бути різними.

Важливими факторами впливу на рівень резервування різних груп машин у складі парку є їх неоднакові вартості й витрати на експлуатацію.

У залежності від комплексності задачі (для транспортного вузла, порту чи для окремого технологічного комплексу) можуть бути використані різні критерії оптимізації. Незалежно від цього стосовно до поставленої у роботі задачі критерій оптимізації J зручно подати у наступній формі:

$$J = \sum_{i=1}^{\omega} E_i \cdot (\bar{P}\{i\} - P\{i\}) \pm C_m, \quad (1)$$

де: $i = \overline{(1, \omega)}$ – символи стану ППМ (у стані використання, у стані відмови і т.д.); E_i – компоненти критерію оптимізації (витрати на експлуатацію, доходи від перевантажувальних робіт і т.п.), що відповідають стану i ; $\bar{P}\{i\}$, $P\{i\}$ – у припущенні стаціонарного періоду експлуатації системи ймовірності того, що машина знаходиться (не знаходиться) у стані i ; C_m – сумарні витрати на купівлю машин (знак «-» чи «+» обирають у залежності від конкретного змісту критерію оптимізації, наприклад: «прибуток» чи «експлуатаційні витрати»).

Введемо наступні позначення: $j = \overline{(1, d)}$ – код моделі ППМ; d – число моделей ППМ; g_j – число машин даної моделі j ; c_j – вартість однієї машини моделі j . Ймовірності $P\{i\}$ залежать від багатьох факторів: технічних характеристик машин, показників їх надійності, структури вантажообігу та ін. Будемо припускати, що всі характеристики та показники, котрі визначають $P\{i\}$, відомі й для розрахункових умов експлуатації системи є постійними величинами. Зокрема, стосовно до парку машин це фінальні ймовірності перебування його із заданою кількістю працездатних машин. У цьому випадку значення критерію оптимізації (1) буде змінюватись тільки зі зміною загальної

кількості N_c та співвідношення моделей машин: $N_c = \sum_{j=1}^d (n_j + m_j + s_j)$. Тут n_j –

число машин кожної моделі, необхідне для освоєння планового вантажообігу перевантажувального комплексу, розраховане за діючими для даної галузі нормами технологічного проектування (у подальшому будемо називати *числом*

робочих машин); m_j та s_j – відповідно, число машин навантаженого та ненавантаженого резерву.

Сумарні витрати на купівлю машин складають:

$$C_M = \sum_{j=1}^d c_j \cdot (n_j + m_j + s_j). \quad (2)$$

За вказаних припущень задачу оптимізації числа резервних машин кожної моделі можна сформулювати наступним чином: знайти значення m_j та s_j , котрі доставляють:

$$\min(\max) J = \sum_{i=1}^{\omega} E_i \cdot (\bar{P}\{i\} - P\{i\}) \pm \sum_{j=1}^d c_j \cdot (n_j + m_j + s_j), \quad (3)$$

за умови, що:

$$\sum_{j=1}^d c_j \cdot (n_j + m_j + s_j) \leq C_0, \quad (4)$$

У подальшому групи машин чи технологічні лінії будемо називати системою. Можливі стани машин системи стосовно до задачі, яка тут розглядається:

$i=1$ – машина знаходиться у працездатному стані й використовується на об'єкті; $i=2$ – у працездатному стані, але в очікуванні використання; $i=3$ – у плановому технічному огляді (ТО) та існує заявка на використання; $i=4$ – те ж саме, але заявка на використання відсутня; $i=5$ – у плановому ремонті, існує заявка на використання; $i=6$ – те ж саме, але заявки на використання немає; $i=7$ – у стані відмови.

У практиці експлуатації машин, іноді одночасно з усуненням відмов, виконують деякі планові роботи щодо ТО та ремонту. Однак при цьому сумарний час планових ТО чи ремонтів за досить тривалий період експлуатації суттєво не змінюється. Отже, не змінюються суттєво й відповідні стаціонарні ймовірності $P\{i\}$.

Умови технологічного використання ППМ у першу чергу характеризуються видом вантажу та варіантом робіт. Ці два фактори суттєво впливають на показники надійності машини, режими ТО й планових ремонтів,

тобто визначають значення ймовірностей $P\{i\}$. Від видів вантажів та варіантів робіт залежать також значення компонент E_i критерію оптимізації. Для врахування вказаних факторів введемо додаткові символи: β – код найменування вантажу; ν – число найменувань вантажів; x – код варіанту роботи машини; r_β – число варіантів роботи із вантажем β .

Із урахуванням введених символів з формули (3) математична форма цільової функції оптимізаційної задачі приймає вид:

$$\min(\max) \left\{ \left[\sum_{i=1}^7 \sum_{\beta=1}^{\nu} \sum_{x=1}^{r_\beta} \sum_{j=1}^{d_{\beta x}} E_{i\beta_{xj}} \cdot P_{\beta_{xj}} \{i\} \right] \cdot K_{2j} + \left[\sum_{\beta=1}^{\nu} \sum_{x=1}^{r_\beta} \sum_{j=1}^{d_{\beta x}} E_{8\beta_{xj}} \cdot P_{\beta_{xj}} \{i=1\} + E_{9\beta_{xj}} \cdot [1 - P_{\beta_{xj}} \{i=1\}] \right] \times \right. \\ \left. \times [1 - K_{2j}] \pm \sum_{j=1}^d c_j \cdot (n_j + m_j + s_j) \right\}; \quad (5)$$

$$\sum_{j=1}^d c_j \cdot (n_j + m_j + s_j) \leq C_0. \quad (6)$$

У формулі (5) показник K_{2j} відповідає коефіцієнту готовності групи машин моделі j , зайнятих переробкою (обробкою) вантажу β . Ця група машин розглядається як відновлювана система ковзаючого резервування. Коефіцієнт готовності системи залежить від рівня та виду резервування [2]. Оскільки параметри n_j, m_j, s_j , котрі варіюють, за інших однакових умов однозначно визначають значення критерію оптимальності (3), цільова функція (5) та лінійне обмеження (6) є узагальненою математичною формою задачі, котра розглядається. Знак «+» чи

«-» перед останньою складовою у (5) обирають, виходячи зі змісту критерію оптимізації.

У сучасних умовах господарської діяльності підприємств найбільш ефективним критерієм оптимальності при вирішенні подібних задач є прибуток. При обґрунтуванні структури парку перевантажувальних машин порту плановий прибуток від використання машин моделі j при перевантаженні вантажу виду β :

$$E = \sum_{\beta} \sum_j \delta_{\beta_j} \cdot D_{\beta}(T_e) \cdot K_{zj} - \sum_i \sum_{\beta} \sum_x \sum_j R_{i\beta xj} \cdot \bar{P}\{i\} - \sum_{j=1}^d c_j \cdot (n_j + m_j + s_j), \quad (7)$$

де: δ_{β_j} – доля сумарного доходу від вантажу β , що припадає на машини типу j ; $D_{\beta}(T_e)$ – плановий дохід від вантажу β ; $R_{i\beta xj}$ – експлуатаційні витрати у i -му стані машини із урахуванням виду вантажу та варіанту робіт; $\bar{P}\{i\}$ – ймовірність i -го стану машини.

Дохід порту від використання перевантажувальних машин залежить від освоєного вантажообігу, його структури за видами вантажів і тарифних ставок за перевантажувальні роботи. Іноді порти отримують дохід також від передачі машин у оренду чи перевантажувальних операцій з наземним транспортом за угодами з підприємствами. Однак ці доходи складають лише незначну долю доходів від основної діяльності, й у задачі, що тут розглянута, ми їх не враховуємо, а врахуємо лише премії за скорочення часу стоянки транспортних засобів під вантажними операціями. Стосовно до флоту ці премії можуть бути досить великими. Виходячи з цього, плановий дохід порту від вантажу β будемо знаходити за формулою:

$$D_{\beta}(T_e) = k_{\phi\beta} \cdot C_{\beta} \cdot \alpha_{\beta} \cdot A_{\phi\beta}(T_e), \quad \text{або} \quad D_{\beta}(T_e) = k_{\phi\beta} \cdot C_{\beta} \cdot \sum_{j=1}^{d_{n\beta}} k_{\beta j}^0 \cdot Q_{\beta j} \cdot n_{\beta j} \cdot T_{ej}, \quad (8)$$

де: $k_{\phi\beta}$ – коефіцієнт збільшення доходу внаслідок скорочення часу стоянки флоту під вантажними операціями; C_{β} – тарифна ставка за перевантажувальні роботи; α_{β} – доля загального вантажообігу порту, яка припадає на вантаж виду β ; $A_{\phi\beta}(T_e)$ – загальний плановий вантажообіг порту за розрахунковий період T_e ; $k_{\beta j}^0$ – коефіцієнт використання машини за часом з вантажем β ; $d_{n\beta}$ – число моделей причальних машин, котрі приймають участь у переробці вантажу β , тобто машин, чий сумарний виробіток складає вантажообіг порту, за виключенням додаткових тонно-операцій з цим вантажем всередині порту; $Q_{\beta j}$ – технологічна продуктивність j -ої моделі причальної машини з вантажем β ; $n_{\beta j}$ – число причальних машин j -ої моделі, зайнятих

обробкою вантажу β ; T_{ej} – розрахунковий період для j -ої моделі причальної машини.

Зрозуміло, що всі ППМ, які наявні у порту, точніше, знаходяться у експлуатації, приймають участь у створенні доходу. Однак доля цієї участі не у всіх випадках однакова. Наприклад, при наявності великої складської площі простій частини складських машин не завжди призводить до зриву виконання планового вантажообігу порту чи до затримки суден під вантажними операціями. Деякі з моделей машин у випадку їх зупинки можна замінювати на інші. Наявні також машини, зупинка котрих неминуче призводить до помітних економічних втрат. Щоб врахувати ці обставини, у рівняння компонент E_{ij}^{II} (7) введений коефіцієнт δ_{β_j} . Точне визначення цього коефіцієнту практично неможливе. Вплив якості роботи різних машин залежить не тільки від їх технічних характеристик, але також від кваліфікації портових працівників, місця і варіанту переважного використання машин, рівня організації робіт та багатьох інших факторів. Тому можна рекомендувати значення δ_{β_j} знаходити методом експертних оцінок за участі фахівців з технічної експлуатації машин, технології, організації та економіки перевантажувальних процесів.

Якщо припустити, що вплив усіх моделей машин на дохід від перевантажувальних робіт однаковий, тоді $\delta_j = 1/d$. Нагадаємо, що d – загальне число моделей машин. Зрозуміло, що незалежно від методу знаходження

значень δ_j їх сума $\sum_{j=1}^d \delta_j = 1$.

Проектний (плановий) час використання машини моделі j з вантажем виду β за варіантом роботи x за період експлуатації T_{ej} складає:

$$t_{\beta x j}^0 = \frac{\alpha_{\beta} \cdot a_{\beta x j} \cdot A_{\beta o}(T_e)}{Q_{\beta x j} \cdot n_j}, \quad (9)$$

де: $a_{\beta x j}$ – коефіцієнт перевалки вантажу β за варіантом x ; $Q_{\beta x j}$ – технологічна продуктивність машини для відповідного вантажу і варіанту робіт.

Значення $a_{\beta xj}$ та $Q_{\beta xj}$ завжди відомі, оскільки слугують вихідними даними для проектування чи планування роботи порту (технологічного комплексу) транспортно-логістичної або експедиторської компанії.

Коефіцієнт використання машини по часу з вантажем β по варіанту x :

$$k_{\beta xj}^0 = t_{\beta xj}^0 / T_{ej}.$$

Доля часу перебування машини у стані i за розрахунковий період експлуатації, тобто ймовірності станів машин у системі перевантажувальних ліній визначаються за формулами:

$$\begin{cases} P_{\beta xi}\{i=1\} = K_{2j}; & P_{\beta xi}\{i=2\} = 1 - K_{2j}; \\ P_{\beta xi}\{i=3\} = a_{TOj} \cdot (k_{\beta xj}^0)^2; & P_{\beta xi}\{i=4\} = a_{TOj} \cdot k_{\beta xj}^0 \cdot (1 - k_{\beta xj}^0); \\ P_{\beta xi}\{i=5\} = a_{PPj} \cdot (k_{\beta xj}^0)^2; & P_{\beta xi}\{i=6\} = a_{PPj} \cdot k_{\beta xj}^0 \cdot (1 - k_{\beta xj}^0); \\ P_{\beta xi}\{i=7\} = k_{\beta xj}^0 \cdot (1 / K_{2j} - 1). \end{cases} \quad (10)$$

Питомі норми часу на ТО (технічний огляд) і ремонти, відповідно, a_{TO} та a_{PP} , обчислюються із галузевих керуючих документів по технічній експлуатації машин. При цьому допускається їх коригування стосовно до конкретних умов виробництва робіт. Якщо вказана норма «чистого» часу ремонту, тоді її необхідно привести до календарного часу простою машини у ТО (ремонті) за формулою:

$$a_{TO(PP)}^0 = \frac{24 \cdot a_{TO(PP)}^0}{n_{3M} \cdot t_{3M}}, \quad (11)$$

де: $a_{TO(PP)}^0$ – норма «чистого» часу ТО (ремонті), якщо б роботи проводились безперервно протягом доби, у відносних одиницях вимірювання: люд./маш.-ГОД.; n_{3M}, t_{3M} – число та тривалість змін при виконанні робіт.

Розробка цих формул заснована на тому, що $t_{\beta xj}^0$ – (відповідно, й $k_{\beta xj}^0$) має фіксоване значення, обов'язкове для виконання планового завдання (див. формулу (9)). Це означає, що $k_{\beta xj}^0$ – є стаціонарним значенням ймовірності наявності замовлення на використання машини. Тому час знаходження машини у стані планового ТО $t_{\beta xj}^{TO} = a_{TOj} \cdot t_{\beta xj}^0$, відповідний коефіцієнт часу (стаціонарна ймовірність перебування у цьому стані) $k_{\beta xj}^{TO} = a_{TOj} \cdot k_{\beta xj}^0$, стаціонарна ймовірність

перебування у технічному обслуговуванні та за наявності замовлення на використання $P_{\beta x j} \{i = 3\} = k_{\beta x j}^{TO} \cdot k_{\beta x j}^0 = a_{TOj} (k_{\beta x j}^0)^2$.

Підставимо компоненти стаціонарних ймовірностей перебування системи у стані i (10) у формулу (7) із урахуванням (8), (9), (11) та наведених вище зауважень. Після низки перетворень остаточно отримаємо наступну цільову функцію задачі оптимізації резерву машин у залежності від їх типів, моделей, режимів експлуатації та показників надійності:

$$\max \left\{ \sum_{\beta} \sum_j \delta_{\beta j} \cdot D_{\beta}(T_e) \cdot K_{\beta j} - \sum_{\beta} \sum_x \sum_j \left\{ R_{2\beta x j} + k_{\beta x j}^0 \cdot [R_{\beta x j}^{1-7} + a_{TOj} \cdot (R_{\beta x j}^{4-2} + k_{\beta x j}^0 \cdot R_{\beta x j}^{3-4}) + a_{PPj} \cdot (R_{\beta x j}^{6-2} + k_{\beta x j}^0 \cdot R_{\beta x j}^{5-6}) + \frac{1}{K_{\beta j}} \cdot R_{\beta x j}^{7-3}] \right\} \cdot K_{\beta j} - \sum_{\beta} \sum_x \sum_j (R_{9\beta x j} + k_{\beta x j}^0 \cdot R_{\beta x j}^{8-9}) \cdot [1 - K_{\beta j}] - \sum_{j=1}^d c_j \cdot (n_j + m_j + s_j) \right\}. \quad (12)$$

У цій формулі верхні індекси при $R_{\beta x j}$ означають різницю відповідних значень

$$R_{i\beta x j}, \text{ наприклад: } R_{\beta x j}^{1-7} = R_{1\beta x j} - R_{7\beta x j}, \quad R_{\beta x j}^{4-2} = R_{4\beta x j} - R_{2\beta x j} \text{ і т.п.}$$

У загальному випадку достатньо врахувати тільки основні витрати R_i (індекс $\beta x j$ умовно опускаємо):

$$\left. \begin{aligned} R_1 &= S_1 + S_2 + S_3 + S_4 + S_5 + S_6; & R_2 &= S_1; \\ R_3 &= S_1 + S_7 + S_{12}; & R_4 &= S_1 + S_7; & R_5 &= S_1 + S_8 + S_{12}; \\ R_6 &= S_1 + S_8; & R_7 &= S_1 + S_8 + S_{12}; & R_8 &= S_1 + S_{12}; & R_9 &= S_1. \end{aligned} \right\}. \quad (13)$$

У цій формулі прийняті наступні позначення: S_1 – відрахування на амортизацію машин, S_2 – заробітна плата у період вантажних операцій, S_3 – витрати на електроенергію та паливо, S_4 – витрати на малоцінні та швидкозношувані матеріали, S_5 – витрати на утримання оперативно-розпорядчого та обслуговуючого персоналу, S_6 – витрати на утримання адміністративно-управлінського персоналу, S_7 – витрати на ТО машин, S_8 – витрати на ремонт машин.

Значення цих витрат розраховуються згідно до методики розрахунку економічної ефективності портової техніки. Втрати, пов'язані з невиконанням планових робіт стосовно до задачі, яка тут розглядається, зводяться практично

до штрафів за зверхнормативний простій транспортних засобів. Тому:

$$S_{12} = \sum_{f=1}^{\pi_{\beta xj}} a_{uf} \cdot (T_{f\beta xj} - T_f^H), \quad (14)$$

де: a_{uf} – штраф за одну годину зверхнормативного простою транспортного засобу; $T_{f\beta xj}$ – тривалість у часі реальної вантажної обробки транспортного засобу типу f для даного вантажу і варіанту робіт; T_f^H – нормативний термін часу вантажної обробки транспортного засобу типу f ; $\pi_{\beta xj}$ – загальна кількість транспортних засобів даного типу (f), які для даного вантажу і варіанту робіт (щодо вантажної обробки) знаходились у стані зверхнормативного простою. Величина $T_{f\beta xj}$ визначається за наступною формулою:

$$T_{f\beta xj} = \frac{\alpha_{f\beta xj} \cdot A_{\beta o}(T_e)}{\psi_{\beta xj}^M \cdot \psi_{\beta xj}^m \cdot n_{f\beta xj} \cdot Q_{f\beta xj}}. \quad (15)$$

У формулі (15): $\alpha_{f\beta xj}$ – доля (частка) вантажообігу порту $A_{\beta o}(T_e)$ за розрахунковий період T_e , яка припадає на транспорт типу f за відповідним варіантом робіт; $\psi_{\beta xj}^M$, $\psi_{\beta xj}^m$ – коефіцієнти відповідно простоїв за метеорологічними та технологічними причинами; $n_{f\beta xj}$, $Q_{f\beta xj}$ – число та продуктивність машин, зайнятих обробкою транспорту типу f для даного вантажу та варіанту робіт.

Компоненти витрат також, як і доходів у формулі (13) повинні коригуватись у залежності від системи господарювання, яка прийнята на підприємстві.

Висновки

1. Подана у даній роботі математична модель розв'язку оптимізаційної задачі резервування у складі парку перевантажувальних машин (порту) транспортно-логістичної чи транспортно-експедиційної компанії є досить узагальненою й універсальною, тому може бути легко прилаштована до парку технічних засобів більшості виробничих об'єктів.

2. Цільова функція суттєво спрощується у задачі оптимального резервування стосовно окремих спеціалізованих перевантажувальних комплексів вказаних вище компаній, котрі зазвичай утримують невелике число типів основних машин, видів вантажів, які можуть оброблятися, а також варіантів виконуваних з цими вантажами робіт.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Вентцель Е. С., Овчаров Л. А. Теория случайных процессов и её инженерные приложения. – М.: Наука, 1991. 384с.

2. Гнеденко Б. В., Беляев Ю. К., Соловьёв А. Д. Математические методы в теории надёжности. – М.: Наука, 1965. 524с.

3. Зубко Н. Ф. Надёжность и планирование эксплуатации машин. – Одесса: ОНМУ, 2013. 279с.

4. Надёжность технических систем: справочник / Ю. К. Беляев, В. А. Богатырёв, В. В. Болотин и др.; под ред. И. А. Ушакова. – М.: Радио и связь, 1985. 608с.

УДК 58.090.6: 665.

ХАРЧОВА І БІОЛОГІЧНА ЦІННІСТЬ СОКІВ, ЇХ ДІЯ НА ОРГАНІЗМ ЛЮДИНИ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ В ХАРЧУВАННІ

Рогова Н. В.
Володько О. В.
Бичков Я. М.

к.т.н., доцент

Полтавського університету економіки і торгівлі

Анотація. Ассортимент низькокалорійних соків і напоїв в Україні, які здатні корегувати негативний вплив екологічних і патогенних факторів і підвищують рівень вживання біологічно активних і радіопротектних сполук не достатньо.

Крім того, як доводить моніторинг ринку соків та напоїв, практично відсутні збагачені продуктами життєдіяльності молочнокислих бактерій-нормалізаторів мікробіоти кишково шлункового тракту людини – продуктами указанного асортименту.

Тому доцільно розширити асортимент соків та напоїв які легко засвоювані продукти, які мають стимулюючі, зміцнюючі, антитоксичні та сечогінні властивості.

Ключові слова: зброджений березовий сік, спонтанне бродіння, ферментація березового соку, низькокалорійні соки.

Метою статті є при виготовленні і споживанні соків враховується наявність легко засвоюваних вуглеводів, кислот, ароматичних та мінеральних речовин, вітамінів і т. п. Соки – легко засвоювані продукти, які мають стимулюючі, зміцнюючі, антитоксичні та сечогінні властивості.

Соки є джерелом вологи, яка необхідна для життєдіяльності людини, забезпечують людський організм поживними біологічно активними речовинами (БАР): вуглеводами, органічними кислотами, ароматичними та мінеральними

речовинами, вітамінами та ін.

Людський організм містить 60 % води, а деякі органи, як, наприклад, мозок, - до 85 % води. При значних фізичних зусиллях, хворобі кожна людина протягом доби втрачає від 2,5 до 8 дм³ води. При цьому втрата 10 % води, що входить до складу людського організму, призводить до летальних наслідків. Роль води в організмі зводиться в основному до наступного:

- летальних наслідків;
- підтримує постійну температуру тіла;
- розчиняє харчові поживні речовини і транспортує їх до клітин, де вони засвоюються, а потім переносить кінцеві продукти обміну до нирок, шкіри, легень і т. п., які виділяють їх;
- розчиняє мінеральні речовини і здійснює їх рух в організмі, забезпечуючи метаболічну дію.

Втрати води повинні бути компенсовані водою, соками та різними видами напоїв. Вода з природних джерел піддається ряду операцій і обробок, і може бути не завжди приємна на смак.

З метою задоволення потреб людини в питній воді здійснюється розлив мінеральних вод. Кількість мінеральної води, що піддається розливу, задовольняє потреби людини в питній воді лише в невеликій мірі. Тому робляться спроби часткового її заміщення продуктами, що містять великий об'єм води та володіють приємними смаковими якостями. Одночасно досягається мета введення в людський організм окремих речовин, необхідних для раціонального харчування та здоров'я людини. Соки є продуктами, здатними в певній мірі замінити воду, і служать також вище згаданим цілям[1]. Серед них значну увагу як свідчать літературні джерела слід приділити сокам з дерев листяних порід. Найбільш поширеними є в Україні береза та клін.

Березовий сік отримують з найбільш поширених в Україні порід берез. Спектр галузей застосування березового соку досить широкий. Окрім харчової промисловості встановлено, що березовий сік є сировиною для одержання харчового жиру. Помутніння соку в період закінчення соковиділення

супроводжується утворенням піни на жолобках і в каналах дерев, що підсочилися. Особливо багато піни на свіжих березових пнях. На дотик вона нагадує жирну масу. Академік Г.А. Надсон ще на початку минулого сторіччя вивчив можливість культивування на березовому соці дріжджо подібних грибів. Вихід ліпідів досягав 28% від сухих речовин грибів. Останніми десятиріччями березовий сік використовується для виробництва лосьйонів, шампуню, березової туалетної води. Завдяки вмісту в березовому соку бетуліну косметичні засоби, що виробляються з нього, мають цілющі і освіжаючі властивості. У лабораторії московської парфумерної фабрики «Світанок» з березового соку створений лосьйон «Берізка», який одержав високу оцінку фахівців. До складу лосьйону «Берізка» входить 30 % натурального березового соку та по 35 % етилового спирту і гліцерину.

У ряді країн Європи заготовляють березовий сік і промисловими методами переробляють його для отримання косметичних препаратів. У Чехії консервують свіжозібраний березовий сік шляхом додавання етилового спирту в кількості 10 %. З цього продукту виготовляють знамениту березову воду, березовий крем і шампунь для волосся, попит на які зростає з року в рік.

Досліди пророщування в березовому соку насіння ряду овочевих і зернових культур, дали позитивні результати. Звичайно засобом для пророщування зерен у лабораторних умовах є розчини сахарози і глюкози в рівних концентраціях. Іноді для прискорення проростання пилкових зерен додають в живильний розчин желатин або агар-агар. Встановлено, що березовий сік містить всі речовини, необхідні для пророщування пилку. Вже за годину після посіву в березовому соку більшість пилкових зерен проростають. У науково-технічній літературі є дані про застосування березового соку як ефективного корму для бджіл. Встановлено, що підгодівля бджіл звичайним цукровим сиропом викликає зниження якості меду. Це пояснюється перш за все тим, що буряковий цукор містить головним чином сахарозу. Березовий сік складається з глюкози і фруктози – основних компонентів меду. З наведеного видно, що березовий сік є цінним продуктом харчування та сировиною для

різних галузей промисловості. Завдяки результатам досліджень в Японії, Росії, Україні в останні часи значне місце відводиться бетулопrenoлам та їх похідним-важливим лікувальним факторам березового соку. Проте, свіжий сік зберігається всього лише 2-3 доби і лише при певних температурних умовах. Завдяки розвитку спонтанної мікробіоти спостерігається збродження свіжезібранного соку та невідповідність його вимогам стандартів на березовий сік, тому необхідна його переробка.

Безалкогольні ферментовані соки та напої являють собою субстрати рослинного походження, органолептичні та фізико-хімічні властивості яких формуються в результаті життєдіяльності культур мікроорганізмів, а вміст етанолу не перевищує 1,2 % мас. Найбільше розповсюдження отримали напої, технологія яких передбачає використання молочнокислих бактерій. Антагоністичні властивості молочнокислих бактерій до гнильної мікрофлори кишкового тракту вперше довів І. І. Мечніков. Він вважав, що всмоктування продуктів життєдіяльності гнильних мікробів, що живуть у кишковому тракті, отруює організм людини і викликає передчасне його старіння. Для боротьби з передчасною старістю І. І. Мечніков рекомендував систематичне вживання кисломолочних продуктів, виготовлених з використанням молочнокислих бактерій. Інгібуюча дія молочнокислих бактерій на інші мікроорганізми обумовлена різними чинниками. Так, у перших роботах, присвячених антагонізму молочнокислих бактерій, основним чинником вважалась молочна кислота, що виділяється бактеріями. Вона збільшує кислотність середовища і пригнічує розвиток гнильних мікроорганізмів. Крім органічних кислот у механізмі інгібування беруть участь і інші речовини, що продукуються молочнокислими бактеріями в процесі росту. Роботами М. Л. Горбунової, А. З. Архіпової показано, що активну дію на збудників інфекції спричиняє перекис водню, що також продукується коковими і паличкоподібними молочнокислими мікроорганізмами. Антагоністична дія молочнокислих бактерій проявляється і при конкуренції за поживні речовини. Молочнокислі мікроорганізми продукують антимікробні речовини, зокрема нізин, тощо.

Останнім часом з'явилися дані, що свідчать про позитивну дію молочнокислих бактерій при променевому враженні. Вважають, що вони сприяють виведенню з організму радіонуклідів. Встановлено також, що молочнокислі бактерії ефективні при лікуванні дисбактеріозів людини, розвитку яких сприяє широке застосування в лікувальній практиці антибіотиків і хімічних препаратів. При цьому знижується вміст корисних мікроорганізмів і підвищується кількість кишкових паличок із зміненими властивостями, бактерій групи протея, спорової мікрофлори і т.п. Все це сприяє порушенню функцій кишечника і розвитку таких захворювань, як колієнтерити, дизентерія, харчові токсикоінфекції.

Висновок. Таким чином, вживання ферментованих напоїв, технологія яких заснована на метаболізмі молочнокислих бактерій, здатне регулювати процеси, пов'язані з порушенням діяльності кишкової мікрофлори і має загальнооздоровчу дію на організм людини. Про набуття корисних властивостей соками з буряку, капусти, свідчать результати досліджень в Одеській національній академії харчових технологій та Білоруському технічному університеті. Отже, ферментовані молочнокислими бактеріями соки є корисним и в харчуванні людини.

В Угорщині, Польщі, Німеччині, Японії, розроблені напої на основі бурякового, морквяного, томатного, капустяного соків, екстракту з коренів селери і паприки, зброджені різними штамами мікроорганізмів: *Lactobacillus plantarum*, *L. brevis*, *L. casei*, *L. acidophilus*, *Lactococcus faecium*, *Lactococcus lactis*, *Leuconostoc mesentephides*, *Candida kefIr*.

СПИСОК ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Рогова Н. В. Вплив температури на термін ферментування і прозорість березового соку / Н. В. Рогова // Нові технології і обладнання харчових виробництв : міжвуз.наук.-практ. семінар. (19 квіт. 2018 року).– Полтава : ПУЕТ, 2018. – С. 21–23.
2. Рогова Н. В. Вплив температури на термін ферментування і

прозорість березового соку / Н. В. Рогова // Нові технології і обладнання харчових виробництв : міжвуз.наук.-практ. семінар. (19 квіт. 2018 року) – Полтава : ПУЕТ, 2018. – С. 21–23.

3. Горбунова М. Л., Архипова А. З. Молочнокислые бактерии. Селекция промышленных штаммов. – Минск: Высш. школа. - 1981. – 164с.

4. Рогова Н. В. Вплив температури на термін ферментування і прозорість березового соку / Н. В. Рогова // Нові технології і обладнання харчових виробництв : міжвуз.наук.-практ. семінар. (19 квіт. 2018 року).– Полтава : ПУЕТ, 2018. – С. 21–23.

ARCHITECTURE

ЭНЕРГИЮ АТОМОВ В СТРОИТЕЛЬНОЕ МАТЕРИАЛОВЕДЕНИЕ

Кучеренко Александр Антонович

д.т.н., профессор
безработный
г. Одесса, Украина

Введение. Любой строительный материал (СМ) - это связь множества наночастиц состоящих из атомов. Они обладают массой, имеют полярные электрические заряды и электромагнитные поля (ЭМП). Движущей силой их и химической связью служит электромагнетизм. XXI век больших успехов в области электричества и начала развития магнетизма. Зная это равнодушие технолога-строителя не преодолено и поэтому проблему создания СМ с заданными свойствами придется решать начиная с азбуки. Ею могут быть «Великие научные истины», которые материаловеды должны учитывать в своих исследованиях: «Всё состоит из атомов; атомы склеиваются «электронным клеем»; электричество и магнетизм – две стороны одной и той же силы; поведение вещества зависит от того, какие атомы входят в его состав и как они расположены; энергия не исчезает; всякое равновесие – динамическое и др.». Мнение учёных: любой атом таблицы Менделеева имеет электрическую основу: положительно заряженное ядро и отрицательно – электроны. Физики-ядерщики: Иоффе А. Ф. «В природе нет ничего кроме электричества: плюса и минуса». Кулон и Максвелл «электромагнитные поля являются фундаментальными силами природы». Д. И. Менделеев: «Заряд ядра определяет все свойства атома, а свойства атома обеспечивают все свойства конечного продукта». Я бы дополнил ещё одну: «Природа не знает нашей химии (молекул, оксидов, минералов и др.)», что уже более века у материаловедов принято за

основу в производстве СМ. При этом известно, что химия в строительной области уже перестала быть фундаментальной наукой, она стала прикладной. На смену её пришла квантовая механика, основа которой электричество и магнетизм атома и субатомного мира, из которых состоит СМ. Не учитывая этого невозможно разработать не только теорию твердения и создания твёрдого тела, но и с уверенностью объяснить любые технологические и эксплуатационные процессы. И что не менее важно: для решения этих задач есть масса справочного материала, но многое и неведомо – нужны исследования. «Всё вокруг и материя – это вибрация в гиперпространстве...» пишет Митио Каку, и даже в спокойном состоянии электроны и протоны квантово колеблются, меняясь местами, т.е. атомы и их содержимое природный почти вечный двигатель, производящий чистую энергию, сравнительно с загрязнённой производственной, что ведёт к глобальному потеплению.

Цель работы. Наша задача использовать природную энергию, экономя энергию извне, активируя процессы взаимодействия атомов в производстве СМ: возбуждения, сближения, синтеза, силы связи. Научиться управлять ею и получить долговечный строительный материал (железобетонную конструкцию) не конфликтующий с окружающей средой.

Материалы и методы. Объект исследования портландцемент (ПЦ) марки ПЦ 1–500–Н для дорожных и аэродромных покрытий известного химического состава и содержания оксидов в 1 м³ бетона. Расчёт энергетики сырья, проведён с учётом справочных данных. При этом мы не можем манипулировать величинами зарядов атомов, но опираясь на великую научную истину «электричество и магнетизм – две стороны одной силы», работаем под девизом «Электромагнитная версия», т.е. проводим опыты с магнитными зёрнами разных характеристик, а по результатам взаимодействия магнитных полей оцениваем энергию электричества. Рассчитываем количественный состав и определяем энергетическую заряженность гидратированного ПЦ, воды, добавок и др.

Результаты и обсуждения. Ценность электронов исходного сырья в

скорости его работы близкой к скорости света и слабой связи с ядром атома. Их легко оторвать от ядра атома, что обеспечивает умеренную величину энергии электрона и быстрый синтез его с соседом, т.е. ускоренное отвердевание смеси или ускоренную передачу информации. Чем выше величина заряда атома, тем лучше результаты: сроки отвердевания смеси, сила межатомных связей, прочность бетона и др., таблица 1. Атом со слабым зарядом – можно заменить сильным.

Таблица 1

Эффективные заряды атомов портландцемента и воды

Атом	EA	Атом	EA	Атом	EA	Атом	EA
S	5,2	O	4,3	Al	3,4	Ca	2,8
Fe	4,3	Si	4,0	C	3,1	H	1,0

Энергетическую силу или слабость атомов цемента можно определить по справочным данным термодинамических характеристик: потенциалу ионизации (IP), сродству к электрону (EA), энергии химической связи ($E_{\text{«атом-О»}}$) с партнёром, таблица 2. По этим показателям в ПЦ они располагаются в следующий ряд: Al, Ca, Fe, Si, S, O.

Таблица 2

Термодинамические характеристики атомов портландцемента

Атом	IP, эВ	EA, эВ	ЭО	$\chi_{\text{ион}}$	$\chi_{\text{лх}}$	$\chi_{\text{геом}}$	i, %	$E_{\text{«атом-О»}}$ кДж/моль
Al	5,99	0,441	1,5	1,64	1,35	1,32	60	905
Ca	6,11	0,005	1,0	1,17	0,8	1,08	83	1076
Fe	7,9	0,151	1,8	1,79	1,45	1,06	–	751
Si	8,15	1,389	1,8	1,49	1,95	1,5	46	931
H	13,6	0,754	2,1	-	2,2	2,2	23	485
O	13,62	1,461	3,5	3,2	3,2	3,42	0	192

Электроотрицательность свидетельствует о большей электронной мощности у одного атома, сравнительно с другими. Энергия химической связи ($E_{\text{«атом-О»}}$) с партнёром, а им является кислород, наибольшая у Ca и по степени убывания, атомы минералов ПЦ располагаются в ряд: Si, Al, Fe, H, S, O. Основные s-, p- и d-элементы, применяемые в строительном материаловедении: По валентности атомов можно судить о будущей структуре

продукта: 2-х валентные атомы (например, Са-содержащие и др.) приведут к цепочечной, плоской, гибкой структуре; 3-х валентные (например, Al или Fe-содержащие) – на 2/3 дают цепочечную или плоскую структуры и на 1/3-пространственную; 4-х валентные (например, Si-содержащие) дают пространственную структуру, а 6-ти и 8-ми валентные (S-содержащие) формируют структуру СМ с еще большими элементами разветвленного пространства. Зная атомарный состав исходного сырья, можно рассчитать энергетические характеристики его, таблица 3. Это позволит ещё на стадии проектирования состава обеспечить повышенную долговечность СМ. Так же выбираем и корректирующую добавку, например у микрокремнезёма (Мк) оксидов SiO₂, создающих пространственную структуру СМ, больше в 3,7 раза, а СаО, дающих плоскую структуру, в 30 раз меньше, сравнительно с ПЦ. Как добавка к бетону, Мк привносит большое количество SiO₂, Fe- и Al-содержащие компоненты, создающие пространственную структуру. По нашим опытам, они хорошие проводники зарядов, что сокращает сроки отвердевания смеси и повышает прочность химических связей на 36-52%. в бетоне малое количество Са(ОН)₂ низкой прочности, цепочечной гибкой структуры Н–О–Са–О–Н, а совместно со вторичными связями Ван дер Ваальса (•••) ещё и худшую бруситовую структуру: Н–О–Са–О–Н•••Н–О–Са–О–Н, что требует количественного ограничения оксида СаО. Добавка Мк с повышенным количеством SiO₂ улучшает структуру бетона.

Таблица 3

Составы Мк (числитель) и ПЦ /А-Ш-500 (знаменатель)

Оксиды		Заряд одного оксида, эВ			Сумма зарядов, G _{эф} •10 ²⁴ , эВ/кг
вид	n•10 ²⁴ , шт/кг	+q	-q	-q _{эф}	
СаО	0,215/6,46	2,8	4,3	1,5	0,323/9,69
SiO ₂	9,24/2,51	4,0	8,6	4,6	42,504/11,55
Al ₂ O ₃	0,118/0,33	6,8	12,9	6,1	0,702/2,01
Fe ₂ O ₃	0,151/0,151	8,6	12,9	4,3	0,649/0,65
MgO	-/0,45	2,8	4,3	1,5	-/0,68
SO ₃	-/0,15	5,2	12,9	7,7	-/1,16
Na ₂ O	-/0,04	4,4	4,3	-/+0,1	-/ +0,01
Всего	9,7/10,1	22,2/34,6	38,7/60,2		44,2/25,8

Поэтому, при практически одинаковом количестве оксидов в 1 кг Мк и ПЦ. результаты разные. По заряженности и по массе атомы и комплексы из них разные, потому для сравнения рассчитываем тяговую силу единицы заряда, (образно: массу атома, приходящуюся на одну «лошадиную силу», m/g_3 , г/эВ), таблица 4.

Таблица 4.

Тяговая сила зарядов атомов ПЦ 500 на атомарном уровне

Атом	Ca	Si	Al	Fe	S	O	H
$g_{эф.} \cdot n \cdot 10^{-24}$, эВ	+2,8	+4,0	+3,4	+4,3	+5,2	-4,3	1,0
Масса, $m \cdot 10^{-24}$, г	66,4	46,6	44,6	92,5	53,1	26,5	1,67
m/g_3 , г/эВ	24	12	13	22	10	6	1,67
Количество, %	26	4	8	4	2	56	-

На атомарном уровне самый тяжёлый груз на единицу заряда атома Ca ($m=24$) и самые лёгкие у атомов водорода ($m=1,67$) и кислорода ($m=6$). Чем тяжелее груз, m , («телега») на единицу заряда, эВ, («л.с.», тем медленнее он перемещается к соседнему противоположно заряженному, что замедляет синтез и сроки преобразования смеси в монолит. Энергетику ПЦ можно приумножить, извлекая скрытые в глубинах минералов и оксидов заряды. Так, если рассчитать заряженность ПЦ на минеральном уровне (C_3S и др.) и принять эту величину за единицу, то на оксидальном (CaO и др.) уровне энергетика выше в 1,9, а на атомарном (Ca и др.) – в 2,7 раз. Поэтому важно наличие проводников в составе исходного сырья для беспрепятственного прохождения электронов к месту синтеза. При этом учесть Fe-содержащий проводник повышает энергию связи атомов на 59%, а Al-содержащий – теряет до 81% прочности. Первый реагирует на ЭМП, что способствует прохождению электронов и упрочнению химических связей системы, а второй – сдерживает их, так как не реагирует на ЭМП соседнего атома. Атомарное взаимодействие (синтез со скоростью 10^8 - 10^{10} сек., молния)) по литературным данным наступает при длине химической связи $\leq 0,4$ нм. И в результате, что же представляют собой наши постройки с позиций атомарного уровня, таблица 5. В бетоне общее количество атомов.

Атомарное содержание новообразований цементного камня

Атомы	Ca	Fe	Al	S	Si	H	O	$\Sigma(H+O)$	ΣMe
Количество, %	11,3	0,5	0,9	0,5	3,9	44,7	38,2	83	17

кислорода и водорода $\Sigma(H+O)$ в 4,9 раза больше чем атомов металла ΣMe . Однако, именно атомы металла, особенно многовалентные, имеют большую энергию связи и полезность в создании СМ. Но «бал правят» газообразные O и H. Это одна из проблем. Вторая: велика окисленность бетона и технологу придётся с кислородом бороться. Третья проблема: отрицательных зарядов (их даёт кислород) в цементном камне в 1,6–2 раза больше чем положительных – система неустойчива. Избыток отрицательных зарядов поддерживает возбуждённое состояние в эксплуатируемой конструкции и вероятность реагировать с положительными зарядами окружающей среды, что снизит долговечность конструкции. В идеале надо следовать природному закону симметрии: в конструкции должно быть равенство положительной и отрицательной энергий, что обеспечит её электронейтральность и повышенную долговечность. У технологов есть ещё одна проблема: далеко не 100%-ная гидратация зёрен цемента. Для этого стоит обратить внимание и на электрон волну. Внутри атома мы увидим частицы квантового мира: квант света (фотон), квант звука (фонон) и квант возбуждения (экситон). В «Физике твёрдого тела» их называют волнами возбуждения даже электронейтральных частиц исходного сырья, что ускоряет процессы синтеза и отвердевания бетонной смеси. Волны, чаще ударные, проходя через твёрдую фазу создают электрический ток, приводя электронейтральные атомы (возможно внутри зёрен цемента) в возбуждённое состояние и взаимодействие с водой. Фононы (кванты звука) – это всем известные резонансные технологии, разрушающие любую частицу (крупное зерно ПЩ). Квант возбуждения (экситон) – ударная волна, создающая и переносящая в кристалле электронное квантовое возбуждение, которое не сопровождается возникновением электричества, но чем больше их собственная частота колебания, тем большая информация передана. Эти квазичастицы – природная энергия, снижающая энергетические затраты извне, и потому

экономически выгодна.

Умение управлять природной энергией требует знания тесной работы искусственной (производственной) энергии с природной (естественной). Первая возбуждает вторую. Два примера. При приготовлении бетонной смеси производственная энергия ударов частиц содержимого, трения и т.п. вызывает серию возбуждений природного, выводя каждого из электронейтрального состояния: квазичастицы → атом → ион → синтез → бетон. Поэтому высокооборотные смесители И.В. Барабаша во благо. При виброуплотнении смеси производственная энергия колебаний сближает частицы с природной энергией магнетизма разного полюса и обеспечивает силу межатомных химических связей их, множество которых создаёт бетон. Поэтому резонансные технологии – бесспорная помощь этому.

Выводы. Энергетически скрытый химический уровень цивилизации в строительном материаловедении должен перейти к атомарному уровню, электромагнетизм, электронно-ядерные силы, квантовая механика которых дают неограниченные возможности: на стадии проектирования выбрать лучшее сырьё, рассчитать его энергетику и сопоставить с требованиями конечного продукта, успешнее работать над созданием новых СМ, на стадии эксплуатации не конфликтующих с условиями окружающей среды и многое другое.

Изучается возможность управления силами взаимодействия электронного, субатомного мира, их электромагнетизмом и использовать природную энергию атомов исходного сырья в технологии СМ с минимальными затратами энергии извне. В перспективе супермагнетизм, сверхпроводимость и закольцовывание энергии атомов при заданных свойствах поднимут технологию СМ ещё на ступень выше.

PEDAGOGICAL SCIENCES

ДИДАКТИКО-ФІЛОСОФСЬКИЙ КОНТЕКСТ УПРАВЛІННЯ РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЮ ТА ЯКІСТЮ НАВЧАННЯ ІНДИВІДА

Атаманчук Вікторія Петрівна,
доктор філологічних наук,
доцент, провідний науковий
співробітник відділу інформаційно-дидактичного моделювання
Національний центр «Мала академія наук України»
м. Київ, Україна

Атаманчук Петро Сергійович,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри фізики та методики її навчання
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль, Україна

Вступ. Відомо, що освітня концепція чи доктрина [4, с. 15–24] стає не тільки своєрідним засобом змістовно-методологічного препарування глобальної мети освіти, але й специфічним каталізатором створення і впровадження високоефективних, надійних і гуманістичних технологій навчання на основі всеохопного управління якістю цього процесу. Проте, ефективне вирішення цієї проблеми поза філософсько-дидактичним її осмисленням не може бути достатньо цілісним та завершеним: адже будь-які наукова дисципліна, теоретична проблема, закон чи метод наукового дослідження в конкретних об'єктивно-предметних умовах мають попадати в поле філософського розгляду та осягнення. Мульти-дисциплінарність сучасної STEM-освіти спонукає до необхідності оптимізації процесу розв'язання проблеми управління компетентнісно-світоглядним становленням майбутнього фахівця будь-якого профілю через призму сформованості його авторського природничо-наукового

кредо [1–6] як сутнісного показника професійного статусу.

Мета роботи. Окреслення та наукове обґрунтування дидактико-філософських основ управління результативною та якісною навчально-пізнавальною діяльністю індивіда (підлітка, молодого людини, майбутнього фахівця природничо-наукового профілю, дорослої людини) в умовах діючих освітніх стандартів та STEM-інтеграційних інновацій сучасної системи природничо-наукової освіти.

Матеріали та методи.

Відповідно до мети дослідження були використані теоретичні методи (порівняння, логічний аналіз філософських, психолого-педагогічних та методичних джерел) – для уточнення стану та перспектив проблеми дослідження. Узагальнення та теоретичний аналіз застосовували для розкриття сутності проблеми, обґрунтування структурно-функціональної моделі контролю прогнозованих результатів навчання індивіда, виділення основних компонентів професійної підготовки майбутніх фахівців при впровадженні освітніх технологій у процес навчання, характеристики технологічних компетентностей та світогляду у загальній структурі професійних якостей індивіда. Були використані методи діагностики: психолого-педагогічне спостереження, бесіда, тестування, анкетування та інтерв'ювання. Педагогічний експеримент та особистий педагогічний досвід склали інноваційну передумову ефективною навчально-пізнавальною діяльністю індивіда.

Результати та обговорення. Одна з характерних ознак розвитку сучасної освіти – це включення циклу природничо-наукових дисциплін в гуманітарну освіту і відповідно циклу гуманітарних дисциплін – в природничо-наукову та технічну освіту ([1, с. 11–119]; [4–6]). В умовах інтеграції вітчизняної вищої школи в світову спливає вузівську систему і академічне співтовариство така практика себе виправдовує, оскільки спричинює до вироблення узгодженого зі світовими нормами Державного стандарту, що є діагностичним описом глобальної мети освіти: *формування конкретних професійних і особистісних якостей майбутнього фахівця*. При цьому типові навчальні програми легко

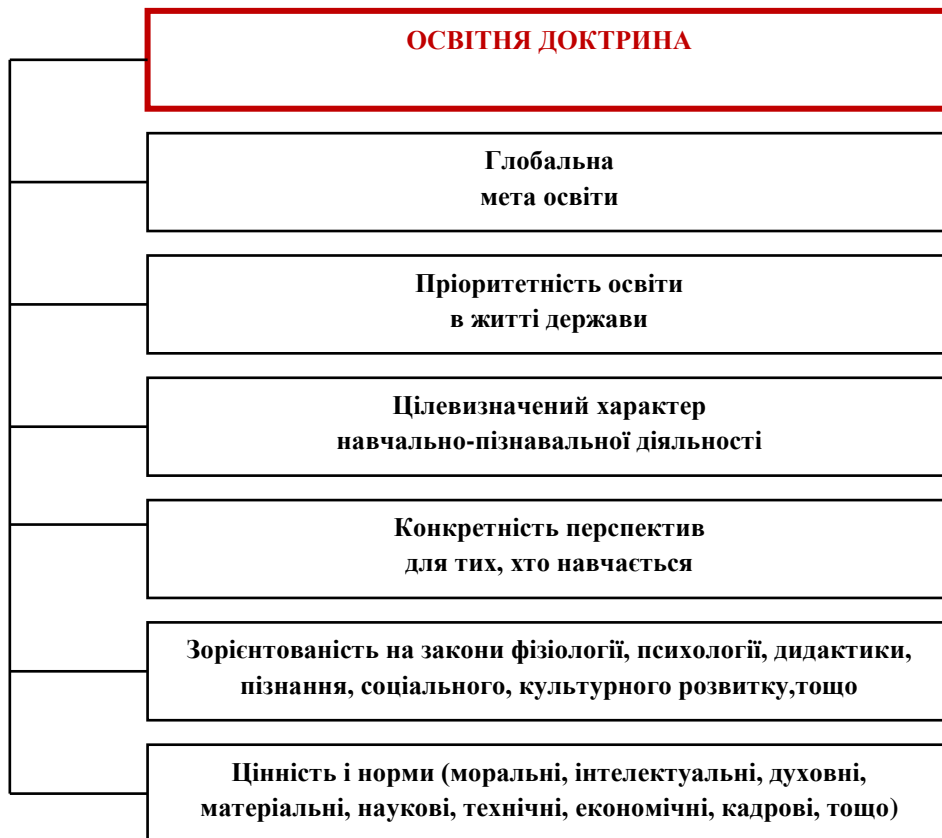
модернізувати завдяки апарату стандартизації, який передбачає такі операції доопрацювання:

- аналіз логічної структури навчального предмету, обмеження числа навчальних елементів у кожній темі предмету, відповідно до глобальної мети освіти і можливостей індивіда;
- забезпечення підсильності вимог пропонованого стандарту щодо оволодіння суб`єктом змісту навчального предмета; профілактика перевантажень [8], доступна складність і трудність навчальної програми, забезпеченість відповідною педагогічною технологією;
- підготовка тестів з предмету, орієнтованих на перевірку ступеня досягнення вимог стандарту в реальному навчальному процесі.

Однак, доопрацювання навчальної програми лише частково вирішує проблему, оскільки освітній стандарт [2, с. 13–41] реалізується через ієрархічну низку компонент, – *доктрина розвитку освіти (парадигма) → навчальний план → навчальна програма → підручник → методика → освітнє середовище → вимірники якості знань*, – в якій навчальна програма посідає лише певне місце.

Аналіз переконує, що однією модернізацією навчальної програми проблема не вирішується: виникає цілий спектр супутніх завдань (методичне, організаційне, управлінське забезпечення стандарту), без розв'язання яких ідея стандартизації освіти може залишитись ідеєю добрих намірів. Досить проблемними компонентами цього логічного ланцюжка (як в діагностичному, так і в прогностичному розумінні) виступають доктрина розвитку національної освіти (в наступному – освітня доктрина) та освітнє середовище. Про освітню доктрину, як завершену наукову теорію розвитку національної освіти, можемо вести мову швидше на інтуїтивному рівні, аніж на рівні конкретних реалій. Адже, якщо виходити з того, що освіта в широкому розумінні слова трактується як наслідок державного, суспільного та особистісного привласнювання всіх тих цінностей, які виникли в процесі освітньої діяльності, котрі значущі для економічного, морального, інтелектуального стану всіх споживачів продукції освітньої сфери (держави, суспільства і кожної людини), то стане зрозумілою

основна тональність освітньої доктрини: «пріоритетність освіти в житті держави і суспільства». Неспроста, в багатьох працях філософів, соціологів, психологів, педагогів, учителів-новаторів описується, фіксується, досліджується або постулюється той факт, що особистісні набутки індивіда формуються внаслідок осмисленого відображення ним реального світу, яке завжди має діяльнісну, практичну основу і що «...ключовим у цьому плані є поняття *цінності*, яке відображає важливіший аспект людської діяльності як *діяльності цілеспрямованої*» [2, с. 79–99]. Звісно, що кожен, хто навчається (учень, студент, викладач) повинен бути впевненим у тому, що його кількісні успіхи в навчанні переростуть згодом у ціннісно-орієнтаційну якість. Усе зазначене дає підстави означити основні функції освітньої доктрини (рис.1).

Рис.1. Функції освітньої доктрини

До числа слабких ланок у логічному ланцюгові компонент освітнього стандарту [2, с. 26–41] відноситься освітнє середовище (концепція зацікавлених сторін в термінах TQM (Total Quality Management) [7, с. 11–13]). З тлумачення освітнього середовища як сфери життєдіяльності індивіда (школяра, студента, майбутнього фахівця, дорослої людини), – що відображає його зв'язок з

навколишнім світом, – впливає, що воно інтерпретується двома складниками: матеріальним та ідейно-технологічним. Матеріально-технічний складник – це навчальна база (кабінети і лабораторії з відповідним обладнанням, різні технічні засоби навчання, засоби натурної наочності тощо) та навчально-методичний комплекс (навчально-методична література, комп’ютерні навчальні програми, атласи, плакати тощо). Ідейно-технологічна частина визначається складно опосередкованими зв’язками (стихійними та цілеспрямованими) індивіда з реальним світом. Зрозуміло, що на організованому рівні навчально-пізнавальної діяльності на обидві частини освітнього середовища спричинює визначальний вплив вибір і реалізація технології (чи технологій) навчання та державна політика в галузі освіти [3, с. 64–69].

Педагогічні технології є концентрованим вираженням характеру взаємодії індивіда з об’єктом пізнання (перетворювальної дії над предметом діяльності), відображенням характеру інтелектуальної активності, – репродуктивної, евристичної, креативної (творчої), – тому вони спричинюють своєрідний ідейний вплив на формування і розвиток освітнього середовища. Зокрема, впровадження інноваційних технологій навчання, зумовлює розвиток освітнього середовища в напрямку ідейного збагачення (опорний конспект, укрупнені дидактичні одиниці, проектувально-креативний метод, віртуальна реальність тощо). Цілком очевидною є необхідність державного цілеспрямованого проектування і формування стимулюючого освітнього середовища [2, с. 6–17], яке відповідає умовам успішного розвитку пошуково-творчих здібностей і моральних якостей кожного індивіда. Оскільки в освітньому середовищі фокусується організаційно-діяльнісна сторона (забезпечення результативності та якості процесу навчання), то освітнє середовище (як і освітня доктрина) є специфічним засобом управлінського впливу на виконавську, пошукову та творчу активність індивіда [4, с. 120–134].

Навчально-пізнавальна діяльність, як цілеспрямована діяльність людини, упереджується і детермінується моделлю кінцевого результату, – прогнозом (передбаченням). Освітній прогноз відображає перехід дійсного в можливе,

потенційно імовірного в реально існуюче, з одного боку та перетворювальної діяльності стосовно об'єкта пізнання – з другого [4, с. 134–143]. В цілому впевнюємося, що всі механізми сучасної освітньої доктрини (парадигми) орієнтують на перехід від інформаційно-виконавської до пошуково-креативної системи навчання, забезпечують розвиток мислення і світосприймання як на раціональному, так і на почуттєвому рівнях, сприяють формуванню поведінкових якостей, духовності та соціальної активності підлітка, молоді людини, майбутнього фахівця, дорослої людини. В умовах пріоритетності природничо-наукової системи національної освіти [1; 3; 5; 6; 9], з доказовою безумовністю ([5, с. 447–457]; [1, с. 11–119]), сьогодні закладаються підвалини ([8, с. 41–49]; [2, с. 48–52]) для тотального формування готовності індивіда до навчання упродовж усього життя [5–9].

Висновки.

Доведено «працездатність» загальної схеми управління [4] навчально-пізнавальною діяльністю індивіда, яка орієнтує на поступове переведення процесу навчання в режим саморегулювання (самоосвіти). Означена схема управління результатами та якістю навчання підтверджена апробацією авторських наукових проєктів, що виконувались на засадах державного фінансування, зокрема: (2007 – 2009): «Інноваційні технології формування фахівця в умовах особистісно орієнтованого навчання та ступеневої освіти»; (2017 – 2019): «Теорія управління процесами формування компетентнісних і світоглядних якостей майбутнього учителя фізико-технологічного профілю».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. PISA: природничо-наукова грамотність / уклад. Т. С. Вакуленко, С. В. Ломакович, В. М. Терещенко, С. А. Новікова; перекл. К. Є. Шумова. К.: УЦОЯО, 2018. 119 с.
2. Атаманчук П. С. Інноваційні технології управління навчанням фізики. Кам'янець-Подільський: К-ПДУ, 1999. 174 с.
3. Атаманчук П. С. Управління процесом навчально-пізнавальної

діяльності: монографія. Кам'янець-Подільський: К-ПДП, 1997. 136 с.

4. Атаманчук П. С. Дидактика фізики: избранные аспекты теории и практики: [коллективная монография] / П. С. Атаманчук, А. А. Губанова, О. Н. Семерня, Т. П. Поведа, В. З. Никорич, С. В. Кузнецова. Каменец-Подольский – Кишинев: ТОВ «Друкарня «Рута». 2019. 336 с.

5. Атаманчук П. С., Атаманчук В. П. Бінарність цільових орієнтацій в навчанні майбутнього педагога. IV Міжнародна науково-практична конференція “Modern Research in World Science” (10–12 липня 2022 р.). Львів, Україна. 2022. С. 447–457.

6. Головка М. В. До проблеми методології наукового школознавства дидактики фізики: доміанти науково-освітньої школи П. С. Атаманчука. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський: КПНУ ім. Івана Огієнка, 2014. Вип. 20. С. 11–13.

7. Королёв В. А. Обратная связь как система. *Методы менеджмента качества*. 2005. №8. С.10–14.

8. Кондаш О. Хвилювання: страх перед випробуванням. К.: Рад. шк., 1981. 170 с.

9. Ляшенко О. І. Якість освіти як основа функціонування й розвитку сучасних систем освіти. *Педагогіка і психологія: наук. журнал*. 2005. № 1. С. 5-12.

УДК 372.881.1

НАВЧАННЯ КУРСАНТІВ-ПРАВООХОРОНЦІВ ПРОФЕСІЙНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ФАХІВЦЯ

Білоусов Артем Віталійович
Бабак Ганна Сергіївна

Викладачі кафедри іноземних мов факультету №4
Харківський національний університет внутрішніх справ

Анотація: Актуальність дослідження полягає у тому, що майбутні правоохоронці мають опанувати англійську мову не лише як навчальну дисципліну, а і як засіб реалізації свого професійного потенціалу насамперед у процесі професійного спілкування, тобто працювати з будь-якими іншомовними джерелами інформації, володіти необхідною термінологією, правильно та повно висловлюватися англійською мовою. У статті наголошується, що курс англійської мови має комунікативно-прагматичний та професійно-орієнтований характер, орієнтується не лише на розвиток у майбутніх співробітників правоохоронних органів навичок спілкування англійською мовою, а й набуття ними спеціальних знань за обраною спеціальністю, тобто підвищення їх професійної компетентності.

Ключові слова: курсанти-правоохоронці, професійна компетенція фахівця, професійна англійська мова, професійно орієнтована комунікація, диференційований підхід, науково-дослідна робота, іншомовна комунікативна компетентність.

Постановка проблеми. Соціально-економічні та політичні зміни в Україні сприяють перегляду вимог до рівня освіти та навчання курсантів-правоохоронців у системі вищої освіти. Головним завданням вишів системи МВС - підготовка компетентного, відповідального майбутнього співробітника поліції, який орієнтується у суміжних галузях діяльності та здатен до

ефективної роботи за спеціальністю на рівні міжнародних стандартів, - важливу роль займає формування мовленнєвої культури, розвиток навичок грамотного використання англійської мови у реальному житті як засобу професійного спілкування. Також інтенсивне зростання наукового знання, удосконалення технологій, зміна та модернізація правоохоронної системи в Україні актуалізує потребу у кваліфікованих правоохоронцях, які мають необхідні професійні та загальнокультурні компетенції, професійно-значущі якості та високий рівень володіння англійською мовою.

Разом з цим англійську мову вивчають не лише курсанти очної та заочної форм навчання, а й співробітники різних посадових категорій. Цей напрямок займає особливе місце у системі підготовки кадрів для органів внутрішніх справ та нині перебуває у стадії інтенсивної модернізації. Загалом, формування іншомовної комунікативної компетенції передбачає підготовку курсантів-правоохоронців, які готові та здатні успішно вирішувати оперативні службові завдання в умовах іншомовного спілкування. Випускник вишу повинен виконувати свою роботу на рівні світових стандартів та постійно підвищувати свою професійну кваліфікацію.

Актуальність дослідження полягає й у тому, що майбутні правоохоронці мають опанувати англійську мову не лише як навчальну дисципліну, а і як засіб реалізації свого професійного потенціалу насамперед у процесі професійного спілкування, тобто працювати з будь-якими іншомовними джерелами інформації, володіти необхідною термінологією, правильно та повно висловлюватися англійською мовою. Курс англійської мови у ЗВО МВС має комунікативно-прагматичний та професійно-орієнтований характер, фокусується не лише на розвитку у майбутніх співробітників правоохоронних органів навичок спілкування англійською мовою, а й набуття ними спеціальних знань за обраною спеціальністю, тобто підвищення їх професійної компетентності. Вивчення англійської мови також допомагає розширювати загальний кругозір курсантів-правоохоронців, розвивати культуру спілкування, мислення курсантів, міжкультурну компетенцію на базі

опанування спеціальною термінологією та англомовною лексикою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні у неможливому ЗВО все більше уваги приділяється питанням навчання англійської мови як мови професійної взаємодії. П. Лісов, Е. Вакс, М. Ганачевська, С. Могильченко, Є. Звягінцева, О. Вахрушева, Є. Зіміна у своїх роботах досліджують проблему професійно орієнтованої іншомовної підготовки та іншомовного навчання курсантів; порушують питання щодо формування компетенцій, організації самостійної роботи, моделювання іншомовної підготовки, використання різних підходів, методик та засобів у процесі іншомовної підготовки. ЗВО МВС мають особливості підготовки випускників. О. Латишев надав психологічний аналіз організаторської діяльності та професійної спрямованості курсантів. Процес формування професіоналізму у військових фахівців науково обґрунтований у працях наступних військових педагогів та психологів: В. Марищука, Г. Бабушкіна, В. Олійникова, Н. Феденко, І. Скопилатова, О. Кочина тощо. Змісту та особливостям професійної підготовки курсантів приділяють увагу у своїх публікаціях О. Іваницький, В. Давидов та О. Барабанщиков. Формування різноманітних професійних якостей спеціаліста обґрунтовуються у працях В. Хальзова та В. Васильєва. Аналіз педагогічних основ оцінювання та врахування результатів навчального процесу та виховання курсантів можна знайти у роботах Я. Юрченка та В. Слепова. Однак, методичних робіт, присвячених вивченню процесу навчання курсантів-правоохоронців професійній англійській мові як фактору формування професійної компетенції майбутнього фахівця на цей час недостатньо.

Мета статті – розглянути процес формування іншомовної комунікативної компетентності як один із важливих аспектів професійної підготовки курсантів-правоохоронців; виділити елементи змістовного компоненту професійно-орієнтованого навчання англійської мови у ЗВО МВС.

Виклад основного матеріалу. Україна бере курс до євроінтеграції, тому, англійська мова може отримати статус мови ділового спілкування, наразі уряд опрацьовує відповідну законодавчу ініціативу. Оскільки сьогодні англійською

користуються у процесі ділового спілкування в усьому цивілізованому світі, надання їй такого статусу в Україні сприятиме розвитку бізнесу, залученню інвестицій та пришвидшенню євроінтеграції України. Володіння іноземною мовою - це не лише ознака культурного розвитку майбутнього фахівця, а й умова його успішної діяльності у різних сферах професійного та суспільного життя. Англійська мова у професійній підготовці виступає як засіб професійно орієнтованої комунікації, допомагаючи курсантам засвоїти професійно орієнтований зміст навчання, сформувані та вдосконалити їхні професійні навички та компетенції, а також опанувати знання у сфері їх професійної діяльності, демонструвати компетентність та виконувати професійні обов'язки у сфері їхньої діяльності. Критерієм ефективності реального спілкування виступає його продуктивність, досягнення взаємовигідних результатів. Англійську мову випускники вишів використовують у процесі роботи з іноземними партнерами, при комунікації на різних професійних конференціях, в особистому спілкуванні. Вміння адаптуватися до нових інформаційних засобів (у плані визначення їхньої надійності, професійної значущості); бути готовим до участі у міжнародних професійних комунікаціях; вміння гнучко пристосовуватися до умов сучасного ринку праці - це якості, що формуються у процесі розвитку іншомовної комунікативної компетентності, і які, разом з кваліфікаційними характеристиками майбутнього правоохоронця, визначають його конкурентну перевагу, забезпечують його кар'єрне зростання та визначають, зрештою, успішну професійну правоохоронну діяльність. Стратегія навчання англійській мові в сучасних умовах у ЗВО МВС перш за все націлена на послідовний взаємозв'язок, взаємопов'язаність та взаємодію практичних, освітніх та розвивальних завдань. Очевидно, що формування іншомовної комунікативної компетентності стає одним із важливих аспектів професійної підготовки курсантів-правоохоронців.

Професійно-орієнтоване навчання розглядається вченими-методистами як навчання, що ґрунтується на врахуванні потреб студентів при вивченні іноземної мови, які обумовлюються особливостями їх майбутньої професії.

Термін «професійно-орієнтоване навчання» використовується для визначення процесу викладання іноземної мови у немовному виші, орієнтованого на вивчення професійної лексики та термінології, читання текстів за спеціальністю, а останнім часом також й на спілкування у професійній сфері. Головною особливістю професійно-орієнтованого навчання є його поєднання зі спеціальними дисциплінами. В результаті цього процесу майбутній випускник вишу отримує додаткові професійні знання та у нього формуються професійно значущі якості особистості [3, с. 85].

Таким чином, мета професійно-орієнтованого рівня навчання англійської мови у ЗВО МВС – сформувані у курсантів-правоохоронців іншомовну мовленнєву компетенцію, яка дозволить професійно комунікувати в певних ситуаціях, де таке спілкування необхідне. Іншомовна підготовка у виші передбачає опанування англійською мовою для спеціальних цілей (ESP-English for specific purposes) та охоплює лише певну сферу чи сфери спілкування. Це теоретичне положення розглядається як досить результативне щодо цілей навчання та обсягу лексичного матеріалу у процесі іншомовної підготовки курсантів-правоохоронців. Аналіз літературних джерел на тему дослідження також дозволяє виділити певні заходи, як необхідні для реалізації професійно-орієнтованого навчання англійській мові курсантів-правоохоронців та впровадження яких призведе до більшої ефективності процесу професійної та іншомовної підготовки курсантів: нові вимоги до змісту курсу англійської мови для спеціальних цілей, створення умов для академічної автономії та диференційованого навчання з метою підтримки необхідного рівня мотивації; організація змішаного навчання, повноцінної самостійної роботи та безперервного оцінювання; забезпечення педагогічної підтримки та супроводу; орієнтування на безперервне навчання та самоосвіту, з метою опанування необхідними компетенціями. [5, с. 111].

Професійно-орієнтоване навчання англійської мови у ЗВО МВС передбачає насамперед по-новому підходити до змісту навчання. Зміст курсу має показувати наукові досягнення у сферах, які безпосередньо пов'язані з

професійними інтересами курсантів-правоохоронців.

Оскільки відбір змісту навчання сприяє різнобічному формуванню особистості курсанта, на основі аналізу науково-педагогічної літератури, можна виділити наступні аспекти, які необхідно враховувати у процесі підготовки курсу «English for specific purposes»:

1) сфери комунікативної діяльності, мовленнєві дії та мовленнєвий матеріал, ситуації та теми, які безпосередньо пов'язані з професійною спрямованістю курсантів;

2) граматичний, фонетичний та лексичний контент, правила його оформлення та навички його використання;

3) спеціальні (мовлені) вміння, що характеризують рівень практичного опанування англійською як засобом комунікації;

4) систему знань про національно-культурні реалії та особливості країни мови, що вивчається. [1, с.124]

На основі вищевикладеного, доцільно виділити також елементи змістовного компонента професійно-орієнтованого навчання англійської мови у ЗВО МВС:

- навчання іншомовному читанню спрямовується на формування умінь опанування всіма видами читання текстів різних функціональних стилів та жанрів, проте, особливу увагу приділяти спеціальній юридичній літературі;

- процес навчання монологічному мовленню полягає у розвитку навичок складати різноманітні монологічні тексти: повідомлення англомовної інформації професійного характеру, розширені висловлювання у процесі дискусії, виступ із доповіддю, презентацією;

- формування та розвиток комунікативних вмінь з усіх видів мовленнєвої діяльності з використанням загальної та професійної лексики;

- процес навчання аудіюванню полягає у формуванні умінь сприйняття та розуміння висловлювання співрозмовника англійською мовою;

- навчання писемному мовленню передбачає розвиток компетенції, яка необхідна для професійного ділового спілкування. Це стосується насамперед

формуванню умінь реферативно викладати, анотувати, а також перекладати професійні тексти з англійської на українську та навпаки.

Основа курсу професійної англійської мови - автентичні тексти, що сформовані за тематичним принципом. Їх має супроводжувати система вправ, що орієнтована на формування необхідних для цього рівня навичок та умінь. Вправи лексико-граматичного характеру (наприклад, на словотвори, запозичення, характерні для мови спеціальності синтаксичні та граматичні конструкції, знаходження антонімів, синонімів, термінологічних еквівалентів тощо) сфокусовані на накопичення спеціальної лексики. [4, с.88]

Вправи на рівні тексту (відокремлення основної думки ключових слів, правда/вигадка, різні види читання тощо) дозволяють курсанту сформувати змістовне висловлювання в усному чи письмовому мовленні - від підготовленого висловлювання до непідготовленого. Вправи з структурування інформації формують навички самостійної наукової роботи із джерелами інформації на основі певних критеріїв та правил. За допомогою цього курсанти набувають навичок коментування, аргументування, ведення дискусії тощо. Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що на завершальному етапі курсу англійської мови у ЗВО МВС змінюється характер навчальних матеріалів та, відповідно, набір вправ, що дозволяє навчати курсантів-правоохоронців всім елементам професійно-орієнтованої компетенції.

Викладання іноземної мови у виші, де англійська мова не є профілюючою дисципліною, пов'язана з певними труднощами. У таких вищих навчальних закладах практично виключається «відсів» студентів, які не витримують середній темп навчання англійської мови. Отже, завдання викладача полягає в організації навчання у темпі, посильному для найслабшої категорії курсантів, але не стримує успіхів тих курсантів, які демонструють достатній та високий рівень опанування англійською мовою. Важливим для викладача іноземної мови у ЗВО МВС стає здатність адаптувати заняття з англійської відповідно до певних потреб у групі, що обумовлює доцільність застосування диференційованого підходу у процесі іншомовної підготовки, мета якого –

допомогти досягти максимального зростання та особистого успіху в навчанні з урахуванням їх індивідуальних здібностей, рівня знань кожного курсанта, та відповідно спланувати процес викладання. Організація диференційованого навчання на заняттях з англійської мови для курсантів-правоохоронців можлива якщо дотримуватися наступних рекомендацій при плануванні та проведенні занять: використання завдань різного рівня складності, надання свободи вибору (наприклад, проектів), організація кооперативного та дослідницького навчання, регулювання темпу навчання [2,с.197].

Сьогодні разом із модернізацією змісту вищої юридичної освіти відбуваються зміни та перегляд ролі, поведінки та особистісних якостей курсантів-правоохоронців, а також ролі ЗВО МВС у реалізації освітньої програми. Програма навчання включає особистісне планування навчання, чітко визначені навички та знання, які курсант сам визначає як важливі для нього, у поєднанні з мінімальною кількістю компетенцій, опанування якими передбачається програмою. Освітня організація перетворюється на помічника або партнера, який допомагає визначити напрямок руху та навчання для формування необхідних компетенцій [5,с.78].

Окрім цього, перед викладачем англійської мови стоїть завдання створити атмосферу позитивної емоційності та доброзичливості. Слід наголосити, що англійська мова в силу своєї специфіки як навчальної дисципліни, має демократичний характер, що дозволяє створювати суб'єкт-суб'єктні відносини між студентами та викладачем, але це практично неможливо у процесі викладання інших дисциплін у ЗВО МВС. Оскільки вивчення іноземної мови – процес досить емоційний, важливим моментом стає створення позитивних емоцій, сталої мотивації та збереження їх протягом усього періоду іншомовної підготовки курсанта, з цією метою викладач англійської має урізноманітнювати навчальну діяльність в аудиторії за допомогою парної, групової та індивідуальної роботи, дозволяти кожному курсанту працювати у своєму власному темпі, враховуючи стратегії навчання, цінувати ставлення курсантів до навчання, враховувати їх індивідуальні схильності та здібності при

підготовці до заняття насамперед брати до уваги наступні категорії - «зацікавленість», «задоволення» та «різноманітність» [6,с.158].

У вишах системи МВС іншомовна підготовка продовжується й у позааудиторний час. Важливою та невідокремленою складовою підготовки та становлення майбутнього правоохоронця вважається наукова робота курсантів-правоохоронців, яка сприяє розвитку інтересу до обраної професії, глибшому вивченню та розумінню дисциплін, зміцнює впевненість у своїх силах, активізує творчу діяльність курсантів. Робота над проектом та доповіддю англійською мовою сприяє формуванню та вдосконаленню творчих здібностей курсантів-правоохоронців, гнучкості мислення, розвитку професійно-значущих якостей, умінь та навичок роботи з інформацією англійською мовою, і що найважливіше в сучасних умовах курсанти навчаються критично аналізувати та застосовувати їх практично. Всі вищезгадані фактори сприяють результативно формувати прагнення курсантів до особистісного та професійного зростання. Участь у студентських конференціях, підготовка рефератів, написання статей з лінгвокраїнознавчих, культурологічних, науково-дослідних тем, а також організація лекцій та неформальних зустрічей із закордонними фахівцями підвищують мотивацію студентів, допомагають зберегти зацікавленість у подальшому вивченні англійської мови та здобутті спеціальності.

Також велику роль відіграє спільна науково-дослідна робота викладача англійської мови та курсанта. У процесі такої роботи відбувається поглиблення теоретичних знань та вдосконалення навичок у конкретній галузі діяльності. Під час живого спілкування студент має можливість отримувати знання не тільки з книжкових джерел, а від людини, що викладає дисципліну, постійно проводить аналіз у цій галузі й володіє глибокими знаннями предмета.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, узагальнюючи різні підходи, підкреслимо, що вимоги до опанування курсантами професійно орієнтованої іншомовною компетенцією ставлять перед педагогами вишів завдання - пошук найбільш сучасних та ефективних методів та технологій навчання, які дозволять організувати процес навчання та

викладання англійської мови на основі професійно-орієнтованого підходу, які будуть ефективно сприяти формуванню професійної іншомовної компетенції та професійно-значущих якостей. Професійно орієнтована іншомовна підготовка майбутніх правоохоронців потребує повноцінної віддачі як від викладачів, так і від курсантів, а також є важливим урахування сучасних тенденцій у галузі англійської підготовки курсантів.

Таким чином, курс професійної англійської мови, що викладається у ЗВО МВС України, може розглядатися як ефективна форма інтеграції іншомовної комунікативної, соціокультурної та професійної підготовки курсантів-правоохоронців; самовдосконалення курсантів у галузі їх особистісних навчальних та професійних вподобань; підвищення мотивації до вивчення англійської мови для спеціальних цілей.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Гальскова Н. Д. (2000) Современная методика обучения иностранному языку: пособие для учителя [Текст] / Н. Д. Гальскова /М: АРКТИ Глосса, 2000. 165 с.
2. Королева М. Ю. (2017) Компетентностный подход в иноязычном обучении в военном вузе: проблемы и особенности реализации / М.Ю. Королева // Современные исследования основных направлений технических и общественных наук : материалы международной научно-практической конференции. – Казань: Печать-сервис XXI век, 2017. с. 195-199.
3. Образцов П. И., Ахулкова А. И., Черниченко О. Ф. (2005) Проектирование и конструирование профессионально ориентированной технологии обучения / Учебно-методическое пособие / Под общ. ред. П. И. Образцова. – Орел: ОГУ, 2003. 94 с.
4. Bryntseva O. V. (2020). Professionally oriented teaching of foreign language writing of engineering students // Problems of Engineer-Pedagogical Education/, 2020 № 69. p. 85-91
5. Cañado M. (2013) Competency-based Language teaching in higher

education / M. Cañado. – Dordrecht: Springer. 2013. 194 p.

6. Hutchinson T. (1987) English for specific purposes: A learning-centered approach / T. Hutchinson, A. Waters. – Cambridge: Cambridge University Press, 1987. 187 p.

УДК 371.781.

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ В ОСВІТІ

Костіна Людмила Михайлівна
Школьник Серафима Яківна,
Бесшапошникова Тетяна Василівна,
Данильченко Людмила Теодорівна,
старші викладачі

Харківська гуманітарно-педагогічна академія.

Габелкова Ольга Євгенівна
кандидат психологічних наук,
Харківський національний університет
ім. В. Н. Каразіна
м. Харків, Україна

Анотація. В тезах представлені деякі аспекти щодо визначення поняття національної ідеї українців, яка відображає головні національні інтереси і задає оптимальний напрям розвитку країни, як у сьогоденні, так і на майбутнє.

Ключові слова. Національна ідея, національна ідентифікація, освіта, суспільство, виховання.

Вступ. Проблема визначення української національної ідеї є, по суті, проблема «розбудови» людини, особистості: особистості вільної, творчої, з розвинутим почуттям гідності, готової бути продовжувачем історико-культурних надбань як свого народу, так і загальнолюдських. За таких умов змінюється значення і роль освітянської сфери у суспільстві.

Вітчизняний і власний досвід доводить, що система освіти покликана забезпечити не лише глибокі знання та навички, а й виховати особистість, активного учасника суспільного життя, який вміє самостійно мислити, небайдуже ставитися до соціальних процесів і здатен до самостійної національної ідентифікації.

Виклад основного матеріалу. Держава в будь-якому разі змушена шукати загальнонаціональні духовні орієнтири, які зможуть консолідувати

націю. Ще в XVIII ст. Й. Гердер в «Ідеях до філософії історії людства» головним атрибутом нації назвав «спільний національний характер»; І. Фіхте запевняв, що кордони нації обмежуються кордонами спільної мови; Г. Гегель, не заперечуючи своїх попередників, додав як якість і найсуттєвішої ознаки нації спільний Дух [2, с. 369].

Визначенню загальнонаціональних духовних орієнтирів велику увагу приділяли українські вчені, письменники, громадські діячі: В. Липинський, Д. Донцов, Є. Маланюк, Є. Сверстюк та інші. Більшість сучасних наукових досліджень, предметом яких є нація, пов'язують поняття «національна ідея» з проблемами розвитку національної самосвідомості та національної культури. Будь-яка етнічна спільнота постає як самостійна нація у разі появи національної самосвідомості: тобто така спільнота починає усвідомлювати єдність своїх інтересів (економічних, політичних, історичних, культурних тощо), свою самобутність, осмислює власну історію.

Взагалі в офіційній ідеології посилення на національне є стрижневим. Та розв'язання будь-якої національної проблеми, а особливо проблеми формування національної ідеї, стає можливим лише завдяки сталому моральному підґрунтю. В іншому разі, зазначена проблема – осмислення змісту поняття «національна ідея» – перетвориться в національне самозакохання, де буде панувати протистояння «ми – вони».

Національна українська ідея – це ідея української нації, що єднає людей різного етнічного походження, консолідуючими чинниками для яких є загальноновизнані моральні цінності: життя людини, свобода (права людини), справедливість, добробут, культурна національна самобутність тощо.

Таким чином, формування національної ідеї є процес продукування в суспільстві низки ідей, що сприятимуть досягненню громадської єдності, єднанню волі всіх громадян України задля вирішення конкретних завдань, прийнятних і зрозумілих для всіх.

Піклування про національне, про збереження культурної спадщини, про національну самобутність життя входить в коло означених ідей. Сучасна

людина – це не позбавлений коріння індивід, а людина культури, небайдужа до історичної пам'яті свого народу, його традицій і звичаїв. Зміст поняття «національна ідея» передбачає наявність у членів такої спільноти почуття національної гордості, почуття національної гідності, що унеможливило існування так званого «національного нарцисизму». Без почуття національної гідності, поважливого ставлення до «інших» національна ідея перетвориться в ідею національного самоутвердження в агресивному втіленні.

Події 2014 року внесли радикальні зміни до національних цінностей та як ніколи зобов'язали конкретизувати поняття «національна ідея», що допомагає розкрити приховані духовні резерви нашого суспільства. Національна ідея покликана впорядкувати, гуманізувати та одухотворити розшароване сучасне українське суспільство, мобілізувати його громадян на реалізацію завдань, які стоять перед ним.

Національна ідея – це не ілюзія, що заступає собою реальність. Ураховуючи особливості українського суспільства, його етнічну, культурно-аксіологічну, світоглядну характеристику, вона перш за все повинна бути спрямована на правдиве, відповідальне відродження української історії, пошук форм державного й суспільно-політичного життя, адекватного українській вдачі, українському менталітету, українським традиціям.

До 2022 року національна ідея не виглядала цілком переконливо, але у вихованні молодого покоління відбулися великі зміни. Зараз, коли бойові дії на території України набули жахливої інтенсивності та розмаху, коли жертв багато як серед військових, так і серед мирного населення, коли цілі населені пункти стираються під час боїв з лиця землі, українська національна ідея набуває масового характеру, це період національно-духовного піднесення.

Для викладачів усіх навчальних закладів, особливо вищих, обов'язковим стає формування свідомих майбутніх громадян держави, які на основі поваги до історичного минулого будуть враховувати світовий та вітчизняний досвід, шукати шляхи вирішення проблем майбутнього України.

Примітивне підчас тлумачення національної ідеї у вихованні молоді може

привести до негативних результатів. З одного боку, не виключається можливість виникнення національного романтизму, емоційний потенціал якого є надзвичайно привабливим для молодих людей, тим більш, що деякі теоретики національної культури іноді проповідують культурний ізоляціонізм, який, до речі, був завжди свідченням внутрішньої слабкості, виявом меншовартості. З другого боку, складні проблеми економічного розвитку, які підчас не знаходять свого гідного вирішення, призводять до того, що національна ідея втрачає свою привабливість, викликає розчарування.

Задля цього дуже важливо неупереджено й помірковано розкривати події драматичної історії України, вивільнити їх від перекручень та ідеологічних спекуляцій, переконливо висвітлювати закономірності процесу розвитку світової культури, показати значущість культурної спадщини українського народу як складової частини цього процесу.

Висновки. Отже, вкрай необхідно ліквідувати ціннісний зсув суспільної й індивідуальної свідомості завдяки усвідомленню того, що в ХХІ ст. людство єдине. Тому всі його культурні здобутки, надбання набувають вартості як ціле й нероздільне. Проте всі загальнолюдські цінності виявляють себе через національні. Саме через це піклування про національне, як про один з аспектів людського світу, має надзвичайно велике значення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В. П. Роздуми про освіту: Статті, нариси, інтерв'ю. Київ : Знання України, 2004. 596 с.
2. Губернський Л., Андрущенко В., Михальченко М. Культура. Ідеологія. Особистість. Методологічно-світоглядний аналіз. Київ : Знання України, 2009. 578 с.
3. Ільченко А. М., Шейк С. В. Вища освіта і Болонський процес: Навчально-методичний посібник. Полтава : РВВ ПДАА, 2014. 316 с.
4. Романенко М. І. Європейський вибір України: Підручник для 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів (Рекомендовано Міністерством

освіти і науки України). Дніпропетровськ, 2008. 352 с.

5. Солдатенков В. Ф. Українська ідея. Перші речники. Інститут національних відносин і політології АН України; Київ, 2004. 183 с.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ПРОЦЕССА ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ В УНИВЕРСИТЕТЕ С УЧЕТОМ ИДЕАЛОВ И ЦЕННОСТЕЙ ДЗЮДО

Перебейнос Владимир Борисович,
PhD,

Заслуженный деятель науки и техники,
шестой ДАН дзюдо,
Спортивная школа Aad van Polanen,
г. Лейден, Нидерланды

Пакулин Сергей Леонидович,
доктор экономических наук, академик УАННП,
шестой ДАН дзюдо,

Феклистова Инесса Сергеевна,
к.э.н., доцент,

Харьковская государственная академия
физической культуры

Пакулина Анна Сергеевна,
аспирант
Харьковский национальный университет
строительства и архитектуры
г. Харьков, Украина

Введение / Introductions. Отечественная система высшего образования пользовалась авторитетом в мировом профессиональном сообществе. При этом разработчики основных программно-нормативных документов, регламентирующих организационно-содержательные и процессуальные аспекты процесса профессиональной подготовки в университете, значительное внимание уделяют его гуманистической составляющей и, прежде всего, сохранению здоровья, повышению уровня их двигательной и физической подготовленности. В этой связи абсолютное большинство ученых и педагогических работников приоритетным считают совершенствование физического воспитания студенческой молодежи, поиск новых инновационных по своей сути моделей учебно-воспитательного процесса и использование в

данном контексте популярных у юношей и девушек форм, средств и методов физкультурно-спортивной активности. Однако в настоящее время недостаточно внимания уделяется педагогическим аспектам совершенствования процесса физического воспитания в университете с учетом идеалов и ценностей дзюдо.

Цель работы / Aim. Целью исследования являлась научная разработка, теоретическое обоснование и экспериментальная проверка эффективности предложений по совершенствованию процесса физического воспитания в университете с учетом идеалов и ценностей дзюдо.

Материалы и методы / Materials and methods. При проведении исследования нами были использованы следующие материалы и методы: теоретический анализ и обобщение научной литературы; педагогическое тестирование уровня физической подготовленности, педагогическое тестирование уровня знаний, анализ рабочей документации (учебных программ), анкетирование, проектирование, логическое моделирование, формирующий педагогический эксперимент и методы математической статистики.

Результаты и обсуждение / Results and discussion. Проведенные нами исследования показали, что достижение высокого уровня личностной физической культуры возможно только на основе эффективного решения интеллектуальных, социально-психологических и собственно-биологических задач физического воспитания студентов университета. Процесс освоения человеком ценностей дзюдо позитивно влияет на его образовательную, мотивационно-потребностную, физическую и двигательную сферу. Интегрирование в ходе академических и факультативных занятий ценностного потенциала физкультурно-спортивной деятельности и дзюдо позволит существенно повысить уровень личностной физической культуры студентов университетов.

В ходе предварительных исследований нами был проведен анализ соотношения объемов учебных часов по дисциплинам, входящим в учебный план профессиональной подготовки студентов университетов г. Харькова,

результаты которого позволяют выявить следующие тенденции: увеличение по мере перехода студентов на старшие курсы объемов учебных часов по профессиональным дисциплинам и видам практик; уменьшение, начиная с 3 курса, количества часов, отведенных на дисциплину «Физическая культура» до минимальных значений от общего объема на 4 курсе; – отсутствие в учебных планах профессиональной подготовки бакалавров часов, предусматривающих самостоятельную работу по дисциплине «Физическая культура».

Данные обследования физической подготовленности студентов университетов позволили установить следующие особенности динамики ее параметров: снижение абсолютных значений параметров темпов прироста значений всех интегральных и суммарного показателя у студентов обоего пола по мере их взросления и увеличения стажа профессиональной подготовки; отрицательные темпы прироста параметров гибкости; ухудшение параметров вестибулярной устойчивости; преимущество младших студентов по значениям темпов прироста по сравнению с показателями старших обучающихся.

В процессе исследования нами были выявлены тенденции в динамике показателей уровня развития интеллектуального компонента личностной физической культуры студентов, в том числе: более высокие значения темпов прироста у обучающихся 1-3 курсов по тематике, связанной с основами физической культуры и спорта, а в группе студентов 4 курса – по олимпийскому спорту; повышение значений темпов прироста интегральных показателей теоретической подготовленности обучающихся по мере увеличения стажа профессионального обучения.

Результаты изучения мотивации студентов к физкультурно-спортивной деятельности позволяют сформулировать следующие частные обобщения: мотивационно-потребностная сфера студентов в контексте их отношения к личностному физкультурному совершенствованию в достаточной мере дифференцирована, что подтверждается выделением обучающимися 18 различных мотивов; выявлена большая группа студентов (более 56 %), обладающих мотивами к различным видам и формам физической культуры и

спорта высокой социальной значимости; значительная часть обучающихся (44,0%) имеют мотивы средней и низкой социальной значимости, что предопределяет необходимость существенного повышения эффективности педагогических воздействий с целью нивелирования сложившейся ситуации.

Данные, характеризующие динамику параметров суммарного показателя личностной физической культуры студентов обоего пола в ходе реализации стратегии физического воспитания, позволяют нам констатировать следующее: общий уровень личностной физической культуры студентов изменяется неоднозначно. Выявлено позитивное достоверное повышение физкультурной подготовленности обучающихся обоего пола в ходе 1 года профессионального обучения и в группе юношей, обучающихся на 2 курсе. Начиная со 2 курса в группе девушек, а также в ходе профессиональной подготовки на 3 и 4 курсах у студентов обоего пола не установлено существенных изменений уровня личностной физической культуры; в начале и в конце учебного года уровень личностной физической культуры в группах юношей всех курсов выше, чем в группах девушек; общее состояние личностной физической культуры студентов 1-4 курсов обоего пола характеризуется средними граничными значениями.

В результате исследования было выявлено:

- снижение абсолютных значений большинства параметров темпов прироста показателей личностной физической культуры обучающихся обоего пола по мере увеличения стажа профессионального обучения в университете;
- более высокие абсолютные значения темпов прироста показателей личностной физической культуры в группах юношей на всех курсах.

Выводы / Conclusions. 1. Необходимость разработки новых научно-методических подходов к процессу физического воспитания студентов университетов на основе интегрированного использования интеллектуальных, социально-психологических и собственно-биологических ценностей физической культуры и дзюдо аргументирована безусловным восприятием, пониманием и поддержкой в среде студенческой молодежи содержания, форм, средств и методов физкультурно-спортивной деятельности, применяемых в

ходе реализации сущности этих важнейших для формирования культурной личности социальных явлений.

2. Фактологическим основанием целесообразности организации процесса физического воспитания студентов университетов на основе когерентного использования в ходе учебно-воспитательного процесса ценностного потенциала физической культуры и, следовательно, являются результаты корреляционно-регрессионного анализа, свидетельствующие о существенной взаимосвязи обобщенного показателя уровня сформированности личностной физической культуры студентов и ее базовых компонентов.

3. Общепринятые подходы к процессу физического воспитания в университетах на основе содержания традиционных программно-нормативных документов недостаточно эффективны, что подтверждается средним уровнем параметров сформированности как отдельных компонентов, так и общей личностной физической культуры абсолютного большинства студентов университетов, а также отсутствием позитивных изменений их абсолютных значений, начиная с 3 курса профессиональной подготовки.

4. Системообразующими факторами построения модели совершенствования процесса физического воспитания в университете, объединяющими взаимосвязанные, но обладающие специфическими организационно-содержательными и технологическими особенностями технологии развития базовых компонентов личностной физической культуры студентов, которые обуславливают системный эффект педагогических воздействий, являются: общность целевой направленности используемых средств и методов педагогических воздействий на интенсификацию процессных подходов к физкультурному воспитанию обучающихся; адекватное соотношение теоретических, практических и самостоятельных форм учебной и внеучебной познавательной и физкультурно-спортивной деятельности обучающихся; комплексирование учебного материала государственных программ физического воспитания студентов университетов и авторских курсов, когерентно обеспечивающего развитие у студентов личностной

физической культуры, а также навыков и умений пропагандирования дзюдо и здорового образа жизни; дополнение состава распространенных форм физического воспитания оригинальным факультативным курсом «Школа дзюдо и здорового образа жизни», вносящим значительный вклад в теоретическую и прикладную подготовку студентов.

5. Аргументированность идеологии процесса разработки и реализации экспериментальной модели физического воспитания в университете, базирующейся на принципах когерентного использования ценностного потенциала физкультурно-спортивной деятельности и дзюдо, а также сопряженного развития интеллектуального, социально-психологического и собственно-биологического компонентов личностной физической культуры студентов, обусловлена достоверной взаимосвязью параметров уровня их развития у студентов 1-4 курсов, как юношей, так и девушек.

6. Кумулятивный синергетический эффект организационно-методических технологий, входящих в структуру экспериментальной модели, во многом обусловлен единством подходов к выбору их архитектоники, отражающей взаимосвязанные системные единицы, в целом характеризующие эффективные схемы логично выстроенного педагогического процесса, в том числе: целеполагание как основной системообразующий фактор; интегрированное содержание теоретических и практических форм физического воспитания и дзюдо; широкомасштабное применение средств активизации познавательной деятельности в ходе проведения всех форм теоретической и практической подготовки студентов; реализация идентичных подходов к оценке уровня развития отдельных компонентов и в целом личностной физической культуры студентов университетов.

7. Технология педагогического контроля уровня сформированности личностной физической культуры студентов университетов, обладая высокой степенью точности, является позитивным фактором, обеспечивающим эффективность педагогических воздействий и совершенствование учебного процесса по физическому воспитанию, что подтверждается: трехуровневой

системой определения итогового уровня личностной физической культуры; адекватными методическими подходами к определению степени развития интеллектуального, социально-психологического и собственно-биологического компонентов личностной физической культуры студентов с учетом специфических особенностей их формирования; возможностью дифференцирования способов решения контрольно-учетных задач учебно-воспитательного процесса по полу обучающихся и стажу профессиональной подготовки в университете; целесообразностью ее использования для сравнительного анализа уровня физкультурной подготовленности значительных по количеству групп испытуемых.

Приоритетное внимание необходимо уделять целенаправленному решению социально-психологических задач на основе формирования у студентов мотивации к физкультурно-спортивной деятельности и освоению ценностного потенциала дзюдо с использованием следующих базовых методических подходов: когнитивного, сутью которого является вооружение обучающихся большим объемом теоретических знаний по фундаментальным основам физической культуры и дзюдо; формирование у студентов интереса к собственному физкультурному совершенствованию и самосовершенствованию на основе применения различных, как материальных, так и социально значимых стимулов; организация широкомасштабных мероприятий по пропаганде физической культуры, спорта и дзюдо; стимулирование мотивации студентов на основе преимущественного использования индивидуального подхода в процессе оценивания их достижений в ходе физического воспитания; системное привлечение обучающихся к пропаганде дзюдо и здорового образа жизни, включая ее различные формы в ходе учебных занятий, спортивно-массовых мероприятий, а также профессиональных практик.

ОЗНАКИ ДЕРЖАВНО-ГРОМАДСЬКОГО УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДАМИ ОСВІТИ НА ЗАСАДАХ ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Попович Лідія Миколаївна,
Інститут педагогіки
Національної академії педагогічних наук України,
м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. Система управління закладами загальної середньої освіти на сучасному етапі розвитку є більш відкритою та демократичною, тому вітчизняні вчені, керівники на основі теоретичних узагальнень та практичного досвіду пропонують різноманітні варіанти удосконалення системи управління освітою, шляхи упровадження яких дає змогу сприяти розвитку громадської складової : громадських, наглядових, піклувальних рад закладів освіти, до яких можуть входити представники громадських організацій, батьківських громад, приватних структур тощо.

Державно – громадське управління закладами освіти розглядається вченими як важливий показник рівня розвитку освітнього закладу, у якому кожна ланка управління: організаційна, фінансова, кадрова, інформаційна є єдиним організмом, який функціонує у єдиній системі.

«Наукове осмислення державно-громадського управління освітнім процесом на засадах партнерства, забезпечення функціональності основних та допоміжних структур, їх складових базується на основі пізнання закономірностей переведення діяльності всіх учасників освітнього та управлінського процесів у площину усвідомленої діяльності, що потребує глибокого і всебічного осмислення, вивчення та удосконалення наявних і пошук нових ефективних механізмів управління на засадах партнерства. Особливо актуальною розроблення проблеми державно-громадського управління виникає у зв'язку з децентралізацією управління освітою, розвитком місцевого самоврядування та реформуванням системи загальної середньої освіти...»[2].

Матеріали і методи./Materials and methods. Опрацьовано наукові джерела, матеріали по темі наукового дослідження відділу економіки та управління загальною середньою освітою та анкети керівників експериментальних закладів освіти Київської та Житомирської областей 2021-2022 років.

Мета роботи./Aim. У своїх наукових розвідках вчені досліджують проблеми державно-громадського управління в сфері освіти на засадах партнерської взаємодії [1], методологічних аспектів управління закладом освіти на засадах партнерства [2], партнерської взаємодії закладу освіти і громади [3], громадського самоврядування та державно-громадського управління у сфері освіти [4], стану і перспектив державно-громадського управління в освіті України [5] тощо. Проте проблема ознак державно-громадського управління акладами загальної середньої освіти на засадах партнерської взаємодії висвітлена недостатньо, хоча і є актуальною в умовах децентралізації управління освітою та розвитку місцевого самоврядування.

Результати і обговорення./Results and discussion

Проведений аналіз анкет респондентів, керівників Київської та Житомирської областей показує, що сьогодні проблеми упровадження державно-громадського управління закладами загальної середньої освіти на засадах партнерської взаємодії з іншими державними та приватними установами має недостатній зворотній зв'язок: недостатнім є розвиток демократичних взаємин в управлінні освітою територіальних громад – 30 %; існує обмеження автономії закладів освіти – 25%, респонденти також вважають оптимальною формою управління державно-громадську як законодавчо визначену в сфері освіти на державному рівні – 35%.

Реалізація змісту державно-громадського управління закладами освіти на засадах партнерської взаємодії, на нашу думку, полягає у партнерській взаємодії державних органів, громадських організацій, які сприяють гуманізації та громадсько - правовому закріпленню організаційно-правових форм взаємодії суб'єктів управлінського та освітнього процесів; широкому залученню до

партнерської співпраці юридичних та фізичних осіб на взаємовигідних умовах, демократизації всіх органів державної влади, місцевого самоуправління, управління освітою та територіальних громад; організації та розвитку асоціацій, громадських органів та організацій, інших форм діяльності суб'єктів управління, освітнього процесу до взаємодії на засадах партнерства та демократичного стилю управління діяльністю закладів освіти залежно від місцевих умов функціонування закладів освіти; тобто заклад освіти має стати центром місцевої спільноти.

Характерними ознаками партнерської взаємодії в реалізації державно-громадського управління закладами загальної середньої освіти у педагогічній практиці є:

- використання у партнерській взаємодії нових форм і технологій державно-громадського управління;
- залучення батьків, учнів, членів рад закладів освіти до обговорення важливих проблем закладу з метою пошуку та прийняття спільних рішень;
- активна участь місцевої спільноти, громадських та приватних організацій у організації освітнього процесу та життєдіяльності закладу освіти;
- удосконалення матеріально-технічної бази закладів освіти на взаємовигідних умовах: капітальний та поточний ремонт, утримання та оснащення навчальних кабінетів, надання освітніх послуг, медичне обслуговування, організація гарячого харчування, підвезення учнів, педагогічних працівників до закладів освіти тощо;
- залучення позабюджетних коштів для здійснення спільних освітніх проєктів відповідно до чинного законодавства;

Заклади загальної середньої освіти мають стати центрами розвитку місцевих громад.

Висновки/Conclusions Важливим завданнями державно-громадського управління є навчання та виховання сучасного молодого покоління так, щоб молодь могла зберегти ідеї демократичного суспільства; навчитися жити в сучасних умовах, дотримуючись законів, принципів, відстоювати свої права,

використовувати знання у подальшому житті, це можливо, на нашу думку, за умови створення такої системи загальної середньої освіти, де державно-громадське управління закладами освіти буде здійснюватися на партнерській взаємодії відповідно до чинного законодавства нашої держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Калініна Л. М. Державно-громадське управління в сфері освіти на засадах партнерської взаємодії. Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки за 2021 рік Інститут педагогіки НАПН України, Педагогічна думка, м. Київ, Україна, стор. 82-84. URL: https://lib.iitta.gov.ua/729609/1/Anotovani_2021_%D0%9A%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%BD%D1%96%D0%BD%D0%B0%20%D0%9B.%D0%9C._82-84.pdf

2. Чижевський Б. Г. Методологічні аспекти управління закладом освіти на засадах партнерства. Проблеми сучасного підручника: ключові компетентності та предметні навички: збірник тез Міжнародної науково-практичної інтернет конференції (електронне наукове видання), 20-21 травня 2021 р. Педагогічна думка, м. Київ, Україна, стор. 255-258. URL: https://lib.iitta.gov.ua/729899/1/%D0%A7%D0%B8%D0%B6%D0%B5%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9%20%D0%91.%D0%93._%20.pdf

3. Онаць О. М. Партнерська взаємодія закладу освіти і громади. Пріоритетні напрями розвитку науки, LXIV Міжнародна науково-практична інтернет-конференція. – м. Вінниця, 5 квітня 2021 року Наука та практика, м. Вінниця, Україна, стор. 65-70. URL: https://lib.iitta.gov.ua/730779/1/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8_%D0%9E%D0%BD%D0%B0%D1%86%D1%8C%20%D0%9E.%D0%9C._%D0%92%D1%96%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8F.pdf

4. Калініна Л. М. Громадське самоврядування та державно-громадське управління у сфері освіти. Енциклопедія освіти. стор. 171-172. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/729876/1/%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%BC%20%D1%81%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D1%80%D1%8F%D0%B4%20%D1%>

82%D0%B0%20%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B6.%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%BC.%D1%83%D0%BF%D1%80._%D0%9B%D1%8E%D0%B4%D0%BC%D0%B8%D0%BB%D0%B0%D0%9A%D0%90%D0%9B%D0%86%D0%9D%D0%86%D0%9D%D0%90.pdf

5. Онаць О. М. Стан і перспективи державно-громадського управління в освіті України. Scientific and Practical Conference «Experimental and Theoretical Research in Modern Science» (March 26-28, 2021). Kishinev, Moldova Giperion Editura, с. Kishinev, Moldova, стор. 144-147. URL: https://lib.iitta.gov.ua/724667/1/%D0%9E%D0%BD%D0%B0%D1%86%D1%8C_%D0%A2%D0%95%D0%97%D0%98_%D0%9C%D0%9E%D0%9B%D0%94%D0%9E%D0%92%D0%90.pdf

КРАЄЗНАВЧИЙ ПІДХІД У НАВЧАННІ ГЕОГРАФІЇ ЯК РЕСУРС НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ

Ткачук Надія Михайлівна

к. п. н.

Дембовський Максим Сергійович

Студент

Волинський національний університет

імені Лесі Українки

м. Луцьк, Україна

Вступ. Нині, на тлі бойових дій повномасштабної війни з російськими загарбниками, як ніколи посилюється важливість національно-патріотичного виховання молодого покоління, посилюється інтерес до питань краєзнавчої роботи, актуалізується необхідність пошуку нових шляхів реалізація краєзнавчого підходу при викладанні шкільних курсів географії, зокрема географії України. Узгодження змісту шкільного краєзнавства та можливості використання географії у формуванні свідомого патріота своєї Батьківщини не просто бажана справа, вона необхідна і витікає з нормативних вимог до організації освітньо-виховного процесу в закладі загальної середньої освіти. Це, насамперед, знаходить своє підтвердження у Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України(від 06.06.2022р)[7].

Мета роботи полягає у висвітленні можливостей реалізації завдань Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти шляхом використання краєзнавчого підходу при викладанні шкільних курсів географії, зокрема географії України.

Матеріали та методи. Для вирішення поставлених цілей було вивчено нормативно-правову базу, яка регулює організацію навчання та виховання в сучасному закладі загальної середньої освіти, здійснено аналіз доробку вчених із питань національно-патріотичного виховання та застосування краєзнавчого підходу в освітньому процесі, проаналізовано зміст шкільних курсів географії України, а також особливості реалізації краєзнавчого підходу у формуванні

національно-патріотичного світогляду учнів. Для цього було використано комплекс взаємопов'язаних теоретичних методів а саме: теоретичний аналіз, порівняння, узагальнення.

Результати та обговорення. Стратегія та зміст національно-патріотичного виховання закладені у законодавчо-нормативних документах та галузевих освітніх програмах: Закон України «Про освіту», Закон України «Про повну загальну середню освіту», «Державна цільова соціальна програма національно-патріотичного виховання на період до 2025 року», Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України, Концепція НУШ та ін.

Відповідно до статті 6 Закону України «Про освіту» засадами державної політики у сфері освіти та принципами освітньої діяльності є «Виховання патріотизму, поваги до культурних цінностей Українського народу, його історико-культурного надбання і традицій» [3].

Закон України «Про повну загальну середню освіту» ставить завдання забезпечити формування особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, готової до громадянської активності, дбайливого ставлення до родини, своєї країни, довкілля, спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству [4].

Державний стандарт базової середньої освіти (2020 р.) окреслює зміст ціннісних орієнтирів реалізації мети базової освіти, зокрема, формування в учнів активної громадянської позиції, патріотизму, поваги до культурних цінностей українського народу, його історико-культурного надбання і традицій, державної мови [5].

Концепція Нової української школи передбачає, що її випускники будуть патріотами з активною життєвою позицією, які діють згідно з морально-етичними принципами і здатні приймати відповідальні рішення, поважати гідність і права людини. Успішна реалізація цих ідей залежить від скоординованої роботи усіх учасників освітнього процесу[6].

Нову стратегія виховання в сучасних реаліях, яка повинна формувати

майбутній розвиток Української держави визначено у Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України (2022 р.). У цьому документі окреслено шляхи реалізації національно-патріотичного виховання в системі освіти, зокрема і через включення проблематики патріотичного виховання молоді до дослідницьких програм та планів наукових установ і закладів освіти. Вказано на важливість використання змісту окремих предметів. Зокрема уточнено: в історії можливо продемонструвати як державність поновлювали інші народи; через зарубіжну літературу – утвердження своєї ідентичності; через дисципліни природничо-наукового циклу – висвітлення здобутків українців у науці і техніці тощо [7].

Отже, можемо стверджувати, що удосконалення та розвиток національно-патріотичного виховання шляхом формування та утвердження української громадянської ідентичності на основі єдиних суспільно-державних (національних) цінностей і загальнолюдських цінностей, принципів любові і гордості за власну державу є нині пріоритетним завданням як системи освіти так і шкільного краєзнавства, шкільних курсів географії, географії України зокрема, як її невід'ємних складових.

Відомо, що мети національно-патріотичного виховання можна досягти шляхом комплексної, системної і цілеспрямованої діяльності. Аналіз поглядів науковців щодо окремих факторів, які причетні до виховання патріотизму дозволив нам переконатись у важливості організації та оновлення шкільної краєзнавчої роботи, а також використання краєзнавчого підходу у викладанні шкільних курсів географії України. Так у своїх працях І. Бех, О. Киричук, О. Коберник, Н. Мойсеюк, Г. Назаренко, П. Кононенко, О. Кравчук, В. Оржеховська, К. Чорна, І. Шкільна, В. Яценко, та ін. зазначають, щоб виховати справжніх патріотів своєї держави слід цілеспрямовано, систематично, послідовно виховувати у підлітків свідомий патріотизм, формувати в них національні цінності, натхненну творчість, активну життєву позицію, відкритість до інших культур [2]

У Програмі українського патріотичного виховання дітей та учнівської

молоді автори (І. Бех, К. Чорна) підкреслюють, що патріотизм на даний час є нагальною потребою держави. Процес виховання у цьому напрямі повинен враховувати не тільки природовідповідний патріотизм, а «духовно рефлексивний, який би поєднував пристрасну любов до рідного краю з осмисленою любов'ю до України, нації, Батьківщини, з тверезим почуттям міри і поваги до інших народів»[10]. Результатом патріотичного виховання можна вважати становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин. Воно сприяє єднанню українського народу, зміцненню соціально-економічних, духовних, культурних основ розвитку українського суспільства і держави [1].

Визначальним у трактуванні понять є категорії: любов, відданість, готовність, рідний край, осмислення, розуміння. Отже, можемо зробити певний висновок, що патріотизм передбачає знання особливостей своєї «малої Батьківщини», любов до неї; ефективність виховання патріотизму залежить від реалізації діяльнісного підходу, коли особистість «...любить Батьківщину не лише на словах, а на ділі, якщо бере реальну участь в діяльності» [10].

Щоб створити умови для дієвого прояву патріотизму необхідно запропонувати учням конкретні справи і вчинки, що може, і за своєю сутністю покликане робити, сучасне шкільне географічне краєзнавство, реалізація краєзнавчого підходу при викладанні шкільних курсів географії.

У Концепції навчання географії України в основній та старшій школі, (за заг. ред. О. Топузова, О. Надтоки) зазначається, що процес навчання географії України має сприяти не тільки формуванню географічної картини світу, України, а і виховання патріотизму, толерантності; застосування краєзнавчого підходу при вивченні географії України повинно забезпечити розвиток в учнів уявлень про свій край, як складову частину країни [8]. За цією Концепцією теоретичною основою навчальних курсів «Географія України» в основній та старшій школі є ідеологія національно-патріотичного виховання, а

практичною складовою курсу є географічне краєзнавство [8].

Взявши за основу ці вихідні позиції ми співставили завдання національно-патріотичного виховання за Концепцією національно-патріотичного виховання в системі освіти України (2022 р.) та запропонованими в Концепції навчання географії України в основній та старшій школі механізмами його реалізації, змістом навчальної програми шкільних курсів «Україна у світі: природа, населення (8 клас)», «Україна і світове господарство (9 клас)» [9] (Див. Таблицю 1). Порівняльний аналіз підтверджує нашу позицію про те, що краєзнавчий підхід та зміст шкільних курсів географії є потужним ресурсом у вирішенні завдань національно-патріотичного виховання у час соціальних викликів та воєнних дій.

Таблиця 1

Ресурс шкільних курсів географії України, шкільного географічного краєзнавства у реалізації завдань національно-патріотичного виховання

Система виховних завдань (Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України)	Механізми реалізації (Концепція навчання географії України в основній та старшій школі)	Зміст /теми навчальної програми шкільних курсів географії України (8-9 клас)
Утвердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України	Проведення заходів присвячених національним героям відомим та авторитетним постатям, які роль відіграли роль у плані національного та державницького розвитку України враховуючи географічний аспект	Вступ. Географічні відомості про територію України в минулому (8 клас)
Виховання поваги до Конституції України, законів України, державної символіки	Заходи під час географічного тижня присвячені висвітленню цілісності та непорушності території нашої країни у рамках загальнонаціональної програми «Україна єдина».	Географічна карта Зображення України в картографічних творах. Україна на політичній карті Європи і світу Адміністративно-територіальний устрій України
Підвищення престижу військової служби, а звідси - культивування ставлення до військовослужбовця як до захисника України, героя	Організація екскурсійних подорожей, туристичних походів місцями Бойової Слави, історичними місцями, музеями	Проблема війни і миру. Проблема тероризму
Усвідомлення взаємозв'язку	Широке використання в	Роль світової громадськості

між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю;	навчально-виховному процесі наукових досягнень і високохудожніх творів літератури та мистецтва авторів української нації та національних меншин	та міжнародних організацій у їх розв'язуванні. Сталий розвиток – стратегія людства на XXI століття.
Сприяння набуттю патріотичного досвіду на основі готовності до участі в процесах державотворення, уміння визначати форми та способи своєї участі в життєдіяльності громадянського суспільства	Участь у Всеукраїнських історико-етнографічних експедиціях	Природа та населення свого адміністративного регіону
Виховання екологічної культури особистості, усвідомлення себе частиною природи, почуття відповідальності за неї як за національне багатство, основи життя на землі;	Популяризація краєзнавства як одного з основних напрямів діяльності музеїв України; організація інтерактивних виставок, започаткування нових форм роботи – музейних експедицій.	Природокористування. Дослідження «Прояв глобальних проблем у своєму регіоні»
Формування толерантного ставлення до інших, народів, культур і традицій;	В рамках краєзнавчої роботи та внутрішньо-шкільних заходів географічного спрямування передбачити висвітлення подій і особливостей української, російської, білоруської, єврейської, кримсько-татарської та інших культур народів, що проживають в Україні.	Етнічний склад населення Релігійний склад населення.

Висновки. Проведений аналіз щодо краєзнавчого підходу в навчанні географії як ресурсу національно-патріотичного виховання дозволяє нам зробити наступні висновки:

- шкільні курси географії, особливо географії України, мають великий змістовий та виховний потенціал у формуванні національно-патріотичної особистості, розвитку готовності учнів до активної участі у розбудові та захисті Батьківщини;

- позаурочна та позашкільна краєзнавча робота з географії розширює можливості освітнього середовища для реалізації діяльнісного підходу, включення дітей у цікаву пізнавальну, творчу, пошукову діяльність відповідно

до їхніх вікових особливостей та інтересів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>
2. Виховуємо громадян-патріотів України: Науково-методичний посібник / авт. кол. за заг кер. К. І Чорної. Черкаси: видавництво ЧОППОПП, 2012. 268 с.
3. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Відомості Верховної Ради. 2017. № 38–39, 380 с. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
4. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020 № 463-IX. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, № 31, ст.226. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
5. Державний стандарт базової середньої освіти. / Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua>
6. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. схвалено від 14 грудня 2016 р. № 988-р. / Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/249613934>.
7. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України. наказ Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022 р. № 527 URL: <https://drive.google.com/file/d/1B-dJsxlljilNxfuy3jjq5n4ZVPeo4gZ8/view>
8. Концепція навчання географії України в основній та старшій школі / за заг. ред. д-ра пед. наук О. М. Топузова та канд. пед. наук О. Ф. Надтоки. К.: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 56 с.
9. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. Географія.6- 9 класи./ наказ Міністерства освіти і науки України від 03 серпня 2022 року № 698. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.geography-6-9.pdf>
10. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. URL: <http://library.ippro.com.ua/attachments/article/375/pdf>

РОЛЬ ДИСЦИПЛІНИ «СВІТОВА ЛІТЕРАТУРА» У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ

Янковець Олена Володимирівна

PhD in Philology

Національна академія

Державної прикордонної служби України

імені Богдана Хмельницького

м. Хмельницький, Україна

Вступ. В умовах стрімкого розвитку інформаційного суспільства підвищено вимоги до якісного рівня професійної підготовки фахівців різних сфер і галузей, в тому числі гуманітарних наук. Беручи до увагу динаміку розвитку сучасного літературного процесу, зміщення акцентів у системі цінностей людства, оновлення літературознавчої науки, збільшено значущість літературознавчої компетентності у професійно-особистісній структурі філолога. Відтак у просторі фахової освіти виникає проблема реформування літературознавчої підготовки.

Зважаючи на стрімкий розвиток всіх сфер людського життя (зокрема, й освіти), **ціллю** нашого дослідження є визначення ролі світової літератури у формуванні професійної компетентності майбутніх філологів.

Матеріали та методи. Матеріалами дослідження є освітньо-професійні програми «Філологія», а також доробки фахівців у галузі педагогіки, методики викладання зарубіжної літератури та філології. Основними методами є аналіз, синтез, порівняння та узагальнення.

Результати та обговорення. Світова література є ефективним засобом художньо-естетичного та морального виховання. Література виступає в ролі джерела вироблення системи духовних цінностей, збагачення естетичного досвіду студента, а також іноді є здатною моделювати поведінку людини в різних життєвих ситуаціях. Під час вивчення курсу студенти-філологи мають можливість дізнатися про основні етапи розвитку зарубіжного письменства,

познайомитися з життям і творчістю видатних письменників, прочитати твори видатних літераторів мовою оригіналу. Дисципліна орієнтована на духовне збагачення особистості, виховання морально-етичних принципів, розвиток творчого та критичного мислення, наукового пошуку, вміння працювати зі словом як інструментом впливу на людину.

Специфіка світової літератури як предмета навчання визначається тим, що художня література за своєю сутністю тісно пов'язана з іншими формами суспільної свідомості (філософією, мораллю, релігією, політикою та ін.), особливо з гуманітарними областями знань, а тому вона має велике пізнавальне і суспільно-виховне значення, дає студентам різноманітні знання і уявлення про світ і місце в людини в ньому, про життя суспільства та історичні події, про долю видатних особистостей минулого і сьогодення.

Л. Базиль у своєму дослідженні акцентує основну увагу на важливості застосування компетентнісного підходу при викладанні зарубіжної літератури і зазначає, що «основна ідея організації літературознавчої підготовки на засадах компетентнісного підходу полягає в наданні студентам можливості самостійного усвідомленого пошуку необхідної інформації, її інтерпретації й аналізу для отримання нового знання вже з першого курсу навчання. При цьому ефективною організаційною формою є спецкурси і спецсемінари літературознавчої тематики». [1, с.110]. В системі підготовки філолога курс «Світова література» тісно пов'язаний з такими дисциплінами, як «Вступ до перекладознавства», «Сучасна українська література» або «Сучасна література англomовних країн», «Філософія», «Історія України», «Іноземна мова» тощо.

В результаті засвоєння курсу студент повинен знати основні етапи розвитку світової літератури від античних часів до сьогодення; особливості літератури як мистецтва слова, її жанри і художні напрями; основні періоди життєвого і творчого шляху письменників; тексти творів видатних зарубіжних письменників. Студент також повинен вміти аналізувати твори зарубіжної літератури з урахуванням культурно-історичних умов їх створення, ідейно-художньої цілісності та авторської позиції; виявляти особливості творчої

індивідуальності письменників; орієнтуватися в сучасному літературному процесі; обґрунтовувати свою оцінку прочитаних творів; готувати рецензії на прочитані твори, виявляти їх суспільну і естетичну сутність; порівнювати творчість письменників у синхронічному і діахронічному розрізі.

У сучасному світі ставлення до місця і ролі літератури в становленні особистості є неоднозначним. Це зумовлено зростанням ролі інформаційних технологій. У зв'язку з тим, що сучасній молоді фактично будь-яка інформація є доступною, студенти часто втрачають інтерес до дослідження, пошуку, набуття нових знань та відкриття нових горизонтів. Завдання курсу «Світова література» - розвивати інтерес до читання та аналізу художніх творів, сприяти підвищенню мотивації до освіти і самоосвіти, збагачувати багаж знань з літературознавства та суміжних галузей.

Висновки. Курс «Світова література» відіграє значну роль у формуванні професійної компетентності майбутніх філологів. Саме читання і подальший аналіз літературних творів сприяють розвитку критичного мислення, здатності до аналізу і синтезу, що є невід'ємними рисами сучасної освіченої людини, філолога зокрема. Формування професійної компетентності філолога відбувається шляхом засвоєння знань з різних взаємопов'язаних предметних областей, і чільне місце серед дисциплін професійного циклу посідає саме світова література.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базиль Л. О. Загальні основи формування літературознавчої компетенції студентів філологічних факультетів педагогічних університетів України / Л. О. Базиль // Науковий вісн. Миколаїв. ДУ. Серія: Педагогічні науки. – Миколаїв: Вид-во МДУ, 2007. – Вип. 19. – С. 118–125.

2. Базиль Л. О. Роль і значення спецкурсів у формуванні літературознавчої компетентності майбутнього вчителя-словесника / Л. О. Базиль // Педагогічна освіта: теорія і практика: зб. наук. пр. Кам'янець-Подільський: Зволейко Д. Г., 2012. – Вип.т10. – С. 109–116.

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

МЕМИ ЯК СПОСІБ КОПІНГУ І ВІЗУАЛІЗАЦІЇ

Старкова Ганна Володимирівна

кандидатка культурології, доцентка кафедри УСК
Харківський національний економічний університет
ім. С. Кузнеця
м. Харків, Україна

Єгорова Олександра Іванівна

Кандидатка пед.наук, доцентка,
постдок Університету Падеборн, Німеччина

Вступ./Introduction. Вісім років Російська Федерація веде активні бойові дії на території України. Проживаючи біль та скорботу, мотивуючи себе на активну боротьбу, у рамках свого звичного копіngu з надзвичайними і трагічними обставинами впродож всієї своєї історії український народ виливає свої емоції у творчість — пісні, танці, картини тощо. Швидшою та — за певних обставин — поширюванішою реакцією є жарт. Серед яких нині виділяються специфічні елементи сучасного гумористичного фольклору — мєми (Information wars in the post-Soviet media: infodemic and means of its neutralizing / I. Ivanova et al. Revista San Gregorio. 2021. №44. Pp. 228-240). Їх виняткова популярність може бути примарною та пов'язана, перш за все, із повсюдністю соціальних мереж. Повномасштабний напад армії Росії 24 лютого 2022 року призвів до нової хвилі гумору.

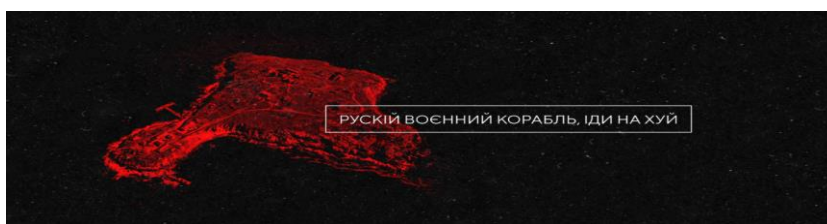
Мета роботи./Objective. Для науковців мєми є невичерпним джерелом інформації. Сьогодні найперше за ними можна спробувати збагнути дійсний емоційний стан українського суспільства, дослідити їх вплив та особливості.

Матеріали та методи./Materials and methods. Для плідного дослідження мємів необхідно застосовувати загальнонаукові та конкретні наукові методи.

Для цього дослідження, крім очевидних аналізу та синтезу, застосовуються соціологічний, історичний, культурологічний, метод спостереження та інші методи. Зокрема, було зібрано та опрацьовано візуальний матеріал, що стосувався одного з мемів початку широкомасштабного вторгнення Росії в Україну.

Результати та обговорення./Results and discussion. 24 лютого 2022 року російський військовий корабель підійшов до українського острова Зміїний у Чорному морі. Загарбники двічі намагалися примусити українських прикордонників здатися, погрожуючи бомбовим ударом, але один з захисників промовив: «Рускій военний корабль, іди...». Запис розмови оприлюднив радник міністра внутрішніх справ України Антон Геращенко.

Емоційну фразу, яка відповідала прагненням українців — не здаватися, виборювати свободу, не дивлячись на істотні переваги супротивника в силі миттєво підхопили патріотично налаштовані українці по всьому світу. Наприклад, відомий автор політичних мемів Михайло Юрчук (Старкова Г.В. Мемі і меседжі: як розважальний контент розкриває політичні теми. Закарпатські філологічні студії. №18. 2021. С. 306-310. DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.18.54>) на чорному тлі зобразив червоний абрис острова, вказавши фразу прикордонника повністю (Рис. 1).

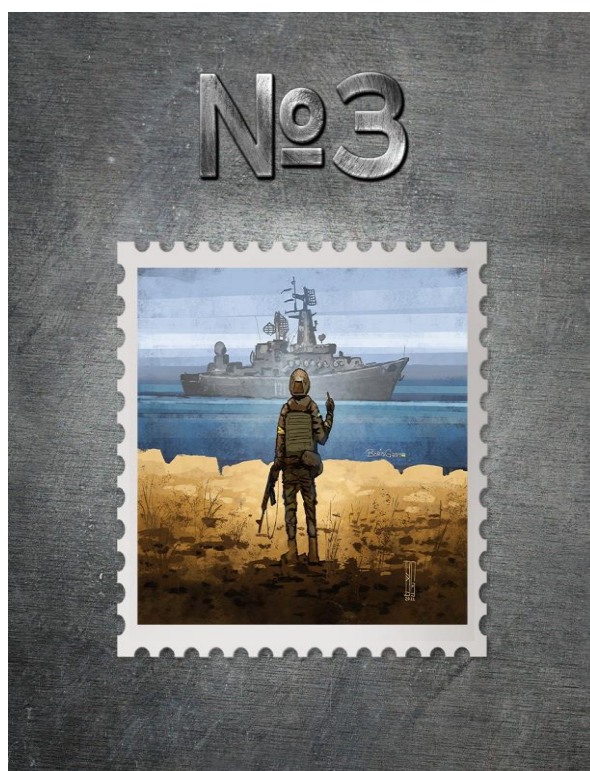
Рис. 1. Арт Михайла Юрчука, оприлюднений 25 лютого

Згодом дизайнер неодноразово повертався до фрази у різних варіаціях, добре відображаючи, що відбувалося у заявах політиків, суспільстві, на фронті. Зокрема, вже 1 березня українські філологи «офіційно» дозволили пересічним громадянам використовувати відповідну обценну лексику, пояснивши в яких випадках як вона вживається. Юрчук у відповідь створив мем (Рис. 2).

Рис. 2. Мем Михайла Юрчука, оприлюднений 1 березня

Реагуючи на популярність фрази, національний оператор поштового зв'язку «Укрпошта» вирішує випустити тематичну марку. Щоб обрати її, оголошується народне голосування за ескіз. Найбільше голосів українців набирає малюнок художника Бориса Гроха (Рис. 3), урочисте спецпогашення марок відбувається 12 квітня.

Рис. 3. Картка з позначкою номера переможця голосування «Укрпошти» Бориса Гроха, оприлюднена 11 березня

Захисників острова Зміїний, зокрема автора фрази, довгий час вважали загиблими, але згодом їх врятували з російського полону.

До Дня морської піхоти, який припадає на 23 травня, «Укрпошта» ввела в обіг нові поштові марки — «Русській військовий корабель ... ВСЬО! Смерть ворогам!». На підприємстві так пояснювали необхідність продовжувати серію: «Охочих придбати поштові марки "Русській військовий корабель, іді ... !" виявилось в сотні разів більше, ніж це дозволяє тираж марки, який становить 1 млн прим. і є рекордним для художніх поштових марок за останні 15 років (зазвичай художні марки випускаються тиражем 100-130 тис. прим.). [...] Справжній ажіотаж на поштові марки почався після того, як наші мужні ЗСУ потопили ворожий корабель. Ми усвідомлюємо, що зараз це непросто, але просимо з розумінням поставитися до того, що такий збіг подій неможливо було передбачити наперед. [...] З огляду на високий попит і дослухаючись громадської думки, Укрпошта вирішила продовжити серію про російський військовий корабель. Ми вважаємо доречним продовжити серію маркою, на якій вже немає флагмана російського флоту, щоб в такий спосіб зафіксувати історичний хід подій. Тому вже в травні плануємо ввести в обіг нові поштові марки з актуальним станом корабля — "Русській військовий корабель ... ВСЬО!" загальним тиражем 5 млн примірників. Це не просто серія з двох марок, це історія, яка твориться на наших очах».

Рис. 4. Аркуш з марками серії «Русській військовий корабель», автор: Борис Горох

Нині фраза «Рускій военний корабль» є одним із символів успішної боротьби українців проти агресії РФ. Є приклади використання прихильниками України з інших країн.

Висновки./Conclusions. Трансформація болючих тем у гумористичний контент, вочевидь, є способом боротьби зі стресом і прийняття ситуації. Це сприяє виходу зі стресових станів, адже на рівень впорання зі стресом великою мірою впливає оцінка ситуації, а такі меми допомагають розширити своє сприйняття ситуації, копінгові стратегії і зрештою, формуванню резильєнтності, що є необхідною передумовою стресостійкості. Приклад з поштовою маркою та листівками вказує, що охочих закарбувати момент маленьких перемог над агресором є чимало. І це також прагнення долучитися до чогось великого і спільного і розділити радість. Тому ми, Старкова Ганна і Єгорова Олександра, об'єднали зусилля для спільного проекту для вивчення впливу і ефекту мемів на формування мотивації до боротьби та резильєнтності українців.

ТІЛЕСНА СКЛАДОВА В ТЕРАПЕВТИЧНІЙ РОБОТІ З ЕМОЦІЄЮ ЗЛОСТІ

Теличко Марія Володимирівна
студентка 2 курсу ОС магістр
Шавровська Наталія Володимирівна
к.п.н, доцент
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького
м.Черкаси, Україна

Анотація: Актуальність даної теми обумовлена статистикою психологічних асоціацій. Вона свідчить, що переживання емоції злості однією людиною протягом дня становить близько 10% часу. Звідси походить висновок, що вміння управляти власним психологічним станом допоможе людям зменшити цей показник і, відповідно, позначиться на якості життя і відносин. Стаття містить опис тілесних методів роботи з емоцією злості через різні канали сприйняття інформації. Це робить її актуальною для самотерапії та у процесі індивідуального консультування.

Результати роботи можуть бути застосовані в індивідуальній та груповій терапії, психологічному консультуванні а також в процесі самопомоги.

Ключові слова: тілесні методи психотерапії, емоційний інтелект, EQ, тілесно-орієнтована терапія, робота зі злістю, психологічна допомога.

Вступ. Проблема ефективності надання психотерапевтичної допомоги залишається актуальним, оскільки зміни у суспільстві і у житті кожної людини відбуваються динамічно, непередбачувано. У складних умовах сьогодення (соціально-політична, економічна ситуація) підвищується рівень незадоволеності людей якістю життя і зростає кількість негативних емоцій, злість зокрема. Тому ми вважаємо за необхідне розкрити важливість роботи з тілом клієнта, якого переповнює злість.

Мета статті. Обґрунтувати необхідність врахування тілесної складової у психотерапевтичній роботі із почуттям злості та запропонувати ефективні методи її нівелювання.

Матеріали і методи. Емоції людини становлять багатство її внутрішньої психічної реальності. Їх численні відтінки є способом реагування особистості на події та ситуації навколишнього світу. Емоції тісно взаємопов'язані одна з одною і є цілісною системою, коли одна замінюється іншою.

Як зазначає В. Барабанщиков, що емоційна сфера відрізняється різноманіттям, а поява та формування повного спектру власне людських емоцій та почуттів можлива лише у контексті соціального життя. Розвиток емоційної сфери проходить тривалий шлях від афективних реакцій примітивних тварин до вищих людських почуттів, що включають відношення до інших людей [1, с34].

У класичній психології та психотерапії вихідною є аналітична, або структуралістська позиція. Явно чи неявно це виявляється в тому, що:

- емоції, переживання є невід'ємними складовими «внутрішнього» світу людини. Емоційні переживання виступають як досвід взаємодії людини зі світом, що підлягає спеціальному аналізу як умова вирішення його проблем;

- стани, що переживає одна людина, можуть бути доступні іншій. Це доступно завдяки емпатії, відчуттю чи використанню спеціальних професійних маніпуляцій, наприклад, експертного аналізу. Так, багато авторів розглядають емпатичне слухання як базову навичку терапевта, необхідний неспецифічний фактор продуктивного терапевтичного контакту та ефективного вирішення основних психотерапевтичних завдань [2, с. 177].

У той же час терапевтичні завдання та логіка роботи з емоційно насиченим «матеріалом» клієнта у кожному з психотерапевтичних підходів, які можна віднести до класичних, специфічні.

У психоаналізі афективно забарвлений матеріал виступає для психоаналітика маркером несвідомого. З одного боку, намічено можливість розгляду емоцій як натуральних сутностей, що з деякими внутрішніми

базовими несвідомими інстинктами. У той самий час значення афекту для психоаналітика полягає у «маркуванні» інших психічних змістів. Тим самим було позначається інструментальна функція емоцій. Надалі у розвитку технік роботи з емоціями у психотерапії можна побачити обидві ці лінії.

Своєрідний натуралізм у підході до емоцій представлений і в класичній гештальттерапії. Емоції – постійний «тон» різноманітних взаємодій індивіда із середовищем. Таким чином, в гештальттерапії можна побачити як продовження натуралістичної лінії, так і ідеї інструментального значення емоцій. Вони виступають як сигнали та знаки, що дозволяють терапевту зчитувати тілесні та емоційні прояви клієнта, проводити терапевтичний експеримент з опрацювання існуючої проблеми. Емоції, поряд з іншими «вимірюваннями», можуть відкрити доступ до здійснення «творчих контактів» у «тут і тепер» терапевтичного процесу, що забезпечує, в першу чергу, не власне вирішення проблеми чи позбавлення від неврозу, а особисте зростання [3, с. 411].

Гуманістичний підхід. Можливість вираження не спотворених тиском соціуму, його умовностями та штучністю, устремлінь, пов'язаних з ними емоційних переживань людини, має забезпечуватись вільним емпатичним, конгруентним контактом клієнта з психотерапевтом [5]. У гуманістичній парадигмі емпатичне співпереживання терапевта націлене на розвиток у клієнта довіри до його власних внутрішніх переживань, подолання відкидання їм самим своїх натуральних, але соціально не схвалюваних устремлінь, досягнення самоприйняття та внутрішню реорганізацію його Я-концепції [4, с. 106].

Можна сміливо сказати, що зі становленням гуманістичного підходу у психотерапії формується ще й особлива цінність емоцій та практично в усіх напрямках проглядається зв'язок тілесності, фізіологічних реакцій та процесів із специфікою протікання емоцій. До прикладу у психоаналізі у найзагальнішому вигляді вказується на те, що «конверсія на орган» символічно дозволяє афективно заряджену ситуацію. Виникнення певних хвороб можна трактувати на основі тенденції витісненого потягу, що виявляється через розлад органу, і існує зрозумілий зв'язок між змістом конфлікту та клінічними симптомами.

«Вибір органу» визначається його символічним значенням і зв'язком зі змістом конфлікту [5, с. 90].

Тож, будь-яка незадоволена потреба створює емоційну напругу. Якщо людина має бажання, потребу і не отримує цього, це не минає безслідно. Невдоволення накопичується й поступово перетворюється на агресію, яка має вийти назовні, оскільки це її призначення. Це означає, що за першої ж можливості вона буде проявлена у вигляді спалахів гніву/злості. Стрес будь-якого виду викликає активацію мигдалеподібного тіла, внаслідок чого знижується поріг тих факторів, що провокують злість.

На фізіологічному рівні гнів має такі прояви: прискорюється серцебиття, розширюються судини, кров приливає до обличчя й кінцівок (аби в індивіда була змога відлякати ворога виглядом або дати йому відсіч), стається викид гормонів-катехоламінів (у тому числі адреналіну та норадреналіну). Наша увага фокусується на об'єкті, що дратує, практично зникає критичне мислення та візуальна оцінка навколишнього. Натомість ми маємо потужний приплив сили та енергії, яку можемо використати, щоб розв'язати скрутну ситуацію.

А оскільки тіло – це зберігач наших травм, це наше несвідоме, у якому зберігається життєвий досвід від зачаття до сьогодні, то кожен рух, тон голосу, постава, хода, вираз обличчя – це результат нашого минулого досвіду, що матеріалізується в тілі. Щоб прочитати історію людини, психологу потрібно знати мову тіла, бути чутливою, спостережливою людиною, вміти чекати, не боятися сильних емоцій. Всі ці навички необхідні тому, що травми завжди емоційно заряджені. [6, с. 33].

Наше дослідження проводилося протягом останніх трьох років. Учасниками експерименту стали клієнти приватної практики (67 осіб): чоловіки і жінки віком від 19 до 42 років. Питання про психологічні методи роботи з гнівом, як правило, не було основним. Мета нашої роботи полягала у визначенні ефективних методів роботи із злістю у процесі індивідуального консультування.

Методи, які ми використовували в експерименті: спостереження,

опитування для визначення самопочуття, настрою, активності (методика САН), анкетування для підвищення рівня усвідомлення, методи тілесно-орієнтованої терапії.

Результати та обговорення. Більшість порад у роботі з емоцією злості спрямовані на трансформування енергії через тіло. Адже головне, не дати злості заблокуватися у тілі, псувати стосунки, дати можливість вивільнити енергію, включити когнітивні функції, щоб знайти новий спосіб задоволення потреб чи охорони меж.

У результаті роботи можна стверджувати про можливість самотерапії чи терапії у супроводі психолога. Розглянемо методи роботи з емоцією злості через тіло детальніше.

Фізичний вихід із ситуації, якщо це можливо. Однак, використання лише цієї стратегії є шкідливим, оскільки енергія злості має тенденцію до накопичення, що є шкідливим. [7, с. 272].

Дихальні техніки. Глибоке усвідомлене дихання не лише переключає увагу з проблеми, але і змушує м'язи тіла розслаблятися. При диханні потрібно відстежувати, що відбувається в тілі, як наповнюються легені, де є напруження. Особливо ефективним є поєднання та синхронізація дихання з простими рухами. Наприклад, з перемінним підніманням/опусканням плечей, повертанням голови в різні сторони синхронно з вдихом та видихом, поступово продовжуючи довжину та глибину дихання. [8, с. 416].

Звукові техніки. Є особливо ефективними, якщо людина не соромиться звучати, співати. До звукових технік можна віднести ричання у поєднанні з постановою кистей рук, що символізують кігті, проговорення на видиху голосних звуків, шипіння, свистіння. [9, с. 404].

При роботі зі звуком важливо відстежувати тілесні відчуття та як злість трансформується у якесь інше почуття. Оскільки він часто має захисний механізм і за ним може ховатися інша емоція, наприклад, сум. Важливий професіоналізм терапевта, його здатність до емпатії для визначення доцільності використання окресленої вправи з клієнтом. [10, с. 222].

Спрямована рухова активність. Проявляти злість через рух в залежності від того, де є відчуття енергії і імпульсу до дії. Наприклад, руки: кинути м'який предмет, бити подушку, м'які меблі, рвати або стискати папір, розтягувати тканину, розминати тісто, пластилін; ноги: стрибати, бігти, штовхати або штурхати предмети, які не можуть зашкодити самій людині, навколишнім людям; все тіло - стрибати, трясти кінцівками і всім тілом. [11, с. 188].

Вести щоденник спалахів неконтрольованої злості. Виписувати всі думки щодо ситуації на папір призводить до аналізу ситуації, що склалася, розуміння того, що стало пусковим механізмом до відчуття злості. Плюс у тому, що якщо регулярно вести записи, то людина знатимете про ситуації, в яких виникає гнів, краще знатиметься на тілесних відчуттях, а значить, зможе з часом навчитися розпізнавати ознаки роздратування перш, ніж воно переросте у гнів. Це буде корисним матеріалом для роботи зі спеціалістом з визначення тригерів та дослідження причин та вибору варіантів роботи в терапії. У результаті можна зрозуміти, що спільного між ситуаціями, чи треба так діяти у відповідь, що людина відчуває після.

Висновки. Отже, злитися нормально – це, насамперед, людині визнати свою агресію, дати їй місце бути. Адже вона має право на будь-які емоції. Тим самим прийняти відповідальність за своє почуття. Тобто, переживання емоції злості має сенс і мету. Злість є важливою у відстоюванні власних меж, розумінні потреб і цінностей. Майже завжди за симптомами, які спонукають клієнта йти на терапію, у нього є складнощі в емоційній сфері.

Ми отримуємо все більше підтверджень того, що в процесі роботи з емоціями, злості зокрема, важливим є залучення тілесної складової в терапевтичну роботу з клієнтом. При цьому в різних терапевтичних підходах по-різному розміщується акцент на емоції та використовуються різні комбінації стратегій роботи з ними.

ЛІТЕРАТУРА.

1. Барабанщиков В. А. Экспрессии лица и их восприятие. М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2012. 341 с.
2. Mommaerts J. L., Goubert L., & Devroey D. Empathy beyond the conceptual level: core nonspecific factors of psychotherapy. *Perspectives in Biology and Medicine*, 55(2), 2012. 175–182.
3. Хломов Д. Н. Гештальт-терапия. В сб.: Основные направления современной психотерапии. М., «Когито-центр», 2000, с. 343-371.
4. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека. М.: "Прогресс", 1994. 480 с.
5. Бассин Ф. В. Сознание, "бессознательное" и болезнь (о современном подходе к психосоматической проблеме). *Вопросы философии*. 1971. № 9. С. 90-102.
6. Elliott R., Bohart A. C., Watson J. C., & Greenber L. S. . Empathy. In J. C. Norcross (Ed.), *Psychotherapy relationship that work: Evidence-based responsiveness*. New York, NY: Oxford University Press. 2011.
7. Wampold B. E. How important are the common factors in psychotherapy? An update. *World Psychiatry*, 14(3), 2015. p. 270–277.
8. Изард К. Э. Психология эмоций. СПб.: Питер, 2011. 461 с.
9. Ильин Е. П. Эмоции и чувства. СПб.: Питер, 2001. 752 с.
10. Карягина Т. Д. Эмпатия как метод: философский взгляд. *Консультативная психология и психотерапия*. 2015. № 5. с. 205-234.
11. Липинская С. Обиды и болезни. К.: Альфа Реклама, 2016, 272 с., ил.

ПРОФЕСІЙНЕ ВИГОРЯННЯ СПІВРОБІТНИКІВ ПАЛІАТИВНОЇ СЛУЖБИ

Юнг Наталія Володимирівна,
доцент
Булгак Евеліна Дмитрівна,
старший викладач
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова

Вступ./ Introductions. Під професійним вигоранням (ПВ) розуміється процес розвитку хронічного професійного стресу помірної інтенсивності, що викликає деформацію особистості професіонала.

Системний аналіз проблеми передбачає розглядати ПВ у сукупності всіх його рівнів: емоційних, когнітивних, мотиваційних, поведінкових та соматичних проявів. [1]

Ціль роботи./Aim. ПВ виникає на фоні хронічного професійного стресу середньої інтенсивності внаслідок неефективного його подолання та супроводжується змінами:

а) фізіологічних функцій (фізичне виснаження, зменшення психофізіологічних ресурсів тощо);

б) афективно-когнітивних функцій (сфокусованість на ірраціональних чи асоціальних установках та почуттях: дезадаптивні копінг-стратегії, емоційне виснаження, деморалізація, деформація особистості професіонала тощо);

в) поведінкових реакцій (акцентування типів поведінки, деперсоналізація, дезадаптація, зниження мотивації та продуктивності у роботі та інших.).

Чинники, які провокують формування ПВ, поділяються на:

1. Зовнішні:

- Хронічна напружена психоемоційна діяльність;
- Організація діяльності, що дестабілізується;
- Підвищена відповідальність за виконання функцій та операцій;

- Неблагополучна психологічна атмосфера професійної діяльності;
- Психологічно важкий контингент, з яким має справу професіонал у сфері спілкування.

2. Внутрішні:

- Схильність до емоційної ригідності;
- Інтенсивна інтеріоризація (сприйняття та переживання) професійної діяльності;
- Слабка мотивація емоційної віддачі у професійній діяльності;
- Моральні дефекти та дезорганізація особистості. [2]

Матеріали та методи./Materials and methods. Головною причиною синдрому вигорання вважається психологічна, душевна перевтома. Професія лікаря паліативної служби— одна з найважчих, але й найважливіших в медико-соціальній сфері. Працівники мультідисциплінарної команди паліативної бригади — представники професій «людина — людина», тому досить часто стають жертвами синдрому вигорання. Серед основних професійних чинників, що зумовлюють результати дії тривалого стресу, можна виділити значне емоційне насичення актів взаємодії з вмираючими пацієнтами, та їх родичами. Серед медичних спеціальностей є ряд галузей з більш високим ризиком цього прояву. До них належать співробітники паліативної служби, де доводиться мати справу з людьми похилого віку, хронічно і смертельно хворими, які потребують постійного інтенсивного догляду, та їх родичами. [3]

Зважаючи на значне навантаження, особливо за тяжкістю пацієнтів, з якими працюють медсестри і лікарі паліативної служби, виявлено, що синдром вигорання проявляється неадекватним реагуванням на пацієнтів і колег, відсутністю емоційної залученості, втратою здатності до співпереживання пацієнтам, перевтомою, яка веде до редукції професійних обов'язків та негативного впливу роботи на особисте життя. [2]

Результати та обговорення./ Results and discussion/ Людині завжди дуже потрібно мати і постійно підтримувати високу активність і витривалість при фізичних та розумових навантаженнях. Відомо, що ситуація чи то в

суспільстві або в окремо взятому колективі завжди ґрунтується на стані та розвитку окремої особистості. Кожен член колективу або спільноти має здатність змінювати не лише свій власний маленький світ, а й вносити доволі суттєві зміни у соціальне середовище, що його оточує. Тобто кожна окрема людина має здатність в тій чи іншій мірі керувати (і власне керує) колективом або спільнотою шляхом керування власним внутрішнім світом. Такого роду вплив на оточення ми здійснюємо щодня, але не завжди це усвідомлюємо певною мірою, тим більше, що модель мислення «не ми такі, а таке життя» є досить поширеною та зручною, оскільки знімає з людини почуття власної внутрішньої відповідальності за своє благополуччя. [4]

При дослідженні синдрому вигорання багатьма дослідниками (Орел В. Е., 2001; Aiken Н. L. et al., 2002; Елдышова О. А., 2006; Сидоров П. И., 2007) встановлено, що синдром виникає там, де існує хаос. Тобто де немає чітких посадових інструкцій та планування діяльності. Звичайно, в клінічній практиці, яка нерідко супроводжується форс-мажорними обставинами, створення чіткого планування, м'яко кажучи, ускладнюється. Але, як зазначено вище, для профілактики вигорання важливим є наведення перш за все ладу у власному особистісному світі. [1]

Перша і необхідна умова успішної та невиснажливої трудової діяльності — чітке визначення її цілей. Починаючи робочий день, необхідно чітко визначити ті результати, в досягненні яких є потреба впродовж цього дня.

Визначивши мету (бажані результати) власної трудової активності, необхідно також чітко окреслити поточну ситуацію. Маючи в своєму арсеналі мету і оцінивши умови, можна і потрібно визначити програму дій та засоби для їх здійснення протягом робочого дня. Важливо, щоб ця програма була чіткою, конкретною та послідовною. Чітке окреслення подумки або на папері власних дій збереже не лише від викликаного втому та напруженням забування, але й сприятиме більш спокійному та послідовному виконанню трудових завдань.

Ні для кого не секрет, що робота, навіть та, яка є покликанням людини, має здатність виснажувати. Однак емоції, навіть позитивні, виснажують

організм і особливо нервову систему набагато відчутніше, ніж найнапруженіша фізична чи розумова праця. [3]

Основою працездатності та збереження власного здоров'я під час професійної активності є планомірний розподіл праці та відпочинку. Це стосується не лише вихідних та робочих днів або ж обідніх перерв. Важливим є не тривалість відпочинку, а його якість та періодичність. Основним компонентом відпочинку у напруженій трудовій діяльності виступає розслаблення, або релаксація — глибоке м'язове розслаблення, що супроводжується зняттям психологічного напруження. [4]

Висновки./Conclusions.

Особисте душевне благополуччя людини значною мірою залежить від того, як вона керує своїми почуттями, думками та поведінкою. Психологічна саморегуляція не змінює навколишній світ людини, але змінює та організовує саму людину в потрібному їй напрямку. Адже відомо, що вплив будь-якої події на людину залежить не стільки від характеру самої події, скільки від глибини її переживання. Сильний інтелект, толерантність, духовна витривалість у досконалому володінні своїми емоціями, настроями та вчинками — всі ці якості не допускають схильності до синдрому вигорання. [2] Якщо психологічної енергії у людини достатньо і духовна витривалість висока, то на неї не діють дрібні казуси та непорозуміння, при яких люди зі слабкою духовністю та слабким психічним здоров'ям виходять із рівноваги.

Сучасними психологами розроблено чимало технік, прийомів та програм психологічної саморегуляції, більш детальне та обширне описання яких неможливе у межах однієї роботи. До них належать техніки аутотренінгу, програми особистісного розвитку, психотерапевтичні методи (арт-терапія, музикотерапія тощо) та безліч іншого. Але які б техніки не застосовувала людина, все починається з почуття відповідальності за свою долю та прагнення до змін на краще шляхом керування собою та власним життям.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Губенко І. Я. Основи загальної і медичної психології, психічного здоров'я та міжособового спілкування: Підручник. Київ: Медицина, 2013. 296с.
2. Наугольник Л. Б. Психологія стресу: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 324 с.
3. Сидоров П., Новікова І. Профілактика синдрому професійного вигорання у медичному середовищі // Медична газета. 2006. N 15. С.8-9.
4. Чижма Д. М. Аналіз теоретичних підходів до проблеми саморегуляції особистості. В кн.: С. Д. Максименко (ред.) Актуальні проблеми психології. Зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Т. X, вип. Київ, 2008. С. 333–340.

ART

УДК 791.6

ОСНОВНІ СТАДІЇ РОБОТИ АКТОРА В МИСТЕЦТВІ ДУБЛЯЖУ

Висоцький Юрій Пилипович,
професор та завідувач другої кафедри
акторського мистецтва та режисури драми, доцент
заслужений діяч мистецтв України
Київський національний університет театру,
кіно і телебачення ім. І. К. Карпенка-Карого
м. Київ, Україна

Москаленко-Висоцька Олена Миколаївна,
доцент, заслужений працівник культури України
доцент кафедри кіно, телемистецтва
Київський національний університет культури і мистецтв
Київ, Україна

Вступ. Мистецтво акторського дубляжу як цілком самостійний напрямок акторської діяльності, в якому зайнята певна частина українського акторства, з'явився в Україні відносно недавно. На момент проголошення Незалежності наша країна не мала сучасного технічного оснащення та ресурсів для створення власної бази, а відповідно і власної школи дубляжу. Так склалось, що до 2006 року Україна у кінопрокаті дивилась іноземні фільми продубльовані здебільшого російськими студіями. Україномовний дубляж можна було почути лише на українському телебаченні.

У 2006 році Кабінет Міністрів України ухвалив Постанову про «Деякі питання порядку розповсюдження і демонстрації фільмів» [1]. Згідно з цим документом в Україні запроваджувалось обов'язкове дублювання та титрування українською мовою іноземних фільмів.

Вже перші спроби виявились настільки успішними, що стало очевидним

– з усіх точок зору, в тому числі з міркувань чисто економічних, справа створення в країні мережі студій дубляжу з власними професіоналами є справою необхідною. Ключові слова: дублювання, мистецтво акторського дубляжу, словесна дія, підтекст, мовний апарат.

Мета роботи – сформулювати основні засади мистецтва акторського дубляжу; визначити відмінність природи творчості актора в мистецтві дубляжу від природи акторської творчості в театрі і кіно; визначити стадії роботи актора в процесі дублювання і зміст роботи на кожному з них.

Матеріали та методи. Використано аналітичний метод для різнобічного дослідження і осмислення практики мистецтва акторського дубляжу, визначення специфічної природи акторської творчості в мистецтві дубляжу і стадій роботи здійснення творчого проекту, а також компаративний метод – для порівняльного аналізу роботи актора в дубляжі та в театрі і кіно.

Результати та обговорення. Науковими дослідженнями з питань дубляжу у Європі почали займатися з 1960-х років ХХ століття. Так, наприклад, у роботі Іствана Фодора проводиться професійний аналіз процесу дубляжу з позицій не лише фонетичних особливостей, але й включаючи психологічний, семіотичний та естетичний аспекти [7]. Слід зазначити, що автори наукових статей за темою дубляжу переважно зосереджувалися на таких питаннях, як: коректність перекладу, синхронізація при подоланні мовних бар'єрів при субтитруванні та дубляжу іноземних текстів, як у Георга-Майкла Луйкена [3]; особливості перекладу відносно культурної ментальності, семіотичних кодів певної країни розглядає професор Фредерік Чауме у своїй роботі «Шляхи дослідження аудіовізуального перекладу: справа дубляжу» [6]; відтінки мовної артикуляції при відтворенні екранного персонажа торкається у своїй книзі Істван Фодор [7]; у роботі А. Кастеллано представлені різні типи синхронізації дубльованого тексту [4] тощо. А от тема особливостей *акторської* творчості при дублюванні ігрових фільмів практично мало досліджена. Серед науковців в Україні ця тема піднімається вперше.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день провідні студії дубляжу України дотримуються приблизно однакового формату участі акторів у здійсненні дубляжного проєкту. У визначений час роботу актора розпочинає бесіда з режисером проєкту. Вона стає своєрідною увертюрою до наступної роботи. Вважаємо вірним назвати цей *перший етап* роботи Орієнтовним. Він покликаний зорієнтувати актора в межах якої смислової та естетичної площини він перебуватиме в процесі роботи, дати певні ідейно-художні орієнтири майбутньої співпраці. Саме від режисера актор отримує інформацію про основні жанрові і стильові особливості фільму, над яким доведеться працювати. Режисер стисло розкриває зміст історії, яка лежить в основі сюжету, формулює головний смисловий меседж стрічки, місце в ній персонажа, якому акторові належить дати свій голос. Актор вперше чує про характер кіногероя, його деякі психологічні особливості і ті перипетії, які з ним відбуваються. Актор дубляжу може також отримати інформацію про певні риси творчої манери екранного виконавця.

Після бесіди з режисером актор отримує можливість вперше подивитись на свого персонажа, побачити який у нього зовнішній вигляд, грим, зачіска, костюм, манери, пластика, як він поводить себе, послухати як він розмовляє. Зазвичай акторові показують вже визначені кілька сцен за участю кіногероя. Актор вперше зустрічається з образом, створеним іншим актором, якому він повинен буде віддати свій голос і дихання. З нашої точки зору, головна специфічна відмінність полягає у різноспрямованості його творчих зусиль. Процес роботи в театрі полягає у тому, щоб спираючись на твір драматурга, а також на власну уяву і фантазію, в результаті тривалих репетицій з режисером і самостійної роботи, досягнути повноцінного перевтілення, і на його основі створити акторський образ.

У актора при дублюванні мета дещо інша. Вона не виключає перевтілення, навіть передбачає його. Але бажане перевтілення потрібно тут для того, щоб з абсолютною, якщо можна так сказати, дзеркальністю перевтілитись у вже створений іншим актором образ, віддавши йому лише свій

голос і дихання. Саме в цьому й полягає коренева відмінність сутностей акторської творчості в театрі і кіно від акторської творчості в мистецтві дубляжу.

Після бесіди з режисером актор отримує можливість вперше побачити свого героя на екрані. Зустріч з ним стає головною подією другого етапу роботи актора дубляжу, назвемо цей етап роботи – Ознайомчий. Він також триває, як правило, не більше п'яти хвилин.

За ці хвилини актору належить вхопити сутність створеного екранного образу. Йдеться насамперед про головні риси характеру героя, які визначають його поведінку, тобто, ті неповторні і водночас сталі риси, що відрізняють його у кожний момент існування. Згідно з акторським словником це означає вловити зерно образу. Свою внутрішню мотивацію при дублюванні голосу іноземного актора, пояснює відомий український актор Андрій Самінін: «Цікаво зрозуміти за рахунок чого цей артист намагався втілити конкретний образ, як створювалася роль. Адже він це робив завдяки ...певним внутрішнім мотиваціям. Я можу стовідсотково повторити їх інтонації, ритм, фрази, але глядачеві відразу стане чутно, що я просто все передрав. Тому мені цікаво як народився цей персонаж в цілому – яким його собі уявляв актор, як до цього приходив... Весь цей процес неймовірно захоплюючий!» [5].

Названий нами перелік того, на що в першу чергу звертає увагу актор під час першого перегляду сцен за участю екранного героя, може викликати сумнів щодо можливості практичної їх реалізації за ті п'ять хвилин, що триває ознайомчий етап роботи. Взяти до уваги таку величезну кількість параметрів поведінки екранного героя здається малоімовірним. Проте, практика показує, що виконання цих завдань цілком реальне і не є унікальним феноменом діяльності представників саме акторської професії. Науковці різних країн, які досліджують проблематику психології спілкування, єдині у тому, що перший етап знайомства людей завжди позначений винятковою інтенсивністю внутрішніх процесів оцінювання і формування висновків щодо нашого візаві. На думку українських дослідників І. Р. Домрачевої та І. О. Аксьонової:

«Спілкування завжди починається з 1) привітання. Воно відіграє важливу роль, оскільки вчені довели, що наше враження про людину закладається протягом 10-15 секунд, і потім його вже важко виправити» [2, с. 49].

Третій етап підготовки актора до безпосередньої роботи перед екраном і мікрофоном. Назвемо цей етап – Підготовчий.

Актору показують момент виголошення кіногероєм першої репліки, яку належить виголосити замість нього. Власне кажучи, цей етап є одним з ключових етапів у мистецтві акторського дубляжу. Підкреслимо, що цей етап потребує виключної, граничної уваги буквально до всіх нюансів виголошення репліки в оригіналі.

Висновки. У роботі вперше визначена сутність природи творчості актора в мистецтві дубляжу, основні стадії його роботи, що склалися в українській школі дубляжу та змістовний аспект роботи актора на кожному з них. Специфічною особливістю творчості актора в мистецтві дубляжу є спрямованість на досягнення перевтілення в уже створений акторський образ на екрані. Тривалий процес пошуку образу, що супроводжує роботу актора в театрі, в мистецтві дубляжу відсутній, тому що образ вже представлений на екрані. Вміння зчитувати внутрішні мотиви, потреби, дійову спрямованість поведінки екранного героя, а також здатність актора через механізми внутрішнього виправдання «привласнювати» їх стають вирішальним фактором успішності реалізації творчого проекту. Процес реалізації складається з п'яти основних стадій – орієнтовна, ознайомча, підготовча, творчої проби і коригуюча. Кожна зі стадій висуває цілком конкретні і специфічні вимоги до внутрішнього і зовнішнього творчого апарату актора. Автори продовжують дослідження природи творчості актора в мистецтві дубляжу у наступних наукових роботах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Деякі питання порядку розповсюдження і демонстрування фільмів : Постанова від 16 січня 2006 р. № 20 / Кабінет Міністрів України. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20-2006-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10. 06. 2022).

2. Домрачева І. Р., Аксьонова І. О. *Основи мовленнєвої діяльності*. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2019. 101 с.

3. Luyken G. T., et al. (1991) *Overcoming Language Barriers in Television: Dubbing and Subtitling for European Audience*. European institute for the Media, Manchester. 214 p.

4. Castellano, A. (a cura di), *Il Doppiaggio, profilo, storia e analisi di un'arte negata*, Roma, AIDAC-ARLEM, 2001. 512 p.

5. Рубан М., Степаненко Е., Інтерв'ю с Андреем Самининым: «Брыльска умеет и пошутить, и вовремя сказать: “хватит”». *Сегодня* 2016. 25 червня. 10:00. URL: <<https://www.segodnya.ua/interview/intervyu-s-andreem-samininum-brylska-umeet-i-poshutit-i-vovremya-skazat-hvatit-727343.html>>

[Дата звернення 4 липня 2022].

6. Chaume F. (2013). Research paths in audiovisual translation: The case of dubbing. In *The Routledge handbook of translation studies* (pp. 306-320). Routledge.

7. Fodor I. (1976). *Film dubbing: phonetic, semiotic, esthetic and psychological aspects*. Hamburg: Helmut Buske. 109 p.

ОСОБЛИВОСТІ ВТІЛЕННЯ БАЛЕТМЕЙСТЕРАМИ ТЕМИ ПРОБУДЖЕННЯ В ХОРЕОГРАФІЧНИХ КОМПОЗИЦІЯХ

Одаренко Орина Євгенівна,
магістрант кафедри хореографії,
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна

Вступ. Хореографічне мистецтво як частина культури за останній час зазнало радикальних змін. Вони торкнулися репертуару, розширення жанрового і стильового розмаїття. Це не могло не позначитися на ролі балетмейстера, від творчих робіт якого безпосередньо залежить сьогодення і майбутнє хореографічного мистецтва загалом. Багато хореографів звертаються у своїй творчості до теми «Пробудження» у різних її проявах.

Мета роботи – обґрунтувати та виявити різноманітні прийоми втілення балетмейстерами теми «Пробудження» в хореографічних композиціях.

Результати та обговорення. Немає більш виснажливої у фізичному та розумовому плані професії, ніж професія балетмейстера – писав реформатор балету французький балетмейстер Жан Жорж Новер [1].

Балетмейстер – це людина, яка вигадує і втілює в життя образи персонажів, їхні рухи, пластику, вибирає музичний матеріал, а також визначає, якими мають бути світло, грим, костюми, декорації.

Балетмейстер – він і автор хореографії, і постановник хореографічного твору, і репетитор, який досягає високої якості виконання, та педагог, який враховує психологію, фізичні, акторські дані виконавців. Від виразності та оригінальності їх рухів, від того, як поєднуються їхні танці з музичним матеріалом, з освітленням сцени, з костюмами і гримом – все це разом створює єдиний образ усього дійства. Балетмейстер повинен знати всі правила і тонкощі мистецтва, його історію, щоб створювати такі твори-танці, які буде цікаво

дивитися глядачам і виконувати танцівникам [2, 3]. Сучасний балетмейстер зобов'язаний мати здатність розробляти і втілювати авторські хореографічні твори, різноманітні за формою, жанром, виразовими засобами з використанням традиційних та новітніх прийомів їх створення [4].

Незважаючи на єдину основу системи класичного танцю, кожен хореограф має свій характерний наголос. Мали свій особистий підхід до танцю такі хореографи: Маріус Петіпа, Вацлав Ніжинський, Михайло Фокін, Леонід Якобсон, Джордж Баланчин, Марта Грем, Мерс Кеннінгхем, Вільям Форсайт, Ролан Петі, Моріс Бежар, Юрій Григорович, Піна Бауш, Джон Ноймаєр, Олексій Ратманський, Борис Ейфман, Радуга Поклітару. Неоціненний внесок у формування академічної школи танцю зробили балетмейстери, майстри сценічного народного танцю Ігор Моїсеєв та Павло Вірський. Вони створили нову систему танцю на синтезі класичного та народного.

Основна мета хореографічного твору – вираження засобами хореографії його теми, ідеї, змісту, стосунків між героями, які народжуються і розвиваються у драматургічному задумі балетмейстера.

Вибір сюжету, теми – важливий момент у роботі балетмейстера. Теми і сюжети можуть бути різноманітними і вирішуватися повинні у різних жанрах: ліричному, героїчному, комедійному тощо. Жанр визначає характер танцювальних рухів, пред'являє певні вимоги до музичного матеріалу, який у подальшій роботі сприяє розкриттю замислу хореографічного твору. Музика та характерні виразні рухи повинні відповідати жанру, інакше тема та сюжет залишаться не розкритими.

У даній роботі розглянуто особливості розкриття різними балетмейстерами теми «Пробудження» в хореографічних композиціях. Пробудження почуттів та думок людей, пробудження природи – це споконвічна тема мистецтва. Цю тему можна сприймати і розкривати по-різному, що саме і робили балетмейстери у своїх хореографічних фантазіях, номерах та балетах. Розкриваючи тему «Пробудження», балетмейстери використовують різні стилі

танцю – як, наприклад, класичний чи сучасний.

Одним з найвідоміших прикладів втілення теми «Пробудження» у класичному танці є балет «Пробудження Флори». Це типовий анакреонтичний балет на музику Рікардо Дріго, створений тандемом Маріуса Петіпа і Лева Іванова, що перебували в розквіті своєї творчості.

На початку ХХ ст. оригінальна хореографія «Пробудження Флори» була записана за системою запису танцю В. І. Степанова. У 1918 р. хореографічну нотацію балету, серед інших документів, було вивезено за кордон колишнім режисером балету Маріїнського театру М. Р. Сергєєвим. Нині вона перебуває у складі «Колекції Сергєєва» і зберігається у бібліотеці Гарвардського університету.

Танець чотирьох богинь – Pas de cuatro "La Roseaie" з балету "Пробудження Флори" був реставрований Ю. П. Бурлакою у 2005 р. [5].

У 2007 р. балет «Пробудження Флори» було відновлено з усією ретельністю цілою командою художників та сценографів на чолі з хореографом Сергієм Віхаревим за архівними ескізами та записами. Рецензію цієї постановки надано Т. Кузнецовою у статті [6].

Балетмейстерські задуми на тему «Пробудження» бувають досить різними. Наприклад, у 2017 р. у «London Coliseum» відбулася прем'єра балету у постановці Сергія Полуніна під назвою «Satori». Назва Satori відсилає до дзен-буддизму і означає японською несподіване просвітлення, пробудження, домогтися якого можна виключно інтуїтивно, завдяки власному досвіду і не спираючись на авторитети і правила, що склалися. «Satori» розповідає про творчий шлях Сергія Полуніна, завдяки якому він набув любові до танцю і сенсу в житті. Він танцює свої власні неспокійні страждання, особисті образи, професійні розчарування, свої прагнення – з харизмою, демонструючи моментами високий клас класичної балетної майстерності, чудові стрибки, швидкі обертання.

На міжнародному форумі «Балет ХХІ століття» (м. Красноярськ, 2018) було представлено сучасний опус «Пробудження» на музику Сергія

Рахманінова. Під керівництвом хореографа Сергія Боброва композиція була наповнена психологізмом, виразною пластикою та асоціативною змістовністю. У номері має велике значення музика, яка збагатила номер додатковим змістом.

Інший приклад втілення теми Пробудження – постанова у балеті «Пробудження» на музику Євгенія Брусиловського, Мукана Тулебаєва та з використанням казахських народних мотивів. Постановка була здійснена балетмейстером Даміром Уразимбетовим у Державному академічному театрі танцю під керівництвом Булата Аюханова (м. Астана, Казахстан). За словами Даміра Уразимбетова, балет «Пробудження» – це звернення до образів природи, до відтінків та химерних фарб весни. Це невеликі замальовки, які закликають кожного до свого пробудження. Цю роботу балетмейстер назвав балет-поезія, бо в основі немає сюжету, якоїсь драми, історії, це просто замальовки, спроби передати настрій, якісь образи. Класичний балет наповнений пластикою, типовою для народних танців, із характерним вигином талії. Балет йде у супроводі живого звуку – танцюристам акомпанує тріо зі скрипки, віолончелі та фортепіано.

Театр Latté Da й Міннесотський університет театального мистецтва та танцю у постановці хореографа Карла Флінка та режисера Пітера Ротштейна «Spring Awakening» («Весняне пробудження») передали киплячий гнів, розбиті мрії та сміливі надії підліткового віку. Рецензія цієї хореографічної театралізованої постанови надана у огляді [7].

«Весняне пробудження» – рок-мюзикл на музику Дункана Шейка та слова Стівена Сатера. Він заснований на німецькій п'єсі Френка Ведекінда («Spring Awakening», 1891 р.). У мюзиклі альтернативний рок використовується як частина музики, наповненої народними мотивами. Мюзикл розповідає історію підлітків, які відкривають для себе внутрішні та зовнішні потрясіння підліткової сексуальності. У постановках рок-мюзиклу використовується хореографія Білла Т. Джонса та Лінди Гарно.

Особливо треба відзначити створення мюзикла «Весняне пробудження» 2007 р. у співпраці з Deaf West Theatre – компанією з Лос-Анджелеса, яка

адаптує шоу для глухих глядачів, інтегруючи американську мову жестів (ASL) у хореографію [8].

Побачити «Весняне пробудження» («Spring Awakening») Deaf West Theatre означає стати свідком інновацій у хореографії. Спенсер Ліфф повертає нас до самого початку і розкриває свій важкий процес приведення його глухих акторів, та тих, щочують, до промови за допомогою танцю.

Здається нескладним інтегрувати американську мову жестів у хореографію. Адже ця мова – це мова руху. Але інтеграція ASL – це найприголомшливіший актив і найбільша проблема в хореографії «Весняного пробудження».

Спенсер Ліфф працював зі своїми «акторами», тупотів і ляскав, навчаючи ритмам, потім зіставляючи ритми тупотіння з жестами і виконуючи їх у такт. Він навчав своїх глухих учнів слухати музику, акторській майстерності. Актори були поділені на пари, один глухий, інший, хто чує, щоб синхронізувати рухи та мову ASL. Вони танцювали, починаючи кожен репетицію з тренування планки, присідань, комбінацій. Також не відставала одна із учасниць, що освоювала хореографію в інвалідному візку.

«Велика річ, яку я намагався зробити у всій картині, полягала в тому, щоб те, що відбувалося на сцені, збігалось в музичному плані, світло і тінь музики та партитура, яка неймовірно прекрасна», – говорить Спенсер Ліфф. Він також наголошує: «Глуха аудиторія має отримати той самий емоційний вплив, що і аудиторія, що чує, зрозумівши, що таке крещендо або модуляція в музиці» [8].

Висновки. Втілення теми «Пробудження» в хореографічних композиціях є досить популярним. Хореографи по-різному бачать тему, по-різному до неї підходять. У цьому є унікальність теми «Пробудження». Відштовхуючись від різних стилів танцю, балетмейстери по-різному розкривають свої ідеї. Ретельно підбираючи музику, хореограф додає своїй постановці більше барв. Будь-який стиль танцю здатний розкрити тему «Пробудження», якщо він правильно використаний балетмейстером. Тема «Пробудження» залишає за собою багато можливостей для інших балетмейстерів, які хочуть втілити свої ідеї та задуми в

хореографічні композиції.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Новер Ж. Ж. Письма о танце. – Санкт-Петербург: Планета музики, 2007.– 384 с.
2. Карпенко В. Н., Карпенко И. А., Багана Ж. Хореографическое искусство и балетмейстер: учеб. пособие / В. Н. Карпенко. – М.: ИНФРА-М, 2019. – 192 с.
3. Енська О. Ю., Максименко А. І., Ткаченко І. О. Композиція танцю та мистецтво балетмейстера / ред. О. Ю. Енська. – Суми: ФОП Цьома С. П., 2020. 157 с.
4. Волчукова В. М., Тіщенко О. М. Особливості професійної підготовки здобувачів вищої освіти до постановки хореографічних творів малої форми в процесі освоєння дисципліни «Мистецтво балетмейстера» // Наукові записки. Серія: Педагогічні науки, 2021 (199), С. 93–96.
5. Ю. П. Бурлака. Проблемы реконструкции хореографии М. И. Петипа (балеты «Корсар» и «Пробуждение флоры») // Вестник Академии Русского балета им. А. Я. Вагановой. 2016(44). № 3, С. 53–63.
6. Татьяна Кузнецова. Мариинка разбудила «Флору» // Газета «Коммерсантъ», №6 (3640), 17.04.2007. – С. 22. Ел. доступ: <https://www.kommersant.ru/doc/759341> (дата звернення: 03.09.2022).
7. URL: <https://www.startribune.com/choreography-is-a-key-in-spring-awakening/149427585/> (дата звернення: 03.09.2022).
8. URL: <https://playbill.com/article/after-endless-hours-spencer-liff-formed-a-new-language-u2014-the-choreography-of-spring-awakening-com-376781> (дата звернення: 03.09.2022).

HISTORICAL SCIENCES

УДК 355.6

THEORETICAL AND METODOLOGICAL ANALYSIS OF THE FOOD PROVISION AS A DIRECTION OF THE VOLUNTEER MOVEMENT SINCE FEBRUARY 24, 2022

Olekhnovych Victor Dmytrovych,
the head oh the department
Yakymynska Liubov Victorivna,
Ph.D, lecturer of the Military Academy
Deriuhin Viacheslav Valeriovych
lecturer of the Military Academy
The Military Academy (Odesa)
Odesa, Ukraine

Abstract: the article analyzes the key aspects of the Ukrainian volunteer movement of the "food" direction in the first period of the activation of the armed aggression of the Russian Federation, the typology and specificity of each of the types of such assistance, as well as the objective expediency of this type of volunteer movement.

Keywords: volunteer aid, armed aggression of the Russian Federation, food, humanitarian aid, Ukrainian volunteer movement.

The armed aggression of the Russian Federation, which entered a new phase on February 24, 2022, caused a new surge of colossal, unprecedented support for the Armed Forces at all levels and in all areas. Ukrainians use volunteer money to buy modern weapons, and even a satellite.

No less massive and significant, at least in the first weeks of the open armed aggression of the Russian Federation, however, was and is another direction of volunteering, namely "food" volunteering.

According to the results of sociological research, the Ukrainian volunteer

movement in 2014 became a truly unprecedented manifestation of public self-organization in terms of the scale of its spread [1]. According to researchers D. Gorelov and O. Kornievskiy, the reasons for the increase in activity were the symbiosis of two main factors: an internal political crisis that caused an imbalance in the state administration system, a shortage of quality management solutions, a lack of resource capabilities, as well as external aggression, which "deepened the imbalance between the ability the state to effectively perform its functions and ensure the basic needs of citizens. Crisis processes in the country and external influences threatened the existence of Ukraine as a national state, which was perceived by citizens as a personal challenge, a threat to their self-identification" [2, p. 8]. Information about the Ukrainian volunteer movement of this period, unlike the previous ones [3], [4], [5], is presented fragmentarily, mainly by posts with calls to join for help [6].

In 2022, the scale of the Ukrainian volunteer movement exceeded even the colossal scale of volunteering in 2014. Stores for the military opened warehouses: "Take everything you need. Then, after the victory, you will give as much as you want." The teachers constantly called the child back, were interested in how the mother (military) was doing, and asked what they could do to help. And, of course, they brought food, a lot of different food. The desire to feed everyone who is in shape was permanent: you come to the store - you get free coffee, you pay for coffee - you get free chocolate or something sweet. This manifestation of concern for the military on the part of the civilian population in the very first days of the war resulted in a mass food volunteer movement: at checkpoints, in military units - wherever there were people in uniform, volunteers came with dozens or even hundreds of trays of home-made food . Companies producing food products also appealed to the heads of food services of military units, providing free of charge significant amounts of food for the nutrition of personnel.

"Food" volunteering in February-March was an unprecedented movement in scale and scope, which deserves a separate study. Today, it seems appropriate to analyze the typology of the "food" volunteer movement, as well as to determine its main features.

Volunteer food supply can be divided into two types, namely: delivery of ready-made hot food and free supply of warehouses of military units.

Supply of ready-made home-made food, hot and preserved, which is prepared at home and brought directly for consumption by military personnel at checkpoints, in military units, etc. Such acts of care from the local population raise the morale of the military, clearly demonstrating the support of the population. Such help is a psychological necessity for those who prepare and deliver hot meals and preserves. People feel involved in the armed struggle against the aggressor in a way that is available to them. At the same time, dumplings, chops, barbecue, carefully packed in a container, with notes in which words of support and the most sincere wishes are written, can become the cause of accidental or intentional poisoning of personnel. Reports of deliberate poisoning of the occupiers by the local population regularly appear in the mass media. It is naive to think that the enemy will not be able to use its extensive network for this kind of sabotage (see, for example, [7], [8]).

Supply of food to warehouses of military units by companies or individuals is free of charge on the invoice (groups of goods with a short shelf life, for example, vegetables, fruits, frozen semi-finished products, etc.). The supplier companies that brought in consignments of goods were given the opportunity to minimize losses by receiving tax discounts given to volunteers. Mass receipts of this type were recorded in the first weeks of the intensification of armed aggression, when shops were operating intermittently and the demand for some groups of goods dropped significantly: people bought buckwheat and canned food, not dumplings and bananas.

It should be noted that the mass volunteer food movement was fundamentally important for the reconstruction of the food supply system for wartime activities.

Its main consequence, in addition to maintaining the combat morale of servicemen, was that the armed forces were given the opportunity not to use (or partially use) food from the non-perishable stock and, as a result, allowed to preserve reserves.

Another no less significant consequence of the volunteer movement, including the food movement, was the increase in the fighting spirit of the soldiers: sincere care

and support from the population made the servicemen feel their own importance, which raised the fighting spirit and endurance of everyone.

Also, volunteer assistance made it possible to significantly diversify the basic menu of servicemen, which was of great importance in the conditions of supply interruptions from the main supplier company. So, the volunteers who brought hot food were interested in what dishes are prepared in the soldiers' canteens in order to please the soldiers with goodies.

At the same time, receiving voluntary food aid from the population and entrepreneurs has a number of disadvantages. Including:

- Withdrawal of financial resources critically necessary for the normal functioning of the economy and specific people. If in the first weeks of the war, volunteer food helped to solve the strategic task of food supply of the Armed Forces without the involvement of non-perishable food supplies, then after the establishment of uninterrupted supplies, this type of food supply became impractical;

- Inability to control the quality of ready-made food brought by volunteers. Did the people involved in the preparation undergo sanitary inspections? How was the food used for cooking stored? How was the heat treatment of food? - these and many other questions remain unanswered. In addition, prepared food is often packaged hot, which increases the risk of accelerated reproduction of disease-causing bacteria that can cause food poisoning. In order to avoid mass poisonings, the rules of food processing and preparation, etc., are published on the websites of official institutions, but it is not always possible to carefully check each of the sources of food supply [9].

- The risk of sabotage, namely: intentional poisoning, food spoilage with the aim of undermining the combat effectiveness of units. Since the beginning of the intensification of armed aggression, there have been repeated reports of Russian invaders being poisoned by food that local residents treated them to. In order to undermine the combat effectiveness of units of the Ukrainian Armed Forces, Russian special services can also use a wide variety of methods and measures, including poisoning.

- Direct risks to the life and health of volunteers. Courageous Ukrainians are willing to risk their lives in order to deliver everything necessary to military personnel, often coming under fire. If at the first stage of the Russian invasion such behavior was justified by real necessity, then in the conditions of an established food supply to the military units, it loses its objective expediency.

So, the food volunteer movement was of unprecedented importance at the first stage of the large-scale Russian invasion of Ukraine. It helped to buy time to solve the logistical aspects of establishing uninterrupted food supplies, as well as to keep food stocks intact, and also helped to keep the morale of the military at a high level. At the same time, there are a number of issues regarding "food" volunteering, which should be the subject of further discussion and legislative regulation.

REFERENCES

1. Recommendations on support for volunteering. General Assembly. Fifty-sixth session, 76th plenary meeting, 5 December 2001. Agenda item 108. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unv.org/fileadmin/docdb/pdf/2007/N0147881.pdf>
2. Горелов Д. М., Корнієвський О. А. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики : аналіт. доп. – К.: НІСД, 2015.–36с.
3. European Year of Volunteering. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/citizenship/european-year-of-volunteering/index_en.htm
4. <https://volunteer.country/>
5. Волонтерський рух в Україні під час проведення антитерористичної операції: історія, стан, проблеми. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://ipzn.org.ua/wp-content/uploads/2017/12/Volonterskyj-ruh-pid-chas-ATO.pdf>
6. Юрий Бирюков («Крылья Феникса»): «Пойдите в супермаркет – и купите для армии носки, сигареты, воду, тушенку, сгущенку...» [Електронний ресурс] // http://sensor.net.ua/resonance/292111/yuriyi_biryukov_krylya_feniksa_poyidite_v_supermarket_i_kupite_dlya_armii_noski_sigarety_vodu_tushenku.

7. Украинская бабушка отравила 8 оккупантов пирожками - аудиоперехват разговора. Режим доступа: <https://www.unian.ua/war/ukrajinska-babusya-otrujila-8-okupantiv-pirizhkami-audioperehoplennya-rozmovi-novini-vtorgnennya-rosiji-v-ukrajinu-11750983.html>

8. Повернулися додому у трунах: українська бабуся нагодувала "орків" пиріжками з отрутою. Режим доступу: <https://apostrophe.ua/ua/news/society/accidents/2022-03-20/vernulis-domoy-v-grobah-ukrainskaya-babushka-nakormila-orkov-pirojkami-s-yadom/263173>

9. Як запобігти харчових отруєнь під час воєнного стану. Режим доступу: <https://bashtanskaotg.gov.ua/news/yak-zapobigti-harchovih-otrun-pid-chas-vonnogo-stanu-2022-08-02>

ВИТОКИ ТА ІСТОРИЧНІ ФОРМИ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ НАЦІЇ

Лебедєва Юлія Олександрівна

канд. іст. наук, старший науковий співробітник

відділу геополітики та філософії

Науково-дослідного інституту українознавства

Міністерства освіти і науки України

м. Київ Україна

Нації є спільнотами, що складаються з представників, які усвідомлюють належність до певної суспільної одиниці із власною територією, символікою, мовою, історичною пам'яттю. У свідомості людей закладена національна ідея, на основі якої об'єднуються та функціонують ці групи, відображається пам'ять про історичні події та втілюється прагнення створення та розбудови власної держави. Для політичної нації характерна наявність державності. Із цього ракурсу варто відзначити тривалість бездержавного періоду функціонування української нації, тому як політична нація українці сформувалися досить недавно. Їх національні прагнення зумовили появу на карті світу молодій держави, в ході розбудови якої постала низка проблем, відображених у вказаному дослідженні.

Політичні нації – ті державні народи, представники яких вирішують питання своєї національності на підставі громадянства, належності до певної держави, схвалення її найголовніших політичних цінностей. Вони сформувалися там, де сильна й централізована держава виникла раніше, ніж відбувалася культурна консолідація народу, а отже, владні інститути мали змогу сприяти цій консолідації, прискорювати її, використовуючи для цього навіть методи примусу. Політична нація – це, перш за все, політична спільнота, яка об'єднує всіх громадян однієї держави незалежно від їх етнічного та соціального походження, культурно-мовних та інших особливостей. Недарма таку спільноту західні вчені давно називають «соціальною нацією», «нацією-державою» та/або «політичною нацією». Політична нація – не просто населення

якоїсь країни і не просто співгромадянство, а дійсно спільнота, об'єднана (часто, але не завжди) спільною мовою, спільними символами, спільною лояльністю до держави та її законів, спільною волею, спільними інтересами, спільними надіями на майбутнє тощо.

Наша країна лише 30 років тому стала на шлях розбудови держави. Істотним чинником у формуванні української політичної нації є поліетнічність України. Отже, українська національна ідея, яка повинна стати політичним проектом майбутнього нації, смисложиттєвим чинником національного розвитку, має включати такі чинники, як поліетнічність і плюралістичність української нації. Відтак національну ідею слід вважати ідеєю нації як спільноти: 1) поліетнічної, консолідованої інститутом громадянства, приналежністю до України як спільної батьківщини; 2) свідомої своєї політичної мети – побудови незалежної, економічно міцної та соціальної, демократичної, правової держави; 3) об'єднаної спільністю історичної долі, мовою, культурними традиціями, толерантністю корінного, українського етносу щодо численних етнічних груп.

За відносно короткий строк молодій державі вдалося визначити засади етнополітики і створити систему регулювання етнонаціональних процесів, що сприяло подальшій консолідації української нації. Тобто було визначено необхідні умови для забезпечення єдності і цілісності країни у нових історичних умовах, узгодження загальнодержавних інтересів та інтересів усіх етносів, розвитку їх культурної, мовної і релігійної самобутності. Демократичні політико-правові засади розбудови української нації знайшли адекватне тлумачення в Конституції України. Смысл визначення українського народу з великої та малої літери включає в себе як всю поліетнічну специфіку населення України, так і його громадянську, політичну сутність – рівність громадян усіх національностей перед Законом. Більше того, в третій частині преамбули Конституції право на самовизначення, проголошення незалежності України закріплено не тільки за «українською нацією», а й за «усім Українським народом», чим підтверджено об'єктивну реальність: Україна є батьківщиною,

рідним домом для громадян усіх національностей.

Політична система, що виникла в Україні в процесі становлення національної державності та формування громадянського суспільства з властивими їм рисами політичної культури, ідеологічними та світоглядними пріоритетами, може бути визначена як багатоукладна, різнорівнева, маніпулятивна, корпоративна демократія з переважанням тіньових і позаінституційних важелів і противаг. На рівні суспільної ідеології у ній поєдналися національно-патріотична риторика офіційних осіб, націоналістична опозиційність, а також нейтрально-споживацькі та реакційно-ностальгійні орієнтації більшості населення.

Ідентичність титульного етносу як національного ядра поки що не забезпечена достатньою підтримкою ані з боку держави, ані з боку бізнесу. Великий бізнес (олігархат) України демонструє російськомовність і орієнтованість на російськомовну масову культуру, яка щедро ним спонсорується. Переважно російськомовними залишаються утримувані олігархатом засоби масової інформації. Низький індивідуальний культурний рівень українських олігархів має своїм наслідком так само низький рівень і часто вульгарний вигляд спонсорованого ними культурного продукту. Спроби ж невеликої купки олігархів об'єднати громадян на ґрунті спортивних успіхів України поки що не дали належного ефекту. Понад те, намагання власників спортивних клубів особисто самоствердитися через успіхи своїх команд має наслідком те, що їхні особисті чвари резонують міжрегіональною ворожнечею спортивних фанатів, а це негативно впливає на процес національної соціалізації молоді.

Світоглядно-духовною засадою формування української політичної нації є ментальні чинники. До усталених рис поведінки українців, які сприяють модернізації соціуму, належать волелюбність, народоправні, демократичні орієнтації, дух толерантності, повага до прав і свобод людини, підпорядкування владних інституцій потребам особи, громади, нації загалом. Другу групу ментальних чинників, які вимагають цілеспрямованої нейтралізації з боку

держави та громадянського суспільства, становлять егоїстичний індивідуалізм, анархізм, патерналізм, консерватизм, комплекси «меншовартості» та «кривди». Загалом український народ повинен усвідомлювати, що українська нація і держава – це його патріотична мета та конкретна справа, запорука успішності його життя. Тому кожний українець повинен чітко визначити свою національну та громадянську позицію, активно долучатися до націє- і державотворчого процесу, підтримувати його інтелектуально, духовно та дієво.

Для незалежної України важливою є реалізація української національної ідеї – ідеї трансформації суспільних відносин на християнських засадах любові, які характеризуються відсутністю егоїзму і корисливості суб'єктів політичного життя, перетворенням Києва в другий Єрусалим, а України – в «наріжний камінь» нової Європи як християнської цивілізації. Вона передбачає збереження суверенітету національних держав, встановлення партнерських і добросусідських відносин, а також обґрунтовує перехід від матеріальної до духовної (інформаційної) цивілізації і здобуття для людини та народу вищого ступеня свободи.

Реалізація національної ідеї вимагає вироблення такої проєкції історичної пам'яті, яка була б здатна виконати функцію каркаса національної ідентичності, актуалізувати мотиви боротьби за національну державу, допомогти виробити образ нової «золотої доби» в недалекому майбутньому українського народу. На сучасному етапі націєтворення державні інституції та громадянське суспільство зосереджують зусилля на формуванні інтересу й поваги до національної історії, «примиренні» суперечливих точок зору на знакові події української та світової історії, відродженні та збереженні національних святинь, забезпеченні широкої участі громадськості, особливо молодого покоління, в публічних акціях, присвячених вшануванню історичних подій та видатних постатей народу, підтримці української історіографії, протидії ворожій пропаганді, яка фальсифікує вітчизняну історію, та взаємодії українців з іншими національними культурами.

Найскладнішим завданням є об'єднання соціуму довкола спільних

національних інтересів. Поки що серед ціннісних пріоритетів українського населення на першому місці перебувають суто індивідуальні та сімейні. Інша проблема – суперечливість історичної свідомості соціуму, який є субстратом для вірогідної поліетнічної нації.

Перспективним напрямом розвитку української спільноти є створення об'єднаної поліетнічної і полікультурної нації співгромадян зі збереженням унікальності та неповторності кожної етнічної спільноти, де кожний міг би відчувати себе українцем незалежно від етнічного походження. І українські вчені повинні відігравати у цьому процесі не останню роль, адже інтелігенція в сучасних умовах має можливість і навіть повинна активно впливати на ідейно-світоглядний клімат у суспільстві й, звичайно, стояти біля раціональних витоків будь-яких національних ідеологічних концепцій і теорій, тому що саме гуманітарна інтелігенція, яка займається створенням та розповсюдженням форм національної культури, суспільно-політичної інформації, знань про суспільство, професійно віддзеркалює характер тих трансформацій, що в ньому відбуваються.

Невід'ємною складовою створення політичної нації є побудова громадянського суспільства, яке ґрунтується на принципі ідеологічного плюралізму, реальному праві всіх суб'єктів дотримуватися різноманітних теорій, що відображають різні аспекти життя суспільства, і відстоювати їх, а також на народній ініціативі. Цей принцип не виключає, а передбачає наявність ідеологічного консенсусу щодо найбільш важливих і значущих для розвитку громадянського суспільства цінностей. Як підтверджує досвід, такі цінності можуть бути визначені в рамках політичної нації, здатної об'єднати Україну, яка після попередніх і майбутніх президентських виборів особливо відчутно ідеологічно розкололася практично на дві – Схід і Захід – половини.

CULTUROLOGY

РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО БРЕНДИНГУ В ФОРМУВАННІ ІМІДЖУ КРАЇНИ

Савенко Оксана Володимирівна

асистент кафедри зв'язків з громадськістю і журналістики,
Київський національний університет культури і мистецтв,
м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. Останніми роками новою і особливо популярною технологією PR стало брендування країни, основне завдання якого забезпечити не просто її «рекламу» і впізнаваність, а й змінити, покращити або підвищити імідж/репутацію нації.

Мета роботи. / Aim. Визначити концептуальний зв'язок та роль національно-культурного брендингу в формуванні іміджу країни.

Матеріали та методи./Materials and methods. Було використано як загальнонаукові (аналіз, синтез, узагальнення тощо), так і спеціальні методи і підходи (аксіологічний, системний, раціональний).

Результати та обговорення./Results and discussion. Нині така полісемантична діяльність, як брендинг країни, здобула назву глобального брендингу, брендування нації, національного брендингу. Ці поняття на сьогодні ще не мають чіткої наукової концептуалізації. Можливо, переважно за рахунок того, що охоплюють декілька рівнів комунікації (політику, міжнародні відносини, публічну дипломатію, культурну дипломатію), а відповідно – дисципліни, які перебувають за межами традиційного брендингу. Однак безспірним, на нашу думку, можна вважати тлумачення національного брендингу як «м'якої сили» у формуванні іміджу країни, сили, яка особливо корисна для урядовців і політиків у сфері міжнародного комунікування, просування культури і цінностей країни на експорт, позиціонування її на світовій

арені, а також для комерційних та туристичних організацій. «Це досягається завдяки зв'язку зі стратегічними можливостями, що визначає її місце та значущість у світовому рейтингу, а також сприяє забезпеченню та захисту національних культурних інтересів» [2], - як зазначає О. Кошелева.

На нерозривній єдності брендування та іміджу наголошує і О. Кабанова, зазначаючи, що сучасні концепції брендингу та іміджу країни розглядають сьогодні не як образ чи рейтинг держави, а насамперед як її позиціонування за допомогою національного бренда, сучасна концептуальна модель якого має конструювати позитивний імідж на основі доцільності, проєктивності та упізнаваності [1].

Недарма дослідники наголошують, що для творення бренду нації насамперед потрібно змінити свій імідж та розповісти світові про ці зміни. Тому що імідж, репутація і образ країни не змінюються автоматично навіть після дійсно суттєвих трансформацій. Відтак, світ повинен знати про зміни, які відбулися. Саме вироблення і трансляція відповідних повідомлень щодо зміни іміджу і називається брендингом. Отже, імідж нації – це насамперед динамічне сприйняття національних відмінностей [3].

А відтак брендинг нації насамперед стосується іміджу та репутації, якими нація користується у світі. Подібно до комерційних брендів, імідж нації можна переупакувати, змінити його позицію та донести в професійній манері [3]. Тому ефективність брендингу нації безпосередньо залежить від технології його просування, яка є нелінійним багаторівневим процесом з широким спектром різноманітних інструментів, операцій та цілеспрямованих дій, які назагал повинні спонтанно викликати в уяві певні асоціації. Так, «Америка» або «Зроблено у США» – це лейбли індивідуальної волі й успіху. «Божоле Нуво» асоціюються з французьким захопленням до відпочинку на природі, «БМВ» і «Мерседес-Бенц» – німецька ефективність і надійність» [3].

Висновки./Conclusions. Брендування як процес і брендинг країни як його результат тісно пов'язані з її іміджем, позаяк повинні вирішити низку питань міжнародного характеру, зокрема: забезпечити міжкультурний діалог, посилити

ефективність зовнішньої та внутрішньої політики держави, сприяти просуванню економічних і політичних інтересів, міжнародне партнерство та авторитет нації. Саме у такому контексті брендування країни екстраполюється у площину її загального іміджу, що включає культурні, політичні, економічні, соціальні та історичні аспекти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кабанова О. Модель побудови позитивного іміджу національної економіки країни. Ефективна економіка № 9, 2016. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6871>

2. Кошелева О. Б. Міжнародний імідж України як інструмент культурної парадигми. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/grail-of-science/article/view/13279>

3. Fan Ying. Branding the nation: towards a better understanding. *Place Branding and Public Diplomacy*. 2010. Vol. 6, 2, 97–103.

LITERATURE

ELIZA ORZESKOWA'S HERBARIUM

Załęska-Olszewska Ines

Jan Długosz University in Częstochowa, Poland

*From gazing at the skies and from watching the earth diligently,
From looking around among shrubs and trees, grains,
grasses, and flowers [...]
The praise of a land that is friendly to all life and full of life is emerging.
In this little land there is everything necessary to be able to enjoy the
abundance here
And enjoy the harmonious variety and charm of the world.
Józef Bachórz (Bachórz 2009: LI)*

Introduction Eliza Orzeszkowa is a famous Polish writer of the nineteenth century. In her novels, novellas, and short stories there are elaborated descriptions (useful for the reader who wants to imagine the story background better). Orzeszkowa portrays the world in detail; and she is focused on humans, animals, and plants.

The author of *Nad Niemnem* is concerned with nature. Animals and plants, mentioned repeatedly in the stories, can be thought of as essential parts of the created world – not only as nature's elements but also as individual characters.

In the article, the “botanical” perspective is discussed. Orzeszkowa's herbarium – *Zielnik Elizy Orzeszkowej* – is the main source of knowledge.

Purpose of work Eliza Orzeszkowa describes different species and their role in the environment in her works. Knowing the area of Neman, she shows not only the customs of people living there but also the chosen elements of nature, e.g. the characters use the folk names of plants in everyday life, village herbalists need herbs for medical purposes. Furthermore, Orzeszkowa shares his interests with pen friends

(writing letters and giving advices).

As was mentioned, Orzeszkowa is the author of herbaria and flower albums. In the article, there is her “botanical” creation discussed but – what is important – it is only a minor part of the whole literary research.

Materials and methods In Orzeszkowa’s works, there are plenty of plants. They appear in *Nad Niemnem*, *As astra*, *Bene nati*, *Cham*, *Dziurdziowie*, and well-known herbarium titled *Zielnik Elizy Orzeszkowej*. Academics from different research centers reread the books and find interesting concepts there. Some of the articles are mentioned in this study; they are: *Zioloznawstwo i ziololecznictwo w publikacjach Elizy Orzeszkowej* by Ewa Kamińska, *Zielnik Elizy Orzeszkowej. Nieznany zabytek botaniczny przechowywany w zbiorach PTPN* by Anna Maria Kielak, *Pasje pisarki* by Jan Majewski and Sławój Kucharski, and *Ziolowe pasje Elizy Orzeszkowej* by Jan Majewski, Sławój Kucharski and Fiodor Ignatowicz.

Results and discussion Eliza Orzeszkowa created many works, i.e. novels, novellas, short stories, but also essays, flower albums and pictures. The study titled *Ludzie i ich kwiaty nad Niemnem. Zbiór esejów na dwóch językach: pierwsza wspólna publikacja (Lûdzi i kvetki nad Nĕmanam: narysy na dzvûh movah : peršaâ sumesnaâ publikacyâ)* is thought to be very important for this study. The analyses of different plants as well as people’s customs and beliefs were published in the magazine “Wisła” in years 1888-1891 (Kamińska 1986, p. 25-90).

The most famous herbarium of the author is now stored at the Library of The Poznań Society for the Advancement of Arts and Sciences: well-preserved and covered with navy blue linen. It is titled *Zielnik Elizy Orzeszkowej*.

The author listed the names of places where the plants were collected: “fields, meadows, and forests of the Niemen area: Miniewiczze, Poniżany, Hledowicze, Koszów, Ponemuń, Horny, and Kołpaki” (*Zielnik Elizy Orzeszkowej*). In the herbarium there are not only common species, but also some protected ones: round-leaved sundew – *Drosera rotundifolia* (in herbarium: *zachartuszka*), different orchids: a fleshy-rooted ground orchid with long horizontally-creeping rhizomes – *Epipactis palustris* (in herbarium: *uraźnik*), a ruberous geophyte which grows

primarily in the Temperate biome(s) – *Platanthera bifolia* (in herbarium: *kruczki*), a tiny perennial plant – *Neottianthe cucullata* (in herbarium: *pustoćwiet*), and also a clump-forming perennial with attractive sky blue flowers adorned with a delicate yellow blaze on their falls – *Iris sibirica* (in herbarium: *zajaczy ajer*), a common clubmoss – *Lycopodium clavatum* (in herbarium: *diareza listowaja*), the small pasque flower – *Anemone pratensis* or *Pulsatilla pratensis* (in herbarium: *zajaczyj son*), and the northern firmoss or fir clubmoss – *Huperzia selago* (in herbarium: *waranie*). The reproduction of the original pages from Eliza Orzeszkowa's herbarium can be found in the Anna Maria Kielak's publication – *Zielnik Elizy Orzeszkowej. Nieznany zabytek botaniczny przechowywany w zbiorach PTPN* (Kielak 2004). The original herbarium is enriched with handwritten notes and the names of plants in different languages.

Conclusions The herbarium, prepared by Orzeszkowa, is one of the most interesting works of the nineteenth century. It can be analysed from different perspectives, considering the link with literary studies. Original names of the plants can be found particularly interesting, and the “botanic” creation can easily fascinate the reader.

BIBLIOGRAPHY:

1. Bachórz J., *Wstęp*, [in:] E. Orzeszkowa, *Nad Niemnem*, ed. J. Bachórz, vol. 1, Wrocław 2009.
2. Kamińska E., *Zioloznawstwo i ziołolecznictwo w publikacjach Elizy Orzeszkowej*, [in:] *Historia leków naturalnych*, ed. B. Kuźnicka, vol. 1, Warszawa 1986.
3. Kielak A. M., *Zielnik Elizy Orzeszkowej. Nieznany zabytek botaniczny przechowywany w zbiorach PTPN*, Poznań 2004.
4. Kucharski S., Majewski J., *Pasje pisarki*, „Gazeta Farmaceutyczna” 1998, nr 5 (73).
5. Kucharski S., Majewski J., Ignatowicz F., *Ziołowe pasje Elizy Orzeszkowej*, „Farmacja Polska” 1998, vol. LIV.

6. Orzeszkowa E., *Ludzie i ich kwiaty nad Niemnem. Zbiór esejów na dwóch językach: pierwsza wspólna publikacja (Lûdzi i kvetki nad Nĕmanam : narysy na dzvûh movah : peršaâ sumesnaâ publîkacyâ)*, pref. V.A. Tkačova, Mińsk 2012.

7. Zielnik Elizy Orzeszkowej, Archiwum Biblioteki Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.

PHILOLOGICAL SCIENCES

УДК 811.11:378.147.091.33 – 027.22

LEXICAL AND SEMANTIC GROUPS OF THE UKRAINIAN ADJECTIVES

Krasnikova Svitlana Oleksandrivna,

PhD, Professor

Kozka Iryna Kyrylivna,

PhD

Al-Gazo Natalia Vitaliivna,

senior teacher

Kharkiv National Medical University

Kharkiv, Ukraine

Annotation. The research of lexical synonyms has been of crucial importance in Ukrainian language studies but every period of its development sets new tasks before scientists. The aim of the work is to study the groups of synonyms within Ukrainian adjectives with the dominants *товстий* and *тонкий* which are members of the lexical and semantic groups united by the common meaning “width of a body”. The authors have singled out the seme content of 23 adjectives and defined their denotative, significant, connotative and sociolinguistic semes; the integral and differential semes of the adjectives under research have been stated.

Key words: seme, synonym, adjective, lexical and semantic group.

Introduction. The issue of lexical synonyms has been of crucial importance in the Ukrainian language studies but the current period of their studies puts new challenges associated with urgent issues of Ukrainian nation identity.

The aim of the work is to study the groups of synonyms within Ukrainian adjectives with the dominants *товстий* and *тонкий* which are members of the lexico-semantic groups united by the common meaning “width of a body”.

The topicality of the work coheres with the significance of those widely spread segments of lexis that are irreplaceable and decisive both for fiction and routine interaction due to the increasing focus on the imprinting of objective and conceptual world pictures.

Materials and methods. The block with a dominant *товстий* consists of the words *товстий-повний-натоптаний-угодований-дорідний-дебелий-огрядний-повнотілий-одутлий-пухлий-опасистий-барилкуватий-діжкуватий-жирний-широкий*. The context allows us to single out the semes which characterize the meaning of the word *товстий*: “great width” and “stoutness which is more than a norm”. Some words have the meaning of affectionateness: *товстенський* and *товстесенський*; the word *товстуватий* with the suffix *уват-* means the insufficient intensity of a feature. The language analysis of the adjectives *товстенський* and *товстесенський* has shown that diminutive word formations are the most distinctive and lively segments of the utterances. In the process of their perception both the language forms of the diminutives and extralinguistic factors are significant. The former not only expresses emotional attitude towards an object these words denote but attaches a certain expressive shade to the whole utterance.

The words which denote the abundant intensity of a feature include: *товстелезний, товстенний, товстючий, товстющий, товщенний*. Close to *товстий* is *повний* with its meaning “в міру товстий, округло-пухкий” [3] which realizes within this block the derivative meaning: “Повна, дебела постать його, в піджаці і штанях у чоботи ступає важко і твердо” (В.Винниченко). The adjective *повний* does not contain an indicator of width, that’s why its seme content can be limited to one seme ‘stoutness which is more than a norm’. The illustrative material and our card index allow us to reveal the integral semes in the meaning of the word *натоптаний*: “great width“, “stoutness which is more than a norm “and a sociolinguistic seme “colloquial style of speech“. The words *утоптаний / втоптаний* are rarely used variants of this adjective.

The next constituent of this block is *угодований / вигодований*: “Земський начальник Михайло Денисович Самоцвіт, вигодований, опецькуватий чоловіча

... *вийшов із душних покоїв надвір...*” (В.Винниченко). In this lexical and semantic variant we single out such integral semes: “great width“ and “stoutness which is more than a norm “. Additional in the meaning of the word *дорідний* – “високого зросту, коренастий, товстий “[3] is a seme “height which is more than a norm “. This seme is not crucial for this lexical and semantic variant: “*Він [господар] сидів, поклавши товсті руки на стіл, навалившись на них своїм тяжким дорідним тілом*” (Григорій Тютюнник). The adjective *дебелий* with the meaning “міцної будови тіла; повний, здоровий “[3] realizes its direct meaning in this lexical group: “...*один уже старий, дебелий, грубий з вигляду, мабуть, грубий не тільки тілесно, але й душевно...*” (П.Загребельний). Close to this adjective is the word *огрядний* – “товстий, опасистий “[3], which enters this block by a shade of the direct meaning: “...*був [Сомко] високий, огрядний собі пан, кругловидий, русявий; голова в кучерях, як у золотому вінку; очі ясні, веселі, як зорі...*” (П.Куліш). The seme content of the adjective *повнотілий* (“який має повне тіло; товстий, огрядний “[3] is completely expressed in its structure: “great in width“and “stoutness which is more than a norm”. The word *одутлий* - “товстий, опасистий“ [3] is often used , due to the relation with the direct meaning of this word , for the characteristics of a face of a person who is as a rule unhealthy and suffers from some diseases. The seme content of this adjective coincides with the meaning of the word *пухлий* – “досить повний, з округлими формами, рисами (про людину, її обличчя, тіло); пухкий“ [3]: “*Пані вкотила, як на колесах; пухла така, ніби на дріжджах зійшла*” (М.Вовчок). The integral semes of the microfield are available in the meaning of the word *опасистий* : “ ...*до кабінету вступили опасистий, важкий Дятлов та вогниста, гнучка, як лозинка, Россет...*” (Ю. Мушкетик). The comparison with the names of household items is present in the meaning of the words *барилкуватий* – ‘схожий на барило; опуклий, круглий, товстий “[3] and *діжкуватий*- “подібний формою до діжки “[3]. The resemblance with household items is expressed with the help of the suffix -уват-. The development of the lowered meaning in the names of household items is a widely spread phenomenon in linguistics [2, p.101]. It is especially noticeable when the

names of household items are used figuratively concerning people. The adjectives *барилкуватий* and *діжкуватий* express resemblance to these objects. The vivid inner form of these words allows to rank them among the synonyms with negative assessment. The seme of excessive fat is present in the meaning of the adjective *жирний*- “товстий, гладкий, відгодований (про людей, тварин або частини їх тіла)” [3]. The word *широкий* – “те саме, що огрядний “[3] realizes in this group of adjectives a shade of the direct meaning: “Він [Одинець] і сам круглий, широкий, товстий, з обличчям здичавілого епікурейця – товсті сластолюбні губи ...” (Ю.Мушкетик). So we have come to the conclusion that the thickness can be expressed through excessive width and *широкий* should be considered as a contextual synonym to *товстий*.

Results and discussion. The block with the dominant *тонкий* includes such words: *тонкий, тендітний, нетовстий, тонкостанний, лозинуватий, стрункий, стрункостанний, виструнчений*. The nucleus group is formed by the adjectives *тонкий, тендітний, нетовстий, стрункий*. The peripheral part is formed by the words *тонкостанний, лозинуватий, стрункостанний, виструнчений*. Close to the dominant are some words with the suffixes of diminutive assessment: *тоненький, тонесенький, тонісінький, тонюсінький* and the word *тонкуватий* with insufficient level of intensity of a feature: “Був він тоненький, можна сказати, ніжний і якийсь запашний, як шкіра з абрикоса “(М.Хвильовий). In the meaning of the word *тонкий* we have singled out the integral denotative and significant seme “small in width”: “Ніжність ця... повивала всю постать його, струнку й тонку“ (В.Винниченко. The connotative seme of positive assessment is present in the meaning of the words *стрункий* and *тонкий* which are used by the author to express not only his personal positive attitude towards his character but the strong feeling of passion: “І тисну до серця мойово я пальці тоненькі твої “(В.Сосюра). The differential seme for the words *стрункостанний* and *виструнчений* is “fine and proportional figure”.

Conclusions. Findings of the research are : 1) we have divided the microfields of adjectives with the general meaning “ width of a body “ in two microblocks; 2) we

have singled out the seme content of 23 adjectives and defined their denotative, significant, connotative and sociolinguistic semes; 3) The integral semes have been defined : “width of a body” and “stoutness which is more than a norm”, differential semes are : “excessive amount of flesh and fat”, “firm stature“, “roundness like a tub“, “fatness as a result of swelling”, “healthy look“(of women); 4) we have come to the conclusion that in the Ukrainian language there are suffixes which state the insufficiency of a feature intensity.

LITERATURE

1. Козка І. К. Синонімічно-антонімічні відношення в системі прикметників портретної характеристики людини в сучасній українській мові :автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10/02/01 / І. К. Козка ; Харківський держ. педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди. – Х. : [б.в.],1994. – 23 с.

2. Русанівський В. М. Структура лексичної і граматичної семантики В. М. Русанівський. – К. : Наук. думка, 1988. – 236 с.

3. Словник української мови : В 11т. – К. : Наук. думка, 1970-1980.

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ: ПЕРЕКЛАДИ НІМЕЦЬКОЮ МОВОЮ

Лисецька Наталія Григорівна

кандидат філологічних наук, доцент
доцент кафедри німецької філології

Волинський національний університет імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна

Вступ. Творчий доробок видатної української письменниці Лесі Українки завжди перебував у центрі уваги вітчизняних мовознавців та літературознавців. Художня спадщина нашої славетної землячки цікава й західноєвропейському науковому товариству. Однак національні літературні шедеври стають відомими зарубіжним читачам насамперед завдяки перекладачам, які відіграють роль посередника у взаємозв'язках між країнами [4].

Матеріали та методи. Матеріалом дослідження є доробок перекладачів творчості Лесі Українки та їх переклади німецькою мовою. Методи – описовий, контекстуального та дискурсивного аналізу, зіставний.

Ціль роботи – ознайомлення з перекладачами творів видатної української письменниці Лесі Українки, які ввійшли до скарбниці світової літератури й які донесли до іншомовного читача високу українську духовну культуру.

Результати та обговорення. Твори Лесі Українки стали відомими німецькомовному читачеві ще за життя поетеси на перетині ХІХ–ХХ ст. Леся мала здібності до мов. Вона вільно розмовляла та писала свої твори українською, російською, французькою й німецькою мовами, перекладала з давньогрецької, німецької, англійської, французької, італійської та польської мов. Однак, вивчення творчості славетної української письменниці у німецькомовному просторі стало можливим завдяки перекладам багатьох українських германістів та німецьких славістів [1; 3].

До популяризації творчості Лесі Українки за кордоном неодноразово зверталися критики, перекладачі, митці. Українськими популяризаторами

творчості Лесі Українки німецькою мовою є О. Кобилянська, І. Франко, О. Грицай, І. Качанюк-Спех, Н. Медведовська, Н. Поліщук, Л. Свищ, Н. Тарнавська та ін. Літературний доробок Лесі Українки опрацьовували німецькі славісти-популяризатори: Г. Глясл, Ю. Бойко-Блохин, І. Качуровський, Ф. Шольц, Е. Ведель, М. Неврлі, Г. Роте, А. Кіп, Й. Гак та ін [2].

У 1994 р. в Німеччині вийшов збірник *Леся Українка та європейські літератури (Lesja Ukrainka und europäische Literatur)*, який уклали Ю. Бойко-Блохин та німецькі славісти Е. Райснер, Г. Роте і Ф. Шольц.

Леся Українка писала німецькою мовою. До німецькомовних творів Лесі Українки (літо 1899 р.) належать:

- *Голосні струни* – власний переклад.
- Оповідання *Ein Brief ins Weite* – власний твір німецькою мовою (вперше надруковано у журналі *Die Gesellschaft*, 1900 р. з поміткою під заголовком твору: *Skizze von Lessja Ukrainka*).
- Німецький автопереклад вірша Лесі Українки *To be or not to be?*.
- Переклади Лесі Українки з німецької мови, серед них: Г. Гейне *Книга пісень* (1890 р.), Г. Гауптман *Ткачі* (1899–1900 рр.) та ін.

Відома українська письменниця та близька подруга Лесі, Ольга Кобилянська, переклала німецькою вірш *Пісня без слів (Das Lied ohne Worte)*, надрукований в 1903 р. в журналі *Ruthenische Revue*.

Остап Грицай (02.11.1881 р. Княжпіль (Львівщина, Україна) – 7.07.1954 р. Мюнхен (Німеччина)) – укр. поет, літературознавець, журналіст, критик, перекладач) переклав: *Contra spem spero!*; *До. Гімн. Grave* із циклу *Сім струн (Do. Hymne. Grave)*; *Крізь плач, і стогін, і ридання (Überall Weinen und Stöhnen und Schluchzen)*.

Анна- Шарлотта Вуцькі (4.11.1890 р. Берлін – 18.04.1952 р. Гайдельберг – німецька письменниця, перекладачка та педагог) переклала 5 поезій Лесі Українки із збірки *Думи і мрії: Стояла я і слухала весну (Ich stand und horchte auf den Frühlingwind)*; *Не співайте мені сеї пісні... (Singt dies Lied*

nicht...); Весна зимова (Einstiger Frühling); Імпровізація (Improvisation); Зимова ніч на чужині (Winternacht in der Fremde).

Переклади драми-феєрії *Лісова пісня* німецькою мовою здійснили:

- Е. Берманн: 1931 р., Харків (перше видання *Лісової пісні* німецькою мовою).

- Й. фон Гюнтер (14.03.1886 р. Курляндія – 28.05.1973 р. Мюнхен) – німецький письменник, перекладач та видавник: 1947 р. у Берліні опубліковано переклад *Лісової пісні*.

- ▶ Обидва видання зберігаються в Німецькій національній бібліотеці.

- І. Качанюк-Спех: Львів, 2006 р.

Й. Грубер (Jona Gruber, 1908 р. Чернівецька обл. – 1980 р., Київ) – поет і перекладач: поема *У катакомбах (In den Katakomben)*, 1970 р.; збірка вибраної лірики *Надія (Hoffnung)*, 1971 р., налічує 46 віршів і поем.

Й. Ган (Josef Hahn: 1912 р. – 1991 р.) – науковець і перекладач: драматичний вірш *На полі бою (Auf dem Blutacker)*, 1994 р.; драматична поема *Одержима (Die Besessene)*.

Ірина Качанюк-Спех (13.06.1935 р., Львів, навчалася та проживає у м. Мюнхен.):

- Драма-феєрія *Лісова пісня (Das Waldlied: Feerie in drei Akten)*, 2006 р.).

- Драма *Кассандра (Kassandra)*, 2007 р.).

- Збірка українських поезій з паралельним німецьким перекладом Ірини Качанюк-Спех *Безмежнеє поле*, 2010 р.

- Драми Лесі Українки: (*Lesja Ukrajinka. Ausgewählte Dramen*. Мюнхен, 2013 р.): *Прощання, Одержима, Камінний господар, На руїнах*.

Надія Медведовська (народилася 1975 р. на Дніпропетровщині) – філологиня, перекладачка: збірка *Lesja Ukrainka. Judaika*, 2005 р.: власні переклади вибраних творів Лесі Українки (драми *Вавилонський полон/Babylonische Gefangenschaft* та віршів та поем *Єврейські мелодії/Hebräische Melodie, Якби я знала/Wenn ich nur wüßte, У нуці/In der*

Wüste, Єврейські мелодії/Hebräische Melodie, Саул/Saul, Дочка Ієфая/Die Tochter des Jeftah, На руїнах/Auf den Ruinen, Пророк/Prophet, В дому роботи/Im Haus der Arbeit).

Висновки. Саме через переклади твори видатної української письменниці Лесі Українки ввійшли до скарбниці світової літератури, відтак донесено до іншомовного читача високу українську духовну культуру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Леся Українка у світі перекладу (вибрані переклади європейськими та східними мовами) / укл.: А. М. Архангельська, О. М. Белих, А. В. Біднюк, Л. В. Бондарук, Ван Їцзінь, О. А. Вишнеvsька, О. С. Воробей, О. П. Гуз, Н. О. Данилюк, С. В. Засекін, І. М. Калиновська, Н. Г. Лисецька, Р. Мерзова, І. Мchedладзе, Н. Наскідашвілі, А. Б. Павлюк, О. І. Приймачок, О. О. Рогач, А. Л. Татаренко, Т. М. Хайчевська, І. В. Чарікова, С. Чхатарашвілі; упоряд. і відп. ред. Н. О. Данилюк: навч. посіб. для студ. спец. 035 Філологія. 2-е вид., випр. і доп. (Рекомендовано до друку та надано гриф «Затверджено вченою радою Волинського національного університету імені Лесі Українки» (протокол № 6 від 27.05.2021 р.). Київ: Кондор, 2021. 355 с.

2. Лисецька Н. Переклади творів Лесі Українки німецькою мовою. *Науковий Вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки: Мовознавство*. Луцьк, 2017. № 3 (352). С. 370–376.

3. Свищ Л. Німецькомовні інтерпретації творчості Лесі Українки. *Мова і культура*. 2014. С.270–274.

4. Lysetska Nataliia. The Reception of Lesia Ukrainka's Works in German: the Significance of the Concept of «Struggle». *Kyiv-Mohyla Humanities Journal* 8. Kyiv: National University of Kyiv-Mohyla Academy. 2021. Pp. 85–101. <https://doi.org/10.18523/kmhj249189.2021-8.85-101>

**ФЛОРОНОМЕНИ ІЗ СУФІКСОМ – НИК
У КОМПОЗИТНО-СУФІКСАЛЬНІЙ ПІДСИСТЕМІ
УКРАЇНСЬКОГО ІМЕННИКА**

Ліпич Вікторія Миколаївна,
к.філ.н., доцент
Бердянський державний педагогічний університет
м. Бердянськ, Україна

Вступ. Назви рослин належать до найбільш кількісних і найдавніших пластів лексики української мови. Родові флорономени виникли внаслідок термінування загальнонародних, народнорозмовних і діалектних назв рослин української мови, словотворення на власному мовному ґрунті, переосмислення ботанічних демінутивів, термінування однослівних та складених назв інших лексико-тематичних груп. На сьогодні досить чітко виділяються дві основні, тісно взаємопов'язані групи: діалектні і літературні найменування рослин, які містять певні фонетичні, словотвірні та морфологічні особливості. Це викликає до них інтерес з боку дослідників мови, які й вивчають фітоніми в різних аспектах. Відомі праці таких учених, як: В. Л. Карпова, Т. Я. Марченко, Л. Москаленко, І. В. Сабодош, Л. О. Симоненко, Л. Д. Фроляк та інші. Позаяк назви рослин, маючи різноманітну словотвірну структуру та специфічну семантику, включають і композитно-суфіксальні деривати, на нашу думку, є доречним вивчення таких ботанічних найменувань. Крім того, складні лексеми є найекономнішим засобом номінації і свідчать про наявний у мові закон збереження лінгвістичної енергії, що виступає важливим чинником у період значного розширення інформаційного пласту. Дія цього закону виявляється в тому, що носії певної мови відбирають найраціональніші для спілкування мовні засоби, що відповідає прагненню сучасного суспільства до збільшення інформативності тексту за рахунок його скорочення. Оскільки складні одиниці мають дві й більше твірні основи, то вони містять значну кількість інформації, яка економно поєднується в утворених номінаціях.

Мета роботи. Метою пропонованої наукової розвідки є з'ясування особливостей словотвірної структури і семантики складних флорономів на-*ник*, їх місце в композитно-суфіксальній підсистемі українського іменника, характеристика участі суфікса *-ник* у реалізації різних лексико-словотвірних значень аналізованих дериватів, його продуктивності.

Матеріали та методи. Для досягнення визначеної мети дослідження використовувалися такі методи і прийоми наукового лінгвістичного аналізу: описовий – для характеристики мовних явищ аналізованого періоду; дистрибутивний – для ідентифікації композитів за лексико-словотвірними типами; метод компонентного аналізу – для розкладання значення похідного на мінімальні семантичні компоненти, а також прийоми перифразування для з'ясування семантики аналізованих похідних.

Джерельною базою дослідження слугували композитно-суфіксальні флорономени, дібрані з основних лексикографічних праць к. XIX – п. XXI ст. (тлумачних, термінологічних, перекладних, діалектних словників української мови та ін.).

Результати та обговорення. Сучасна українська ботанічна номенклатура – це систематизовані назви одиниць флори, або таксонів (видів, родів, родин) рослин. Національні наукові ботанічні номенклатури стандартизовані, будуються на зразок латинської, у якій кожний вид рослинного світу одержує бінарну (подвійну) назву. Назви рослин належать до найбільших і найдавніших пластів лексики української мови, неоднорідних за сферою вживання. Групу літературних назв утворюють загальноповживані й вузькоспеціальні наукові ботанічні номени, що функціонують у мові фахівців-ботаніків. Велика кількість флористичних (рослинних) назв здавна поширена в народі, оскільки рослини споконвіку відіграють у житті людей важливу роль.

У процесі розвитку української мови сформувались два основних структурних типи композитно-суфіксальних ботанічних найменувань: з опорним дієслівним компонентом і опорним субстантивним компонентом.

З др.пол. XIX ст. реєструються композити із суфіксом *-ник*, які називають

рослини за їхніми зовнішніми особливостями чи характерними ознаками. Більшість із них мали опорну іменникову основу та залежну числівникову: *дев'ятосильник* (Ж 176), *дев'ятисильник*, *дев'ятосельник* (Смик 47), “відкасник звичайний”; *золототисячник* (Ж 313, СУМ II 683, РУСНТ 169) “трава, лікарська рослина із золотистими пиляками” (від *тисячі золотих пиляк*); *столітник* (Ж 922); *трилистник* (Ж 983), *тройлистник* (Смик 167) “бобівник трилистий”; *триножник* (Ж 984, Смик 167) “рослина, нетреба колюча”; *дев'ятилітник* (Гр I 365), *д'ев'ятилітник* (Смик 47) “астрагал солодколистий”; *багаторічник* (СУМ I 82, РУСНТ 73) “трав'яниста або напівкущова рослина, яка живе протягом кількох років”; *дворічник* (СУМ II 225, РУСНТ 318) “рослина, яка відмирає на другий рік життя”; *однолітник* (СУМ V 636, РУСНТ 62,) “бот., однолітня рослина”; *трилисник* (СУМ X 259, Смик 167, РУСНТ 468) “рослина з трійчастим листям”; *трищетинник* (СУМ X 269) “рослини, види якої вживаються на корм” (від *три щетини*); *чотирилисник* (СУМ XI 107); *двоєлистник* (Смик 47) “кремена гібридна”; *дев'ятижильник* (47) “астрагал солодколистий”; *п'ятилистник* (Смик 140) “перстач білий”; *п'ятиперстник* (140) “перстач білий”; *семижильник* (151) “подорожник великий”; *семисильник* (151) “золототисячник малий”; *стоголоватник* (160) “стоголовник лісовий”; *стоголовник* (160) “лещиця болотиста”; *стоголосник* (160) “рослина, стоголовник посівний”; *стоколінник* (160) “герань криваво-червона”; *стоколосник* (160) “брамус житній”; *тисячоголовник* (165) “рослина, стоголовник лісовий”; *тисячолисник* (165) “рослина, деревій звичайний”; *чотирилистник* (180) “вороняче око звичайне”.

На думку дослідників, лише кілька відомих лікарських рослин можуть позначатися складними утвореннями, іменниковий компонент яких являє собою основу слова *сила* (*дев'ятосильник, семисильник тощо*) [3; с.41].

Активно побутують у лексичній системі української мови складення з ад'єктивно-субстантивним типом основ. З-поміж цих іменників яскраво вирізняється підгрупа композитів, які вказують на ознаку рослини за кольором: *жовтоголовник* (Смик 60) “жовтозілля”; *жовтобрюшник* (60) “жовтець їдкий”;

біловинник (Гр I 65) “сорт зимових яблук, з яких роблять біле вино”; *білоголовник* (Гр I 66, Смик 15) “рослина, гадючник звичайний”; *білокрильник* болотний (Смик 15) “образки болотні”; *жовтолозник* (60) “верба пурпурова”; *красноголовник* (86) “конюшина середня”; *красноцвітник* (86) “золототисячник малий”; *синіголовник* (152) “рослина, миколайчики сині”; *чорноголовник* (179) “родовик лікарський”; *чорнокудренник* (179) “м’яточник чорний”; *чорноягідник* (180) “жостір проносний” тощо. Документовані й інші назви рослин з прикметниковою основою у препозиції: *суходеревник* (Смик 162) “вид бузку”; *лихочасник* (Смик 96) “рослина, ранник вузлуватий”; *острокільник* (Смик 121); *пустоягідник* (139) “конюшина”; *сухоягодник* (Смик 162) “трава, вовче тіло болотне”; *товстокоренник* (Смик 193) “білий гриб”.

Поодинокими утвореннями є складення з субстантивно-субстантивним типом основ, які документовані словниками ХХ століття, наприклад: *змієголовник* (СУМ III 620, Смик 67, РУСНТ 158) “трав’яниста рослина-бур’ян” (від *голова змії*); *куросліпник* (Смик 91), *сліпокурник* (155) “курячі очка” (від *сліпота куряча* – народна назва цієї рослини, або ж *сліпа курка*, але тоді не до цього типу).

У ХІХ – ХХ ст. виявлено також незначну кількість композитів-назв рослин з опорним вербальним компонентом та суфіксом *-ник*, пор.: *живоїдник* (Ж 123), *живорідник* (Ж 221, Смик 59) “гірчак живорідний”; *саморідник* (Ж 850), *самородник* (СУМ II 202) “рослина, яка сама засівається і росте”; *вовкобойник* (Смик 31) “аконіт молдавський”.

Висновки. Отже, ботанічні найменування, утворені композитно-суфіксальним способом, формують групу назв лікарських рослин, найменувань рослин за місцем їхнього розташування, а також назви дерев, кущів та їхніх частин. За даними фактичного матеріалу, композити-ботанічні назви на *-ник* мають особливу семантику та словотвірну структуру і займають окреме місце в композитно-суфіксальній підсистемі українського іменника.

Список скорочень джерел

Гр – Словарь української мови. Зібр. ред. журн. “Киев. старина”. Упоряд.

Б. Грінченко. Т.1 – 4. Київ: Лексикон, 1996.

Ж – Желехівський Є. Малорусько-німецький словар: У 2 т. Львів: Друкарня. тов. ім.Шевченка, 1886. 1117 с.

РУСНТ – Російсько-український словник наукової термінології: Суспільні науки. Уклад. Й. Ф.Андерш, С. А.Воробйова та ін. Київ: Наукова думка, 1994. 595 с.

Смик – Г. К. Смик. Корисні та рідкісні рослини України. Словник-довідник народних назв. Київ. 1991. 416 с.

СУМ I-XI – Словник української мови: У 11 т. [ред. кол.: І.К.Білодід (гол.) та ін.]. К.: Наукова думка, 1970-1980.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Марченко Т. Я. Типи словотвору українських і сербських назв рослин. *Актуальні проблеми українського словотвору*. Івано-Франківськ, 1995. С. 102-103.

2. Москаленко Л. А. Ботанічні паралелі. *Культура слова*. Київ, 1990. Вип. 39. С. 70–74.

3. Москаленко Л. Подібність рослини до іншої рослини як джерело номінації. *Українська мова*. 2002. №3. С. 39–50.

ЛЕКСИЧНИЙ СКЛАД ДАВНЬОГЕРМАНСЬКИХ МОВ

Хоменко Тетяна Анатоліївна

к. п. н., доцент

Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький, Україна

Вступ. На противагу індоєвропейській мові давні германські мови не є мовним типом, отриманим на основі наукових умовиводів та реконструкцій. Ми знаємо про них із сучасних їм літературних джерел. У пам'ятках класичної давнини засвідчені слова германського походження із чітко вираженими загальногерманськими формами [1, с.33]. Окрім того, джерелами відомостей про найдавнішу лексику германських мов вважаються топоніми, написи рунами, лексика сучасних германських мов. Лексика давніх германських мов була предметом вивчення таких дослідників, як А. Бах, В. В. Левицький, Х. Д. Поль.

Мета роботи – з'ясувати та описати специфіку лексичної системи давньогерманських мов.

Матеріали і методи. У роботі використовувалися методи лексико-семантичного аналізу для виявлення семантики лексичних одиниць давньогерманських мов, дескриптивний метод для опису мовних явищ у германських мовах, метод синтезу для викладу основних положень роботи. Матеріалом слугували лексичні одиниці, що функціонували у давньогерманських мовах.

Результати та обговорення. Ще у працях античних авторів зустрічаються слова з германських мов того часу. Цезар вживає *ūrus* «зубр», *alces* «лосі», Тацит – *framea* «вид списа», *glēsum* «бурштин», *barditusi* «бойова пісня», Пліній – *ganta* «гусак», *sāro* «фарба». Пізніші автори пишуть про *medus* «мед», *taxus*, *taxo* «борсук», *flado* «перепічка», *brādo* «шинка», *bandum* «знак», *vargus* «бродяга», *harpa* «арфа», *runa* «руна» [1, с.33].

Ю. О. Жлуктенко, Т. А. Яворська розрізняють хронологічні шари германської лексики – слова спільноіндоєвропейські, спільногерманські, слова часів виділення окремих германських мов [2, с.124]. У лексиці германських мов В. В. Левицький розрізняє за генетичною ознакою лексику індоєвропейського походження, лексику незрозумілого походження, запозичену лексику [3, с.26]. У складі давньогерманської лексики відображені поняття, які утворилися у давньогерманському суспільстві. Насамперед, це слова індоєвропейського походження, що позначають числа (гот. *ains*, дісл. *einn*, да. *ān*, дс. *ēn*, двн. *ein* «один», гот. *taihum*, дісл. *tīu*, да. *tien.*, дс. *tehan*, двн. *zehan* «десять»), позначення родинних зав'язків (гот. **faðar*, дісл. *faðir*, да. *fæder*, дс. *fadar*, двн. *fater* «батько», дісл. *mōðir.*, дс. *mōdar*, да. *mōder*, двн. *muoter* «мати»), назви частин тіла (гот. *hairto*, дісл. *hjarta*, да. *heorte*, двн. *herza* «серце»), назви тварин (гот. *swein*, дісл. *svin*, да. *swīn*, двн. *swīn* «свиня», дісл. *mūs*, да. *mūs.*, двн. *mūs* «миша»), назви природних явищ (гот. *sunnō*, *sauil*, дісл. *sól*, да. *sunna*, двн. *sunna* «сонце»), назви найпростіших робочих процесів (гот. *arjan*, дісл. *erja*, да. *erian*, двн. *eran* «орати», гот. *saisn*, дісл. *sá*, да. *sāwan*, дс. *sāian*, двн. *sāen*, *sawen* «сіяти» [5].

Подальше збагачення словникового складу германських мов відбувається через розвиток виробництва, матеріальної культури та суспільних відносин. Це стосується, насамперед, сфер полювання, скотарства та землеробства: дісл. *bjorn*, да. *bera*, двн. *bero* «ведмідь»; да. *hengest*, двн. *hengist* «кінь», н. *Hengst* «жеребець»; да. *hors*, двн. *hros*, дісл. *hross*, а. *horse*, н. *Ross* «кінь»; дісл. *hraín*, да. *hræín*, двн. *hraban* «ворон»; сфери судноплавства: дісл. *skip*, гот. *skor*, да. *scip*, дс. *scip*, двн. *scif* «корабель»; а. *north*, да. *norð*, дс., дфриз. *north*, н. *Nord*, двн. *nord*, дісл. *norðr* «північ»; а. *south*, да. *sūð*, дс. *sūðar-*, дфриз. *sūth*, н. *Süden*, двн. *sund-*, шв. *syd*, дісл. *suðr* «південь»; а. *east*, да. *ēast*, н. *Osten*, двн., дс. *ōstan*, шв. *ōster*, лісл. *austr* «схід»; дісл. *vestr*, *vestan*, да. *west*, *westra*, *westan*, двн. *west*, *westar*, *westana*, н. *Westen*, а. *west*, шв. *väster* «захід» [5].

З кельтської та латинської мов прийшли до германців багато запозичень: гот. *liuga* «шлюб» – дісл. *luge*, *liuge* «клятва», гот. *reiks* «правитель» - дісл. *rikr*

«могутній, владний», дісл. jārn «залізо» - дірл. ĩarn «залізо»; двн. tisc «стіл» – лат. discus «диск, пласке блюдо», двн. kelları «льох» - лат. cellarium «комора», двн. fenstar «вікно» - лат. fenestra «вікно».

Стосунки з негерманськими народами призвели до сприйняття германцями чужої лексики. З іншого боку, можна помітити сліди германського словникового складу в інших мовах. Перед усім, слід вказати на вплив германських мов на романські мови. У французькій мові можна прослідкувати вплив баварської, алеманнської, західно-готської, бургундської, західно-франкської мов. Східні готи, лангобарди залишили сліди в італійській мові, франки – в Італії та Іспанії. Про це свідчить, насамперед, топоніміка. Так, назви «Андалузія», «Бургундія», «Ломбардія» походять від назв народів вандалів, бургундів, лангобардів.

Висновки. Отже, мовний словник давньогерманських мов створювався протягом тривалого часу. Відбувається розшарування мов за певними ознаками: семантичними, стилістичними, етимологічними. Шари лексики визначаються за допомогою порівняння германської лексики з індоєвропейською та лексики германських мов між собою. Поповнення словникового складу відбувається за рахунок мовних контактів з негерманськими народами, також слова з германських мов потрапляють до вжитку у мови сусідніх з германцями народів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бах А. История немецкого языка, Москва: Из-во иност., 1956. 344 с.
2. Жлуктенко Ю. О., Яворська Т. А. Вступ до германського мовознавства. Київ: Вища школа, 1986. 232 с.
3. Левицький В. В. Історія німецької мови. Вінниця: 2007. 214с.
4. Левицький В. В. Основи германістики: Нова книга, 2008. 527 с.
5. Левицький В. В. Этимологический словарь германских языков: в 2 т. Винница: Нова книга, 2010. Т. 1. 616 с.

ECONOMIC SCIENCES

UDC 658.56

STATE POLICY IN THE FRAMEWORK OF MODERN ENERGY EFFICIENCY AND ENERGY SAVING TRENDS

Akselrod Roman

Candidate of political sciences, Associate professor,
Kyiv National University of Construction and Architecture,

Kubanov Ruslan

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Separate structural subdivision «Institute of Innovative Education of Kyiv
National University of Construction and Architecture»,

Reshetnyk Serhiy

Candidate of Pedagogical Sciences,

Novykov Dmytro

Kyiv Agrarian University of the
National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

Abstract. The essence and content of the state policy of energy efficiency and energy saving are determined. According to the author's team, the state policy in the field of energy efficiency and energy saving should ensure the desired end result of the society in realizing its needs and interests. Mechanisms of state policy implementation: integration-political, normative-legal, financial-economic, organizational-administrative, informational-motivational. For the effective implementation of the state energy policy, the Concept of improving the state regulation of energy should play an important role, as it should become the basis for consistent and systematic improvement of the state regulation of the electricity industry of Ukraine.

Keywords: state policy, state energy policy, state regulation of energy,

mechanisms of state policy implementation, society.

Introduction. The general trend of the world socio-economic development is to increase the role of energy saving and to separate it into a separate system, which is at the basis of the formation of competitive, efficient and frugal management. For Ukraine, the problem of frugal management based on the main approaches to energy saving and energy efficiency is particularly relevant and needs an urgent solution. This is due to the extremely high level of energy intensity of the domestic economy, the irrational use of natural resources, a high degree of dependence on the import of fuel and energy resources, significant volumes of waste generation and harmful production emissions. Expanding and deepening energy saving and energy efficiency processes will contribute to Ukraine's transition to a model of balanced development, building the foundations of a post-industrial society, and accelerating Ukraine's integration into the globalized world economy.

Foreign and domestic scientists, in particular, I. Bashmakov, V. Bushuyev, M. Hnidy, S. Denisyuk, S. Yermilov, V. Zhovtyanskyi, I. Zarembo, M. Kovalko, M. Kulyk.

Aim. The purpose of the study is to determine the essence and content of the state policy of energy efficiency and energy saving.

Results and discussion. The state policy of energy efficiency is a purposeful activity of state administration bodies to ensure a certain, socially necessary level of production of products or provision of services to the population while minimizing the use of energy and other types of resources for their production, which is determined through a certain number of normative legal acts, regulatory measures and actions with priority the use of energy-efficient technologies in all branches of the national economy and social life.

The main subjects of the implementation of state policy in the field of energy efficiency are the bodies of executive power and local self-government bodies, which implement energy efficiency policy within the limits of their powers [1, p. 143].

Therefore, the state policy of energy efficiency and energy saving is a

purposeful, systematic, consistent and transparent activity of state authorities and local self-government bodies through a set of mechanisms for its implementation in order to create conditions for ensuring the rational use and preservation of existing energy resources, reproduction of renewable energy resources, ensuring national energy security with the aim of competitive sustainable development of the country and increasing the level of welfare of society. We agree with the authors of the collective monograph «Organizational and Economic Mechanism of Energy Saving» that the system of state regulation does not reduce the role of executive power in state administration, since state administration and state regulation have a single goal, there is no fundamental difference between them [4, p. 15].

Within the framework of the conducted research, we singled out the following mechanisms for the implementation of the state policy of energy efficiency and energy saving: integration-political, normative-legal, financial-economic, organizational-administrative, informational-motivational. The basis of the integration-political mechanism for the implementation of the state energy efficiency and energy saving policy is: integration of energy efficiency and energy saving issues into all spheres of public life; the need to take into account energy efficiency and energy saving issues when developing, adopting and implementing any political decisions, regulating political crises and conflicts, as well as when analyzing and evaluating the results and consequences of political decisions; the country's participation in international cooperation in the field of energy efficiency and energy saving in accordance with the legislation of Ukraine and international agreements with mandatory consideration of issues of national energy security; development of interstate and interregional integration in the field of energy efficiency and energy saving; ensuring the harmonization of Ukrainian legislation in the field of energy efficiency and energy saving with EU legislation and international best practices. The regulatory and legal mechanism for the implementation of the state policy of energy efficiency and energy saving is based on the system of regulatory and legal acts of the state, law enforcement, human rights protection and judicial systems, which ensure the sustainable development of the sphere of energy efficiency and energy saving.

The financial and economic mechanism for the implementation of the state policy of energy efficiency and energy saving is a set of financial and economic levers, incentives and instruments provided by legislation, with the help of which the implementation of state policy in the researched area is ensured, as well as the financing of direct energy efficiency and energy saving measures is carried out or stimulated at the expense of funds state and local budgets, funds of legal entities and individuals, other funds not prohibited by law. The organizational-administrative mechanism for the implementation of the state energy efficiency and energy-saving policy includes a set of organizational and administrative tools of a permissive, administrative-control, and supervisory nature, which are implemented by state authorities and local self-government bodies in a legally defined manner through: providing benefits, conducting antimonopoly measures; state supervision; standardization; certification; licensing; imposition of sanctions; carrying out examinations and state audits, etc. The informational and motivational mechanism for the implementation of the state energy efficiency and energy saving policy promotes the popularization of the ideas of energy efficiency and energy saving in society and contributes to taking into account the interests of the state, entrepreneurs, communities, and the population in this area through the use of information campaigns and methods of psychological influence [2, p. 85].

It should be noted that an effective way to increase the attractiveness of energy-saving technological changes is state financial support for their implementation, in particular on the basis of full or partial state coverage of investment costs for such implementation or preferential lending. However, to date, financial support for projects in the field of energy saving in Ukraine both from the state and from international financial and credit institutions is insufficient [3, c. 143].

For effective implementation of state energy policy and improvement of public relations in the energy sector, as well as to ensure state energy security, it is necessary to develop a concept for improving state regulation of energy, which should include the following provisions: a list of problems that exist in the field of state regulation of energy; step-by-step analysis of each problem in order to identify the degree of

importance and establish the sequence of their solution; development and substantiation of proposals for solving problems in the field of state energy regulation; delineation of tasks for solving major problems between different branches of government; definition of the system of state bodies that will carry out state management and regulation in energy; implementation of developed proposals for improving state energy regulation; financing the implementation of the proposed concept of state energy regulation [4, p. 19].

Conclusions. Thus, the state policy in the field of energy efficiency and energy saving should provide the final result desired by society in the realization of its needs and interests. Mechanisms of state policy implementation: integration-political, normative-legal, financial-economic, organizational-administrative, informational-motivational. For the effective implementation of the state energy policy, the Concept of improving the state regulation of energy should play an important role, as it should become the basis for consistent and systematic improvement of the state regulation of the electricity industry of Ukraine.

REFERENCES

1. Струк В. О. Політика енергоефективності на регіональному рівні: аналіз категорійно-понятійного апарату для галузі науки «Державне управління». Економіка та держава. 2012. № 2. С. 141–143.
2. Майстро С., Більовський М. Державна політика енергоефективності та енергозбереження як необхідна умова забезпечення енергетичної безпеки України. Ефективність державного управління. 2018. Вип. 1 (54). С. 80–87.
3. Державне стимулювання інноваційного розвитку суб'єктів господарювання: методологічні засади, світовий та вітчизняний досвід : монографія / за заг. ред. канд. екон. наук, доц. Л. С. Захаркіної. Суми : Сумський державний університет, 2019. 200 с.
4. Організаційно-економічний механізм енергозбереження: монографія / Ю. В. Дзядикевич, В. Я. Брич, В. В. Джеджула, Р. Б. Гевко, та ін. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. 154 с.

FACTORS OF THE INTERNATIONAL COMPETITIVENESS OF THE ECONOMY OF UKRAINE UNDER THE CONDITIONS OF EUROPEAN INTEGRATION

Zaiets Mykola

PhD, Associate Professor

Lokota Daryna

graduate student

Odessa National Economic University

Odesa, Ukraine

Introductions. The international competitiveness of countries is one of the most relevant topics of world economic science, the problems of competitiveness research are devoted to the work of many domestic and foreign scientists, the research of international organizations and global forums, however, despite numerous achievements in the theory and practice of research on the competitiveness of a country, factors, conditions that require further study and tools for improving the competitive position of our country on the European market. One of the main priorities of Ukraine is the creation of a competitive, socially oriented market economy on the European stage, which will be able to successfully integrate into the European economic space under the terms of the Association Agreement, the Comprehensive Free Trade Area and in the perspective of conditions for a candidate country for EU membership. In order to ensure the sustainable development of the Ukrainian economy and avoid negative external influence, the destructive impact of war, it is necessary to develop and implement measures aimed at increasing the country's international competitiveness.

Aim. The purpose of the article is to analyze the competitiveness of Ukraine and determine the macroeconomic and institutional factors for improving its position in the European economic space, as well as to establish the main problems that hinder the country's competitiveness in the conditions of European integration.

Materials and methods. The following methods were used when studying the

question: statistical analysis, generalization method, synthesis, formalization, axiomatic method for researching rating indicators of international competitiveness and determining the main factors influencing its formation for Ukraine.

Results and discussion. The competition of the country is the competition of legislation, administrative procedures, tax system, as well as monetary, financial, trade, legal, educational, social, environmental and judicial systems [1]. It is the national competitiveness that determines the success or lack thereof in specific industries and the place that the country occupies in the system of the world economy. The main methods of assessing international competitiveness are used by the World Economic Forum in Davos (World Economic Forum - WEF, [2]), coordinated by Professor M. Porter, and the Institute for Management Development in Lausanne ("International Institute for Management Development" - IMDLausanne, [3]). These are roughly similar methods for determining the country's rating in the list of the most competitive economies in the world. With some minor differences in methodology, the essence of these two approaches is reduced to measuring and ranking individual groups of country development indicators; and deriving a synthetic indicator of their competitiveness. multifactor vector models are used to calculate the global competitiveness index (Global Competitiveness Index, GCI), in turn, this index consists of indices of the macroeconomic environment, public institutions and technologies. In the table 1 shows a comparison of the positions of EU countries and Ukraine in the period from 2005 to 2019 according to the rating of their international competitiveness.

Table 1

Rating of the international competitiveness of the countries of the world according to The Global Competitiveness Report

Countries	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Germany	5	6	6	4	5	4	5	5	3	7
Sweden	2	3	4	6	10	9	6	7	9	8
Denmark	9	8	12	15	13	12	12	12	10	10
Finland	7	4	3	3	4	8	10	10	11	11
France	15	18	21	23	23	22	21	22	17	15
Ukraine	89	82	73	84	76	79	85	81	83	85

Source: compiled by the authors according to [2]

It should be noted that southern European countries occupy 15-30 places in the global ranking (for example, France), Spain (23rd place), Italy (30th place), countries representing Northern Europe are traditionally higher in the ranking: for example, the position of Finland is not falls below 11 places, Sweden – at least 9 places, Denmark – at least 15 places. The undisputed leader among the EU countries is Germany, which ranks 4-7 in The Global Competitiveness Report.

National competitiveness depends on a number of factors, the main of which is the ability to constantly develop and produce innovations, because the improvement and renewal of the industry is a continuous process that must be stimulated by the state. In addition, competitiveness is influenced by many other factors, which are listed in Table 2.

Table 2

International competitiveness factors and their manifestation in Ukraine

A group of factors	The nature of the manifestation of factors
Technical and technological	– low technical and technological level of production; - high level of physical and moral wear and tear of fixed assets.
Innovative and investment	– innovation and investment passivity of enterprises; – lack of investments for the reconstruction of outdated facilities; - deepening of the innovative lagging of production from global trends
State of the market infrastructure	- underdevelopment of the infrastructure of commodity markets; – low quality of corporate management; - low efficiency of the financial system; – low efficiency of the tariff regulation system; - insufficient development of modern information technologies.
Science and education	- lack of proper state "support" of universities implementing innovative programs; - underfunding of the largest universities
Systemic	– low effectiveness of state regulation methods; - lack of a competitive business environment – high transaction costs of business and investment; activities of enterprises; – inconsistency of the legislative framework, including in the field of taxation

Source: summarized on the basis of [4, 5, 6].

As can be seen from the table, for Ukraine the problem of maintaining a

competitive position in the world market is particularly acute, since in the current conditions those factors that could contribute to the growth of competitiveness in the future are largely lost. For full participation in the competition on European markets, it is necessary to create a competitive policy capable of ensuring the accelerated qualitative nature of economic growth, especially in the period of post-war economic development.

One of the methods of increasing the competitiveness of national economies is to influence the factors that determine it. The problems of national economies are a hidden reserve of increasing competitiveness, their solution creates competitive advantages for the country. A systematic approach to eliminating shortcomings allows you to strengthen the effect due to the interconnectedness of the factors of the competitiveness of the national economy, which will allow you to reach a higher level of development and obtain an additional synergistic component.

Systemic restructuring of the economy is possible if the following measures are implemented [5, 6]:

1. Increasing the growth rate of medium and high-tech production, knowledge-intensive services, transition to competitive products with a high percentage of added value. Labor productivity is one of the key indicators that can be used to understand the ability of a product to compete with a similar product on the scale of the European market.

2. A modern approach to assessing competitiveness at the global level. Quality comes first, but the indicators of novelty, as well as the relationship with intellectual resources and technologies invested in the product, will be no less significant. Mostly, countries interested in increasing competitiveness seek to offer the international community such goods that are created using the most effective innovations, products developed using the most modern, sophisticated, sophisticated technology. It is impossible to create such products without great technical and scientific potential, which determines the demand for the position and leads to an increase in the country's competitiveness.

3. Identification and elimination of barriers to business development and

private investment, stimulation of international entrepreneurship. In the era of globalization, the development of business activities of any country becomes impossible without interaction with the economies of other countries. Therefore, it is expedient to consider the level of entrepreneurial potential of the country as an element of the system of international entrepreneurship.

4. Creation of the basis of future competitiveness through investment in human capital.

5. Improving the investment climate and stimulating the domestic producer, increasing the number of export operations of the state and the amount of foreign direct investment. Protection of the rights of investors and depositors, improvement of access to international financial markets, reduction of fiscal pressure on business.

The priority direction of strengthening the competitiveness of the national economy is to strengthen the innovative vector of economic dynamics as a function of improving the macro-structural proportions of the economy and optimizing reproductive processes, in particular through the tools of the state's investment, tax and depreciation policy and determining the relevant priorities of the state's accumulation policy.

Conclusions. Thus, summarizing all of the above, an important feature of a country's competitiveness is its ability to adapt to changes in world demand and the structure of production. For this, it is necessary for the country to have economic mechanisms that are responsible for creating the necessary factors of production, a favorable investment and innovation climate, and the promotion of domestic producers to world markets.

This is possible due to the effective adaptation of Ukraine's competitive advantages to the requirements of the European market, such as: the availability of various natural resources, good climatic conditions that contribute to the development of agriculture, a favorable geographical location, a high level of education and literacy of the population, a significant level of openness of the Ukrainian economy.

Considering the current stage of economic development, which our state was at before the start of military aggression and the destruction of production and logistics

facilities, in order to realize competitive advantages and increase the level of international competitiveness, it is necessary to improve the institutional foundations of the development of the economy, social infrastructure and increase the level of macroeconomic stability. Also, the state's efforts should be directed to the formation of a favorable business environment, which will allow the realization of the existing innovative and human potential and will become a prerequisite for the gradual increase of Ukraine's international competitiveness in world rankings.

REFERENCES

1. Porter M. E. (1990) *The Competitive Advantage of Nations*. The Free Press. New York.
2. World Economic Forum (2021) Available at: <https://www.weforum.org> (accessed 25 August 2022).
3. International Institute for Management Development (2021) Available at: <https://www.imd.org/research-knowledge/competitiveness/> (accessed 25 August 2022).
4. Horbal N. I., Kukhtiak K. A., Ruda M. V. (2019) Vplyv chlenstva v YeS na konkurentospromozhnist krain Skhidnoi Yevropy [The impact of EU membership on the competitiveness of Eastern European countries]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy: Serii ekonomichna*, 27.7, 53-58. (in Ukrainian).
5. Horbal N. I., Khindiak R. V. (2020) Analizuvannia hlobalnoi konkurentospromozhnosti krain Yevropeiskoho Soyuzu [Analysis of the global competitiveness of the European Union]. *Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia ta problemy rozvytku*, 2(1), 87-96. (in Ukrainian).
6. Pronkina L. I., Havrysh O. M. (2019) Cuchasni problemy konkurentospromozhnosti derzhavy [Modern problems of the state competitiveness]. *Ahrosvit*, 7, 32–36. (in Ukrainian).

ПОЛЩЕЙСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ КЕРОВАНА РОЗВІДКОЮ: ВИНИКНЕННЯ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Бабасєва Олександра Володимирівна

к.ю.н., доцент

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого

м. Харків, Україна

Вступ. Відповідно до прийнятого 22 березня 2021 року Закону України «Про Бюро економічної безпеки України» (далі – Закон), в Україні з’явився новий орган кримінальної юстиції, що здійснює досудове розслідування кримінальних правопорушень у сфері економіки [1]. 4 листопада 2021 року Кабінет Міністрів України видав розпорядження №1493-р “Про початок діяльності Бюро економічної безпеки”, яким дав старт офіційному початку його діяльності задля виконання функцій щодо протидії правопорушенням, які посягають на функціонування економіки держави [2]. Особливістю створення та діяльності Бюро економічної безпеки України (далі – БЕБУ) передбачається не тільки здійснення останнім досудового розслідування кримінальних правопорушень в економічній сфері, а й запровадження нової моделі кримінальної розвідки, у поєднанні з кримінальним аналізом (аналітикою) та базування процесу досудового розслідування на системі Intelligence Led Policing (далі – ILP).

Створення БЕБУ як аналітичного органу, який здійснюватиме протидію кримінальним правопорушенням у сфері функціонування економіки держави, є складовою міжнародних зобов’язань України відповідно до Меморандуму про економічну та фінансову політику з Міжнародним валютним фондом (далі - МВФ) та Меморандуму про взаєморозуміння між Україною як Позичальником та Європейським Союзом (далі – ЄС) як Кредитором (щодо отримання Україною макрофінансової допомоги ЄС). Зокрема, згідно з Меморандумом про економічну та фінансову політику з МВФ, метою

створення органу фінансових розслідувань є консолідація повноважень щодо розслідування економічних злочинів в єдиний слідчий орган [3].

Мета роботи. Наявність вищевказаних зобов'язань обумовлена тим, що аналітичний підхід у роботі правоохоронних органів засвідчений провідною практикою держав ЄС та Сполучених Штатів Америки (далі – США). У зв'язку із тим, що впровадження вказаного методу у діяльність БЕБУ є новим, на відміну від ЄС та США, виникає необхідність з'ясування умов його виникнення та аналізу зарубіжного досвіду використання, з метою ефективного впровадження аналітичної моделі у контексті національної протидії економічним правопорушенням.

Матеріали та методи. Під час дослідження було використано нормативно-правові акти України, результати аналітичних даних та наукові доробки вчених України та зарубіжних держав.

Результати та обговорення. З початку прийняття у 2012 році Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), система органів кримінальної юстиції постійно зазнає суттєвих змін. Так, у процесі реформування створюються нові органи та інституції (зокрема, Національне антикорупційне бюро України, Державне бюро розслідувань, Національне агентство з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (АРМА) тощо), завданням яких є протидія злочинності і захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду.

З метою оптимізації організаційно-функціональної структури та, відповідно, чисельності органів, що здійснюють протидію правопорушенням у сфері економіки, усунення дублювання їх функцій і створення єдиного правоохоронного органу, завданням якого буде виявлення, розслідування та розкриття економічних правопорушень, а також запобігання та попередження їх вчиненню в майбутньому, розпочало свою роботу Бюро економічної безпеки

України як центральний орган виконавчої влади, на який покладаються завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави.

Як вже зазначалося, однією з особливостей у роботі БЕБУ є здійснення досудового розслідування на основі системі Intelligence Led Policing (далі – ІЛР-модель). Така аналітична діяльність лежить в основі поширеної в країнах ЄС моделі правоохоронної діяльності ІЛР-модель. Її суть полягає у тому, що саме кримінальний аналіз ставиться у центр правоохоронної діяльності. Як зазначають науковці, застосування ІЛР-моделі полягає у систематичному збиранні та оцінюванні інформації за допомогою аналітичного методу, в результаті чого отримані дані перетворюватимуться на стратегічні та аналітичні продукти, що підкріплюватимуть фактичними даними процес прийняття обґрунтованих управлінських рішень [4, с. 8]. Тобто результатом діяльності за цією моделлю є насамперед виявлення негативних тенденцій та злочинних схем без втручання у функціонування бізнесу і, в такий спосіб, прийняття зважених рішень.

Зазначена модель є новою в національній практиці правоохоронних органів на відміну від зарубіжних країн. Так, на початку 1990 років поліцейські Великої Британії (інспекція поліції Її Величності) почали пропаганду більш широкого використання спостереження та розвідки для переслідування серійних злочинців. Тільки після терористичних атак 11 вересня 2001 року поліцейська служба керована розвідкою, – ІЛР, почала активно впроваджуватися у поліцейську діяльність США та по всьому світі. Та, як зазначається, до цього інциденту більшість урядових агентств не розголошували інформацію одне одному [5].

Поліцейська діяльність під керівництвом розвідки - це практика, в якій використовуються технологічні досягнення як у збиранні даних, так і в аналітиці для отримання «розвідданих», які можна використовувати для більш ефективного направлення ресурсів правоохоронних органів особам та місцям, де вони можуть надати максимум користі [6].

Першим в історії випадком, коли розвідка діяла як поліція, було включення цієї практики у роботу поліції графства Кент на південному сході Англії у 1997 році, після скорочення бюджету та як було помічено, що лише невеликий відсоток осіб вчиняли злочини. Для переважної більшості злочинів, пов'язаних із власністю, поліція використовувала велику кількість підрозділів, щоб зосередитись виключно на аналізі майнових злочинів. Так, наслідком використання такого підходу стало скорочення злочинів, пов'язаних із власністю на 24 відсотка. Це було перше свідчення ІЛР в дії та завдяки цьому успіху, таку модель було прийнято у Європі та США [5]. Таким чином, на сьогоднішній день поліцейська діяльність під керівництвом розвідки вважається однією з найважливіших засад правоохоронної діяльності для ефективної боротьби зі злочинністю та її попередження [6].

Слід зазначити, що противники роботи поліції під керівництвом розвідки наводять заперечення щодо використання зазначеної моделі. Так, однією з основних проблем вказують, зокрема, на вірогідність надмірного контролю, що інколи обумовлений расовими та етнічними мотивами та може призвести до збереження упередженого відношення до злочинців із певним [5]. Окрім того, неодноразово зазначається, що надмірний контроль із відстеженням осіб межує із посяганням на права особи, зокрема недоторканість приватного життя [6]. Так, зокрема, деякі з названих недоліків, проявляються у наступному: 1) оскільки дані вводяться людьми, це може закріпити упереджене ставлення до расових і етнічних меншин, які можуть мати більш високий рівень злочинності, ніж інші групи; 2) прогнозування зростання злочинності у певному районі сприятиме посиленню поліцейської діяльності в певному географічному районі; 3) відстеження певних осіб, які можуть вважатися потенційними злочинцями, незважаючи на те, що вони не зробили нічого поганого, дуже близько підходить до порушення права цієї людини на недоторканність приватного життя [5].

Окрім того, наводяться аргументи щодо того, що: всі передумови помилкові, адже комп'ютерний аналіз розглядає виключно дані, які введені

людьми, а ці данні взяті з вже упередженої поліції, яка націлена на меншини та райони меншин; робота під керівництвом розвідки може привести до ворожих зіткнень між поліцією та жителями; прогнозування росту злочинності у конкретному районі сприятиме тому, що у цей район буде спрямовано більше офіцерів, що може привести до більшої кількості арештів (у такому сценарії утворюється кільце зворотного зв'язку, яке увічнює уявлення щодо того, що відповідний район є вразливішим за інші); відстеження осіб, які вважаються потенційними виконавцями (або жертвами), якщо вони не зробили нічого поганого, як вже зазначалося, межує із посяганням на недоторканість приватного життя [7].

Натомість прихильники використання окресленого підходу, наводячи контраргументи, зазначають, що ІЛР завжди має високий рівень успіху. Так, зокрема, вони (аналітики) точно вказують на «вірних» людей та рідко на «невірних». Більше того, вони стверджують, що оскільки данні обробляються за допомогою комп'ютера, це усуває будь яку вроджену людську упередженість, яка може існувати під час вводу даних, оскільки ці дані завжди пов'язані із попередньою інформацією та тенденціями, які відносяться до злочину [5].

Висновки. Питання щодо реформування органів кримінальної юстиції України завжди є доволі дискусійним, адже будь-які реформи мають бути стратегічно обґрунтованими, несуперечливими й, що найголовніше – системними. Їх доцільність обумовлена важливістю оптимізації діяльності органів кримінальної юстиції задля усунення дублювання повноважень, запобігання випадкам зловживання службовим становищем їх службовими/посадовими особами, а також встановлення відповідності компетенції та повноважень сучасному стану розвитку злочинності у сфері економічних відносин та ефективністю їх діяльності.

Отже, аналізуючи положення Закону, можемо зазначити, що БЕБУ є новоствореним органом у системі кримінальної юстиції, який забезпечуватиме реалізацію правоохоронних функцій держави, відповідно до своєї підслідності,

а саме у сфері економічних правопорушень. Його функціональна спрямованість полягатиме не лише у викритті, припиненні та розслідуванні злочинів, а й у запобіганні злочинності.

Важливим у створенні й налагодженні роботи відповідного органу кримінальної юстиції вважаємо врахування міжнародної практики як запоруки дотримання і належного виконання міжнародних зобов'язань України. Адже запроваджуючи модель, що ефективно працює в зарубіжних державах (зокрема, як ІЛР-модель), перш за все необхідно її пристосовувати й до національних реалій. Таким чином, ефективне реформування має місце у випадку впровадження нового, але за допомогою дієвих механізмів реалізації саме в наявних умовах. Як результат, впровадження ІЛР-моделі в основу функціонування БЕБУ виявляється у введенні в його діяльність кримінального аналізу, що здійснюватиметься його аналітиками, які за результатами своєї діяльності створюватимуть відповідні аналітичні продукти. Хоча фахівці й вказуються на те, що зі впливом трьох десятиріч існує багато протиріч як у практиці застосування ІЛР правоохоронними органами, так, й у статистичних даних, щодо успіху його використання, які з одного боку підтверджують його ефективність, а з іншого не підтверджують зменшення значного рівня злочинності [8], проте, досвід у використанні є здебільшого позитивним та ефективним (наприклад, щодо розслідування кримінальних правопорушень проти власності). Окрім того, убачається, що ефективність використання залежатиме, зокрема, від співпраці правоохоронних органів із урядовими організаціями та спільнотою. А діяльність правоохоронних органів керована розвідкою, має здійснюватися із суворим дотриманням прав і свобод особи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про Бюро економічної безпеки України : Закон України від 28 січня 2021 р. №1150-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-IX>.
2. Про початок діяльності Бюро економічної безпеки: затверджено

Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 листопада 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1493-2021-%D1%80#Text>.

3. Меморандум про економічну та фінансову політику з Міжнародним валютним фондом. URL: [https://mof.gov.ua/storage/files/Меморандум%20про%20економічну%20та%20фінансову%20політику%20МВФ%20від%2002_06_2020\(1\).pdf](https://mof.gov.ua/storage/files/Меморандум%20про%20економічну%20та%20фінансову%20політику%20МВФ%20від%2002_06_2020(1).pdf).

4. Беззуб І. Проблеми та перспективи створення Національного бюро фінансової безпеки в Україні. *Громадська думка про правотворення*. 2018. № 7 (151). С. 6–13. URL: <http://nbuviar.gov.ua/images/dumka/2018/7.pdf>.

5. Worldwide: Advantages Of Intelligence Policing / STA Law Firm. Author(s): Several / Mondaq Connecting knowledge people. Published: 14 January 2020. URL: <https://www.mondaq.com/crime/883090/advantages-of-intelligence-policing>

6. Erik Fritsvold «What Law Enforcement Leaders Should Know About Intelligence-Led Policing (ILP)» / Erik Fritsvold, PhD, Academic Director, M.S. Law Enforcement and Public Safety Leadership. Published: University of San Diego. URL: <https://onlinedegrees.sandiego.edu/what-is-intelligence-led-policing/>

7. Rich LeCates «Intelligence-led Policing: Changing the Face of Crime Prevention» / Rich LeCates Director, Product Management, Public Safety Analytics, CentralSquare Technologies / Police Chief online, October 17, 2018. URL: <https://www.policechiefmagazine.org/changing-the-face-crime-prevention/?ref=4f1d967f817ac811b21c97eea171a4d4>

8. Jennifer Bachner and Jennifer Lynch «Is Predictive Policing the Law-Enforcement Tactic of the Future?» / *Wall Street Journal*, April 24, 2016. URL: <https://www.wsj.com/articles/is-predictive-policing-the-law-enforcement-tactic-of-the-future-1461550190>

ФОРМИ І ВИДИ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ, ЩО МОЖУТЬ БУТИ РЕАЛІЗОВАНІ В УКРАЇНІ

Безкровний Олександр Валентинович

Кандидат економічних наук, доцент
професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Полтавський державний аграрний університет

Вступ. Інвестиційні ресурси та сама інвестиційна діяльність – досить вагома складова ресурсної бази будь-якого підприємства, яка використовується для здійснення фінансових операцій, а отже і впливає на формування прибутку.

Надходження інвестиційних ресурсів до бізнесу в Україні, в першу чергу, залежить від фінансового стану підприємства. В сьогоденні, коли для більшості секторів економіки України притаманне дефіцит матеріальних та грошово-фінансових ресурсів для покриття витрат для розвитку економіки, України потребує досить вагомих інвестицій.

Ціль роботи. Метою означеного нами дослідження є окреслення видів інвестиційного капіталу, який може бути залучений до України в умовах військових дій.

Матеріали та методи. Для вирішення поставленої задачі було використано методи економічного аналізу, статистичної обробки інформації, системного аналізу.

Результати обговорення. Кожне підприємство залежно від особливостей його розвитку використовує прийнятну для нього форму інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку. Водночас важливою є роль держави в регулюванні відносин у інвестиційному середовищі, яке характеризується нерівністю доступу аграрних підприємств до ринків, кредитних ресурсів, інновацій та технологій.

Вивчення проблем інвестування постійно було у центрі уваги вчених та економістів. Дана цікавість до проблеми спричинена тим, що інвестиції стосуються найважливіших основ будь-якої підприємницької діяльності,

прискорюють процес економічного росту в цілому. Особливо гостро це відчувається в сучасних умовах нашої країни, де під час воєнних дій ми спостерігаємо занепад економіки майже в усіх галузях. Тому саме інвестиції від іноземних партнерів в нашу країну, яка наразі охоплені війною, являються найефективнішим засобом забезпечення подолання економічної кризи, структурних зрушень у аграрному секторі, збільшення технічного прогресу, покращення показників виробничої діяльності на мікро і макрорівнях [3, с.52].

Співпраця з іноземними інвесторами дозволяє отримати ряд переваг, найголовнішими з яких є покращення платіжного балансу; отримання сучасних технологій та ноу-хау; повне використання засобів виробництва; збільшення потенціалу країни у сфері експорту товарів та послуг і зменшення рівня залежності від закупівель; отримання соціально-економічного ефекту (зменшення рівня безробіття, вдосконалення інфраструктури для працівників тощо). Разом з тим, надмірне споживання іноземних інвестицій для країни є потенційним джерелом загроз, якими можуть стати надмірне використання сировинних ресурсів та занедбання навколишнього середовища, збільшення рівня залежності країни від іноземних інвестицій, зменшення рівня конкурентоспроможності внутрішніх виробників тощо. Через це, слід більш ретельно досліджувати процес залучення іноземного капіталу та інвестиційних цінностей, його видів та кількості [5, с.37].

Найбільш розповсюдженні інвестиційні цінності, які, в подальшому, будуть вкладатися в підприємства можна віднести:

1. Грошові кошти;
2. Цільові банківські вклади;
3. Рухоме (автомобілі, сільськогосподарська техніка, устаткування тощо) та нерухоме (будинки, будь-які споруди тощо) майно[2, с.11];

На сьогоднішній день наша країна може залучати іноземні інвестиції у наступних видах та формах:

У грошовій — коли інвестор робить внесок у формі вкладення капіталу для подальшого розширення діяльності підприємства;

У матеріальній — коли для відкриття, або розширення виробництва, інвестор робить внесок у формі рухомого (автомобілі, сільськогосподарська техніка, устаткування тощо), або нерухомого (будинки та їх продаж, або оренда, будь-які споруди тощо) майна;

У формі майнових прав — коли інвестор, вкладаючись у виробництво, робить інвестиції шляхом передачі прав користування патентів, або унікальних методів виробництва;

У неуречевленій формі — коли інвестор має та може поділитися знаннями, або унікальними навичками з приводу покращення виробництва, або прийнятті подальших, унікальних, управлінських рішень, або ідей пов'язаних з дизайном товарів тощо;

В інших видах та формах, які не заборонені законодавством України.

Враховуючи нестабільність економічних процесів в умовах сьогодення примноженню притоку прямих іноземних інвестицій в Україну стоїть на заваді факт того, що Україна сприймається інвесторами як країна з високими ризиками та економічними витратами [1, с.43].

З початком повномасштабних воєнних дій ця проблема значно посилилася. Саме тому надзвичайно важливою є потреба у пом'якшенні політичних ризиків інвесторами як уже існуючими так і майбутніми.

Наприкінці 1 кварталу 2022 року кількість прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в Україну становила -314 млн. дол., що на -1735 млн. дол, або -122% менше, ніж минулого кварталу.

Водночас найнижчий рівень ПІІ за останні 4 квартали був -314 млн. дол., а максимальний – 2386 млн. дол [4].

Висновок. Отже, в Україні бракує установи, що на практиці здатна залучати інвесторів та надавати допомогу в подоланні подальших труднощів. Саме тому варто започаткувати інституційну систему, за допомогою якої потенційні інвестори зможуть застрахувати свої вкладення. Одним із найкращих варіантом для подолання даної проблеми є потенційне співробітництво з іноземними перестраховальниками задля впровадження

спеціальних проектів з перестраховання іноземними страховиками. Це зменшить ризик та дасть вивіреності гарантій для надходження іноземного капіталу.

Покращення економічного майбутнього України залежить від досягнутого рівня змін в інвестиційному середовищі. Інвестиційна політика держави має бути спрямована на створення умов для захисту іноземних інвестицій з метою прискорення залучення стратегічно важливих інвесторів до країни. Запровадження ефективної системи залучення іноземних інвестицій в Україні дасть впевненості інвесторам у захисті їх інвестиційних прав та стабільної діяльності на території України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вайцеховська В. В. Іноземне інвестування в умовах інтеграції України у світову економіку // Актуальні проблеми економіки. – 2006. - №8. – с.55 - 61.
2. Ванькович Д., Демчишин Н. Інвестиційний клімат в Україні та шляхи його поліпшення // Економіст. – 2008. - №4. – с. 79 – 81.
3. Данілов О. Д. Інвестування Навчальний посібник. – Видавничий Дім “Комп’ютер прес”, 2001.- 364с.
4. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.u>
5. Мерзляк А. Іноземні інвестиції в контексті інтеграції України до ЄС // Економіка України. - 2008. - № 7. - С.84-89.

ДІДЖИТАЛ-КОНТРОЛЮВАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ ПРОМИСЛОВИМ ПІДПРИЄМСТВОМ

Дащенко Наталя Миколаївна,

к.е.н., доцент

Національний університет «Одеська політехніка»,
Навчально-науковий інститут економіки та менеджменту»,

Кафедра економіки
м. Одеса, Україна

Вступ. В умовах швидко змінного середовища, більшість підприємств впроваджують проектно орієнтоване управління, направлене на реалізацію конкретних цілей. Проектний менеджмент промислового підприємства має значну орієнтацію на управління ризиками [6]. Інвестиційні проекти слугують для впровадження на підприємство різних типів інновацій. Оскільки інновації є важливою складовою набуттям підприємством конкурентних переваг, то особливо актуальним є розробка і впровадження адекватної і дієвої системи контролю для попередження і усунення можливих потенційних ризиків.

Для того, щоб фактори ризику не стали причиною припинення проектів і прямих фінансових втрат, промисловим підприємствам необхідний інструментарій коректної оцінки та контролю інвестиційного ризику [2, 3]. Застосування такого інструментарію дозволить менеджерам підприємства більш результативно управляти інвестиційними ризиками, що доможе отриманню істотного ефекту від інвестицій [7, 8].

Для реалізації завдань контролю реалізації інноваційних проектів необхідно системне вдосконалення системи контролю інвестиційних ризиків підприємств з використанням більш ефективного інструментарію.

Тому актуальності набуває створення системи діджитал контролю на кожному з етапів реалізації інноваційного проекту.

Метою роботи є дослідження основних інструментів діджитал контролю реалізації інноваційних проектів промисловим підприємством.

Матеріали та методи. Управління інноваційними проектами може здійснюватися, відповідно до міжнародних стандартів: Project Management Body Of Knowledge, PMBOK, Projects in Controlled Environments, Scrum тощо. Згідно стандартів, виділяються такі етапи управління проектами: планування, ініціація, виконання, передавання в експлуатацію. На кожному із етапів управлінської діяльності у проектному менеджменті застосовуються відповідні методи контролю, оскільки методологія управління проектами передбачає поділ проектів на стадії. Експерти проектного менеджменту виділяють класичні та «гнучкі» методів управління проектами для отримання максимальної користі [1, 4, 5]. Як показала практика, в Україні для управління проектами застосовують такі сервіси: Worksection, Бітрікс24, Мегаплан, Wrike, Basecamp, Trello тощо. Для інноваційних проектів характерним є унікальність, отже, і підходи до його реалізації і контролю є індивідуальними, на основі визначеної «бізнес-цінності», необхідності, ефективності, оцінок витрат для отримання результатів [9].

Результати та обговорення. У світовій практиці відомо багато методів управління проектами:

- Agil – варіант, коли один великий проект ділиться на кілька міні-проектів з поетапною їх реалізацією;
- Scrum – поділ одного проекту на складові частини;
- Lean – розподіл задач одного проекту на більш дрібні пакети робіт;
- Kanban – варіант, коли проекти не обмежуються строками реалізації.

Менеджери самостійно обирають для своєї роботи найбільш придатку систему, в залежності від специфіки організації, команди, проекту.

В умовах діджиталізації суспільства, деякі підходи та інструменти проектного менеджменту еволюціонували: стали складнішими і краще структурованими, трансформувались поняття взаємодії у команді та розуміння проджект-менеджера як лідера. Активно впроваджується штучний інтелект в проджект-менеджмент, підходи до управління стають більш гнучкими, з високим рівнем адаптивності.

Як показали аналітичні дослідження *Global Trends in Project Management*, у 2022 році менеджер за допомогою сервісних платформ штучного інтелекту може регулювати і контролювати всі стадії життєвого циклу проєкту: початкову, планування, реалізацію, контроль і завершення.

Також активно впроваджуються в проєкті стратегії використання чат-ботів, що значно підвищує ефективність проєктів і залучення до них учасників команди. Боти найчастіше застосовуються для виконання рутинних робіт: управління даними, складання графіків, ведення документації, виставлення рахунків тощо.

Найбільш активно впроваджувані діджитал технології у проєктний менеджмент представлено на рисунку 1.

Рис. 1. Найбільш активно впроваджувані діджитал технології у проєктний менеджмент, 2022 [10]

На думку аналітиків, у 2022 році найбільш активно використовувались такі діджитал інструменти і сервіси у проєктному менеджменті;

- Програмний інструмент Jira: частка ринку – 42,28%, використовують 64 955 компаній;
- Система управління проєктами Microsoft Project: частка ринку – 15,09%, використовують 23 175 компаній;

- Хмарний сервіс Airtable: частка ринку – 4,91%, використовують 7537 компаній;
- Платформа Smartsheet: частка ринку – 4,57%, використовують 7020 компаній;
- Веб- та мобільний застосунок Asana: частка ринку – 2,89%, використовують 4459 компаній.

Висновки. У даному дослідженні розглядаються основні інструменти діджитал технологій контролю реалізації інноваційних проектів промислового підприємства, які можуть бути ефективно застосовані на всіх етапах реалізації проекту. Доведено, що впровадження цифрових технологій допоможе більшу частину рутинних операцій перекласти на діджитал технології, спростить ведення обліку, оптимізує комунікації учасників проектної групи. Завдяки цифровим технологіям процеси реалізації проекту стають прозорішими, оптимізується оцінка ризиків та збільшаються можливості виявлення недоліків на рінних стадіях. Створення сучасного інформаційно-аналітичного ресурсу оптимізує систему контролю, що призведе до впровадження більш ефективних механізмів адміністрування проектів, посилення контролю витрат.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бардаш С. В. (2011). *Методологія та організація системи економічного превентивного контролю в Україні* : дис. на здобуття наукового ступеня канд. екон. наук : спец.: 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» (за видами економічної діяльності) / С. В. Бардаш; Київський національний торговельно-економічний університет. Київ, 387 с.
2. Макарович В. К. (2016). *Процес організації комплаєнс-контролю факторингових компаній. Глобалізаційні процеси в розвитку національних економік*. Тернопіль : Крок, С.145-148.
3. Семенець А. О. (2019). *Методологія внутрішнього аудиту в системі управління торговельними підприємствами* : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.09. Харків, 42 с.

4. Чубай В., & Грицеляк О. (2021). Оцінювання системи внутрішнього контролю підприємства в процесі аудиту фінансової звітності: механізм, критерії, проблеми та способи їх усунення. *Молодий вчений*, 9 (97), 66-72. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-9-97-15>
5. Blind K., Müller J. (2020). Why corporate groups care about company standards. *International Journal of Production Research*. Vol. 58 (11). P. 33993414.
6. Bondarenko S., Shlafman N., Kuprina N., Kalaman O., Moravska O., Tsurkan N. Planning, Accounting and Control as Risk Management Tools for Small Business Investment Projects. *Emerging Science Journal*. 2021. Vol. 5, No. 5. P. 650-666. DOI: <http://dx.doi.org/10.28991/esj-2021-01302>
7. Bondarenko S., Ivanchenkova L., Okhrimenko O., Zybareva O., Karpitskaya M., Huz M. Risk Management of Enterprise Restructuring Strategy. *International Journal of Advanced Research in Engineering and Technology (IJARET)*. May 2020. Vol. 11. Is. 5. P. 14-25.
8. Internal Control – integrated Framework. Official web site of The Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission. URL: <http://www.coso.org/guidance.htm>
9. Kakhovska O., Rasshyvalov D., Popova D., & Tyshchenkova, I. (2021). Intellectualization of economy and quality of human capital in the context of lifelong learning system development in the world. *Economic Annals-XXI*, 192(7-8(2)), 38-51. doi: <https://doi.org/10.21003/ea.V192-04>
10. Project Management Software Market Share. URL: <https://www.datanyze.com/market-share/project-management--217>

ДИНАМІКА РІВНЯ БЕЗРОБІТТЯ В УКРАЇНІ

Добуляк Леся Петрівна

к. е. н., доцент,

Костенко Світлана Борисівна

к. ф.-м. н., доцент,

кафедра математичного моделювання соціально-економічних процесів,

Львівський національний університет імені Івана Франка,

м. Львів, Україна

Вступ. Безробіття — це соціально-економічне явище, за якого частина осіб не має змоги реалізувати своє право на працю та отримання заробітної плати (винагороди) як джерела існування. Неможливість знайти достойну роботу знижує якість життя людини, підриває її віру в себе, може призводити до проблем в сім'ї, загострення шкідливих звичок та, навіть, втрати людиною бажання регулярно працювати і почувати себе корисним членом суспільства. Для України це явище є як соціальною, так і економічною проблемою, яка особливо загострилася під час повномасштабного вторгнення Росії.

Ціль роботи. Метою даної роботи проаналізувати динаміку рівня безробіття в Україні за період з 2000 по 2021 роки та розробити математичну модель цього процесу.

Матеріали та методи. Статистичні дані, використані в роботі, були отримані з офіційних джерел – Державної служби статистики України [1] та Міністерства фінансів України [2]. Для моделювання динаміки рівня безробіття населення України нами було використано математичний апарат екстраполяції динамічних рядів за допомогою часових трендів [3].

Результати та обговорення. У ринковій економіці обсяг реального ВВП, реальні доходи, інфляційні процеси, зайнятість, то зростають, то спадають. Це називають економічними коливаннями. Такі зміни пов'язані з неоднаковим рівнем ділової активності в різні періоди. Ділові цикли мають такі фази: піднесення і спад (це головні фази) та вершина і дно (це поворотні пункти циклу). Серед причин економічних коливань можна виділити екстернальні

чинники (ті, які лежать поза межами економічної системи, такі як війни, революції, наукові прориви, технологічні інновації, міграція робочої сили, зміни ціна на нафту, політичні процеси) та інтернальні чинники (коливання, що породжуються силами, що діють усередині економічної системи) [4].

Спад української економіки спричинив зростання рівня безробіття серед населення. У фазі спаду домогосподарства купують менше споживчих товарів, особливо тривалого користування. Бізнес реагує скороченням виробництва. Тому реальний ВВП починає зменшуватися. Скорочуються інвестиції в будівництво, машини та устаткування. Зменшується попит на робочу силу, спочатку скорочується тривалість робочого дня, частину працівників відправляють в тимчасові відпустки, а надалі й зовсім звільняють.

Рівень безробіття – кількісний показник, який визначається як відношення кількості безробітних до загальної чисельності економічно активного працездатного населення країни (регіону, соціальної групи), та вимірюється у відсотках.

Чисельність безробітного населення розраховується за методологією МОП (Міжнародної організації праці). Відповідно до цієї методології людина визнається безробітною, якщо вона протягом чотирьох тижнів: не мала роботи, шукала роботу, була готова стати до роботи. Для розрахунку рівня безробіття береться відношення чисельності безробітного населення, розрахованого за методологією МОП, та економічно активного працездатного населення.

Статистика кількості зайнятого та безробітного населення у 2021 році (поквартально) наведена у наступній таблиці (табл. 1).

Таблиця 1

Рівень безробіття в Україні в 2021 р.

2021	Всього населення, тис. осіб	Економічно активне населення, тис. осіб	Зайняте населення, тис. осіб	Безробітне населення, тис. осіб	Рівень безробіття, тис. осіб	Зареєстрованих безробітних, тис. осіб
I кв.	41488,0	16617,2	14813,7	1803,5	10,9%	449,7
II кв.	41383,2	16646,2	14935,6	1710,6	10,3%	344,8
III кв.	41319,8	16720,7	15042,5	1678,2	10,0%	285,9
IV кв.	41167,3	16666,8	14957,3	1709,5	10,3%	295,0

Безробіття має негативні соціально-економічні наслідки як для держави, так і для населення. Люди отримують менше доходів, їх купівельна спроможність скорочується, вони не можуть забезпечити належний спосіб існування для себе та своїх сімей. Це сприяє накопиченню соціальної напруги; зростання кількості психічних захворювань; посиленню соціальної диференціації; загостренню криміногенної ситуації; падіння трудової активності.

Держава втрачає доходи у вигляді податків, при цьому збільшуючи свої видатки за рахунок виплат по безробіттю. Що стосується населення, то виплати по безробіттю незначні і прожити на них досить складно. Також підвищується й без того значне навантаження на працюючих осіб, яке збільшується на фоні демографічної кризи в Україні.

Попри всі негативні наслідки, безробіття має й позитивні свої сторони: підвищення соціальної цінності робочого місця; збільшення особистого вільного часу; зростання конкуренції між працівниками; стимулювання підвищення інтенсивності і продуктивності праці; можливість для безробітного використати перерву в зайнятості для перенавчання, підвищення рівня освіти [5].

В Україні найнижчий рівень безробіття був зафіксований у 2007 – 2008 роках (6,9%), а також у 2013 – 7,7%.

Статистичний ряд рівня безробіття населення України за період з 2000 по 2021 рр. було промодельовано за допомогою квадратичного часового тренду. Тренд – це однофакторна регресійна модель, факторною ознакою для якої є час, тобто це математична формула, яка описує зміну процесу у часі [3].

Квадратичний тренд має вигляд $\tilde{y} = a_0 + a_1t + a_2t^2$, де y_t - реальні (фактичні) дані; $\tilde{y}_t$ - теоретичні (розраховані на основі рівняння тренду) значення; t - фактор часу, a_0, a_1, a_2 - невідомі параметри, які потрібно оцінити.

Невідомі параметри цієї моделі знаходяться з умови мінімуму суми квадратів відхилень між реальними та теоретичними значеннями (методом найменших квадратів).

$$F(a_0, a_1, a_2) = \sum_{t=1}^n (y_t - \tilde{y}_t)^2 = \sum_{t=1}^n (y_t - a_0 - a_1 t - a_2 t^2)^2 \rightarrow \min,$$

або з такої системи рівнянь (нормальної системи)

$$\begin{cases} \sum_{t=1}^n y_t = a_0 n + a_1 \sum_{t=1}^n t + a_2 \sum_{t=1}^n t^2; \\ \sum_{t=1}^n t \cdot y_t = a_0 \sum_{t=1}^n t + a_1 \sum_{t=1}^n t^2 + a_2 \sum_{t=1}^n t^3; \\ \sum_{t=1}^n t^2 \cdot y_t = a_0 \sum_{t=1}^n t^2 + a_1 \sum_{t=1}^n t^3 + a_2 \sum_{t=1}^n t^4; \end{cases}$$

Розрахувавши невідомі коефіцієнти, ми отримаємо таке рівняння квадратичного тренда:

$$\tilde{y} = 0,0272t^2 - 0,6523t + 11,987.$$

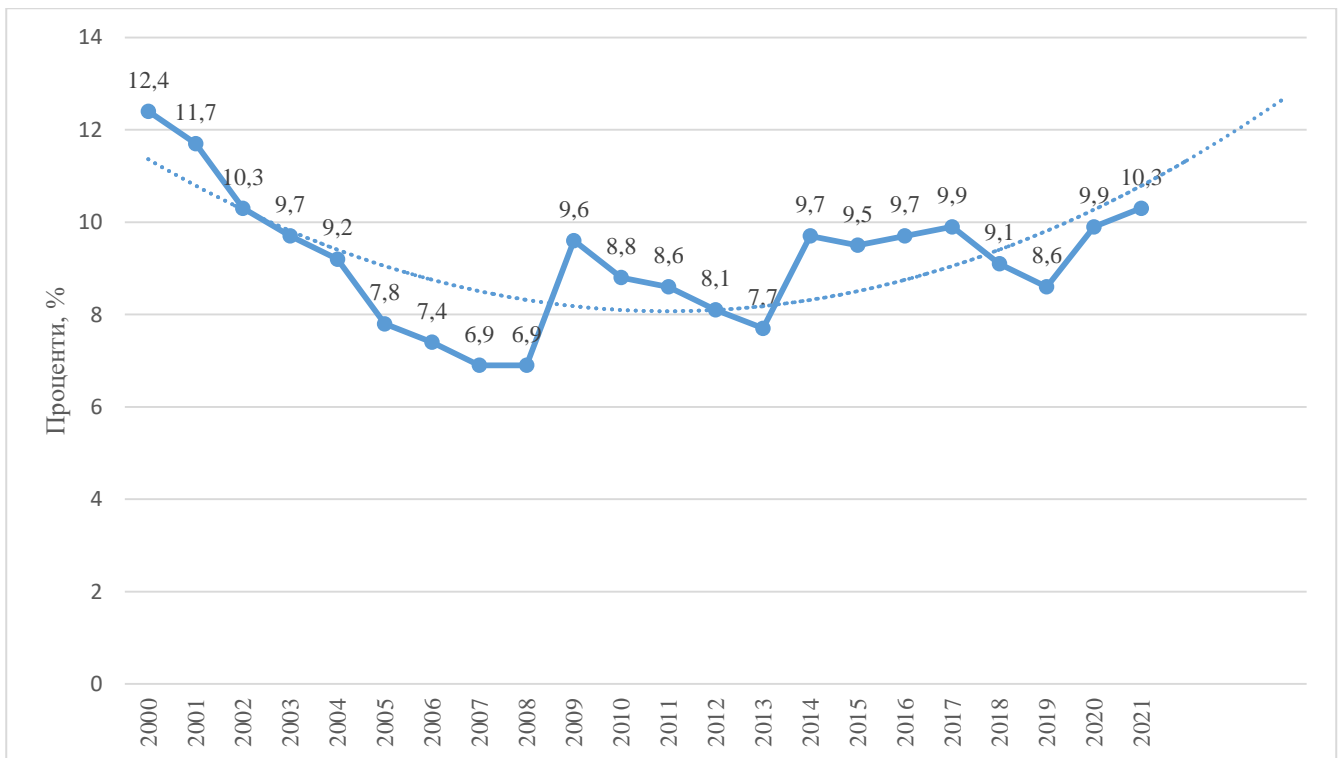
На його основі було розраховано теоретичні значення рівня безробіття для аналізованого періоду (табл. 2).

Таблиця 2

Реальні та теоретичні значення рівня безробіття в Україні у 2000 – 2022 рр.

Номер періоду t	Роки	Реальні значення y_t	Теоретичні значення $\tilde{y}_t$	Номер періоду t	Роки	Реальні значення y_t	Теоретичні значення $\tilde{y}_t$
1	2000	12,4	11,3619	13	2012	8,1	8,1039
2	2001	11,7	10,7912	14	2013	7,7	8,186
3	2002	10,3	10,2749	15	2014	9,7	8,3225
4	2003	9,7	9,813	16	2015	9,5	8,5134
5	2004	9,2	9,4055	17	2016	9,7	8,7587
6	2005	7,8	9,0524	18	2017	9,9	9,0584
7	2006	7,4	8,7537	19	2018	9,1	9,4125
8	2007	6,9	8,5094	20	2019	8,6	9,821
9	2008	6,9	8,3195	21	2020	9,9	10,2839
10	2009	9,6	8,184	22	2021	10,3	10,8012
11	2010	8,8	8,1029	23	2022		11,3729
12	2011	8,6	8,0762	24	2023		11,999

Також було побудовано графік апроксимації (рис. 1).

Рис. 1. Квадратичний часовий тренд

Побудована модель прогнозувала зростання рівня безробіття в Україні на наступні роки (2023 – 2024 рр.).

Проте вторгнення Російської Федерації в Україну в лютому 2022 року зумовило дуже різкий стрибок рівня безробіття – близько 35%. У інфляційному звіті Національного Банку України йдеться, що повномасштабний напад Росії призвів до різкого зниження економічної активності в Україні. На початку війни третина підприємств зупинила діяльність. Причини цього – фізичні руйнування та тимчасова окупація низки територій кількох областей, високий рівень невизначеності та ризиків, розірвання логістичних і виробничих зв’язків, вимушена масова міграція (значна частина працездатного населення виїхала за кордон). Значний внесок у падіння ВВП матимуть зниження активності в сільському господарстві через тимчасову окупацію та мінування земель, втрату техніки [6].

За словами аналітиків, бойові дії у східних та південних регіонах, руйнування інфраструктури в інших регіонах, блокада морських портів, низький попит у більшості секторів стримуватимуть відновлення економіки й у наступні місяці.

Висновки. На сучасному етапі безробіття є однією з найсерйозніших соціально-економічних проблем. Епідемія коронавірусу та війна спричинила різне зниження основних макроекономічних показників, а також складності з доступом до нових даних, що ускладнює процес дослідження. Непередбачені обставини роблять побудову прогнозних моделей малоприматними для практики. Проте розуміння тенденцій процесу є початковим кроком для пошуку шляхів вирішення проблеми.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Державна служба статистики України <https://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Міністерство фінансів України <https://index.minfin.com.ua>
3. Грабовецький Б. Є. Економічне прогнозування і планування: навч. посіб. / Б. Є. Грабовецький. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 188 с.
4. Ватаманюк З. І. Економічна теорія: макро і мікроекономіка / [З. І. Ватаманюк, С. М. Панчишин, С. К. Реверчук та ін.]; за ред. З. Ватаманюка, С. Панчишина. – Київ: Видавничий дім “Альтернативи”, 2005. – 606 с.
5. Полуяктова О. В. Проблеми безробіття в Україні // Економіка і суспільство. - Випуск 2, 2016. – С. 31 – 35.
6. <https://zmina.info/news/riven-bezrobittya-v-ukrayini-cherez-vijnu-strybnuv-do-rekordnyh-35-nbu/>

ВИКОРИСТАННЯ БАЗ ДАНИХ МІЖУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У НАВЧАННІ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Литвиненко Наталія Іванівна,
д.е.н, професор
НТУ «Дніпровська політехніка»
м. Дніпро, Україна

Вступ. Стрімка трансформація суспільства вимагає від освіти переходу до нових методів та практик навчання. Головним недоліком традиційних методів навчання є розрив між теорією та практикою. За такими методами студент не має змоги отримати практичні навички використання теоретичних знань у реальній ситуації, а також розвинути навички критичного та практичного мислення. Всі ці недоліки, певною мірою, можна подолати за допомогою активних методів навчання, коли до процесу навчання безпосередньо долучається студент.

Ціль роботи. Розробка інтерактивної практичної роботи із використанням статистичної бази даних ООН UN Comtrade для закріплення практичних навичок аналізу студентами економічних спеціальностей.

Матеріали та методи. Сучасні методи і підходи активного навчання економічним дисциплінам, досліджувались методами аналізу і синтезу, емпіричними методами, прийомами індукції та дедукції, графічним, логічним та табличним методами. Проведено педагогічний експеримент при викладанні студентам бакалаврату економічних спеціальностей.

Результати та обговорення. Сьогодні у педагогічній практиці все більшого розповсюдження набувають інтерактивні методи навчання в яких використовують як бази даних світових організацій, так і великі данні, що отримані безпосередньо з ресурсів Internet. Нами розроблено практичне завдання на основі активних методів навчання та статистичної бази даних ООН UN Comtrade [1]. UN Comtrade надає стандартизовані дані з міжнародної торгівлі та обширний інструментарій для їх аналізу. Завдання націлене на

відпрацювання навичок пошуку релевантної інформації щодо структури експорту та імпорту країни та аналізу її змін у часі.

Представляємо покрокову інструкцію виконання практичного завдання «Дослідження структури експорту й імпорту країни».

По-перше, кожен студент обирає країну для свого індивідуального дослідження.

По-друге, студент має розшукати базу даних ООН UN Comtrade та перейти на сторінку сайту з інструментами для аналізу (UN Comtrade Labs) [1].

По-третє, для аналізу пропонується обрати програмний продукт The Atlas of Economic Complexity 2.3, який створено Гарвардською школою державного управління ім. Кеннеді [2].

Означений інструмент допомагає знайти відповіді на наступні питання:

- Що імпортує та експортує країна?
- Як розвивалася його торгівля з плином часу?
- Які чинники зростання експорту?
- Які нові галузі можуть виникнути в певній географії? Які ймовірно зникнуть?
- Які перспективи зростання ВВП певної країни в найближчі 5-10 років, виходячи з її виробничих можливостей? [2].

По-четверте, побудова діаграми «пласке дерево» для імпортних операцій за країнами партнерами за допомогою інструменту «Explore», який дозволяє створити візуалізацію даних міжнародних торговельних потоків.

Для успішного виконання завдання з дослідження торговельних потоків за країнами партнерами і закріплення практичних навичок пропонуємо студентам побудувати і завантажити діаграму для імпортних зовнішньоекономічних операцій [3].

Останній крок – порівняльний аналіз потоків імпортних операцій та висновки за результатами проведеного дослідження.

Застосування програмного продукту The Atlas of Economic Complexity 2.3

дозволяє скоротити розрив між теоретичними знаннями та практичними навичками студентів.

Зазначимо, що педагогічний експеримент за участю студентів економічних спеціальностей мав позитивні наслідки. Якість засвоєння навчальної дисципліни (кількість студентів, які здали екзамени з оцінкою добре та відмінно) зросла на 29% [3].

Висновки. Сьогодні існує велика кількість можливостей для впровадження у педагогічну практику інтерактивних методів навчання. При використанні цих методів підвищується рівень засвоєння теоретичного матеріалу студентами та набуваються практичні навички застосування аналізу в реальних умовах. За такого підходу створюються необхідні умови для розвитку не тільки професійних навичок, а і вмінь самостійно мислити, орієнтуватись у динамічних змінах оточуючого середовища, а також посилюється мотивація й інтерес до оволодіння новими знаннями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. UN Comtrade Database. (n.d.). Retrieved from <https://comtrade.un.org/>
2. The Atlas of Economic Complexity. (n.d.). Retrieved from <https://atlas.cid.harvard.edu/>
3. Литвиненко Н. І. Практика активного навчання з використанням баз даних міжурядових організацій // Економічний Вісник Дніпровської політехніки. 2021. № 2(74). С. 77-84.

РОЛЬ ЛОГІСТИКИ У ЕКОНОМІЧНІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА

Літвінчук Карина Вячеславівна

аспірант

Харківський національний університет

імені Семена Кузнеця,

м. Харків, Україна

Анотація: Сучасний економічний розвиток будь чого та будь якого підприємства не можливо уявити без логістики. Необхідно розуміти, що це таке та яку роль відіграє, особливо важливо це для відділу збуту та закупівель.

Ключові слова: логістика, підприємство, економічний розвиток, транспортування, компанія, ланцюг, логістична система.

Поступальний розвиток економіки в сучасних умовах країни в найближчому майбутньому не може бути без розвитку логістичної системи та структури. Світові тенденції розвитку світової економіки вказують на те, що формування ринків попиту призводить не тільки до розвитку ринку виробників. Наслідком цього процесу під впливом низки причин та факторів є розвиток логістики та логістичних систем загалом.

Логістика як інноваційна частина бізнесу впроваджується у всі сфери діяльності людини в Україні та за кордоном. Виражено це тим, що компанії та організації все частіше впроваджують передові логістичні стратегії та технології та активно використовують можливості логістичних систем. Правильно спроектована логістичної системи дозволяє компанії отримати значні конкурентні переваги. За рахунок оптимального використання складських та транспортних потужностей при скороченні складських запасів, прискоренні обороту оборотних коштів, зниженні загальних витрат на логістику та виробництво рентабельність підприємства зростає та більшою мірою задовольняє споживачів якістю логістичних послуг.

При управлінні службою логістики з урахуванням основних принципів використовується схема системного ув'язування функціональних напрямів економіки та логістики. Тому в ринковому міксі 4Р (товар – ціна – реклама – місцезнаходження) атрибут «місце розташування» є найважливішим фактором в управлінні послугами для споживачів та забезпечує якість логістичних послуг для споживачів. Оптимальні рішення щодо управління логістикою для компанії на заданий період планування зводяться до знаходження балансу між витратами на логістику та якістю обслуговування.

У сфері закупівель, виробництва та продажу завдання управління логістикою реалізуються на вирішення завдань управління інформаційним забезпеченням, транспортуванням, замовленнями, складуванням, обробкою вантажів, управлінням запасами та інших.

Окрім інструментів вирішення стратегічних завдань у цій логістичній діяльності існують оригінальні тактики та алгоритми для прийняття оптимальних рішень. За управління логістикою вони дозволяють економити матеріальні, людські та фінансові ресурси компанії. Велике значення мають численні практичні приклади, що ілюструють застосування тих чи інших стратегічних, тактичних або оперативних рішень з функціонального комплексу управління логістикою. Для досягнення бажаних результатів економіки просто необхідно застосовувати безліч методів і технологій до логістичним рішенням у функціональних галузях економіки.

У розвитку глобальної конкуренції, а також міжнародного поділу праці та кооперації транснаціональних корпорацій та вільних економічних зон особливу увагу слід приділити стратегічним проблемам побудови ефективних міжнародних логістичних ланцюгів глобальна логістика. Це важливі чинники світової економіки, що також впливають на логістику. Тому в найкращих логістичних практиках транснаціональних корпорацій (Wal-Mart) ефективно використовуються стратегії крос-докінгу, логістичного аутсорсингу, дистрибуції та інші ефективні технології інтегрованої логістики та SCM. Корисно використати передовий досвід реалізації глобальної логістики у

країнах Південно-Східної Азії, Китаю, Японії, Східної Європи, аналіз проблем та перспектив розвитку. Зокрема, велике значення для української економіки мають питання стратегічного планування управлінського процесу у логістиці, створення організаційних структур управління логістикою у компаніях, проблеми логістичного контролінгу та аудиту. У вітчизняній практиці фінансовий контроль показників логістики має особливе значення з метою оцінки цінності логістики та ефективності логістичних систем.

У більшості українських компаній під логістикою розуміють набір функцій, корисних та типових для кожної компанії. Це митне оформлення товарів, страхування відповідальності перевізника, обробка вантажів, транспортування, експедирування, складування та інших. У вищому керівництві функціональних підрозділів підприємства центри логістичної діяльності найчастіше розглядаються як центри витрат, а управління логістикою служить лише мінімізації логістичних транзакційних витрат. Хоча прибуток компанії обумовлена високою якістю логістичних послуг, оптимізацією запасів у ланцюжку поставок або раціонально використовувати логістичну інфраструктуру можна за правильно збудованої логістики, яка також може стати основою корпоративної стратегії щодо збільшення довгострокової прибутковості компанії.

Різні інноваційні підходи становлять значний інтерес та актуальність для українських компаній при оцінці впливу логістики на рентабельність взаємодії зі споживачами та рентабельність за видами продукції, її вплив на акціонерну вартість та додану вартість у ланцюжку поставок. Оскільки фінансові аспекти логістики в першу чергу пов'язані з аналізом та контролем операційних витрат на логістику, важливо наголосити на залежності оперативного контролю від точності збору даних про витрати на логістику. Маючи деякі мінуси обліку логістичних витрат пов'язані також з непридатністю для цього порядку обліку та бухгалтерського обліку, агрегованістю обліку, «розподілом» багатьох складових логістичних витрат на накладні, адміністративні та інші витрати. Тому для диференціації витрат необхідно застосовувати системи

управлінського обліку витрат на логістику, у яких використовується функціонально-вартісний аналіз (Activity Based Costing – ABC) та інші методи.

Не можна залишити без уваги інноваційний напрямок аналізу розвитку логістики, що полягає в оцінці потенціалу компаній у галузі можливості використання логістики за допомогою спеціальних досліджень. Необхідним кроком у стратегічному плануванні є всебічний аналіз компанії, яка хоче запровадити логістичну послугу чи реконструювати існуючу. У логістичному аудиті використовуються певні методи створення таблиць, обробки великої кількості анкет та бланків інтерв'ю зі співробітниками компанії тощо для детального розгляду логістики. Цей матеріал є цінним як для українських компаній, так і для консалтингових фірм, що спеціалізуються на логістичному аудиті.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Войчак А. В. Маркетинговий менеджмент: Підручник – К.: КНЕУ, 1998. – 268 с.
2. Дубовик О. В., Бойко С. М., Вознюк М. А., Гірченко Т. Д. Маркетинг у банку: Навч. посіб. – 2-ге вид. – К.: Алеута, 2007. – 275 с.
3. Копець Л. В. Психологія особистості: Навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. – К.: Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2007. – 460 с.
4. Котлер Ф. Основы маркетинга: Пер. с англ. – М.: "Ростинтэр", 1996. – 704 с.
5. Липсиц И. В. Ценообразование и маркетинг в коммерческом банке: Учеб. пособие. – М.: Экономистъ, 2004. – 123 с.
6. Маркетинг: [Підручник для вищих навч. закладів] / За ред. О. М. Азарян. – К.: НМЦВО МОіН України, НВФ “Студцентр”, 2003. – 400 с.

АУДИТ ЯК ФОРМА НЕЗАЛЕЖНОГО ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО КОНТРОЛЮ

Руденко Юлія Олександрівна,
к.е.н., заступник директора департаменту,
Державна аудиторська служба України

Вступ. На сьогоднішній день аудиторська діяльність в Україні має ряд суперечностей та непорозумінь. У статті розкриті недоліки аудиторської діяльності, здійснено аналіз основних тенденцій вітчизняного ринку аудиторських послуг, запропоновані шляхи вирішення існуючих проблем.

Ціль роботи. Метою статті є аналіз аудиторської діяльності як форми незалежного фінансово-економічного контролю.

Матеріали та методи. В процесі дослідження визначено, що аудит є одним із важливих видів послуг і набуває дедалі більшої актуальності. Теоретичні та методичні засади державного аудиту досліджуються такими вітчизняними вченими як: І. В. Басанцов, О. І. Барановський, І. К. Дрозд, В. Г. Мельничук, В. К. Симоненко, І. Б. Стефанюк та ін. Але нині аудиторська діяльність має ряд суперечностей. Недосконале регулювання ринку аудиторської діяльності в Україні призвело до проблем з підтвердження якості і достовірності фінансової звітності, а також створює перешкоди у залученні інвестицій у національну економіку. Оскільки сучасні тенденції розвитку економіки України та її інтеграція у європейське співтовариство вимагають нових підходів до організації та інституційних особливостей аудиту як форми фінансового контролю, потребує уваги аналіз вітчизняного ринку аудиторських послуг.

Результати та обговорення. Незалежний аудит, як важливий компонент фінансового контролю повинен здійснювати контрольні дії щодо встановлення повноти та дотримання правил ведення обліку, відсутності фактів шахрайства та крадіжок, ступеню ефективності використання фінансових ресурсів з метою зниження інформаційної невизначеності та надання впевненості щодо

прийняття адекватних рішень суб'єктами ринку. Але в той же час слід зауважити, що аудитором надається адекватна оцінка фінансової звітності лише за умови відсутності її фальсифікації. Безумовно, аудит як форма фінансового контролю, яка здійснюється з метою удосконалення процесу фінансування і детінізації економіки, повинен чітко визначитися, що є його метою та основним завданням: підтвердження достовірності чи недостовірності фінансових звітів, виявлення сумнівних фінансових операцій та інших фінансових правопорушень чи задоволення бізнесових потреб [4]. Те, що аудит є формою фінансового контролю і ця його суспільно корисна функція є основною, а надання платних послуг в якості засобу підприємницької діяльності – вторинною, в процесі проведення контрольних дій, як правило, ігнорується. Відповідно не прослідковується взаємозв'язок категорій «аудит – дотримання, недотримання чинного законодавства – адміністративний делікт, порушення фінансової дисципліни – злочин» [2]. Аналіз Закону України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» свідчить, що на основі поняття "нерозголошення комерційної таємниці" сформувалася позиція: до обов'язків аудиторів не входить виявлення фінансових правопорушень [3]. Відповідно у структурі аудиторського звіту зовнішнього незалежного аудитора перевірка питань дотримання фінансовими установами законодавства навіть не згадується, а відповідно розслідування шахрайських схем не входить в компетенцію аудиторських перевірок.

Але практика проведення фінансового контролю свідчить про те, що аудитор не може не бачити проблем в такому масштабі, в якому вони присутні в сучасних ринкових умовах. Тому доцільність аудиту у вітчизняному варіанті його виконання викликає сумніви, оскільки навіть за наявності потенційно неправильного висновку, доведення даної обставини є практично неможливим, оскільки аудит проводиться на основі вибіркового аналізу близько 10 % документації. Відповідно порушення, як правило, виявляються за межами вибірки, тому аргументом правильності проведеної аудиторської перевірки служить не інформованість аудитора. Але виникають підозри того, що

використання відповідної методології вибірки застосовується саме з метою: «не помітити», а аудиторські звіти є свідченням непрофесіоналізму або зговору.

Щодо оцінювання – складової аудиторського дослідження ефективності - слід зауважити, що твердження щодо недоцільності використання «моделі оцінювання без огляду на цілі», оскільки «знання про заплановані цілі та відповідні аргументи можуть перетворитися на «ментальні шори, котрі заважатимуть звертати увагу на сторонні ефекти, зокрема непередбачені» [2], на нашу думку, є дискусійним та практично неприйнятним, оскільки існує необхідність в процесі оцінювання визначати й аналізувати ймовірності як виникнення ризиків, так і ступеню їх впливу на підконтрольні суб'єкти. Існує думка, що вищезначені звинувачення в неякісних послугах та навіть у співучасті в шахрайстві є «рудиментом тоталітарної свідомості в сфері контролю» [2], а недовіра до результатів аудиторської діяльності та сумніви в повному розкритті інформації зумовлені як об'єктивними, так і суб'єктивними чинниками. Зауважимо, що, безумовно, в даному виді фінансового контролю присутній професійний скептицизм, але оскільки в основі аудиторської діяльності є індивідуальне судження, яке залежить від професійного досвіду аудитора, слід констатувати наявність трансцендентальної апперцепції, що призводить до інваріантності висновків різних аудиторів щодо одних і тих же фінансових операцій. Відмітимо, що використовуючи логіку, як інструмент ефективної реконструкції досвіду, в той же час аудитори керуються відповідними стандартами та Кодексом професійної етики. Але системною проблемою аудиту є наявність привілейованої інформації, оскільки результатом аудиторської діяльності є співставлення виявлених невідповідностей не лише з вимогами законодавства (публічний результат), а й з бізнес - інтересами власників (звіт, рекомендації тощо). Причому, як свідчить практика, «професійне аудиторське мислення поступово інтегрується з мисленням представників бізнесу» [2], що трансформує зовнішній аудит у внутрішній, створюючи ілюзію зовнішнього. На нашу думку, нині можливими є дотримання таких принципів аудиту, як чесність, компетентність, доброзичливість,

нейтральність, конфіденційність, право на особисту думку, обережність, достатність зібраних доказів, цінність попередньої інформації, захист інтересів власника, але практично ігнорується такий принцип, як захист суспільних інтересів.

Основною причиною формалізму аудиторських перевірок та відсутності гарантій надання якісного результату є те, що не всі елементи іноземної технології аудиту придатні для використання на вітчизняному ринку фінансових та інвестиційних послуг. Зауважимо, що в умовах «тотальної індивідуалізації, креативності, децентралізації як бізнесу, так і обліку, наявності ризиків перманентної ринкової невизначеності та інформаційної недостатності» [2] та в той же час перманентного прагнення до отримання надприбутків результати аудиторських перевірок, що базується на ліберальних етичних принципах, не мають юридичної сили та практично не спрацьовують. Окрім того, слід відмітити ризики відсутності відповідної кваліфікаційної придатності та бездоганної ділової репутації, професійного досвіду та компетентності, чітке дотримання Стандартів аудиту незалежними аудиторами. Не врегулювання вищезначених проблем ставить під сумнів прагматичну цінність змісту аудиторського висновку та його відповідність реальному стану речей та суспільну корисність аудиту, оскільки він не досягає своєї основної суспільно-корисної мети – встановлення об'єктивної картини процесу щодо наявності фактів фінансових правопорушень, в т.ч. шахрайства. Слід відмітити системне недотримання реальної професійної незалежності, вимог чинного законодавства та стандартів аудиту. Дані обставини сприяють створенню негативного іміджу аудиторів і дають підстави для сумнівів щодо зовнішнього аудиту як суспільно корисної та ефективної форми фінансового контролю і нагально потребують «переорієнтації аудиторської практики на соціальній дискурсі» [1].

Висновки. Безумовно, підвищення шансів фінансового успіху суб'єктами аудиторської діяльності забезпечується, передусім, покращенням якості аудиторських послуг наданих професійними кадрами та розширенням їх

діапазону з застосуванням спеціалізованого аудиторського програмного забезпечення, а також володінням галузевими методиками проведення аудиту [5]. Доцільним є забезпечення безперервного функціонування системи регулювання аудиторської діяльності; розроблення механізму ціноутворення на аудит та аудиторські послуги шляхом вивчення міжнародного досвіду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Климов А. Особенности профессиональной ответственности аудиторов в украинских реалиях / А. Климов // Незалежний аудитор. – 2012. – № 9. – С. 28-30.

2. Редько О. Ю. Проблеми контролю та аудиту в Україні: від дуалізму до трансцедентальності / О. Ю. Редько // Бухгалтерський облік, аналіз і аудит: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції – Чернігів - 2013. – 160 с.

3. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність: Закон України від 21.12.2017 р. № 2258-V111. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2-19>

4. Прохорова Л. І., Юхименко Є. С. Аналіз сучасного стану та проблеми реформування і розвитку аудиторської діяльності в Україні на основі міжнародного досвіду. Молодий вчений. 2019. № 6 (2). С. 205—210. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2019_6\(2\)__14](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2019_6(2)__14)

5. Порядок проведення перевірок з контролю якості аудиторських послуг: Наказ Міністерства фінансів України 29 серпня 2019 року. № 362. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1026-19>

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ ПІДПРИЄМСТВ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИЧНОЇ ГАЛУЗІ

Савченко Марина Василівна,

д.е.н., професор

Донецький національний університет імені Василя Стуса

м. Вінниця, Україна

Вишневський Віталій Юрійович

заступник директора технічного (з розподілу електроенергії)

АТ «Хмельницькобленерго»

м. Хмельницький, Україна

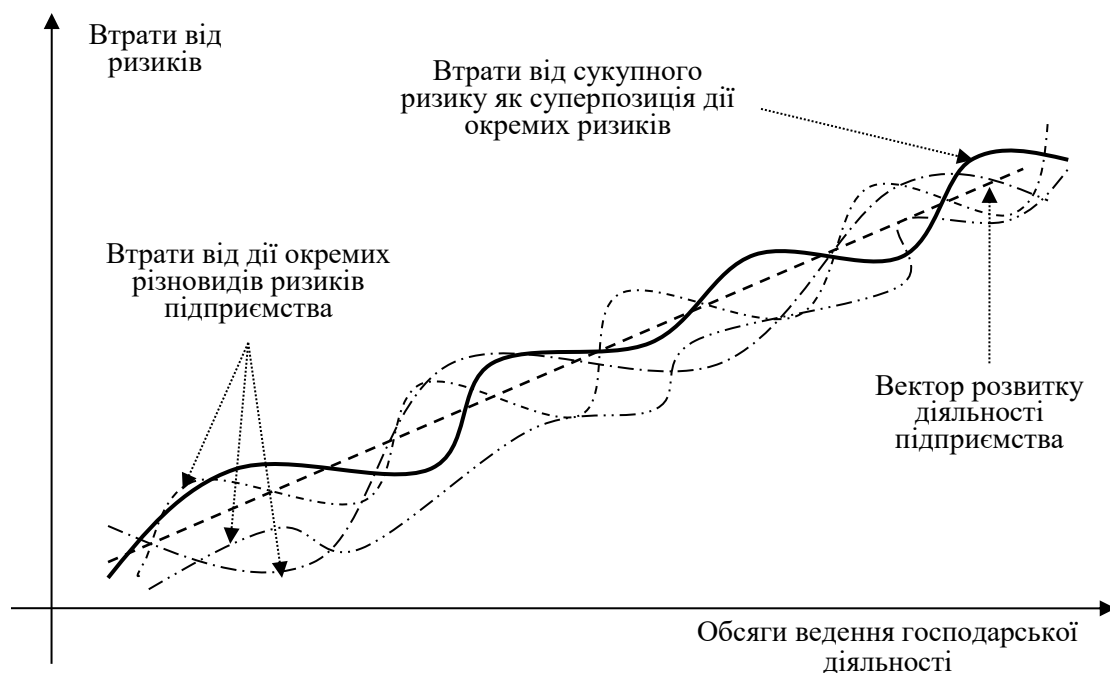
Вступ. Руйнівна війна завдає величезних збитків економіці України: зростання цін, скорочення зарплат чи взагалі закриття підприємств. За прогнозами НБУ України, ВВП країни скоротиться у 2022 р. більш ніж на третину, а ціни прискорять зростання до понад 30 %. Утім, враховуючи суперпозицію окремих різновидів ризиків, НБУ прогнозує у 2023–2024 рр. 5–6% темпи відновлення економіки України [1].

Вітчизняна енергетика також зазнала значних втрат. Проте на відміну від багатьох інших галузей промисловості має високі шанси на швидке відновлення. Саме енергетика має шанс стати локомотивом економічного розвитку України в найближче десятиліття, тому вельми важливим для підприємств електроенергетики є впровадження механізмів ризик-менеджменту, що враховуватимуть сумісний ризик-ефект.

Мета роботи полягає у визначенні концептуальних засад щодо механізмів ризик-менеджменту підприємств електроенергетичної галузі.

Матеріали та методи. Результати отримані за рахунок застосування системи методів. Метод логічного аналізу дозволив вибудувати логіку дослідження. Використання методів структурного аналізу, групування, декомпозиції та дозволило обґрунтувати побудову системи ризик-менеджменту підприємства електроенергетичної галузі. Графічний метод дозволив візуалізувати отримані результати дослідження.

Результати та обговорення. Сьогодні одночасна дія сукупності окремих ризиків на діяльність вітчизняних підприємств електроенергетики формує певний сумісний ризик-ефект у вигляді адитивної або мультиплікативної суперпозиції окремих різновидів ризиків [2-4]. Це зумовлює можливість зростання загального обсягу очікуваних втрат під впливом ефекту взаємовпливу окремих ризик-подій (рис. 1).

Рис. 1. Сукупний ризик як суперпозиція окремих видів ризиків

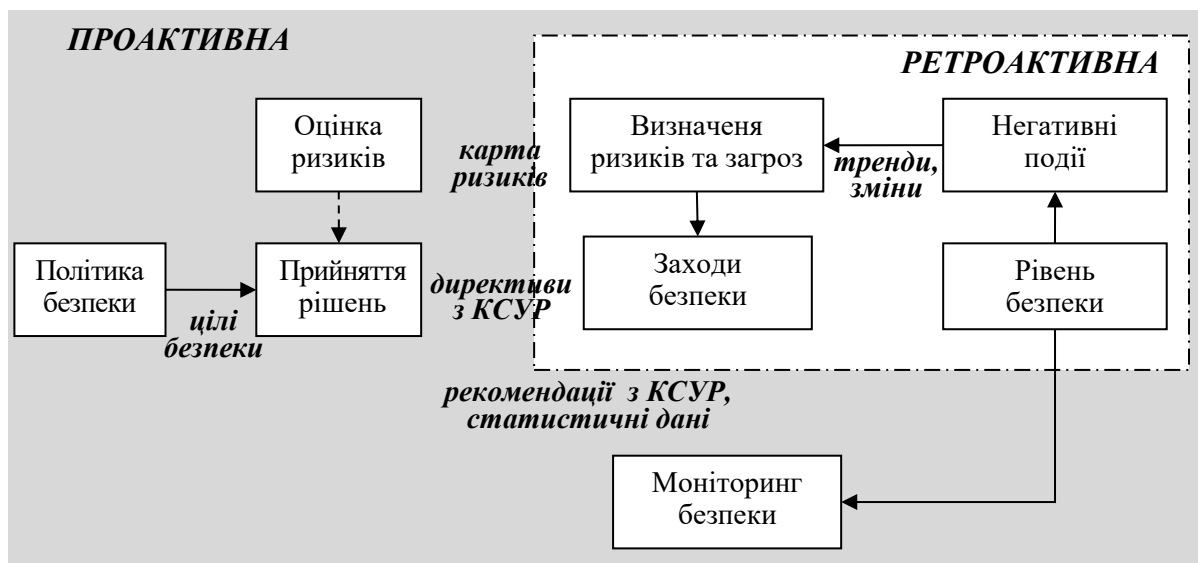
Джерело: [2]

Отже, накладання ризик-подій та їх спільний вплив обумовлює кумулятивне зростання втрат підприємств електроенергетики.

Як наслідок, доцільною є розробка стратегії ризик-менеджменту підприємств електроенергетики, яка б враховувала взаємний вплив окремих ризик-подій. Як правильно зазначає О. Фінкельштейн, кожний з ризиків підприємства не зустрічається «у чистому вигляді» [5], а відтак саме це обґрунтовує саме мультиплікативну суперпозицію окремих ризиків підприємств електроенергетики.

Стратегія ризик-менеджменту підприємства електроенергетики може бути ретроактивною, проактивною та прогностичною. Високоєфективною для підприємств електроенергетики є саме прогностична стратегія, бо вона

покликана ефективно поєднати проактивний та ретроактивний методи заради досягнення максимального результату (рис. 2).

Рис. 2. Схема побудови прогностичної стратегії комплексної системи ризик-менеджменту

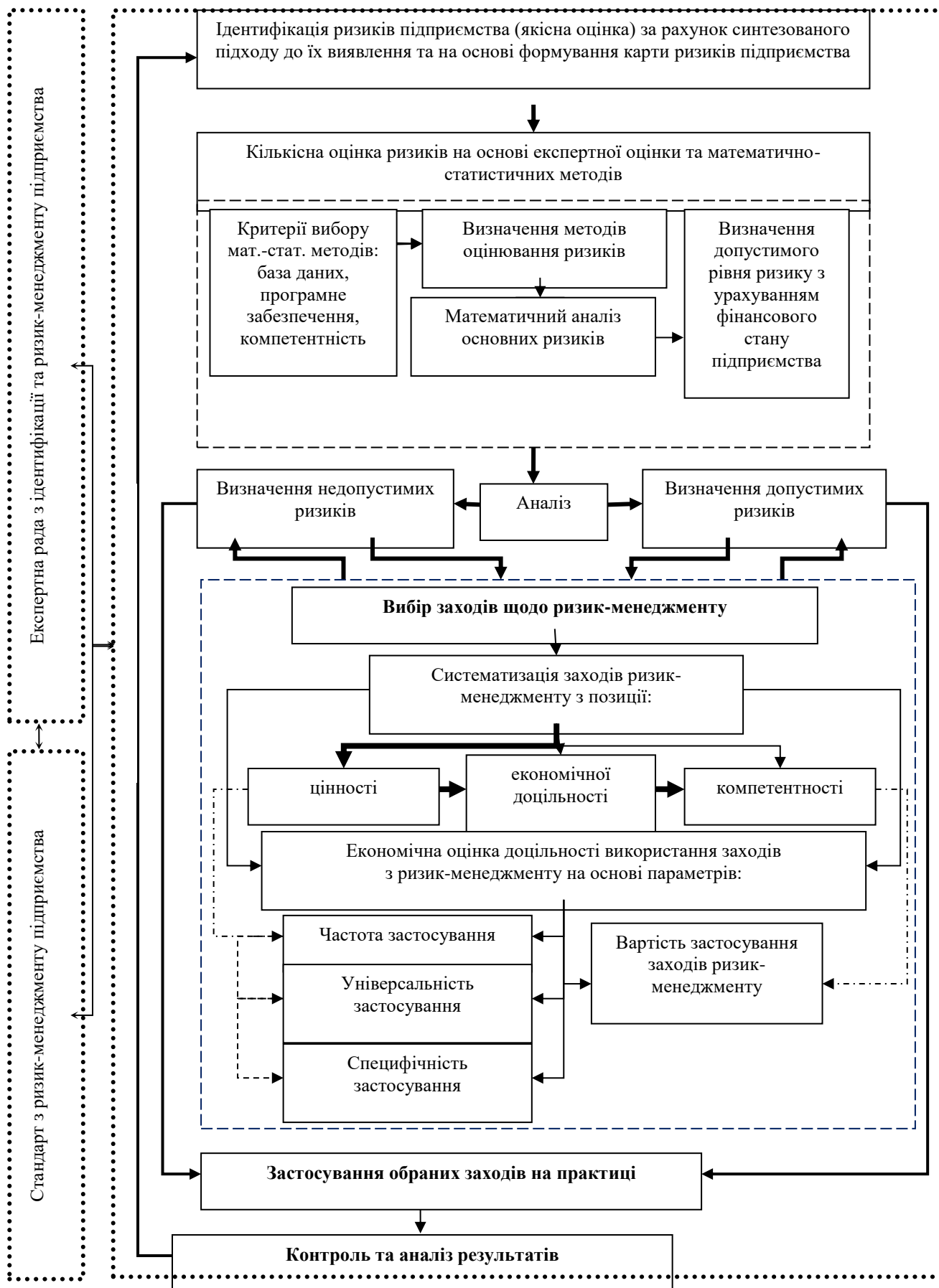
Джерело: побудовано автором

На основі теоретичних напрацювань та практичної реалізації визначено складові, компоненти та елементи системи управління ризиками такі як правова, управлінська й організаційна складові, та встановлено взаємозв'язки між ними (рис. 3).

Нормативно-методологічна база системи ризик-менеджменту полягає у розробленні документів стосовно управління ризиками підприємства електроенергетичної галузі. Введенням правової основи ризик-менеджменту підприємства визначено запропонованими рекомендаціями формування його стандарту.

Такий стандарт повинен враховувати особливості умов господарювання підприємств (залежно від галузі, форми власності та розміру).

Інформаційно-аналітичне забезпечення системи ризик-менеджменту розглянуто як процес реалізації запланованих заходів для підприємств електроенергетичної галузі.

Рис. 3. Система ризик-менеджменту підприємства електроенергетичної галузі

Джерело: побудовано авторами

Переведено процес ризик-менеджменту підприємства електроенергетичної галузі з ситуаційного на системне підґрунтя. Запропоновано матричну систему ризик-менеджменту підприємства електроенергетичної галузі (формування експертної ради щодо ідентифікації та управління ризиками з експертів усіх структурних рівнів та напрямів діяльності підприємства електроенергетичної галузі із залученням фахівців науково-дослідних інститутів).

Вибір саме такої форми є оптимальним для започаткування процесу ризик-менеджменту підприємства електроенергетичної галузі. Крім того, обрана організаційна структура сприяє оперативному реагуванню на зміни в діяльності підприємства електроенергетичної галузі, не потребує додаткових коштів та доцільна у процесі виявлення та оцінювання ризиків.

Організаційна складова системи ризик-менеджменту – це упорядкована сукупність взаємопов'язаних елементів системи, що визначає поділ праці і службових зв'язків між працівниками апарату управління з підготовки, прийняття і реалізації антиризикових рішень.

Висновки. Отже, у цілому можна зробити висновок, коли успішно працюючі компанії прагнуть управляти окремими ризиками, майбутній успіх буде належати тим з них, які піднімають ризик-менеджмент на вищий рівень. Маючи повну та системну інформацію про ключові бізнес-ризики своєї компанії, ризик-менеджери зможуть розробляти плани і програми управління ризиками з використанням координованих, комплексних і достатньо складних методів. Ефективний ризик-менеджмент підприємства електроенергетичної галузі – це обов'язковий елемент його управління в XXI столітті.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Економічна криза в розпалі: як українцям вижити в скрутні часи. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/ekonomichna-kriza-v-rozpali-yak-ukrajincyam-vizhiti-v-skrutni-chasi-novini-ukrajina-11919129.html>
2. Подчесова В. Ю. Управління кредитним ризиком банку: дис. ... канд. екон. наук. Харківський інститут банківської справи Університету банківської

справи Національного банку України. Х., 2008. 206 с.

3. Уваров К. В. Управління валютним ризиком у банках України: автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит». К.: КНЕУ, 2007. 19 с.

4. Фінкельштейн О. Б. Фінансові ризики у системі банківських ризиків: автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит». К.: КНЕУ, 2001. 24 с.

СТРУКТУРНІ ЕЛЕМЕНТИ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВІДПОВІДНО ДО РЕСУРСНОЇ КОНЦЕПЦІЇ ФІРМИ

Терещенко Артем Миколайович,

аспірант

Державний торговельно-економічний університет

м. Київ, Україна

Вступ. В умовах суттєвої ринкової економіки, нестабільності та невизначеності факторів зовнішнього середовища, зокрема глобальних рецесій та пандемій, особливо гостро постає питання підтримки підприємством власної операційної діяльності. Спроможність підприємства підтримувати свою операційну діяльність досягається, зокрема, за рахунок мобілізації та розподілу сукупності фінансових ресурсів з метою задоволення власних фінансових потреб у короткостроковій та довгостроковій перспективі. Поняттям, що дозволяє узагальнити та охарактеризувати таку сукупність фінансових ресурсів та можливість їх мобілізації є фінансовий потенціал.

Відповідно, проблема визначення структурних елементів фінансового потенціалу підприємства набуває все більшої актуальності, що зумовлено постійним розвитком геополітичної, економічної, технічної, соціальної сфер та зовнішніми факторами впливу.

Мета роботи – визначити основні елементи фінансового потенціалу підприємства відповідно до ресурсної концепції фірми.

Матеріали та методи. Дослідження було здійснено на основі тлумачень структурних елементів фінансового потенціалу та положень ресурсної концепції фірми у роботах вітчизняних вчених (Калюжна Н. Г [1], Бова В. А та Хринюк О. С [2]) та закордонних (Вернефельт [3], Дж. Барні [4]) науковців, принципах системного підходу та із застосуванням методів аналізу та синтезу.

Результати та обговорення. Аналіз факторів та причин успіху фірми завжди були і лишаються предметом активних дискусій зі сторони науковців. Так наприклад школами, що намагалися пояснити природу успіху фірми, були

неокласична школа економічної теорії, представники, якої пояснювали причини успіху, базуючись суто на виробничих відносинах, Гарвардська школа, представники якої зосереджували увагу саме на конкурентних перевагах та інші. Проте, враховуючи, що більшість шкіл стверджували, що саме зовнішні фактори є визначальними стосовно успішності фірми на ринку, постало питання, чому за схожих зовнішніх загроз одні підприємства продовжують зростати, а інші занепадають. В результаті частина науковців почали активно стверджувати, що не зовнішні фактори впливу є визначальними для розвитку фірми, а саме першопричиною успіху підприємства є сукупність її внутрішніх ресурсів.

Однією із концепцій, що давала відповідь на питання, щодо успіху підприємства на основі його ресурсів стала ресурсна концепція фірми. Вперше базис концепції був сформований Е. Пенроуз у її публікації «Теорія зростання фірми» ще у далекому 1959 році [1].

Проте, більш широкий та змістовний аналіз ресурсної концепції фірми було здійснено Вернефельтом [3] у 1984 році та в подальшому доповнено Дж. Барні [4]. В межах ресурсної концепції фірми Барні пропонує зосереджувати увагу на VRIO-якостях ресурсів, а саме на цінність (Valuable), рідкісність (Rare), ідеальна відтворюваність (Imperfectly imitable) ресурсів, а також незамінність (non-substitutable), що є обов'язковою умовою, оскільки у конкурентів не повинно бути зіставних цінних ресурсів; остання літера «О» в аббревіатурі «VRIO» означає «організаційні здатності» (organizational capabilities).

Під фінансовим потенціалом розуміють сукупність наявних та потенційних фінансових ресурсів компанії, що можуть бути мобілізовані для досягнення стратегічних та тактичних цілей компанії.

Відповідно якщо врахувати стандартні складові фінансового потенціалу можна виділити: прибуток, амортизацію, власний та позиковий капітал. Проте відповідно до ресурсної концепції фірми, фінансовий потенціал повинен враховувати організаційну структуру та «знання» фінансових менеджерів.

Організаційна структура фірми і справді може суттєво впливати на фінансовий потенціал компанії, адже при постійному обміні інформації між відділами, швидкість такого обміну буде суттєво впливати на бізнес-процеси компанії, що у свою чергу опосередовано впливає на фінансовий потенціал компанії.

Також під «знаннями» фінансових менеджерів варто розуміти їх компетенції, за рахунок яких можливе більш якісне управління фінансовими ресурсами та їх залучення.

Висновки. Таким чином фінансовий потенціал підприємства складається із прибутку, амортизації, власного та позикового капіталу. Проте виходячи із останніх напрацювань у ресурсній концепції фірми, підхід до елементів фінансово потенціалу може бути розширений, а саме необхідно проаналізувати організаційні процеси компанії та компетенції фінансових менеджерів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Калюжна Н. Г. Ресурсна концепція трактування потенціалу в економіці: сутність та обмеження у застосуванні. Режим доступу: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2014-2_0-pages-108_114.pdf
2. Бова В. А та Хринюк О. С., Сутність фінансового потенціалу підприємства. Режим доступу: <http://ape.fmm.kpi.ua/article/view/102585/97661>
3. Wernerfelt B. A resource-based view of the firm. *Strategic Management Journal*, 1984, 5(2), 171–180.
4. Barney J. B. Firm resources and sustained competitive advantage. *Journal of Management*, 17, 1991. p. 99–120.

ЗРОСТАЮЧА РОЛЬ НЕТАРИФНИХ ЗАХОДІВ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ТОВАРАМИ

Хорошун Олександр Ігорович
здобувач PhD

Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана,
м. Київ, Україна

Вступ. Протягом останніх трьох десятиліть вплив нетарифних заходів на регулювання обсягів міжнародної торгівлі безперестанно зростає. Водночас сільськогосподарські товари донедавна залишалися тими групами товарів, стосовно яких превалюють тарифні інструменти регулювання торгівлі, особливо, коли мова йде про країни, що розвиваються.

Мета роботи. Дослідити вплив нетарифних інструментів регулювання на перебіг міжнародної торгівлі сільськогосподарською продукцією в сучасних умовах.

Матеріали та методи. У рамках цього дослідження були використані як загальнонаукові, так і спеціальні методи, серед яких: метод логічного й історичного аналізу при встановленні причинно-наслідкових зв'язків між скороченням тарифних і зростанням нетарифних методів регулювання міжнародної торгівлі агропродовольчими товарами. Також у роботі здійснено порівняльний аналіз тарифних і нетарифних інструментів регулювання міжнародної торгівлі агропродовольчими товарами за допомогою загального індексу торговельних обмежень та детально охарактеризовано сучасний нетарифний інструментарій, що використовується країнами для регулювання обсягів міжнародної торгівлі, зокрема нормативні засади його застосування в рамках правового режиму Світової організації торгівлі. Структурно-логічний метод був використаний при аналізі загального рівня торговельних обмежень щодо сільськогосподарських та промислових товарів країн з рівним рівнем

доходів. Метод системного аналізу застосовано при розробці рекомендацій стосовно розв'язання проблем глобальною торговельною системою щодо сучасних викликів міжнародної торгівлі та геополітичної нестабільності, пов'язаних із застосуванням країнами нетарифних заходів регулювання торгівлі.

Результати та обговорення. Нетарифні заходи на агропродовольчих ринках являють собою, перш за все, політичні заходи, відмінні від звичних заходів митно-тарифного регулювання, які можуть впливати на перебіг міжнародної торгівлі шляхом впливу на її обсяги або на рівень світових цін, або й на те й інше одночасно [1]. Уряди країн та окремих митних територій використовують заходи нетарифного регулювання торгівлі для вирішення проблем суспільного характеру. Зокрема, вони використовуються з метою захисту безпеки та здоров'я людей, тварин і рослин – це санітарні та фітосанітарні заходи (СФЗ). Вони також запроваджуються задля регулювання технічних характеристик продукції, таких як маркування та маркетингові стандарти, простежуваність продуктів та оцінка відповідності й сертифікація товарів, у такому випадку це група заходів – технічні бар'єри в торгівлі (ТБТ). Група нетарифних заходів, пов'язаних з дотриманням санітарних та фітосанітарних норм, є більш помітними у застосуванні стосовно продуктів тваринного походження, фруктів і овочів, жирів і олій, тоді як заходи, пов'язані з дотриманням технічних вимог, відіграють більш важливу роль, коли мова йде про оброблені продукти харчування [2].

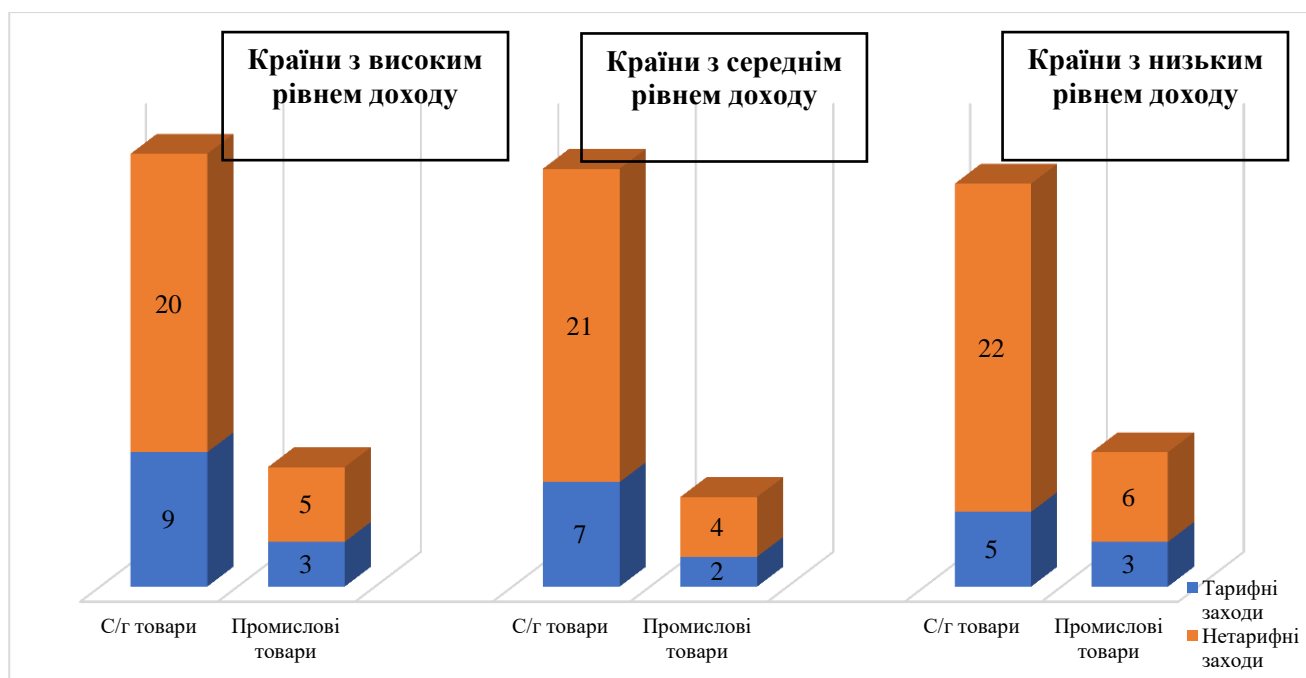
Тож який вплив мають заходи нетарифного регулювання на торгівлю сільськогосподарськими продуктами? Здатність країн з різним рівнем економічного розвитку, особливо коли йдеться про країни, що розвиваються, [3] експортувати свою надлишкову продукцію часто є обмеженою з огляду на складнощі, пов'язані із дотриманням вимог країн-імпортерів до продуктів харчування. Глобальні торговельні переговори за напрямом торгівлі сільськогосподарською продукцією в рамках Світової організації торгівлі (СОТ) [4] значно знизили рівень митних тарифних ставок (зокрема через взяття

членами Організації зобов'язань не підіймати митні ставки вище максимального зв'язаного рівня (bound rate), обсяги експортних субсидій та внутрішньої підтримку сільського господарства, що спотворює торгівлю. У цей же час нетарифні заходи регулювання торгівлі набувають все більшої популярності та поширеності. Країни застосовують той чи інший різновид нетарифних заходів по відношенню до майже половини всієї імпортованої продукції [5]. Вони також стали більш складними та менш прозорими у застосуванні, впливаючи, зокрема, на виробництво продовольчої продукції і, таким чином, на експорт із країн, що розвиваються, і найменш розвинених країн (НРК) [6].

Крім СФЗ та ТБТ, уряди країн застосовують також заходи прикордонного контролю (митного оформлення), пов'язані з інспекціями перед відвантаженням та іншими митними формальностями, такими як вимоги щодо прямого відправлення вантажу або конкретні вимоги до входу в порт. Або заходи кількісного обмеження, як правило, спрямовані на заборону або обмеження імпорту, включаючи заходи, що обмежують кількість товарів, які можна імпортувати, незалежно від того, чи надходять вони з різних джерел чи від конкретного постачальника. Ці заходи можуть мати форму неавтоматичного ліцензування, встановлення заздалегідь визначеної квоти або прямої заборони на експорт (нульова квота). Заходи прикордонного контролю стосуються продукції різних сільськогосподарських секторів, але переважно запроваджуються по відношенню до продукції тваринного походження, овочів і фруктів, тоді як кількісні заходи застосовуються більш-менш однаково до товарів усіх сільськогосподарських секторів [7].

На рис. 1 продемонстровано загальний рівень торговельних обмежень, що виникають через використання тарифних і нетарифних заходів регулювання торгівлі, з якими стикається експорт сільськогосподарської та промислової продукції країн із різними рівнями доходу. Для цього використовується загальний індекс торговельних обмежень (Overall Trade Restrictiveness Index - OTRI), який оцінює загальний рівень обмежень торговельної політики, з яким

стикається країна, і базується на оцінці адвалорних еквівалентів нетарифних заходів регулювання обсягів торгівлі.

Рис. 1. Загальний рівень торговельних обмежень щодо сільськогосподарських та промислових товарів країн з рівним рівнем доходів

Джерело. Побудовано автором на основі [8].

У середньому нетарифні заходи є вдвічі більш обмежувальними, ніж тарифні, в країнах з високим рівнем доходу. Відповідний показник індексу (OTRI) також показує, що частота застосування нетарифних заходів є вищою для сільськогосподарських товарів, ніж для промислових. Що стосується експорту сільськогосподарської продукції з країн з низьким рівнем доходу, то цей показник є в чотири рази вищим.

Зокрема, нетарифні заходи для оброблених продуктів харчування можуть мати більший вплив на торгівлю, ніж звичайні тарифи [9], тим самим обмежуючи можливості найбідніших країн у диверсифікації торгівлі сільськогосподарською продукцією від сировинних товарів до продуктів з більшою доданою вартістю.

Спробуємо оцінити вплив нетарифних заходів на регулювання міжнародної торгівлі. За розрахунками експертів Організації економічного

співробітництва та розвитку (ОЕСР) [7], застосування одночасно заходів ТБТ та СФЗ можуть призвести до зростання імпортних цін на сільськогосподарську продукцію майже на 15%. У той же час, деякі заходи ТБТ та СФЗ можуть мати вплив на лібералізацію торгівлі, зокрема вимоги щодо маркування й дотримання певних норм у виробничому процесі. Самі по собі заходи СФЗ та оцінки відповідності ТБТ майже завжди мають обмежувальний характер щодо обсягів торгівлі, тоді як базові нормативні акти (Угоди, що врегульовують їхнє застосування) можуть мати стимулюючий вплив на міжнародну торгівлю. Таким чином, оцінка відповідності є ключовим технічним бар'єром в торгівлі сільськогосподарською продукцією. Вони, як правило, мають значний ефект підвищення витрат (AVE).

Незважаючи на те, що нетарифні заходи в рамках СФЗ та ТБТ можуть одночасно сприяти розвитку торгівлі, водночас збільшуючи торговельні витрати експортерів, все ж констатуємо факт, що ефект підвищення витрат домінує, з огляду на його сильну кореляцію зі зниженням обсягів торгівлі) [7].

Скорочення надмірних торговельних витрат, пов'язаних із застосуванням нетарифних заходів, стає все більш пріоритетним напрямом торговельних політик країн. Ключова хитрість полягає в тому, щоб визначити сфери, де скорочення витрат не підриває результативність такого регулювання. Одним із шляхів досягнення цього є сфера відповідності нормам СФЗ та ТБТ, де є простір для вдосконалення вимог стосовно оцінки відповідності задля зменшення витрат. Зменшення розбіжностей між регуляторними підходами країн, наскільки це можливо, є важливим інструментом, за допомогою якого країни можуть забезпечити вплив регулювання на сприяння міжнародній торгівлі, одночасно зменшуючи відповідні торговельні витрати. Перспективним механізмом для досягнення таких результатів, на нашу думку, є положення, пов'язані з регуляторним співробітництвом щодо застосування нетарифних заходів, включені до міжнародних угод про преференційну торгівлю (РТА).

Дисципліни щодо регулювання застосування нетарифних заходів у багатосторонній торговельній системі розроблено в рамках Світової організації

торгівлі (СОТ) та є шаблоном для відповідних розділів регіональних торговельних угод, зокрема їх найпоширенішого різновиду – угод про вільну торгівлю (УВТ). У той час як положення Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ) були переважно зосереджені на зниженні рівня митних ставок («тарифів») членів Організації, то поступово сфера охоплення правового режиму СОТ була розширена й на нетарифні заходи регулювання торгівлі. Ключовою подією в цьому аспекті стало набуття чинності Угод СОТ про застосування санітарних та фітосанітарних заходів (СФЗ) [10] і технічних бар'єрів у торгівлі (ТБТ) [11].

Угода про СФЗ регламентує застосування заходів щодо безпеки харчових продуктів з метою захисту від ризиків, що виникають через проникнення, укорінення чи розповсюдження шкідників чи поширення хвороб, домішків, забруднювальних речовин, токсинів або хвороботворних організмів, а також визнає право урядів країн запроваджувати та застосовувати заходи, необхідні для захисту життя чи здоров'я людей, тварин або рослин. Угода про ТБТ охоплює всі види промислової та сільськогосподарської продукції щодо трьох видів заходів: технічних регламентів, стандартів та процедур оцінки відповідності. Вона має на меті допомогти урядам країн досягти балансу між законними цілями регуляторної політики та повагою до ключових дисциплін правил багатосторонньої торгівлі.

Низка інших угод СОТ діє для вирішення різних адміністративних або правових аспектів («бюрократичних»), які можуть вплинути на обсяги торговельних потоків. До них належать Угода про правила визначення походження [12], Угода про процедури ліцензування імпорту [13], Угода про переддівдантажувальну інспекцію [14] та Угода про застосування статті VII ГАТТ 1994 року (оцінювання митної вартості товарів) [15].

Однак при переміщенні товарів через кордон все ще існує низка бюрократичних ускладнень, що створюють бар'єри для експорту, особливо для малих і середніх підприємств (МСП). Важливим кроком у вирішенні цього питання стало набуття чинності у 2017 році Угодою СОТ про спрощення

процедур торгівлі (УСПТ) [16]. УСПТ встановлює рамки для спрощення та оптимізації процедур імпорту та експорту, включаючи транзитні товари, і встановлює правила для ефективної взаємодії між митницями та іншими відповідними органами. УСПТ має на меті підвищення рівня прозорості митного оформлення, розширення можливостей компаній бути залученими до глобальних ланцюгів створення вартості та скорочення корупційної складової експортно-імпортних операцій.

Протягом останнього десятиліття було декілька спроб вдосконалити правовий режим СОТ у частині застосування нетарифних заходів. Так, у 2010-х роках, напередодні переговорів США про укладення угоди про вільну торгівлю (УВТ) з ЄС і країнами Азійсько-Тихоокеанського регіону, багатосторонні зусилля були спрямовані на «вихід за межі» правил, прав і зобов'язань, що містяться в Угодах СОТ про СФЗ і ТБТ, а також вийти за рамки зобов'язань у чинних угодах про вільну торгівлю. Такі зусилля часто називали правилами «СОТ+» або, альтернативно, правилами «СФЗ+» і «ТБТ+», і вони мали на меті усунути занепокоєння, що в рамках існуючих торговельних переговорів не приділяється значна увага питання нетарифних бар'єрів. Відповідні занепокоєння мали наслідком посилення регуляторної співпраці та узгодження цих питань у рамках УВТ.

Так, наприклад, США уклали низку двосторонніх (УВТ) та регіональних торговельних угод, спрямованих, у тому числі, на вирішення проблем, пов'язаних із застосуванням СФЗ та ТБТ. Хоча положення більшості угод про вільну торгівлю США загалом підтверджують права та обов'язки відповідно до чинних угод СОТ, деякі з них включають додаткові положення чи домовленості щодо покращення співпраці з науково-технічних питань або створення постійних двосторонніх комітетів для консультацій з питань застосування нетарифних заходів [17].

При підготовці до 12-ї Конференції міністрів СОТ, що відбулась у червні 2022 року, розвинені члени СОТ звернули увагу на необхідність внесення змін до правил торгівлі сільськогосподарськими товарами, зокрема у сфері СФЗ.

Серед запропонованих варіантів були вивчення шляхів сприяння прийняттю та використанню «безпечних, інноваційних засобів захисту рослин і ветеринарних препаратів, а також шляхом заохочення використання міжнародних стандартів, настанов та рекомендації», розроблених провідними організаціями у сфері стандартизації, як основу для гармонізації СФЗ, таких як максимальні ліміти залишків (MRL) для пестицидів і ветеринарних препаратів. Крім того, постала вагома проблема, якими правилами керуватися у випадку, якщо міжнародні стандарти у тій чи іншій сфері ще не розроблені, а також ідентифікована доцільність підтримки «більш широкого доступу та безпечного використання інноваційних інструментів і технологій» (таких як інновації у селекції рослин), а також вирішення проблеми передачі хвороб і боротьби зі шкідниками [18].

Висновки. Застосування нетарифних заходів поступово прийшло на заміни тарифним інструментам регулювання обсягів міжнародної торгівлі, навіть стосовно сільськогосподарських товарів.

Запровадження нетарифних заходів може одночасно мати як обмежувальний, так і лібералізаційний вплив на торгівлю. Нетарифні інструменти (переважно СФЗ та ТБТ) можуть сприяти збільшенню імпорتنих цін на агропродовольчу продукцію майже на 15%. З іншого боку, деякі нетарифні заходи, як вимоги щодо оцінки відповідності в рамках ТБТ, мають ефект сприяння торгівлі. При цьому заходи прикордонного контролю та заходи кількісного контролю, мають менший вплив на ціни в середньому, оскільки вони застосовуються рідше (хоча вони й безпосередньо впливають на обсяги торгівлі), підвищуючи імпорتنу ціну в середньому на 2%.

Таким чином перед глобальною торговельною системою стоять такі виклики, пов'язані із застосуванням країнами нетарифних заходів регулювання торгівлі:

1. Забезпечити, щоб застосування країнами нетарифних заходів не створювали надмірних торговельних бар'єрів, зокрема щодо доступу до ринків агропродовольчої продукції;
2. Посилити можливості країн, що розвиваються, та найменш

розвинених країн (НРК) мати доступ до відповідної інформації щодо регуляторних вимог країни імпорту та відповідати вимогам нетарифного регулювання;

3. Налагодити ефективну співпрацю між митними, санітарними та фітосанітарними органами та іншими ключовими державними установами, а також приватним сектором для дотримання угод системи СОТ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. MAST (Multi-agency support team). First Progress Report to the Group of Eminent Persons on Non-tariff Barriers. Mimeo, UNCTAD, Geneva. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://unctad.org/system/files/official-document/ditctab20093_en.pdf.

2. Cadot O., Asprilla A., Gourdon J., Knebel, C. & Peters, R. (2015). Deep regional integration and non-tariff measures: A methodology for data analysis, UNCTAD Study Series Policy Issues in International Trade and Commodities No. 69, United Nations: New York and Geneva.

3. The UN World Economic Situation and Prospect 2017. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.un.org/development/desa/dpad/publication/worldeconomic-situation-and-prospects-2017/>.

4. Офіційний веб-сайт Світової організації торгівлі (СОТ). – [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.wto.org/english/tratop_e/agric_e/negoti_e.htm.

5. FAO. E-learning Course. Agriculture in Trade Agreements. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://elearning.fao.org/course/view.php?id=408>.

6. Disdier A. C., Fontagne L. & Mimouni, M. (2008). The impact of regulations on agricultural trade: evidence from the SPS and TBT agreements.

7. Gourdon J., S. Stone and F. van Tongeren (2020). Non-tariff measures in agriculture, OECD Food, Agriculture and Fisheries Papers, No. 147, OECD Publishing, Paris. Режим доступу: <https://www.oecd-ilibrary.org/agriculture-and>

food/non-tariff-measures-in-agriculture_81933f03-en.

8. Non-tariff measures in agriculture trade. FAO Trade Policy Briefs (2017). – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.fao.org/documents/card/ru/c/2c329795-6eda-409a-af6b-b5ecdb79dd99/>.

9. Impact of Trade Liberalisation on Jobs and Growth: Technical Note. OECD Trade Policy Papers (2011). – [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.oecd-ilibrary.org/trade/the-impact-of-trade-liberalisation-on-jobs-and-growth_5kgj4jfj1nq2-en.

10. Угода про санітарні та фітосанітарні заходи. Міжнародний документ від 15.04.1994. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_006#Text.

11. Угода про технічні бар'єри в торгівлі. Міжнародний документ від 15.04.1994. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_008#Text.

12. Угода про правила визначення походження. Міжнародний документ від 15.04.1994. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_013#Text.

13. Угода про процедури ліцензування імпорту. Міжнародний документ від 15.04.1994. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_014#Text.

14. Угода про передвідвантажувальну інспекцію. Міжнародний документ від 15.04.1994. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_012#Text.

15. Угода про застосування статті VII ГАТТ 1994 року. Міжнародний документ від 15.04.1994. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_011#Text.

16. Угода про спрощення процедур торгівлі. Міжнародний документ від 27.11.2014. Режим доступу: <https://www.me.gov.ua/Documents/MoreDetails?lang=uk-UA&id=83aeb378-6e87-48f7-9359-fed79596aa6&title=UgodaProSproschenniaProtsedurTorgivli&isSpecial=true>.

17. Addressing Non-tariff Barriers to Agricultural Trade at the WTO. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IF/IF11903>.

18. Sanitary and phytosanitary Declaration for the Twelfth WTO Ministerial Conference (G/SPS/GEN/1758/Rev.2). – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=q:/G/SPS/GEN1758R2.pdf&Open=True>.

ОБЛІКОВА ПОЛІТИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Чміль Євгеній Леонідович

аспірант

Державний біотехнологічний університет

м. Харків, Україна

Вступ. Базисом інноваційного розвитку суб'єктів підприємницької діяльності є створення комбінацій внутрішніх можливостей з урахуванням чинників зовнішнього економічного середовища. Для забезпечення результативного управління інноваційним розвитком підприємств визначальним є створення динамічної системи обліково-аналітичного забезпечення сукупності складових внутрішнього потенціалу та ідентифікації зовнішніх тенденцій. Динаміка основних індикаторів інноваційної діяльності свідчить про те, що інноваційна система, яка існує на даному етапі трансформації економічних відносин, в повній мірі не сприяє інноваційному розвитку вітчизняних підприємств. Тому пошук нових теоретико-методичних та практичних підходів щодо механізмів інноваційного розвитку з урахуванням нагромаджених економічною наукою знань, передового зарубіжного та набутого вітчизняного досвіду набуває особливої актуальності. При цьому, особливу увагу привертають проблеми обліково-аналітичного забезпечення управління інноваційним розвитком підприємств, які є недостатньо опрацьованими та потребують додаткових наукових і практичних розробок.

Ціль роботи. Метою роботи є розробка теоретико-методичних засад управління інноваційним розвитком підприємств та формування облікової політики підприємства з метою оптимізації основних показників суб'єктів підприємницької діяльності.

Матеріали та методи. Інформаційна база та теоретичне підґрунтя дослідження складається з широкого кола спеціалізованої літератури, публікацій міжнародних організацій, об'єднань та професійних консультантів, а

також спеціалізованого законодавства, які стосуються питань організації бухгалтерського обліку; статистичні дані Державної служби статистики України; фахові видання, матеріали науково-практичних конференцій, результати проведеного опитування вітчизняних підприємств; Інтернет ресурси.

Методологічними засадами дослідження є загально-філософські та загальнонаукові методи пізнання явищ і процесів у системі обліково-аналітичного забезпечення.

Результати та обговорення. Інноваційний розвиток підприємств є важелем, що визначає ефективний вектор пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, оптимізації витрат та підвищення якості й конкурентоспроможності продукції. Впровадження інновацій є тривалим процесом, який вимагає значних фінансових інвестицій та супроводжується виникненням системи ризиків, що гальмує інноваційну активність та знижує інноваційний потенціал підприємства.

При впровадженні інноваційної парадигми на вітчизняних підприємствах виникає багато перешкод, а саме:

- невідповідність організаційної структури головним вимогам інноваційного розвитку;
- наявність неефективного та слабкого механізму впровадження інновацій у сферу економічної діяльності та їх подальшої комерціалізації;
- недостатня кількість фінансових ресурсів для розробки наукових досліджень і можливостей використання інноваційних розробок;
- низький рівень співпраці між інноваційними підприємствами та науково-дослідними установами;
- неякісне регулювання нормативно-правової системи та недосконале стимулювання інноваційної діяльності;
- недостатній рівень державної підтримки інноваційних проектів та їх фінансування як з державного бюджету, так і за рахунок приватних інвесторів; зменшення обсягів фінансування науки та інновацій, розвитку освіти.

Розробка науково обґрунтованого обліково-аналітичного забезпечення інноваційної діяльності підприємства є запорукою активізації його інноваційного розвитку. При цьому, багатофункціональним інструментом реалізації методу бухгалтерського обліку є облікова політика підприємства. У Міжнародному стандарті бухгалтерського обліку 8 «Облікова політика, зміни в облікових оцінках та помилки» зазначено, що облікова політика – конкретні принципи, основи, угоди, правила та практика, що застосовуються підприємством при складанні та поданні фінансової звітності [1]. Відповідно до п. 5 ст. 8 Закону «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» підприємство самостійно визначає облікову політику підприємства, під якою розуміється сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності [2]. Визначення, що регламентовано даними законодавчими актами, на нашу думку, є надто вузькими і відображають лише частину завдання, яке повинно виконувати облікова політика на підприємстві, оскільки головним завданням облікової політики є забезпечення організації бухгалтерського обліку на підприємстві як цілісної системи. Тому, облікову політику підприємства вбачаємо за доцільне формувати враховуючи методичний, технічний та організаційний аспект [3,с.195-196].

При розробці облікової політики, беручи до уваги мультиваріантні організаційні форми та можливості використання результатів інноваційної діяльності, особливої уваги потребує процес ідентифікації облікових об'єктів, а саме розробка: 1) новітньої технології, продукції або послуги; 2) організаційно-технічного рішення. В межах облікової політики за першим напрямом необхідно визначити об'єкти та елементи обліку витрат інноваційної діяльності, розробити порядок відображення її результатів. Відповідно до другого напрямку, головне завдання облікової політики регламентувати процедуру набуття авторських прав та створити відповідний обліковий супровід. Слід зазначити, що на вибір елементів облікової політики інноваційної діяльності впливає рішення підприємства щодо комерціалізації

або капіталізації інноваційного продукту.

Практичне розв'язання питань інформаційного супроводу управлінських рішень залежить від розвиненості методологічних положень обліково-аналітичного забезпечення, що є складною багатоаспектною проблемою, розв'язання якої потребує модернізації обліково-аналітичних технологій з метою розбудови єдиного інформаційного простору релевантних даних, орієнтованих на задоволення інформаційних запитів користувачів усіх рівнів. [4, с. 8; 5]. Так, з метою розвитку концептуального підґрунтя формування облікової політики підприємства пропонуємо розробити окремий розділ обліково-аналітичного забезпечення «Облікова політика інноваційної діяльності» або зафіксувати його у відповідних розділах загального регламенту обліково-інформаційної системи. Так, необхідно враховувати, що стосовно суб'єкта господарювання, для якого інноваційна діяльність не є основною, інновації – це розробка нової продукції або технології, їх поліпшення, запровадження принципово нового або модернізація виробничого процесу на підприємстві. Відповідно витрати, пов'язані з такою діяльністю, мають розглядатись як інші витрати операційної діяльності, а результат інноваційної діяльності капіталізуватися.

Висновки. Таким чином, доведено, що побудова ефективної моделі облікової політики підприємства сприяє поліпшенню системи обліку, зміцненню його правової основи і забезпечує оптимізацію основних показників діяльності. В умовах наростання в Україні економічної кризи, формування облікової політики підприємств повинно відбуватися через призму змін властивостей та складу визначальних критеріїв інноваційного розвитку. застосування критеріїв визнання та використання інноваційного продукту, відповідно до оцінки успішності витрат. Рекомендована модель формування облікової політики враховує особливості інноваційної діяльності суб'єкта господарювання: організаційну форму, об'єкти інноваційної інфраструктури, напрями інноваційної діяльності, різноманітні варіанти їх сполучення. Ключову роль в моделі відведено формуванню обліково-аналітичного забезпечення,

включаючи розробку облікової політики, що сприяє захисту інтересів управління підприємством. Така схема передбачає наступні етапи: аналіз факторів моделювання, постановка цілей формування облікової політики, вибір елементів, затвердження оптимальної моделі, верифікація змісту на практиці та коректування моделі. Формування облікової політики підприємств, у рекомендованій моделі, відбувається за принципами законності, адекватності, гласності, ефективності, єдності та з урахуванням характеру впливу факторів, які зумовлюють вибір її об'єктів і елементів.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ:

1. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_020.

2. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999г. № 996-XIV (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.

3. Нестеренко І., Ковалевська Н. Становлення облікової політики та її вплив на показники звітності підприємств харчової індустрії. *Економічний аналіз*. 2021. Том 31. № 3. С. 190-197. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2021.03.190>

4. Кащена Н. Б. Обліково-аналітичне забезпечення управління економічною активністю підприємств торгівлі: теорія, методологія, практика. Монографія. 2021 - Харків: Видавництво Іванченка І. С, 230 с.

5. Янчева Л. М., Кащена Н. Б., Чміль Г. Л. Обліково-аналітичне забезпечення управління капіталом підприємств торгівлі: теорія та практика : монографія. Харків : ХДУХТ, 2016. 323 с.

LEGAL SCIENCES

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ АНТИКОРУПЦІЙНИХ УПОВНОВАЖЕНИХ

Вольський Руслан Олександрович

Здобувач вищої освіти 2 курсу

Науковий керівник:

Плахотний Артем Павлович

Викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки

підполковник поліції

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Існування інституту уповноважених підрозділів з питань запобігання і виявлення корупції є основним напрямком боротьби з неправомірною вигодою та методом усунення цього негативного явища. Завдяки вищезазначеним підрозділам здійснюється організація внутрішнього контролю за додержанням норм і стандартів в органах державної влади, юридичних особах публічного права [1].

Найбільш корумпованою в Україні є сфера політики, тому основний напрям організації боротьби має бути спрямований на її подолання [4, с. 524].

Насправді обсяг корупційних проявів набирає загрозливих оборотів, що негативно позначається на якості життя всіх верств населення України. Одним із факторів, що впливають на розвиток корупційних явищ, виступає відсутність розвиненої системи правового моніторингу новоприйнятих, а також діючих нормативно-правових актів [1]. Серед них спостерігаються протиріччя та прогалини, які негативно впливають на якісне нормативне регулювання суспільних відносин, створюють благодатний ґрунт для зловживань посадових осіб, а також нівелюють конституційний принцип законності [5].

Корупційні прояви не тільки завдають істотної шкоди суспільних

відносин у сфері державного управління, а також підривають основи Конституційного ладу, викликаючи недовіру населення до інститутів державної влади та державних службовців. Дія таких основних конституційних принципів як: «рівність усіх перед законом і судом», «одноманітність застосування законодавства на всій території України» у призмі корупційних зловживань, що набирають оборот, ставиться під обґрунтований сумнів.

З метою усунення вищезгаданих негативних факторів, забезпечення розвитку чіткої системи нормативно-правових актів, недопущення можливостей для корупційних зловживань проводиться антикорупційна експертиза, що є одним із елементів правового моніторингу.

Відповідно до методичних рекомендацій щодо проведення антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів, корупціогенними факторами є такі фактори, як:

Широта дискреційних повноважень, що виражається у відсутності або невизначеності строків, умов або підстав для прийняття рішення, наявність дублюючих повноважень державних органів, органів місцевого самоврядування чи організацій (їх посадових осіб)[6].

Невизначеність термінів, протягом яких посадовою особою має прийматися юридично-значуще рішення, що несе у собі суттєву загрозу порушення прав громадян, адже якщо кінцевий термін прийняття рішення відсутня, то цей процес може відкладатися до невизначеного періоду часу, що несе у собі ризик зловживань з сторони недобросовісних посадових осіб, спрямованих на незаконне отримання матеріальної чи іншої вигоди [4].

У законі мають бути чіткі вказівки на термін ухвалення рішення, підстави для продовження такого строку, а також вказівку на неприпустимість порушення строку.

Наявність дублюючих повноважень державних органів, що також несе у собі загрозу затягування термінів прийняття рішень, оскільки з'являється можливість необґрунтованої передачі питання, що знаходиться на розгляді від однієї посадової особи іншій [3].

Таким чином, створення даного порталу дозволяє інститутам громадянського суспільства брати участь у процесі правотворчості. Як справедливо зазначає В. І. Захарова, - «інститути громадянського суспільства відіграють важливу комуїкативно-медіативну роль в основних напрямках протидії корупції» [5].

Однак, слід зазначити і негативний фактор, що ставить під сумнів ефективність чинної в даний час системи антикорупційної експертизи, а саме: відсутність у законодавстві вимоги про антикорупційної експертизи чинних нормативно-правових актів. Нині можна лише дати оцінне судження про ефективність того чи іншого нормативно-правового акта (за допомогою порталу проектів нормативно-правових актів, згаданого вище), проте механізму, направлено на усунення виявлених недоліків чинним законодавством не передбачено.

Таким чином, перевірка чинного нормативного акта на відсутність у ньому чинників корупційного ризику стає неможливою і навіть безглуздою, що істотно заломлює дію принципу системності законодавства і може торкатися прав і свобод громадян, оскільки не можна зробити категоричного твердження про те, що все без винятки нині чинні нормативні акти позбавлені недоліків і не містять фактори корупційної спрямованості [2].

Підсумовуючи вищесказане, можна зробити такі висновки. Антикорупційна експертиза нормативно-правових актів задумана законодавцем як міра, що дозволяє вирішувати низку завдань щодо усунення корупціогенних факторів у процесі законотворчої діяльності. Однак, на практиці існує низка проблем, що суттєво ускладнюють даний процес [4].

Отже, основним напрямком розвитку уповноважених є вдосконалення систем декларації і роботи профспілок та відповідних організацій. Завдяки цьому відбувається демократизація країни і контроль за додержанням прав і свобод людини і громадянина під час діяльності державних службовців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Антикорупційна стратегія на 2020–2024 роки. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/09/Antykoruptsijnnastrategiya-na-2020-2024-roky-za-rezultatamypublichnyh-obgovoren16.09.2020.pdf>
2. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
3. Кримінальний кодекс України, прийнятий від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
4. Пчелін В. Б. Органи Національної поліції України як суб'єкт запобігання та протидії корупції в Україні. Право і безпека. 2019. № 1(72). С. 72–77. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2019.1.09>
5. Вознюк А. А. Реальні причини топ-корупції в Україні та нереальні способи протидії їй. Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12 груд. 2019 р.) : НАВС, 2019. Ч. 1. С. 44–47.
6. Державна антикорупційна політика і запобігання та протидія корупції на публічній службі в органах державної влади і місцевого самоврядування : монографія / за ред. Ю. В. Ковбасюка і В. Л. Федоренка. Київ, 2016. 524 с.

**ПОМІЧНИК АДВОКАТА: ОBOB'ЯЗКИ ТА ОСОБЛИВОСТІ
ПРАВОВОГО СТАТУСУ**

Денисовський Михайло Дмитрович

доцент кафедри права, кандидат юридичних наук

Пузяк Христина Володимирівна

здобувач вищої освіти

Галицького фахового коледжу

імені В'ячеслава Чорновола

м. Тернопіль, Україна

Вступ. Юридичні професії протягом останніх декількох років є дуже популярними серед здобувачів вищої освіти. Професія адвоката є однією із найбільш популярних юридичних професій, однак для того, щоб стати адвокатом необхідно мати повну вищу юридичну освіту, володіти державною мовою відповідно до рівня, визначеного згідно із Законом України "Про забезпечення функціонування української мови як державної", мати стаж роботи в галузі права не менше двох років, скласти кваліфікаційний іспит, пройти стажування, скласти присягу адвоката України та отримати свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю. Досить часто, після закінчення вищого навчального закладу, для того, щоб здобути стаж в галузі права випускники юридичних факультетів розпочинають свою кар'єру з професії помічника адвоката.

Мета роботи. Метою роботи є дослідження правового статусу помічника адвоката.

Матеріали та методи. Розгляд та аналіз обов'язків та особливостей правового статусу помічника адвоката проводився багатьма вченими, серед яких я виділю: Скачкова Г. С., Слюсар А. М., Остапенко Ю. О., Ярошенко О. М. Під час розгляду питань, що постали у даній темі використовувались такі методи: аналізу – для комплексного розгляду складових предмета дослідження як елементів єдиного цілого, спостереження, порівняння

та історико-правовий.

Результати та обговорення. Помічник адвоката – це фізична особа, що здійснює діяльність на підставі та в порядку, що передбачені Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», Кодексом законів про працю України, Правилами адвокатської етики та Положенням про помічника адвоката.

Правовий статус помічника адвоката регулюється Конституцією України, Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», Кодексом законів про працю України, Правилами адвокатської етики, Положенням про помічника адвоката та актами Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України [3].

Помічниками адвоката можуть бути громадяни України, іноземці або особи без громадянства, якщо вони у встановленому порядку отримали дозвіл на працевлаштування в Україні на посаду помічника адвоката, здобули повну вищу юридичну освіту; володіють на належному рівні державною мовою та прослухали спеціальний курс-інструктаж введення в професію помічника адвоката у Вищій школі адвокатури НААУ [2].

Повна вища юридична освіта – це повна вища юридична освіта, здобута в Україні, а також повна вища юридична освіта, здобута в іноземних державах та визнана в Україні у встановленому законом порядку.

Помічники адвоката працюють на підставі трудового договору (контракту), який укладений з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, із додержанням вимог ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» і законодавства про працю [1, 4 с. 83].

Адвокати є самозайнятими особами, проте, на них поширюється сфера дії трудового права в аспекті гарантій, а також можливість бути роботодавцем та укладати контракт (трудоий договір) із помічником адвоката [5, с. 82].

Адвокат, адвокатське бюро чи адвокатське об'єднання, що уклали трудовий договір із помічником адвоката, повинні звернутись з заявою про видачу посвідчення помічника адвоката та внесення відомостей про помічника

адвоката до Єдиного реєстру адвокатів України до ради адвокатів регіону. Вище вказаний порядок звернення закріплено у Положенні про помічника адвоката. Внесок за доповнення даних у ЄРАУ про помічника адвоката становить 50 відсотків однієї мінімальної заробітної плати, яка встановлена ЗУ «Про Державний бюджет України» на день такої оплати. У випадку припинення трудових відносин з адвокатом (розірвання трудового договору, контракту), помічник адвоката повинен повернути своє посвідчення раді адвокатів регіону, а адвокат, протягом 24 годин, - повідомити про припинення трудових відносин з помічником адвоката [3].

У раді адвокатів регіону формується та зберігається особова справа помічника адвоката.

Помічнику адвоката забороняється суміщати роботу в адвоката з діяльністю, несумісною з діяльністю адвоката.

Несумісними із діяльністю адвоката є посада в органах державної влади або органах місцевого самоврядування; військова або альтернативна (невійськова) служба; діяльність нотаріуса; судово-експертна діяльність.

Помічником адвоката не можуть бути особи:

1) з непогашеною чи незнятою у встановленому законом порядку судимістю за вчинення тяжкого, особливо тяжкого злочину, за який призначено покарання у вигляді позбавлення волі;

2) визнані судом недієздатною чи обмежено дієздатною;

3) позбавлені права заняття адвокатською діяльністю, - впродовж двох років з моменту прийняття рішення про припинення права на заняття адвокатською діяльністю;

4) звільнені з посади судді, слідчого, дізнавача, прокурора, нотаріуса, з державної служби або служби в органах місцевого самоврядування у зв'язку із порушенням присяги, вчиненням корупційного правопорушення, - протягом трьох років з дня такого звільнення.

Помічник адвоката здійснює діяльність за дорученням адвоката у справах, які знаходяться у провадженні адвоката [1, 3].

Помічник адвоката має право: користуватися інформаційними базами даних, телекомунікаційними мережами та спеціальною літературою адвоката; вносити пропозиції щодо організації своєї роботи; за погодженням з адвокатом брати участь у судових засіданнях, конференціях, семінарах, круглих столах, форумах, інших науково-практичних заходах, проходити стажування; брати участь у нарадах, зборах трудового колективу та інших заходах відповідного адвокатського бюро, адвокатського об'єднання; підвищувати свій професійний рівень у системі підготовки та підвищення кваліфікації адвокатів, право на відпустку, оплату його праці, щотижневий відпочинок.

Помічник адвоката за умови надання письмової згоди клієнтом адвоката, має право: брати участь у попередній підготовці судових справ до розгляду; за дорученням адвоката готувати проекти запитів, листів, позовних заяв, інших матеріалів, пов'язаних із розглядом конкретної справи, інших процесуальних документів, які використовуються адвокатом; за дорученням адвоката отримувати відповіді на адвокатські запити, робити витяги з матеріалів адвокатського дос'є, робити копії та витяги з документів, наданих у розпорядження адвоката клієнтом; бути присутнім під час консультацій адвоката, під час проведення слідчих дій та в судових засіданнях; збирати документи та інші матеріали, необхідні адвокату для виконання прийнятих ним доручень; виконувати доручення правового характеру, вести за дорученням та під контролем адвоката нескладні судові справи та надавати консультації з питань законодавства.

Помічник адвоката зобов'язаний: своєчасно та якісно виконувати доручення адвоката; дотримуватися строків підготовки документів та виконання доручень; постійно підвищувати свій професійний рівень та кваліфікацію; дбайливо ставитись до майна адвоката (адвокатського бюро, адвокатського об'єднання); не допускати порушень прав і свобод людини та громадянина; дотримуватись норм адвокатської етики; зберігати адвокатську таємницю.

Висновки. Отже, робота помічника адвоката є досить складною та дуже відповідальною, потребує високої концентрації уваги, терпіння, наполегливості, оскільки у помічника адвоката досить широке коло обов'язків, які він повинен виконувати вчасно та якісно тому, що строки підготовки процесуальних документів та вчинення процесуальних дій завжди встановлені законом або судом і при пропусценні даних строків без поважних причин їх відновити не можливо, внаслідок чого законні права та інтереси клієнта будуть позбавлені права на захист у суді та відновленню не підлягатимуть.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність. Закон України від 05.07.2012р. № 5076-VI. Дата оновлення: 16.07.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#top> (Дата звернення: 25.08.2022 року).

2. Помічник адвоката. URL: <https://unba.org.ua/assistant-attorney> (Дата звернення: 25.08.2022 року).

3. Положення про помічника адвоката. Закон України від 25.09.2015 р. № vr113871-15. Дата оновлення: 21.09.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr113871-15#Text> (Дата звернення: 25.08.2022 року).

4. Величко Л. Ю. Проблеми правового регулювання праці адвокатів та їхніх помічників. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 9. С. 80 – 84. URL: http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/9/9_2018.pdf#page=80 (Дата звернення: 25.08.2022 року).

5. Величко Л. Ю. Правове регулювання праці самозайнятих осіб (на прикладі адвокатів і їхніх помічників). *NATIONAL LAW JOURNAL: THEORY AND PRACTICE*. 2018. С. 80 – 83. URL: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/80-83_4.pdf (Дата звернення: 25.08.2022 року).

ТИПИ СЛІДЧИХ СИТУАЦІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Журавель Микола Володимирович

Кандидат юридичних наук,
доцент кафедри філософії, політології,
психології та права Одеської державної академії
будівництва та архітектури

Найбільші труднощі у теорії криміналістики викликає з'ясування підстав для виокремлення, типізації слідчих ситуацій. Наприклад, на думку Л. Я. Драпкіна, підставами типізації слідчих ситуацій є наявність загальних, групових ознак та їх відносна повторюваність. В свою чергу, О. М. Васильєв і М. П. Яблоков також вважають головним критерієм типізації частоту повторюваності певних ознак, а С. В. Веліканов – репрезентативну множину однорідних конкретних ситуацій. В. К. Гавло таким критерієм називає схожість криміналістичних характеристик вчинення і розслідування злочинів, О. Г. Філіпов і О. Я. Целіщев – обсяг та зміст інформації, що характеризує стан, хід та умови розслідування.

У зв'язку з цими обставинами, криміналістами здійснювались спроби сформулювати найбільш загальні підстави типізації слідчих ситуацій. Зокрема, О. Н. Колесніченко і В. О. Коновалова зазначали, що кожний злочин, попри більшу чи меншу схожість з іншими злочинами, має комплекс індивідуальних, неповторних ознак. Однак, це не означає, що кількість типових слідчих ситуацій і відповідних їм завдань розслідування є нескінченою. Відповідно, слід урахувати, що слідча ситуація встановлюється через зв'язок наявної інформації з відповідною інформацією в криміналістичній характеристиці та визначення завдань щодо збирання і дослідження необхідної інформації для з'ясування обставин, які становлять предмет доказування. Перелік основних слідчих ситуацій можна встановити досить точно, оскільки предмет

доказування визначається і ознаками складу злочину, і положеннями кримінально-процесуальних норм. Але впевненість зазначених авторів не знайшла свого втілення в наукових дослідженнях криміналістів, що займаються проблемами розроблення методик розслідування окремих видів злочинів[1-4].

Проведений нами аналіз наукових джерел та практики досудового розслідування порушення правил охорони вод дозволяє зробити висновок, що на формування слідчої ситуації впливають як об'єктивні, так і суб'єктивні чинники.

До об'єктивних чинників варто віднести:

а) характер первинних фактичних даних, які стали підставою для початку кримінального провадження (наприклад, повідомлення про забруднення водойми, одержана від випадкової особи, яка в цьому місці опинилася);

б) об'єкт, час (період часу, сезон, час року та ін.), місце, спосіб (механізм) вчинення злочину;

в) характер та ступінь завданої шкоди;

г) характер збереженості первинного стану обстановки місця події та зміни, що внесені в навколишню обстановку злочинним діянням;

д) характер збереженості слідової картини, наслідків злочину та можливість їх вивчення;

е) обсяг та зміст вже зібраної доказової інформації (показання свідків-очевидців, наявність документів доказового характеру, виявлених слідів та наслідків суспільно небезпечного діяння та ін.);

ж) наявність та обсяг відомостей, що орієнтують слідчого на пошук можливих джерел (шляхів одержання) доказової інформації (наприклад, коло можливих свідків, перелік певних документів; необхідність одержання додаткових довідкових даних щодо обстановки, в якій було вчинено злочин);

з) тривалість часу, який сплинув з моменту вчинення злочину до початку кримінального провадження, а також час, який є в розпорядженні слідчого для прийняття рішень та їх реалізації;

і) характер виробництва чи іншої діяльності, під час чого було допущено

вчинення кримінального правопорушення;

й) технічна оснащеність органу досудового розслідування, можливість залучення додаткових сил та засобів[1-6].

У свою чергу, до суб'єктивних факторів можна відносити:

а) особисті якості і життєвий досвід особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння;

б) позиція, яку зайняв підозрюваний (обвинувачений) щодо органу досудового розслідування;

в) поінформованість злочинця та інших зацікавлених осіб щодо доказів, які є в наявності у слідчого;

г) інтенсивність протидії досудовому розслідуванню з боку осіб, які зацікавлені у результатах кримінального провадження, наявність (відсутність) конфлікту;

д) ставлення до досудового розслідування потерпілих та свідків;

е) особисті якості та життєвий і професійний досвід слідчого.

Враховання зазначеної інформації про типові слідчі ситуації дозволяє слідчому найбільш раціонально підійти до процесу розслідування, тому що:

а) правильна діагностика вихідної ситуації дозволяє, використовуючи типову криміналістичну характеристику злочинів, ліквідувати інформаційну невизначеність;

б) діагностика вихідної ситуації дозволяє правильно класифікувати ситуацію;

в) правильна класифікація ситуацій обумовлює методологію роботи в цій ситуації;

г) правильно обрана методологія роботи в криміналістичній ситуації містить раціональний набір методів, а також сприяє їхньому ефективному послідовному застосуванню[1-6].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України. К.: “Феміда”. – 1996.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. – Х.: Одісей, 2017. 360 с.
3. Кримінальний кодекс України. К. «Правова єдність». – 2015.
4. Щербаковський М. Г. Судові експертизи. Учебно-практичний посібник /М.Г.Щербаковський// – Харків, «Єспада» 2005. – 536с.
5. Заяць Д. Д. Поняття взаємодії у боротьбі зі злочинністю: криміналістичний підхід / Д. Д. Заяць, Р. Л. Степанюк // Вісник Харківського нац. ун-ту внутр. Справ. – 2006. – Вип. 32. – С.7-11.
6. Одерій О. В. Теорія і практика розслідування злочинів проти довкілля: монографія / О. В.Одерій. – Харків: Діса плюс, 2015. – 528 с.
7. Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень: наказ МВС України від 14 серпня 2012 року № 700 // Офіційний вісник України. – 2012 . - № 84. – Ст. 38.

ПРАВОВА АКУЛЬТУРАЦІЯ: АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ І ВПЛИВ ПРОЦЕСІВ КОНВЕРГЕНЦІЇ

Загородній Віктор Євстафієвич,

к.ю.н., професор

Сакал Сергій Володимирович,

аспірант

Національний університет Одеська юридична академія
м. Одеса, Україна

Вступ. Більшість сучасних фахівців, які проводять дослідження з питань правової акультурації, сходяться на думці про те, що підґрунтям розв'язування питань з цього напрямку, є враховування глобального характеру сучасного світу, а отже і формування єдиного соціально-культурного простору, взагалі, і правового, зокрема. Очевидно, що національні системи не можуть існувати ізольовано. Відповідно, сучасний глобалізований, зокрема, засобами інтерактивного спілкування, світ не може існувати в умовах замкнутості культур [1]. Безупинно відбуваються процеси акультурації, тобто руйнування, подолання замкненості, ізольованості соціумів. Це є причиною того, що одна політична, правова система може інтегруватися в іншу. Вони взаємодіють одна з одною, ведуть нескінченний культурний діалог [2]. Безупинний характер становлення глобалізаційної епохи впливає, відповідно, на процеси зниження статусу, або, навіть, зникнення національних культур, деяких характеристик національної ідентичності. З іншого боку, процеси конвергенції соціумів, не завжди призводять до єдиного підходу щодо формування ефективного інтегрального правового простору, який дозволив би здійснити поєднання абсолютно різних національних культур. Сьогодні є доведеним фактом, що й досі зберігаються деякі відмінності на рівні двох правових систем (імперської та демократичної).

Мета роботи полягала у виявленні впливу процесів конвергенції на правову акультурацію, а також викликаних цим явищем ризиків, що виникають

у національному правовому полі. Поставлена мета представляє як теоретичний інтерес, так і практичну користь у напрямку пошуку шляхів оптимізації функціонування правових інститутів, а також механізмів їх правового регулювання.

Матеріали та методи. Методологічну основу дослідження становить синергетичний підхід, що передбачає єдність загальнонаукових і конкретно-наукових методів. Пріоритетним є порівняльно-історичний метод дослідження на підґрунті системного підходу з використанням єдності історичного та логічного розгляду індивідуального та соціального в їх діалектичній єдності. Джерелознавчу базу склали праці українських та зарубіжних дослідників, які репрезентують широкий спектр юридичних, соціально-гуманітарних та частини природничих наук. Проаналізовані електронні ресурси українських освітніх порталів та спеціалізованих сайтів, а також наукових електронних бібліотек іноземних держав ЄС та США.

Результати та обговорення. Процеси акультурації у сфері права, а особливо політики, за великим рахунком є прихованими від звичайного громадянина. Цивілізованим народам сьогодення замкнене життя не є нормою. Міжнародні впливи проникають у всі сфери, а отже ігнорувати їх не можливо. Більше того, сучасна будова Європи, у вигляді ЄС, не залишається без впливу країн Америки, Африки, Австралії. Але головний концепт використання іноземних матеріалів у ЄС полягає в тому, щоб не фетишизувати їх, не надавати їм комплементарного значення. Політико-правова рецепція, навпаки, має цілком певні форми та механізми свого вираження: в організації вищих органів державної влади, системі структурування владного простору на території конкретної держави (різні способи федералізації, різні моделі місцевого самоврядування, зокрема, широко запозичені в сучасному світі: американський, європейський континентальний, іберійський та інші варіанти), у функціонуванні судової гілки влади, специфіці легіслатур, правозахисному русі тощо.

Ж. Карбоньє вважав, що культурно-історичний процес розвивається як

взаємодія розрізнених локальних культур (полілінійно) [1]. Проте водночас формується культурна, тобто правова і економічна, єдність людей. Однак, у другій половині ХХ ст. стало очевидним, що ці різні політичні світи зазнають постійного тиску з боку інституцій інших правових просторів, їх політичних та юридичних доктрин, процедур та конструкцій. Більше того, історія політичних систем, що дійшла до нас, як правило, починалася із запозичення політичних і правових інститутів та конструкцій (таких, як афінське, римське, західне право тощо). Сьогодні яскраво проявляється запозичення правових принципів та ідей того часу. Причому якщо за політичної акультурації відбувається запозичення ззовні соціально-політичних основ та орієнтирів розвитку суспільства, то за правової рецепції відбувається конкретизація, деталізація цього процесу, а саме, запозичення інститутів та інших компонентів юридичної практики, особливостей правових відносин тощо.

Якщо прийняти до уваги процеси конвергенції у європейському політико-правовому просторі, що виникли у другій половині ХХ ст., то слід зауважити, що спільність юридичного мислення у сфері міждержавних відносин призводить до поступового формування «широкомасштабної» (до прикладу, загальноєвропейської) юридичної культури. Між іншим, процеси конвергенції (у наші часи) ще не призвели до єдності європейського правового простору, тобто «абсолютного злиття». Зокрема, зберігаються деякі відмінності на рівні багатьох правових відносин. До прикладу, у роботі [2] наголошується, що романські правові системи – це система раціональна та логічна. Англійське право, навпаки, створювалося без будь-якого запиту на логіку, в тих рамках, які були нав'язані судовою процедурою. Більше того, положення англійського закону тонуть, зрештою, у великій кількості рішень судової практики, авторитет яких замінює, власне сам, закон. Загальний дух закону та мета його ризикують бути забутими та загубленими в масі рішень, кожне з яких дозволяє лише якимось особливе, конкретне питання.

М. Вебер, наголошував, що політичному світу і праву Великої Британії була властива формальна раціональність, воно було прикладом частково

«традиційного» і частково «харизматичного» типів [3].

Останнім часом фахівці ЄС все частіше й частіше звертають увагу на такий визначальний культурний фактор, що інтегрує, основу акультурації та конвергенції правових систем, як особливості правового мислення, його специфічні риси. Створення правових інститутів (до середини ХХ ст.) таких, як англо-американські, або романо-німецькі політико-правові спільноти, - це високо раціоналізовані, максимально логічні, що в цілому орієнтовані на притаманні класичній (Аристотель) логіці (звісно, з урахуванням подальшої її модернізації за Ф. Беконом та Дж. Міллем), дедуктивно-індуктивні способи маркування правового простору. Відмінності, тут швидше за все, пов'язані з тонкощами культурної та корпоративної традицій європейських континентальних та англо-американських типів політичних систем і можуть бути виявлені лише за допомогою спеціального, досить глибинного і тонкого логічного аналізу конкретних питань (наприклад, особливостей судочинства, співвідношення статутного та інших факторів). Більш того, часто виділяються (наприклад, компаративістами, логіками та антропологами політики та права) відмінності політико-правової інституціоналізації в англійській та романській державно-правовій традиції, що нівелюються при введенні такого важливого фактору конвергенції, як правова свідомість, єдність якого, в кінцевому рахунку, і буде критерієм оцінки ефективності (позитивного чи негативного характеру) процесів конвергенції, що впливають на правову акультурацію конкретного суспільства.

В рамках конвергенційної проблематики на перший план виходить групова та масова правова свідомість. Питання про місце і роль правової свідомості в процесах політико-правової конвергенції важливо відзначити, що на їх зміст і результати впливають такі правові (що породжуються і фіксуються правовою свідомістю того чи іншого національного або цивілізаційного типу) компоненти: 1) розуміння сутності причинно-наслідкових зв'язків у суспільному житті (світський чи релігійний детермінізм, індетермінізм тощо); 2) метод фіксації основних правових інститутів. Наприклад, під час

модернізації західноєвропейського політико-правового простору XVII в. Дж. Локк формулює низку фундаментальних положень, що визначають нову (ліберальну) політичну систему, основними з яких є принцип конституційності, суверенітету громадянина, поділу влади, правова рівність. Тим самим Дж. Локк створює необхідні філософсько-правові основи для реалізації принципу конституційності в інших, близьких у плані політичних та духовних традицій державах умовного Заходу. Власне, Локк пропонує створити нову форму суспільного гуртожитку (аккультурації) виходячи з «раціонально укладеного договору, сформованого з урахуванням інтересів усіх суб'єктів суспільства» [4]. Тому на перший план у європейській та американській політико-правовій дійсності вже до кінця XVIII ст. виходить конституція як основний закон держави та нормативно-ідеологічна форма вираження договірних засад взаємодії інститутів публічної влади та громадянського суспільства. Конституційний спосіб закріплення (легалізації) політичних інститутів виник наприкінці XVI ст. на хвилі релігійної реформації. У цей час у деяких країнах виникає ефект прямої декатолизації суспільства, секуляризації правових ідей. Інакше кажучи, західноєвропейські конституції (і передусім, звісно, написані конституції) - є об'єктивним результатом руйнації політико-правового формату традиційного суспільства. Така модернізація тривала протягом понад двох століть. Саме у цей період закладаються підвалини, формуються першоджерела, власне, правової аккультурації.

У означеному вище конституційному полі західна номократія (ліберальна теорія «всевладдя закону»), яка стверджує необхідність мінімізації залучення до процесу регулювання соціально-економічних відносин інших, неюридичних (наприклад, духовних) факторів) і набуває стійких, загалом і цілому політико-правові форми і структури, що дійшли до теперішнього часу (визначають в кінцевому рахунку теорію і практику правової держави). Загалом для політичних еліт і мас уявлення про критерії політичного прогресу, наприклад, у рамках західного політико-правового дискурсу, очевидно переважає ідея поступального, прогресивного розвитку історії, що остаточно зміцнилася на

рівні політичної свідомості після Другої світової війни на тлі еволюції прогресистської моделі розвитку людства, що виникла ще наприкінці XVIII ст. в рамках західноєвропейської філософії Просвітництва і зберігається до теперішнього часу. Тому до такого роду критеріїв для держав ЄС, слід віднести збереження ліберально-демократичних політичних інститутів, серед яких на перше місце висувуються інститут прав і свобод людини (що виникла з ідеї «суверенітету громадян») і правові механізми, що його забезпечують; інститут приватної власності; інститути багатопартійності, поділу влади, парламентаризму, незалежне від інших галузей державної влади правосуддя (яке, наприклад, Г. В. Ф. Гегель у свій «Філософії права» взагалі відносив до інститутів громадянського суспільства), поступову заміну політичного (юридичного, прямого) насильства інститутами «економічного насильства», що мають «непрямий» характер впливу на систему суспільних відносин та ін., незалежно від культурно-цивілізаційних особливостей соціуму, наводить деяких сучасних авторів до різноманітних ідей «цивілізаційного монізму» і «цивілізаційного універсалізму». Так, французькі дослідники Ж. та Ж-Е. Жиккелі вважають, що тепер, на початку XXI ст., у світі «стала універсальною єдина цивілізація – індустріальна». Отже правова акультурація – це надзвичайно важливий фактор, не враховувати який сьогодні, є принаймні не коректно.

Слід підкреслити, що на початку XXI століття, взаємний вплив відмінних за своїм змістом, соціокультурним джерелам та специфіці функціонування політичних систем нерідко набуває конфліктогенного характеру. Цей процес пов'язаний, крім усього іншого, з вирішенням питань національно-культурної ідентичності тих чи інших соціально-політичних спільнот, із загостренням релігійних протиріч, невідповідності правових систем тощо. Тому взаємодія національних політичних та правових систем, національних політичних та правових культур, традицій у сучасному світі є різноспрямованою, якісно неоднорідною і вельми суперечливим процесом. Останній включає такі складові, як процеси конвергенції (пріоритетність) та дивергенції (вторинність).

Взаємозв'язок цих складових і визначає підвищення або зниження рівня ризикогенності глобалізаційних політико-правових процесів. Такий вплив на формування стратегії подолання модернізаційно-конвергенційних ризиків є надзвичайно важливим і обов'язковим для врахування при вивченні питання правової акультурації. Мінімізація ризикогенності в сучасних політичних системах передбачає розуміння як мінімум двох моментів: особливостей процесів політико-правової конвергенції (правової акультурації та рецепції), їх позитивних та негативних сторін, а також сутнісних аспектів та видів ризиків у політичному просторі суспільства.

Аналіз сутності і значущості політичного простору (в плані його збереження, або розширення) на прикладі США та деяких держав Західної Європи (Великобританії, Франції, Німеччини), свідчить, що характерним для них є пошук різних форм та способів політичної, правової і навіть культурної експансії, що визначає зміст та результати процесів державного будівництва на підвалинах демократії і свободи особистості.

Імперська геополітика Росії, Китаю, Північної Кореї та інших тоталітарних держав - дозволяє говорити про переважання насильницьких способів включення до їх політичного простору безлічі не інших етносів, про пряме «продавлювання» власних політичних, правових, економічних цінностей та інститутів у культурну спадщину васалів-народів, причому як «універсальні» так і «загальнолюдські». Такий стан справ, природно, зближує такі держави, визначає вектор, політико-правові форми та першочергові завдання їхнього розвитку, проте впливає і на виникнення спільних ризиків та різного роду (системних чи галузевих) криз. Історія Російської імперії (що виникла під час внутрішньої колонізації великого євразійського простору протягом більш ніж п'яти століть) свідчить про домінування колонізаторських підходів до створення механізму власне імперських політичних і правових інститутів, соціально-політичних світів народів, що приєднуються. Це створило можливість для їхнього повільного, як правило, конфліктного зближення, що визначило високий рівень хиткості імперської державності.

Висновки. Виявлення впливу процесів конвергенції (пріоритетності) щодо виникнення ризиків у національному політичному житті представляє як теоретичний інтерес, так і практичну користь у плані пошуку шляхів оптимізації функціонування політичних, соціальних інститутів, і механізму їх правового регулювання, правової акультурації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Правова соціологія: підручник / Ю. Ф. Пачковський, Н. В. Коваліско, І. В. Городняк та ін.; за ред. д-ра соціолог. наук, проф. Ю. Ф. Пачковського. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 418с.
2. Реймон А. Етапи розвитку соціологічної думки. К.: Юніверс, 2004. 688 с.
3. Савчук С. В. Юридична Правова соціологія: предмет та місце в системі юридичних наук. Чернівці: Рута, 2003. – 240 с.
4. Черниш Н. Й. Правова соціологія: Підручник за рейтингово-модульною системою К.: Знання, 2009. – 468 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОХОДЖЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. ОКРЕМІ ПІДСТАВИ ПРИПИНЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

Ківало Людмила Вікторівна
аспірантка 3 курсу
Одеський національний університет
ім. І. І. Мечникова, Україна

Вступ. / Introductions. Повномасштабний наступ Російської Федерації у лютому 2022 року поставив перед українцями складні завдання, основним з яких став захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України. Інститути держави перелаштувалися на роботу в особливому правовому режимі – воєнному стані. На деяких аспектах організації діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування під час дії воєнного стану зупинимося більш детально.

Здійснення органами державної влади та органами місцевого самоврядування повноважень в умовах воєнного стану передбачені статтею 9 Закону України «Про правовий режим воєнного стану (далі – Закон №389-VIII), зокрема, Кабінет Міністрів України, інші органи державної влади, військове командування, військові адміністрації, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування здійснюють повноваження, надані їм Конституцією України, Законом № 389-VIII та іншими законами України (частина друга статті 9 Закону № 389-VIII) [1].

Законодавцем передбачено неприпустимість припинення повноважень органів державної влади, інших державних органів в умовах воєнного стану, (стаття 10 Закону № 389-VIII) [1].

З 24 лютого 2022 року значну кількість законодавчих актів змінено та доповнено новими нормами права, розглянемо декілька з них, що стосуються організації роботи державних органів та органів місцевого самоврядування в

умовах воєнного стану.

Одним з нормативних правових актів, що ініціював зміни в організації роботи став, ухвалений 15.03.2022 Верховною Радою України, Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», що набрав чинності 24.03.2022, змінений Законом № 2352-IX від 01.07.2022 (далі – Закон № 2136-IX). Законом № 2136-IX визначено особливості проходження державної служби, служби в органах місцевого самоврядування, особливості трудових відносин працівників усіх підприємств, установ, організацій в Україні незалежно від форми власності, виду діяльності і галузевої належності, представництв іноземних суб'єктів господарської діяльності в Україні, а також осіб, які працюють за трудовим договором, укладеним з фізичними особами, у період дії воєнного стану, введеного відповідно до Закону № 389-VIII [2].

Отже, Законом № 2136-IX визначено: 1) особливості укладення трудового договору в умовах воєнного стану, зокрема, щодо визначення форми трудового договору; умови про випробування працівника під час прийняття на роботу (стаття 2); 2) особливості переведення та зміни істотних умов праці в умовах воєнного часу, зокрема, щодо надання права роботодавцю у період дії воєнного стану перевести працівника на іншу роботу, не обумовлену трудовим договором, без його згоди (крім переведення на роботу в іншу місцевість, на території якої тривають активні бойові дії), якщо така робота не протипоказана працівникові за станом здоров'я, лише для відвернення або ліквідації наслідків бойових дій, а також інших обставин, що ставлять або можуть становити загрозу життю чи нормальним життєвим умовам людей; здійснення повідомлення працівника про зміну істотних умов праці та зміну умов оплати праці, яке здійснюється не пізніше як до запровадження таких умов (стаття 3); 3) особливості розірвання трудового договору з ініціативи працівника, зокрема, працівник може розірвати трудовий договір за власною ініціативою у строк, зазначений у його заяві, у зв'язку з веденням бойових дій у районах, в яких розташоване підприємство, установа, організація, та існування загрози для життя і здоров'я працівника (крім випадків примусового залучення працівника

до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану, залучення до виконання робіт на об'єктах критичної інфраструктури) (стаття 4); 4) особливості розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця, зокрема, допускається звільнення працівника з ініціативи роботодавця у період його тимчасової непрацездатності, а також у період перебування працівника у відпустці (крім відпустки у зв'язку вагітністю та пологами та відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку); у період дії воєнного стану норми статті 43 Кодексу законів про працю України не застосовуються, крім випадків звільнення працівників підприємств, установ або організацій, обраних до профспілкових органів (стаття 5); 5) особливості встановлення та обліку часу роботи та часу відпочинку, зокрема, можливість збільшення нормальної тривалості робочого часу у період дії воєнного до 60 годин на тиждень для працівників, зайнятих на об'єктах критичної інфраструктури (в оборонній сфері, сфері забезпечення життєдіяльності населення тощо), норма не застосовується до праці неповнолітніх; для працівників, зайнятих на об'єктах критичної інфраструктури (в оборонній сфері, сфері забезпечення життєдіяльності населення), тривалість робочого часу у період дії воєнного стану не може перевищувати 40 годин на тиждень (норма не застосовується до праці неповнолітніх); оплата праці здійснюється у розмірі, збільшеному пропорційно до збільшення норми праці; встановлення роботодавцем п'ятиденного або шестиденного робочого тижня, визначення роботодавцем часу початку і закінчення щоденної роботи (зміни); можливість скорочення до 24 годин тривалості щотижневого безперервного відпочинку (не застосовується до праці неповнолітніх); також, у період дії воєнного стану не застосовуються норми статті 53, частини першої статті 65, частин третьої - п'ятої статті 67, статей 71, 73, 78-1 Кодексу законів про працю України та частини другої статті 5 Закону України «Про відпустки» (стаття 6); 6) особливості обміну документами, організації кадрового діловодства та архівного зберігання кадрових документів у роботодавця у районах активних бойових дій визначається роботодавцем самостійно; сторони трудового договору можуть

домовитися про альтернативні способи створення, пересилання і зберігання наказів (розпоряджень) роботодавця, повідомлень та інших документів з питань трудових відносин та про будь-який інший доступний спосіб електронної комунікації, який обрано за згодою між роботодавцем та працівником (стаття 7); 7) робота в нічний час (стаття 8); 8) особливості залучення до роботи деяких категорій працівників, зокрема, у період дії воєнного стану дозволяється застосування праці жінок (крім вагітних жінок і жінок, які мають дитину віком до одного року) за їхньою згодою на важких роботах і на роботах із шкідливими або небезпечними умовами праці, а також на підземних роботах (стаття 9); 9) оплата праці - згідно з цією нормою роботодавець звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання щодо строків оплати праці, якщо доведе, що це порушення сталося внаслідок ведення бойових дій або дії інших обставин непереборної сили, але вищенаведене не звільняє його від обов'язку виплати заробітної плати (стаття 10); 10) можливість зупинення дії окремих положень колективного договору на період воєнного стану за ініціативою роботодавця (стаття 11); 11) відпустки – за рішенням роботодавця у період дії воєнного стану надання працівнику щорічної основної відпустки може бути обмежено тривалістю 24 календарні дні за поточний робочий рік, у випадку тривалості щорічної основної відпустки працівника більше 24 календарних днів, надання невикористаних у період дії воєнного стану днів такої відпустки переноситься на період після припинення або скасування воєнного стану; також, у період дії воєнного стану роботодавець може відмовити працівнику у наданні невикористаних днів щорічної відпустки та ін.; у період дії воєнного стану за заявою працівника, який виїхав за межі території України або набув статусу внутрішньо переміщеної особи, роботодавець в обов'язковому порядку надає йому відпустку без збереження заробітної плати тривалістю, визначеною у заяві, але не більше 90 календарних днів, без зарахування часу перебування у відпустці до стажу роботи, що дає право на щорічну основну відпустку, передбаченого пунктом 4 частини першої статті 9 Закону України «Про відпустки» (стаття 12); 12) призупинення дії трудового договору - тимчасове

припинення роботодавцем забезпечення працівника роботою і тимчасове припинення працівником виконання роботи за укладеним трудовим договором у зв'язку із збройною агресією проти України, що виключає можливість обох сторін трудових відносин виконувати обов'язки, передбачені трудовим договором (стаття 13); 13) діяльність професійних профспілок, які у межах своєї діяльності повинні максимально сприяти забезпеченню обороноздатності держави та забезпечувати громадський контроль за мінімальними трудовими гарантіями, передбаченими цим Законом; на період дії воєнного стану призупиняється дія статті 44 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» та відповідні норми колективних договорів (стаття 14); 14) відшкодування працівникам та роботодавцям пов'язаних із трудовими відносинами грошових сум, втрачених внаслідок збройної агресії проти України – здійснюється за рахунок коштів держави-агресора, а також коштів, отриманих з/від відповідних фондів на відновлення України, у тому числі міжнародних, міжнародної технічної та/або поворотної чи безповоротної фінансової допомоги, інших джерел, передбачених законодавством (стаття 15); державний нагляд (контроль) за додержанням законодавства про працю у період дії воєнного стану в частині додержання вимог цього Закону, а також з питань виявлення неоформлених трудових відносин та законності припинення трудових договорів (стаття 16) [2].

Частиною другою статті 1 Закону № 2136-IX на період дії воєнного стану введені обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина передбачених статтями 43, 44 Конституції України, зокрема, обмеженню підлягають наступні конституційні права: право на працю, яке включає можливість заробляти собі на життя працею, яку особа вільно обирає або на яку вільно погоджується; створення державою умов для повного здійснення громадянами права на працю, гарантування рівних можливостей у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізації програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб; використання примусової праці (не вважається примусовою

працею військова або альтернативна (невійськова) служба, а також робота чи служба, яка виконується особою за вироком чи іншим рішенням суду або відповідно до законів про воєнний і про надзвичайний стан); право на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом; використання праці жінок і неповнолітніх на небезпечних для їхнього здоров'я роботах; гарантування громадянам захисту від незаконного звільнення; право на своєчасне одержання винагороди за працю, яке захищається законом. В умовах воєнного стану заборонені проведення страйків, а також, масових зібрань та акцій (частина перша статті 19 Закону № 389-VIII) [2] [1].

Відповідно до частини третьої статті 1 Закону № 2136-IX, у період дії воєнного стану у частині відносин, врегульованих цим Законом, не застосовуються норми законодавства про працю, законів України «Про державну службу», «Про службу в органах місцевого самоврядування» та інших законодавчих актів, що регулюють діяльність державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування [2]. Згідно із частинами другою та третьою статті 5 Закону України «Про державну службу» (далі - Закон № 889-VIII) відносини, що виникають у зв'язку із вступом, проходженням та припиненням державної служби, регулюються цим Законом, якщо інше не передбачено законом; водночас, дія норм законодавства про працю поширюється на державних службовців у частині відносин, не врегульованих цим Законом [4].

Окремими підставами припинення державної служби, які набули актуальності під час дії воєнного стану, є втрата державним службовцем права на державну службу через колабораційну діяльність відповідно до пункту 4 частини першої статті 84 Закону № 889-VIII, зокрема, з причини набрання законної сили обвинувальним вироком суду щодо державного службовця за вчинення умисного кримінального правопорушення та/або встановлення заборони займатися діяльністю, пов'язаною з виконанням функцій держави. Поняття колабораційна діяльність визначено у статті 111¹ Кримінального кодексу України. Відповідно до частини другої статті 84 Закону № 889-VIII

суб'єкт призначення зобов'язаний звільнити державного службовця у триденний строк з дня настання або встановлення факту, передбаченого цією статтею, якщо інше не встановлено законом [5].

Висновки./Conclusions. Підсумовуючи вищенаведене, необхідно зазначити, що у період дії воєнного стану неприпустимо припинення повноважень органів державної влади, інших державних органів; у частині відносин, врегульованих Законом № 2136-IX не застосовуються норми законодавства про працю, законів України «Про державну службу», «Про службу в органах місцевого самоврядування» та інших законодавчих актів, що регулюють діяльність державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування.

Аналізуючи вищенаведені нормативні акти можна дійти до висновку, що роботодавець в окремих передбачених законом випадках набуває обов'язку щодо звільнення працівника, сама ж процедура звільнення публічних службовців значно полегшилася, але набула додаткових підстав для можливих зловживань з боку роботодавця, у разі необґрунтованого звільнення, що не відповідає гарантіям, наданим статтею 43 Конституції, на які частиною другою статті 1 Закону № 2136-IX на період дії воєнного стану введено обмеження.

Враховуючи, що багато співвітчизників вимушені були покинути країну в пошуках кращої долі та роботи за кордоном, саме у період дії воєнного стану трудові права працівника потребують особливого захисту та забезпечення хоча б мінімальних гарантій, а тому, до обмеження прав працівників, які залишилися та продовжують працювати на спільну перемогу країни, необхідно підходити обережно, вибірково та «адресно».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» - Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
2. Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» - Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136->

20#Text.

3. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII [Електронний ресурс] // УРСР. – 1971. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.

4. Закон України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року № 889-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 4.- Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19/ed20220507#Text>.

5. Роз'яснення Національного агентства України з питань державної служби від 21 квітня 2022 року № 151-р/з) - Режим доступу до ресурсу: <https://nads.gov.ua/npas/shchodo-okremih-pidstav-pripinennya-derzhavnoyi-sluzhbi>.

ОСОБЛИВІ ПИТАННЯ УКЛАДЕННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ З ПРАЦІВНИКОМ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Прогонюк Людмила Юріївна,

к.юрид.н., доцент

Миколаївський національний аграрний університет

м. Миколаїв, Україна

Вступ. В сучасних умовах відкритої агресії сусідньої держави та запровадження Указом Президента України від 24.02.2022 року № 64/2022 військового стану, встановили цілий ряд істотних нововведень у врегулюванні трудових відносин [1]. Для безпеки державної незалежності, її територіальної цілісності законодавець передбачив тимчасове обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із встановленням строків цих обмежень. Мова йде щодо основоположних прав громадян, пов'язаних з реалізацією права на працю передбачені статтями 43-46 Конституції України [2]. Адже, від початку повномасштабної війни Російської Федерації проти України збільшилось кількість запитань щодо сфери трудових відносин, постільки деякі працівники евакуювались до іншої місцевості, навіть виїхали за кордон, хтось тимчасово втратив працездатність, а інші стали до лав Збройних Сил України. Тому, для врегулювання особливих питань укладення трудового договору з працівником під час воєнного стану відобразилося у новому Законі України від 15.03.2022 року № 2136-IX «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», про що наголошується в ч. 3 статті 1 вказаного Закону [3].

Мета роботи. Об'єктом дослідження є трудові правовідносини, що виникають при укладення трудового договору з працівником під час воєнного стану в Україні. Метою дослідження є комплексний аналіз чинного законодавства України щодо укладення трудового договору з працівником за оголошених умов воєнного стану та внесення науково-обґрунтованих пропозицій щодо усунення наявних законодавчих прогалин у регулюванні цих

трудових відносин.

Матеріали та методи. Слід відмітити, питання врегулювання трудових відносин щодо укладення трудового договору під час воєнного стану піддавалося обговоренню різноманітними адвокатськими спільнотами, експертними висновками представників Міністерства економіки України, науковими співробітниками відділів правового забезпечення відповідних підприємств, установ, організацій та представниками профспілкових організацій при проведенні різноманітних вебінарів та заходів неформальної освіти. Разом з тим, професор О. Мельничук у співавторстві визначили роль дистанційної роботи в умовах воєнного стану, її особливе значення для збереження трудових відносин, зазначивши належне врегулювання інституту дистанційної роботи на рівні КЗпП з відповідними тимчасовими змінами в організації трудових відносин [4, с. 246]. Новели трудового законодавства, що характеризують свободу волі працівника та роботодавця при зміні умов трудового договору та забезпечують право на безпечні і здорові умови праці в період воєнного стану вивчав О. Коваленко [8, с. 94]. Тому, враховуючи значну актуальність питання укладення трудового договору в умовах надзвичайних обставин, слід продовжити проведення подальшого дослідження цих відносин, опираючись на нововведення трудового законодавства.

Під час проведення дослідження і вирішення поставлених задач у роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи досліджень, такі як: порівняльно-правовий метод дозволив зіставити схожі об'єкти пізнання при аналізі норм Кодексу законів про працю України та новели оптимізації трудового законодавства під час воєнного стану; Логіко-нормативний метод та метод моделювання використовувалися для формулювання пропозицій щодо вдосконалення чинного КЗпП України, та усунення прогалин у нововведених законодавчих актах у сфері праці України.

Результати та обговорення.

З 23 березня 2022 року питання врегулювання трудових відносин зазнало значних змін у зв'язку з підписанням Президента України нового Закону

України від 15.03.2022 року № 2136-IX «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» та опублікованого в Голосі України. Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування. Прикінцевими положеннями визначено його дію протягом воєнного стану та втратить чинність з моменту припинення та скасування воєнного стану. Ним визначаються особливості трудових відносин працівників усіх підприємства, установ, організацій, незалежно від форми власності, виду діяльності і галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором з фізичними особами, на період дії воєнного стану. Відповідно не застосовуються норми законодавства про працю в частині відносин, врегульованих цим законом.

Керуючись статтею 3 Закону України «Про зайнятість населення» слід відмітити, що кожен має право на вільно вибрану зайнятість. Разом з тим, зайнятість визначається шляхом встановлення відносин шляхом укладення трудового договору (контракту) [5]. Трудовий договір, як правило, розглядається центральним інститутом трудового законодавства і науки трудового права загалом. Мельник К.Ю. відмічає його важливість, насамперед, у тому, що виникнення й існування трудових правовідносин, які є ядром предмета трудового права, закон пов'язує з укладенням працівником і роботодавцем трудового договору [6, с. 77]. Гадаємо, що за правовою природою трудовий договір є не лише документом, що врегульовує відносини між працівником і роботодавцем, а є тим юридичним фактом (підставою) у результаті якого виникають трудові відносини.

За Кодексом законів про працю України, трудовим договором є угода між працівником і роботодавцем (роботодавцем – фізичною особою), за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, а роботодавець (роботодавець - фізична особа) зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін. Трудовим договором можуть встановлюватися

умови щодо виконання робіт, які вимагають професійної та/або часткової професійної кваліфікації, а також умови щодо виконання робіт, які не потребують наявності у особи професійної або часткової професійної кваліфікації [7].

Щодо порядку укладення трудового договору ст. 2 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» визначила таке:

«1. У період дії воєнного стану сторони за згодою визначають форму трудового договору.

2. При укладенні трудового договору в період дії воєнного стану умова про випробування працівника під час прийняття на роботу може встановлюватися для будь-якої категорії працівників.

З метою оперативного залучення до виконання роботи нових працівників, а також усунення кадрового дефіциту та браку робочої сили, у тому числі внаслідок фактичної відсутності працівників, які евакуювалися в іншу місцевість, перебувають у відпустці, простої, тимчасово втратили працездатність або місцезнаходження яких тимчасово невідоме, роботодавці можуть укладати з новими працівниками строкові трудові договори у період дії воєнного стану або на період заміщення тимчасово відсутнього працівника » [3].

Насамперед хочеться відмітити, що фактично ця норма продублювала ст. 24 КЗпП України, яка в мирний час мала двояке розуміння щодо форми трудового договору, адже встановлений законодавцем перелік випадків дотримання обов'язкової письмової форми трудового договору давала право роботодавцю на власний розсуд приймати рішення щодо застосування й іншої форми договору, усної. Іншими словами, не логічно сформульований законодавцем перелік випадків обов'язкової письмової форми трудового договору, передбачений ст. 24 лише підтверджував існування усної форми трудового договору, яка приймалась на розсуд сторін.

Не менш дієво демонструє співвідношення свободи волі сторін трудових правовідносин і правова конструкція випробування при прийнятті на роботу,

що об'єднує інтерес працівника і роботодавця, що диктується їх волею і має задовольнятися відповідно до можливостей, які надані їм законом. Стаття 26 КЗпП України частиною третьою встановлює категорію осіб, яким заборонено встановлювати додаткову умову трудового договору – випробувальний термін. Але норма Закону № 2136-ІХ виключає таку заборону та дозволяє роботодавцю застосовувати цю умову до будь-якої особи, яка наймається на роботу. Але, як бачимо, характер припису ст. 2 Закону № 2136-ІХ наступним абзацем дозволяє тлумачити зміст цієї статті дуже широко, пояснюючи її мету. Ця норма має на меті оперативного залучення до виконання роботи нових працівників, а також усунення кадрового дефіциту та браку робочої сили, у тому числі внаслідок фактичної відсутності працівників, які евакуювалися в іншу місцевість, перебувають у відпустці, простої, тимчасово втратили працездатність або місцезнаходження яких тимчасово невідоме.

За таким випадком, статтею роз'яснюється можливість для роботодавця залучити до роботи нового працівника за строковим трудовим договором у період воєнного стану або на період заміщення тимчасово відсутнього працівника. Хоча за положенням ч. 3 ст. 26 КЗпП України строковим та тимчасовим працівникам заборонено встановлювати випробувальний термін, але на період воєнного стану ця норма не застосовується щодо будь-якої категорії працівників. Звісно, дозволяючи роботодавцю вільно запроваджувати строковий трудовий договір, законодавець перш за все мав на меті стабілізувати організацію робочого процесу, намагатися уникнути вимушеного простою та його несприятливих наслідків. Але для найманих працівників строкові трудові відносини це завжди психологічне навантаження щодо неминучого його закінчення і як, наслідок безробіття. Тому все ж таки, для категорії неповнолітніх та строкових і тимчасових працівників бажано відновити заборону на встановлення випробувального терміну.

Висновки. Таким чином, Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» став підґрунтям для вирішення проблем провадження трудових відносин, запровадивши на період воєнного стану нові

механізми порядку укладення трудового договору, в яких визначив простір свободи волі працівників і роботодавців. Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» окреслив простір для прояву волі роботодавця у випадку укладення трудового договору через застосування будь-якої форми трудового договору на розсуд сторін, а також запровадження випробувального терміну для будь-якої категорії працівників за самостійно визначеними обставинами роботодавцем, застосувавши формулу співвідношення особистих та публічних благ для вирішення питання обмеження деяких трудових прав на період режиму воєнного стану.

Зрозуміло, розкриття новел трудового законодавства, що характеризують волевиявлення працівника та роботодавця та забезпечують право на укладення трудового договору в період воєнного стану, як і інших проблем регламентації трудових відносин, не вичерпується цією роботою та має перспективи подальших наукових досліджень.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 року № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.
2. Конституція України: офіц. Текст від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 30.09.2021).
3. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 року № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>.
4. Мельничук О. Ф., Мельничук М. О., Павліченко І. М. Правове регулювання та особливості застосування дистанційної роботи в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2022. Випуск 70. С. 242-247.
5. Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 року № 5067-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>

6. Мельник К. Ю., Бабенко А. О. Про проблеми юридичних гарантій трудових прав працівників при укладенні, зміні та розірванні трудового договору. Харків : Харків.нац. ун-т внутр. справ. 2016. 240 с.

7. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10 грудня 1971 р. № 322–VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 1971. Додаток до № 50. Ст. 375.

8. Коваленко О. О. Новели трудового законодавства України, що характеризують свободу волі працівника і роботодавця при зміні трудового договору та забезпечують право на безпечні та здорові умови праці в період воєнного стану. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «ПРАВО»*. Випуск 35, 2022 р. С. 94-99.

ПРОВЕДЕННЯ ЕВАКУАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ ВНАСЛІДОК АВАРІЙ НА ТЕРИТОРІЇ БУДІВЕЛЬ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Рак Нікіта Вікторович

Здобувач вищої освіти 2 курсу

Науковий керівник:

Плахотний Артем Павлович

Викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ,

підполковник поліції

Як відомо внаслідок ведення активних бойових дій на території України внаслідок збройної агресії Російської Федерації виникла загроза руйнування будинків мирного населення та відповідно існує велика ймовірність влучання снарядів у будівлі критичної інфраструктури, такі як атомні електростанції, підприємств з виробництва небезпечних речовин та інші. З цього випливає актуальність теми нашого дослідження, адже доволі гостро постало питання порядку проведення евакуації населення при можливих виникненні надзвичайних ситуацій власне в умовах стану [3].

Виклад основного матеріалу вважаємо за доцільне почати взагалі із зазначення поняття евакуації. Отже, евакуацією є вимушене переміщення людей із зони можливого небезпечного впливу різноманітних чинників [2]. До того ж, необхідно зазначити, що відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 р. № 841 «Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій» обов'язковій евакуації підлягає населення у разі виникнення загрози аварії з викидом радіоактивних і небезпечних хімічних речовин, катастрофічного затоплення місцевості та землетрусів, масових лісових і торф'яних пожеж, зсувів, інших геологічних та гідрогеологічних явищ і процесів, надзвичайних ситуацій на арсеналах, базах (складах) озброєння, ракет, боєприпасів і компонентів ракетного палива, інших вибухопожежо-небезпечних об'єктах

Збройних Сил, збройних конфліктів (із районів можливих бойових дій у безпечні райони) [1]. Необхідно зазначити, що безпечна евакуація людей забезпечується завдяки функціонуванню щонайменше двох евакуаційних виходів, а потоки людей, що рухаються ними мають бути прямими й не перетинатися. Але на процес евакуації значною мірою впливає страх і панічна реакція, що виникають внаслідок усвідомлення реальної загрози життю людей, щодо яких проводиться евакуація. Тому на особовий склад підрозділів, на які покладено здійснити евакуацію населення, у тому числі особовий склад Національної поліції України, повинен пам'ятати про й про дотримання заходів особистої безпеки. Таких як «контакт-прикриття», безпечна відстань, постійний контроль обстановки та наявної зброї, спеціальних засобів тощо [2].

Евакуація є неймовірно складним організаційним процесом, який складається з таких етапів: 1) створення на регіональному та місцевому рівні органів з евакуації, а також органів з евакуації на об'єктах господарювання; 2) розроблення плану евакуації населення; 3) визначення безпечних районів, придатних для розміщення евакуйованого населення та матеріальних і культурних цінностей; 4) організації оповіщення керівників суб'єктів господарювання і населення про початок евакуації; 5) організації управління евакуацією; 6) життєзабезпечення евакуйованого населення в місцях його безпечного розміщення [3].

В розрізі нашої теми дослідження нас власне цікавить порядок проведення евакуації населення у разі виникнення аварій на атомних електростанціях, хімічних виробництвах тощо. Отже, у разі виникнення аварії на хімічно або радіаційно небезпечному об'єкті евакуація населення проводиться у два етапи: перший - від місця знаходження населення до межі зони забруднення; другий - від межі зони забруднення до пункту розміщення евакуйованого населення в безпечних районах. На межі зони забруднення у проміжному пункті евакуації здійснюється пересадка евакуйованого населення з транспортного засобу, що рухався забрудненою місцевістю, на незабруднений транспортний засіб. Під час пересадки населення за необхідності здійснюється

його санітарна обробка та спеціальна обробка одягу, майна і транспорту. Після проведення спеціальної обробки транспортний засіб використовується для перевезення населення забрудненою місцевістю. З цього випливає, що й так доволі багатоступінний процес евакуації ускладнюється здійсненням додаткових заходів безпеки [1]. Отже, з вищевикладеного можемо зробити висновок, що евакуацією є це вимушене переміщення людей із зони можливого небезпечного впливу різноманітних чинників [2]. Евакуація є багатоступінним процесом, який в залежності від обстановки, що склалася може ускладнюватися здійснення додаткових безпекових заходів. Поліцейським та іншим підрозділам, органам, які беруть участь у проведенні евакуації населення необхідно пам'ятати не лише про захист населення, але й про обов'язкове дотримання заходів особистої безпеки, нехтування якими може призвести до непередбачуваних наслідків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 р. № 841 «Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/841-2013-%D0%BF#Text> (дата звернення: 08.09.2022);
2. Дії працівників органів Національної поліції при виникненні надзвичайних ситуацій / [Давигора Ю. І., Молотай В. А., Коломієць О. В., Демченко Ю. В., Кудлай А. О.]. – К.: Національна академія внутрішніх справ, 2020. – с. 156;
3. Визначення евакуаційних шляхів та часу евакуації працівників URL: http://virt.ldubgd.edu.ua/pluginfile.php/100346/mod_resource/content/1/%D0%A2%D0%B5%D0%BC%D0%B0%204.2_%D0%9B%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F%202.pdf

УДК 343.985

**КРИМІНАЛІСТИЧНІ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ
ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЯКІ ВЧИНЕНІ НА ОКУПОВАНИХ
ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ**

Сиводєд Іван Сергійович,
кандидат юридичних наук, докторант,
доцент кафедри
правоохоронної та антикорупційної діяльності
Інституту права ім. Князя Володимира Великого МАУП,
начальник відділу
Спеціалізованої прокуратури у військовій та оборонній сфері
Офісу Генерального прокурора України

Вступ./Introduction. Криміналістична класифікація злочинів є основою для утворення криміналістичних характеристик злочинів і будови системи окремих криміналістичних методик розслідування окремих злочинів.

Проблемам наукового обґрунтування класифікації окремих видів злочинів в науці криміналістиці в 80-х, 90-х роках минулого століття видатними вченими Росії та України приділялася певна значення. Вагомий внесок в побудову класифікаційних ознак різного роду злочинів внесли такі вчені, як професори Бахін В. П., Зелінський А. Ф., Журавель В. А., Кузьмічов В. С., Коновалова В. О., Образцов В. А., Саїнчин О. С., Тіщенко В. В., Шепітько В. Ю. та інші.

Однак, комплексне вивчення внутрішніх процесів, що детермінують розробку основ класифікації правопорушень, які вчинені на окупованих територіях України у вітчизняній криміналістиці не проводилося [1, с. 293-304].

Ціль роботи./Aim. Наукове дослідження криміналістичних методик розслідування кримінальних правопорушень, які вчинені на окупованих територіях України.

Матеріали та методи./Materials and methods. Спеціальні та загальнофілософські методи, вичерпний перелік матеріалів та літератури

наведено у додатку.

Результати та обговорення./Results and discussion. Історія розвитку криміналістики свідчить, що в перших роботах по криміналістичній методиці була прийнята класифікація злочинів зі змішаними основами: система окремих криміналістичних методик будувалася на основі кримінально-правової класифікації: по роду і виду злочину, але при цьому використовувалася й інша основа для класифікації (криміналістична) - спосіб вчинення злочину [2,с.114-115].

У науці криміналістиці існує методологічний підхід, який дозволяє виділяти загальні закономірності як в скоєнні, так і в розслідуванні злочинів. В основу такого методологічного спрямування покладено принцип системно-діяльнісного підходу до дослідженого об'єкта.

Зазначений підхід дозволяє:

по-перше, розглядати злочини та їх розслідування як різнопланові, протиборчі, антагоністичні форми і види людської діяльності, у яких різні цілі (у злочинця - досягти злочинного результату і залишитися не викритим, уникнути відповідальності; у слідчого - виявити злочин, пізнати обставини події, встановити осіб, які їх вчинили та довести їх провину), але загальні закономірності, які впливають на її процесі та результати, загальні структурні елементи;

по-друге, сама діяльність є системним утворенням, яке продуктивно впливає на системно-структурний і системно-функціональний аналіз з метою виявлення взаємозв'язку між її елементами, ступеня її складності і їх спрямованості.

Така діяльність характерна для осіб, в свідомості яких домінують певні мотиви, а поставлені цілі мов би позбавлені безумовного кінцевого результату. Так, корисливі мотиви, мета матеріального збагачення, постійно підштовхують злочинця до вчинення нових злочинів, який при цьому не тільки не допускає думки про зниження свого рівня життя, але і знаходить нові стимули до продовження, інтенсифікації злочинної діяльності [3, с. 11].

Після повномасштабного вторгнення Російської Федерації до України 24 лютого 2022 року станом на теперішній час понад 2600 населених пунктів залишаються тимчасово окупованими.

Незважаючи на умови воєнної агресії та повномасштабних бойових дій, зобов'язання розслідувати порушення прав людини існує навіть в складних та небезпечних умовах, включаючи умови військового конфлікту, у тому числі й тоді, коли події, що призвели до необхідності розслідування правопорушень, відбуваються в атмосфері повсюдного насильства і слідчі повинні працювати в умовах перешкод та труднощів, що змушують їх вдаватись до менш ефективних методів розслідування в умовах проведення бойових дій.

Розкриттю цих злочинів має сприяти розроблення видової методики розслідування кримінальних правопорушень, які вчинені на окупованих територіях України.

На думку Журавля В. А. видові криміналістичні методики розслідування – це рекомендації із розслідування певних видів злочинів, які чітко визначені у відповідних розділах Особливої частини КК України, залежно від того, до якої глави відносяться ті чи інші норми [5, с.304].

Таке твердження дозволяє нам дійти висновку про те, що в основі криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень та окремих методик їх розслідування знаходиться кримінально-правова класифікація злочинів Особливої частини Кримінального кодексу України. Проте, криміналістичні методики побудовані лише на основі кримінально-правової кваліфікації мають переважно загальний характер та для свого конкретного застосування потребують більш детальних та предметних методик.

Немає єдиної думки та по теперішній час тривають спори науковців з приводу того, які спільні ознаки повинні мати криміналістичні методики. Запропоновані різні способи класифікацій.

Ми вважаємо, що класифікація кримінальних правопорушень повинна базуватися перш за все на криміналістичних даних, які мають важливе безпосереднє значення для розкриття цих правопорушень.

За таких обставин, при класифікації злочинів, пропонуємо кримінальне правопорушення класифікувати за наступними ознаками:

- за особою потерпілого;
- за особою злочинця;
- за місцям скоєння злочину;
- за способом скоєння;
- за зброєю та вибуховими пристроями;
- за слідами, які залишилися на місці пригоди;
- за особливостями приховування злочину тощо.

Якщо мова йде про об'єднання з іншими злочинами, вважаємо, що вони можуть бути пов'язані з:

1. порушенням законів та звичаїв війни;
2. умисним вбивством;
3. з нанесенням різного роду тілесних ушкоджень іншим особам;
4. зі зґвалтуванням;
5. з задоволенням статевої пристрасті неприродним способом;
6. з розбещенням неповнолітніх;
7. із застосуванням вогнепальної, холодної зброї і вибухових речовин;
8. незаконним позбавленням волі або викраденням людини;
9. захопленням заручників;
10. погрози вбивством;
11. катуванням;
12. доведення до самогубства;
13. таємного або відкритого викрадення чужого майна;
14. мародерства;
15. екоциду;
16. приховування іншого злочину та ін.

Оскільки, більшість цих злочинів вчиняється військовослужбовцями Російської федерації, найманцями приватних військових компаній, які воюють на її боці, представниками так званих терористичних організацій «ДНР» та

«ЛНР», колаборантами, у складі відповідних злочинних груп, вважаємо основною спільною характеристикою осіб злочинців може бути спеціальний статус – військовослужбовця.

Кримінальні правопорушення, виходячи, з демографічних і соціальних особливостей проживання потерпілої особи здійснюються вищенаведеними особами відносно:

1. міських жителів;
2. жителів районів, сіл, селищ, громад;
3. іноземців;
4. робочих;
5. службовців;
6. учнів;
7. непрацюючих;
8. пенсіонерів.

Висновки./Conclusions. Викладені обставини дають змогу в подальшому розробити критерії побудови раніше не визначених криміналістичних елементів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. <https://medoc.ua/blog/osoblivij-period-v-ukrani-di-verhovnij-sud>
2. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: закон України від 21.10.1993 № 3543-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text> (дата звернення 06.03.2021).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України № 4651-VI від 13.04.2012 : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4651-17> (дата звернення 06.03.2021).
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 11-те вид., переробл. та допов. Київ : ВД «Дакор», 2019. 1384 с. URL: <https://jurkniga.ua/wa-data/public/shop/products/75/19/11975/attachments/Науково->

практичний%20коментар%20Кримінального%20кодексу%20України.pdf (дата звернення 06.03.2021).

5. Журавель В. А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції: монографія, Харків: Вид. агенція «Апостіль», 2012. 304 с.

СУСПІЛЬНА НЕБЕЗПЕКА ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Старко Оксана Леонтіївна,

к.ю.н., доцент,

доцент кафедри кримінального права і процесу,

Волинський національний

університет імені Лесі Українки,

м. Луцьк, Україна

Вступ. Згідно Закону України від 6 грудня 2017 р. “Про внесення змін до деяких законів України у зв’язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами”, Кримінальний кодекс (далі - КК) України було доповнено ст.126-1, якою передбачено відповідальність за домашнє насильство.

Хоча суспільна небезпечність цього діяння була очевидною, а саме діяння мало досить високий рівень та позитивну динаміку протягом кількох десятиліть, домашнє насильство було криміналізоване лише у 2017 р. Однією із основних підстав криміналізації діянь є їх суспільна небезпечність.

Мета роботи. Дослідити питання щодо змісту суспільної небезпечності домашнього насильства.

Матеріали та методи дослідження. Використано наукові праці, присвячені проблемам кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення проти життя та здоров’я особи, офіційні статистичні дані. Використано формально-логічний, системний, статистичний методи дослідження.

Результати та обговорення. Відповідно до диспозиції ст. 126-1 КК України, домашнє насильство - умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних

страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи.

Відомо, що суспільна небезпека діяння це його об'єктивна здатність заподіяти істотну шкоду об'єктові кримінально-правової охорони або створити загрозу заподіяння такої шкоди.

По-перше, ступінь суспільної небезпеки домашнього насильства пов'язаний із соціальною цінністю тих суспільних відносин, на які посягає це кримінальне правопорушення. Зокрема це здоров'я особи – а саме стан повного фізичного, душевного і соціального благополуччя потерпілого.

По-друге, одним із головних критеріїв визначення суспільної небезпечності кримінального правопорушення є соціальні властивості наслідків розглядуваного діяння. Тяжкість наслідків домашнього насильства виражаються у фізичних та/або психологічних стражданнях потерпілої особи, у розладах здоров'я, втраті працездатності, погіршенні якості життя особи, емоційній залежності тощо.

Під розладом здоров'я слід розуміти розлад фізичного здоров'я або психічний розлад – послідовно розвинутий хворобливий процес, безпосередньо обумовлений заподіянням тілесного ушкодження. Розлад здоров'я завжди поєднується з втратою працездатності, яка може бути стійкою або тимчасовою (незначною). Залежно від ступеню втрати працездатності (до 10%, від 10% до 33%, понад 33%) діяння підлягає додатковій кваліфікації за статтями КК, які передбачають умисне заподіяння легкого, середньої тяжкості чи тяжкого тілесного ушкодження [1, с. 76].

Щодо змісту таких наслідків, як психологічні страждання, емоційна залежність, погіршення якості життя, О. О. Дудоров та М. І. Хавронюк, зазначають, що вони потребують конкретизації на основі узагальнення судової практики у відповідних справах. Так, психологічні страждання можуть бути оцінені судом за допомогою таких критеріїв, які можуть бути встановлені під час допиту самої потерпілої особи, свідків, вивчення документів, а також на підставі проведення психологічної експертизи:

- емоційна дезадаптація і дезорієнтація: потерпіла особа внаслідок насильства почала відчувати хронічне почуття провини, «вигорання» – нездатність переживати позитивні емоції, депресію, високу тривожність, з неї витиснута потреба в любові – вона і хоче тепла, і боїться близьких відносин, потерпілу особу переслідує песимізм, почуття невдалого, «нешасного» життя, в неї знизилась самооцінка і концентрація, виникли негативні переживання та зникли позитивні емоції;

- пов'язані з цим психосоматичні порушення: у потерпілої особи виникли ожиріння або, навпаки, різка втрата ваги на тлі порушення апетиту; при емоційному (психічному) насильстві, особливо у дітей, з'явилися шкірні висипки, алергійні реакції, виразка шлунка, неясні болі внизу живота, нервово-психічні захворювання – тики, заїкуватість, енурез (нетримання сечі), енкопрез (нетримання калу) [1, с. 76].

Під емоційною залежністю, на думку О. О. Дудорова та М. І. Хавронюка, слід розуміти, залежність від відносин з агресором, яка водночас може бути поєднана і з сильними любовними почуттями до нього ж. Така залежність проявляється в неможливості вибору у відносинах, які є руйнівними (часто – на ґрунті ревнощів), але з іншого боку потерпілу особу переслідує нестерпний страх самотності, відчай, цей стан описується психологами як «чорна незаповнена діра в душі» [1, с. 77].

Погіршення якості життя потерпілої особи може бути визначене за такими критеріями:

- фізичні: потерпіла особа втратила енергійність, у неї виникли втома, фізичний дискомфорт, посилилась залежність від ліків і лікування, алкоголю чи інших психоактивних речовин, водночас можуть мати місце поганий сон і загалом нездатність до спокійного відпочинку;

- інтелектуальні дисфункції: у потерпілої особи виникли негнучкість, некритичність, вузькість мислення, знизилась концентрація уваги, погіршилась пам'ять тощо;

- соціальна дезадаптація і дезорієнтація: у потерпілої особи послабились

соціальні зв'язки – поступово зникли друзі, інші близькі люди, з якими вона могла б поділитися і від яких можна одержати допомогу, коло соціальних контактів і відносин гранично звузилось;

- знизилась соціальна активність, виникли беспорядність, нездатність до самостійних рішень і відповідальних дій; посилилась безініціативність в роботі й особистому житті; зменшилась працездатність;

- економічна недостатність як наслідок економічного насильства [1,с.77].

Погіршення якості життя повинно мати комплексний характер для його оцінки як наслідку домашнього насильства. Наявності лише одного з названих критеріїв (наприклад, втоми і поганого сну або послаблення соціальних зв'язків, або економічної недостатності) недостатньо для оцінки діяння як злочину. Водночас, злочин слід вважати закінченим, якщо має місце хоча б один із таких його наслідків, як фізичні чи психологічні страждання, або розлади здоров'я, або втрата працездатності, або емоційна залежність, або погіршення якості життя потерпілої особи – викликані відповідним видом (видами) домашнього насильства [1, с. 77].

По-третє, на ступінь суспільної небезпеки домашнього насильства, впливають кількісно-якісні кримінологічні показники діяння (рівень, динаміка, питома вага у структурі насильницької злочинності). За останні десятки років, факти про вчинення домашнього насильства були досить поширеним явищем. Жертвами виступали, переважно жінки та діти. Дане діяння, при цьому належало до тих, які мають високий ступінь латентності. Після криміналізації домашнього насильства у 2017 р., дані офіційної статистики свідчили про стабільність показників цього злочину. Відмічається зростання рівня домашнього насильства впродовж попередніх чотирьох років. Так, у 2019 р. було обліковано 1068 кримінальних правопорушень (778 особам – вручено повідомлення про підозру), у 2020 р. 2213 (1877), у 2021 р. – 2431 (2175), за січень-серпень 2022 р. 1051 (775) [2].

По-четверте, на ступінь суспільної небезпеки домашнього насильства, певним чином впливає суб'єктивне ставлення кривдника до жертви. Таке

ставлення є умисним.

Висновки. На ступінь суспільної небезпеки домашнього насильства впливають кількісно-якісні кримінологічні показники цього діяння, соціальна цінність охоронюваних КК України благ, соціальні властивості заподіяної домашнім насильством шкоди та суб'єктивне ставлення особи до вчинюваного діяння.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України) / за ред. М. І. Хавронюка. К.: Ваіте, 2019. 288с.
2. Офіс Генерального прокурора України. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>

ПІДСТАВИ ПРОВЕДЕННЯ ЗАХОДІВ ОПЕРАТИВНОГО ПОШУКУ

Чорнобай Ігор

Чернявська Тетяна

здобувачи вищої освіти 3 курсу

Науковий керівник:

Карповський Сергій Вікторович

викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

В наш час володіння інформацією різноманітного характеру, в залежності від специфіки діяльності, є запорукою успіху виконання службових повноважень. Діяльність оперативних підрозділів правоохоронних органів у цьому випадку також не є винятком. Отже, наявність інформації, що становить оперативний інтерес, та обробка такої інформації є складовою діяльності оперативних підрозділів. Тема ініціативного (оперативного) пошуку інформації, що становить оперативний інтерес завжди буде актуальною, адже саме завдяки роботі з такими відомостями працівники оперативних підрозділів здійснюють виявлення ознак латентних злочинів і встановлення невідомих осіб, які вчинили злочини-інциденти тощо [2].

Для початку необхідно з'ясувати власне поняття ініціативного пошуку. Загальні положення оперативного пошуку як процедури виявлення злочинів, зокрема його поняття, структуру та зміст, розробили науковці – фахівці в теорії ОРД та криміналістики, такі як І. П. Козаченко, Я. Ю. Кондратьєв, Р. С. Белкін, В. О. Ледащев, В. В. Лисенко, О. С. Задорожний, Д. І. Сулейманов, І. Ф. Герасимов та інші [3]. Отже, на думку О.О. Шаповалова, оперативний пошук – це здійснюваний оперативними підрозділами комплекс оперативних і розвідувальних заходів, спрямованих на безпосереднє та опосередковане (шляхом проведення аналітичного оброблення первинної інформації) активне отримання, перевірку, систематизацію та використання інформації про ознаки дій, що посягають на суспільні відносини, а також осіб, причетних до їх учинення. Сутність оперативного пошуку полягає в тому, що виявлення осіб і

фактів, які становлять оперативний інтерес, відбувається за невстановленими і заздалегідь індивідуально не визначеними ознаками, оскільки оперативні працівники не мають певної, попередньо визначеної інформації щодо об'єкта оперативного пошуку [2].

Підставами для проведення оперативного (ініціативного) пошуку є такі:

1) Аналітично-статистичні дані, що вказують на погіршення стану оперативної обстановки на певній території, обслуговування оперативного підрозділу;

2) Повідомлення чергового органу оперативного підрозділу правоохоронного органу, про вчинення на території обслуговування особливо тяжкого чи тяжкого злочину;

3) Використання профілактичних заходів;

4) Наявність первинної оперативної інформації про певних осіб чи події, що потребують додаткової перевірки про заведення оперативно-розшукової справи;

5) Необхідність вжиття заходів щодо перевірки отриманих даних, підготовки та проведення оперативних комбінацій, легендування дій оперативних співробітників тощо;

6) Перевірка особи, за якою встановлено негласне співробітництво та яку планується залучити до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності [4].

До того ж, важливо зазначити, що проведення ініціативного пошуку не потребує отримання оперативними співробітниками спеціального дозволу чи погодження. Під час здійснення ініціативного пошуку оперативники можуть використовувати документи оперативного прикриття, з метою конспірації своєї особистості, належності транспортних засобів та інших до правоохоронних органів [1].

Отже, з вищевикладеного можемо зробити висновок, що проведення заходів оперативного (ініціативного) пошуку є складовою діяльності

оперативних підрозділів правоохоронних органів, у тому числі Національної поліції України. оперативним пошуком є здійснюваний оперативними підрозділами комплекс оперативних і розвідувальних заходів, спрямованих на безпосереднє та опосередковане (шляхом проведення аналітичного оброблення первинної інформації) активне отримання, перевірку, систематизацію та використання інформації про ознаки дій, що посягають на суспільні відносини, а також осіб, причетних до їх учинення. Сутність оперативного пошуку полягає в тому, що виявлення осіб і фактів, які становлять оперативний інтерес, відбувається за невстановленими і заздалегідь індивідуально не визначеними ознаками, оскільки оперативні працівники не мають певної, попередньо визначеної інформації щодо об'єкта оперативного пошуку [2].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 22, ст.303 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення: 08.08.2022);
2. О. О. Шаповалов «Поняття та сутність оперативного пошуку» Національний вісник Національної академії внутрішніх справ, 2017 №2 (103). 11с;
3. Колосков В. В. Щодо визначення понять оперативний пошук і оперативний розшук // Актуальні проблеми взаємодії оперативних та слідчих підрозділів у протидії організованій злочинній діяльності: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (Одеса, 18 квітня 2008 р.) / В. В. Колосков. – О.: ОДУВС, 2008. – 282 с.;
4. Оперативний ініціативний пошук URL: <http://ord-irina.pp.ua/>